

РОБЪРТ ГРЕЙВС АЗ, КЛАВДИЙ

Част 1 от „Клавдий“

Превод от английски: Жени Божилова, Асен Тодоров, 1982

chitanka.info

За латинския текст на сибилските стихове,
цитирани в първата глава. Изказвам благодарност на
мистър А. К. Смит. Тази тук е първата им публикация.

*Punica centenos durabit poena per annos:
Res Romana viro parebit caesariato:
Calvus caesarie dominus dominabitur urbi:
Omnibus flet viris mulier mas ille puellis:
Rex equitabit equo bifidis equus unguibus ibit:
Filius imbelli fictus mactaverit ictu.
Imperium hinc alter ficto patre caesariato
Caesariae crinitus habet, qui marmore Romae
Mutabit lateres. Non visis vinciet Urbem
Compedibus. Fictae secreto coniugis astu
Occidet ut fictus bona filius occupet heres.
Tertius hinc sumet ficto patre caesariato
Calvus caesarie regnum cui sanguine limus.
Commixtus. Victrix penes ilium et victa
vicissim
Roma erit. Ille instar gladii pulvinar habebit,
Filius et fictus regni potietur iniqui.
Quartus habet solium ficto patre caesariato
Calvus caesarie invenis. cui Roma ministrae
est.
Feta veneficiis Urbs impia serviet uni.
Quo puer ibat equo vectus calcatus eodem
Se iuvenem ferro cecidisse fatetur equino
Caesariatus ad hoc quintus numerabitur hirtus
Caesarie, toti genti contemptus avitae.
Imbeeillus iners, aestivas addere Romae
Aptus aquas populo frumenta hiemalia
praebet.
Ille tamen fictae secreto coniugis astu
Occidet ut fictus bona filius occupet heres.*

*Sextus habet regnum ficto parte caesariato.
Flamma pavor citharoedus eunt tria monstra
per urbem.*

*Sanguine dextra rubet materno. Septimus heres
Nemo erit, at sexti busto cruor ibit ab imo.*

Р. Грейвз

Гелмтън,
Бриксъм, 1941 г.

... Една история, изопачавана по всякакъв начин, и то не само от онези, които са живели тогава, но тъй също и в по-сетнешни времена: защото истина е, че всички велики дела са обвити в съмнение и неяснота; докато едни са готови да приемат за неоспорими факти най-невероятните слухове, други пък превръщат фактите в измамни лъжи; а сетне и едното, и другото бива преувеличавано от потомството.

Тацит

БЕЛЕЖКИ НА АВТОРА

„Златицата“, споменавана тук като обикновената разменна единица, е латинската „aureus“, монета, равна на 100 сестерции или на двадесет и пет сребърни денарии (сребърни монети); това е приблизителната стойност, каквато имаха една лира стерлинга или пет щатски долара преди Първата световна война. „Милята“ е римската миля от хиляда стъпки. За по-голямо улеснение датите в полето на страницата са дадени според християнското летоброене: гръцкото, употребявано от Клавдий, е започвало да бележи годините от Първата олимпиада, която се е състояла през 776 година пр.н.е. Пак за по-голямо улеснение географските имена са дадени така, както са по-известни: напр. „Франция“ вместо „Задалпийска Галия“, тъй като Франция заема сега приблизително същата географска област и защото ще бъде нелогично градове като Ним, Булон и Лион да се наричат със съвременните им имена — малцина биха ги познали по старинните им названия, — а да се поставят в Галия Трансалпина или както са я наричали гърците, Галатия. (Гръцките географски названия са твърде неясни: за тях Германия е била „страната на келтите“.) По същата причина са използвани и най-познатите форми за личните имена — „Ливий“ — за Титус Ливиус, „Цимбелин“ за Кинобелинус, „Марк Антоний“ за Маркус Антониус.

Понякога се затруднявах да намеря подходящи названия на някои военни, правни и други технически термини. За пример ще взема думата „assegai“. Летецът Т. Шоу (комуто тук искам да поблагодаря за внимателното изчитане на този ръкопис) изрази несъгласие, загдето съм употребил думата като равнозначна на романската „framea“ или „pilum“. Той ми предложи „копие“. Но аз не приех това предложение със същата готовност, с която приех някои от другите, защото „копие“ ми трябваше за „pilum“, обичайното метателно оръжие на римските пехотинци, освен туй „асъгаи“ ми звучи и по-първобитно. Думата се употребява в английския език вече повече от 300 години и доби нова сила през деветнадесетия век, при войните със зулусите. Дългата,

завършваща е желязно острие framea се е използва според Тацит за мятане и за мушкане; както и онова асъгаи на воините-зулу, от които германците от времето на Клавдий не са се различавали кой знае колко. Ако приемем твърденията на Тацит — първо, за лекотата, с която се е действувало с тази framea отблизо, както и за трудното боравене с нея в гористи местности, то трябва да предположим, че и германците са постъпвали подобно зулусите — счупвали дългата ѝ дръжка, когато влизали в ръкопашен бой. Но до това се е стигало рядко, защото германците са предпочитали тактиката на светкавично нападение и бързо оттегляне в сблъсъците си с по-добре въоръжените римски пехотинци.

Светоний в книгата си „Дванадесетте цезари“ казва за Клавдиевите истории, че били написани по-скоро глупаво, отколкото недодялано. Ала ако някои пасажи от тази тук творба са написани не само глупаво, но и недодялано — с лошо построени изречения и неуместно вмъкнати отклонения, — това не ще се дължи на стремежа ми да наподобявам литературния стил на Клавдий, познат ни от оцелелите части на латинската реч за избирателните права на едуите. Речта наистина гъмжи от тромави изречения, но тя по всяка вероятност е буквална разшифровка от официалния стенографски запис на точните думи на Клавдий към Сената — реч на един изморен човек, опитващ се старателно да скалпи изреченията си по грубо нахвърлени бележки. „Аз, Клавдий“ е написана на говорим език, защото гръцкият в действителност е език по-податлив за жив разговор, отколкото латинският. Откритото неотдавна писмо на Клавдий до александрийците, написано на гръцки — което вероятно е било обработено и от някой императорски секретар, — се чете много по-гладко, отколкото едуинската реч.

За поправките в областта на класиката изказвам благодарност на мис Еърлис Робъртс, а за подобренията в литературния ми стил — на мис Лоура Райдинг.

1934

Р. Г.

ГЛАВА 1

Аз, Тиберий Клавдий Друз Нерон Германик и Тоя и Оня и Еди-кой си (тъй като не смятам да ви отегчавам отсега с всичките си титли), който бях някога — всъщност до неотдавна — познат на приятелите и роднините и близките си като „Клавдий идиота“, или „Оня Клавдий“, или „Клавдий пелтека“, или „Кла-Кла-Клавдий“ и най-вече като „бедния чичо Клавдий“, сега сядам да пиша странната история на моя живот; ще започна с най-ранното си детство и ще продължа година по година, докато стигна до мига на съдбоносната промяна, когато преди около осем лета, вече петдесет и една годишен, изведнъж се озовах оплетен в мрежата на — да я наречем — „щастливата беда“, от чиито нишки не успях да се измъкна. (41 г. от н.е.)

Тази не е първата ми книга, не; всъщност литературата и точно писането на история, която като младеж изучавах тук в Рим при най-добрите тогавашни учители, си беше, до настъпването на промяната, мое единствено занимание и увлечение в продължение на повече от тридесет и пет години. Затуй нека читателите не се дивят на обиграния ми стил: наистина сам Клавдий пише тази книга, не неговият секретар, нито пък някой от ония официални историци, на които обществениците обикновено доверяват спомените си с надеждата, че изящният стил ще може да придаде смисъл на безсмислието, а пък ласкателствата ще забулят пороците. В настоящото писание, кълна се в боговете, аз сам ще съм си секретар и свой официален летописец: пиша със собствената си ръка, а каква полза може да извлече човек, който ласкае сам себе си? Нека добавя, че това не е и първата история на живота ми, която съм писал. Някога съставих друга една в осем книги за градския архив. Беше скучна работа, в която почти нищо не вложих, защото я писах като обществено задължение. Да си призная, докато я съчинявах — преди около две години, — бях много зает с други неща. По-голямата част от първите четири книги издиктувах на един мой секретар грък и му

поръчах да не променя нищо, докато я пише (освен където се налага — заради ритъма на изреченията или за да се избягнат противоречията, или пък повторенията). Но не искам да крия, че почти цялата втора част на творбата и дори някои глави от първата бяха съчинени от същия този човек, Полибий (когото аз сам, докато беше млад роб, нарекох с името на известния историк), по материали, дадени му от мен. А той пък тъй точно съумя да нагоди стила си към моя, че след като я свърши, никой не можеше да различи кое е мое и кое — негово.

Скучна книга беше, пак повтарям. Нямах правото да критикувам император Август, който е вуйчо на майка ми, нито пък неговата трета и последна съпруга Ливия Августа, която ми е баба, защото и двамата бяха официално обожествени, а пък аз, в качеството си на жрец, съм свързан с техните култове; и макар че бих могъл много остро да порицая двете недостойни предшественици на Ливия Августа, спря ме чувството за приличие. Несправедливо щеше да е да оправдавам Ливия, а и самия Август, що се отнася до подчинението му пред тази забележителна и — нека веднага кажа — ужасна жена, а да разказвам истината за другите две, чиято памет не е закриляна, както техните, от религиозен страх.

Затова я и оставих да става скучна книга, отбелязвайки само такива неоспорими факти като например, че този и този се оженил за тази и тази, дъщерята на еди-кой си, който имал не знам какви си обществени заслуги, без да споменавам политическите причини за брака, нито задкулиските сделки между семействата. Или пък пишех, че еди-кой си умрял внезапно, след като изял някакво ядене с африкански смокини, без да споменавам думата отрова, нито в чия полза се е оказала смъртта освен в ония случаи, когато фактите биваха подкрепяни с решение на криминалния съд. Не съм казвал лъжи, но не съм казвал и истината така, както възнамерявам да я кажа тук. Днес, когато разгръщах тази книга в библиотеката при храма на Аполон на Палатинския хълм, за да си опресня паметта за някои дати, с интерес прочетох известни пасажки в главите за обществената ми дейност, за която мога да се закълна, че съм ги или писал, или диктувал — дотолкова стилът подходеше на моя, но които все пак не си спомням нито да съм писал, нито пък диктувал. Ако са от Полибий, значи, са неподражаем пример за подражателство (вярно, че е имал подръка и другите ми истории), но ако наистина са мои, тогава паметта ми е

отслабнала дори повече, отколкото разправят моите врагове. Препрочитам току-що написаното и забелязвам, че вместо да разпръсна, подхранвам подозрението, първо, що се отнася до личното ми авторство над онова, което ще следва, после до почтеността ми като историк и най-сетне до способността ми да запаметявам факти. Но няма да го зачерквам, в края на краищата пиша, както чувствавам, а в течение на разказа читателят все повече ще се убеждава, че не крия нищо — защото много от казаното не ще е в моя полза.

Това е поверителна история. Но кои, ще кажете, са моите доверители? Отговорът е — тя е адресирана до поколенията. Нямам предвид моите внуци, нито правнуците, нито пък праправнуците си: мисля за много по-далечни поколения. Но много ми се ще да вярвам, че ти, мой вероятни читателю от хилядното поколение след мене, ще имаш чувството, че говори твой съвременник: както на мен самия често ми се струва, че Херодот и Тукидид, отдавна мъртви, разговарят днес с мен. Но защо определям едно тъй далечно поколение? Ще обясня.

Преди около осемнадесет години отидох в Куме, в Кампания, и посетих сибилата в каменната ѝ пещера в планината Гаурус. В Куме винаги има сибилата, защото, щом някоя умре, замества я веднага нейната послушничка; но не всички са еднакво прочути. Някои през цялата си дълга служба не се удостояват с нито едно-едничко предсказание от Аполон. Други предсказват — вярно е, но са осенени по-скоро от Бакхус, отколкото от Аполон, ако се съди по пиянския брътвеж, който излиза из устните им; а всичко това злепоставя доброто име на оракула. До идването на Деифоба, с която Август често се съветваше, а после и на Амалтея, която е все още жива и много прочута, близо триста години не се бе появявала нито една истинска сибилата. Пещерата се намира зад красив малък гръцки храм, посветен на Аполон и Артемида — някога Куме е била еолийска гръцка колония. Над портала има старинен позлатен фриз, приписван на Дедал, макар това да е съвсем невероятно, защото фризьт не е по-стар от петстотин години, всъщност едва ли има толкова, а Дедал е живял преди най-малко хиляда и сто. В него е представена историята на Тезей и Минотавъра, който той убива в критския лабиринт. Преди да ми разрешат да посетя сибилата, в този храм трябваше да принеса в жертва един млад бик и една овца — съответно на Аполон и на

Артемида. Беше студен декемврийски ден. Пещерата представляваше ужасяваща дупка, издълбана в здравата скала; пътеката до нея бе стръмна, криволичетца, непрогледно тъмна и пълна с прилепи. Аз отидох преоблечен, но сибилата ме позна. Издало ме е сигурно заекването. Като дете заеквах силно и макар че с помощта на специалисти по дикция постепенно се научих да овладявам говора си при тържествени случаи, в личния си живот и когато съм напрегнат, все още понякога се запъвам, като говоря; така стана и в Куме.

Стигнах до вътрешната пещера, след като с мъка изпълзах по стъпалата, и видях сибилата — по-скоро маймуна, отколкото жена, седнала на стол в някаква провисена от тавана клетка, облечена беше в червена дреха, а единственият светъл лъч, падащ косо надолу, изтръгваше червени отблясъци от изцъклените ѝ очи. Беззъбата ѝ уста бе ухилена. Наоколо миришеше на мърша. Но все пак някак си успях да изговоря поздрава, който си бях подготвил. Тя не отвърна. Много по-късно научих, че това било мумифицираното тяло на Деифоба, предишната сибилата, починала неотдавна сто и десет годишна; клепачите ѝ били подпрени със стъклени камъчета, посребрени отвътре, за да блестят. Действащата сибилата всякога живееше със своята предшественичка. Та заковал съм се, изглежда, пред Деифоба разтреперан, кривейки лице в угоднически гримаси — мигове съм стоял, а ми се стори цяла вечност. Най-сетне живата сибилата, чието име беше Амалтея и беше млада жена, ми се разкри. Червеният лъч угасна. Деифоба изчезна — някой, вероятно послушничката, беше покрил прозорчето от червено стъкло — и друг един лъч, бял, проблесна изведнъж и озари Амалтея, седнала в сянката отзад, върху трон от слонова кост. Имаше красиво, безумно лице с високо чело и седеше неподвижна като Деифоба. Но нейните очи бяха затворени. Коленете ми се разтрепериха, започнах неудържимо да заеквам.

— О, сиб... сиб... сиб... сиб... — подхванах аз. Тя отвори очи, намръщи се и ме подигра:

— О, Кла... Кла... Кла...

Засрамах се и някак си успях да си припомня онова, за което бях дошъл. Изрекох с голямо усилие:

— О, сибило, дошъл съм да те питам за съдбата на Рим и за моята лична съдба.

Лицето ѝ постепенно се измени, пророческият дух я завладя, започна да се гърчи и задъхва, а из галериите сякаш духнаха ветрове, светлината се скри и сибилата произнесе следните гръцки стихове с гласа на самия бог:

*Проклетият пунически, ще страда
и задушен от златната грамада,
не ще се изцери, а ще запада.*

*В устата му мухи ще се тълпят,
очите гнойни гнусно ще сълзят,
смъртта му даже всички ще проспят.*

А после вдигна ръце над главата си и подхвана отново:

*След десет зими, в ден предначертан,
Кла-Клавдий ще получи дар незван —
от него не, от всеки друг мечтан.*

*Подире му ласкатели ще тичат,
а той ще фъфли, куцайки, ще срича,
от устните му лиги ще се стичат.*

*Но млъкне ли след сетния си час
и минат девет века оттогаз,
Кла-Кла ще заговори с ясен глас.*

Тук богът се изсмя през нейните уста — драг и същевременно ужасяващ звук: „Хо! Хо! Хо!“ Аз се поклоних, извърнах се и се втурнах, залитайки, навън, препънах се и се търколих с главата надолу по първата редица от натрошени стъпала, разбих челото и коленете си и с усилие се измъкнах навън, а страхотният смях не секваше зад мене.

Сега, пишейки тези редове с дългогодишната практика на гадател, на професионален историк и жрец, който е имал

възможността да проучи сибилските книги във вида им, узаконен от Август, вече мога да разтълкувам стиховете доста уверено. Под „пуническо проклятие“ сибилата е имала предвид съвсем недвусмислено разрушаването на Картаген от римляните. Отдавна ни преследва божественото проклятие поради това. Защото сме дали клетва на Картаген в името на най-почитаните ни божества, включително и на Аполон, клетва за приятелство и закрила, а сетне, завидели му, че бързо се съвзема от разрушенията на Втората пуническа война, сме го подмамили да захване Третата пуническа война и сме го разрушили до основи, избили сме населението му и сме посипали нивите му със сол. „Златната грамада“, това е средство, с което се е изпълнило проклятието — една същинска сребролюбива лудост, която просто задавя Рим, откакто унищожи своя главен търговски съперник и сам стана господар на всичките богатства на Средиземноморието. А с богатството нахлуха леността, алчността, жестокостта, непочтеността, малодушието, женствеността у мъжете и още много неримски пороци. Що се отнася до дара, за който всички мечтаят, а аз не желая — наистина го получих точно след десет години и петдесет и три дни, — но за това ще чуете, когато му дойде времето. Години наред се опитвах да разгадая значението на думите „Кла-Кла ще заговори с ясен глас“ и най-после мисля, че ги разбрах. Смятам, че това е нареждане да напиша настоящата книга. Когато я свърша, ще я заля с предпазваща течност, ще я запечатам в оловно ковчеже и ще я закопая дълбоко някъде в земята, та да могат идните поколения да я разровят и прочетат. Ако съм отгатнал правилно, ще я намерят отново след около хиляда и деветстотин години. И тогава, когато оцелелите творби на други днешни автори ще звучат като нелепо мънкане и заекване, защото са писани страховито, за да се четат само в нашето време, моята история ще извиси глас открито и смело. Сега, като размислям, решавам друго: не ще си правя труд да я крия в ковчеже. Ще я оставя просто ей така. Защото опитът ми на историк показва, че документите оцеляват по-скоро случайно, отколкото преднамерено. Предсказанието го направи Аполон, затуй нека Аполон бди над манускрипта. Както забелязвате, предпочетох да пиша на гръцки, защото гръцкият, уверен съм, завинаги ще си остане главният литературен език в света, а щом Рим ще рухне, както предсказа

сибилата, то нали и езикът му ще загине с него? Освен това гръцкият е езикът, на който говори сам Аполон.

Ще се постарая да бъда точен с датите (които, както виждате, слагам отстрани в полето), а тъй също и със собствените имена. Просто не ми се ще да си припомням колко ядовити часове съм преживял, докато съставях историите на Етрурия и Картаген, колко съм си блъскал ума в коя година се е случило едно или друго събитие и дали някой, наречен еди-как си, наистина е еди-кой си или му е син, внук, правнук и дали изобщо му е някакъв роднина. Бих искал да спестя на моите приемници подобни ядове. Така например от неколцината в настоящата история, които носят името Друз — баща ми, аз самият, единият ми син, един пръв братовчед, племенникът ми, — всеки ще бъде точно обозначен, когато го споменавам. И още един пример: като говоря за моя възпитател Марк Порций Катон, искам да изясня, че той не е нито Марк Порций Катон, цензорът, подстрекателят на Третата пуническа война; нито неговият син със същото име, известният правник; нито пък внукът му, консултът, със същото име; нито правнукът му със същото име — неприятелят на Юлий Цезар; нито неговият праправнук със същото име, който падна в битката при Филипи; а един съвсем невзрачен пра-праправнук, все със същото име, който никога не бе удостоен с обществено признание, пък не го и заслужаваше. Август го назначи за мой възпитател, а после за учител на други млади римски благородници и синове на чуждоземни царе, защото, макар името му да му даваше право на най-изтъкнати постове, жестокият му, глупав, педантичен характер не позволяваше да го направят друго освен един обикновен първоначален даскал.

За да определя датата, към която се отнасят тези събития, струва ми се, най-добре ще бъде, ако кажа, че съм се родил в 744 година след основаването на Рим от Ромул и в 767-а година след Първата олимпиада и че император Август, чието име не би могло да се забрави дори и след хиляда и деветстотин години, вече е управлявал от двадесет години. (10 г. пр.н.е.)

Преди да приключа с тази уводна част, искам да добавя още нещо за сибилата и нейните пророчества. Казах вече, че в Куме, щом едната сибила умре, замества я друга, но че някои са по-прочути от другите. Имало една много прочута, Демофила, с която Еней се е съветвал, преди да слезе в ада. Имало по-късно друга — Херофила,

която се явила при цар Тарквиний и му предложила низ от предсказания срещу цена, по-висока, отколкото той бил склонен да плати. Когато ѝ отказал — така гласи легендата, — тя изгорила една част и му предложила останалото на същата цена, но той отново отказал. Тогава тя изгорила още една част и му предложила останалото пък на същата цена — и този път от любопитство той я заплатил. Предсказанията на Херофила били два вида — предупредителни или обнадеждаващи предсказания за бъдещето и упътвания какви най-подходящи умиловителни жертвоприношения да се правят, когато се явят еди-какви си поличби. Към тези предсказания с течение на времето било прибавяно и онова, което по-забележителните и надарени оракули съобщавали на частни лица. И оттогава, щом Рим е бивал застрашен от необясними поличби или от бедствия, сенатът разпорежда да се направи допитване до книгите от жреците, които ги съхраняват, и винаги се намира изход. На два пъти книгите били отчасти унищожавани от пожар, а загубените пророчества — възстановявани по памет от жреците-пазители. Но паметта им, изглежда, неведнъж напълно ги подлъгвала, ето защо Август съставил един достоверен текст на пророчествата, като изхвърлил онова, което явно било недодялано стъкмена измислица или възстановки. Също тъй той изискал и унищожил всички недостоверни частни сбирки на сибилински пророчества, както и други книги за обществени предсказания, върху които успял да сложи ръка — броят им надвишил две хиляди. Пречистените сибилински книги той поставил в един заключен шкаф под пиедестала на Аполоновата статуя в храма, който беше построил на бога до самия си дворец на Палатинския хълм. Известно време подир смъртта на Август аз се сдобих с една уникална книга от частната му историческа библиотека. Наричаше се „Сибилински куриози — пророчества, съдържащи се в първоначалния сборник, отхвърлени като неверни от жреците на Аполон“. Стиховете бяха преписани с красивия почерк на самия Август и с характерните за него правописни грешки, които отначало е правел от незнание, но с които после беше започнал да кокетира. Повечето от стиховете очевидно не са били изречани от сибилите нито в състояние на транс, нито в нормално състояние, а са били скалпени от безотговорни личности в желанието им да възхваляват самите себе си или своите фамилии, или пък да прокълнат враждебни тям фамилии, приписвайки

божествен произход на собствените си измислени пророчества срещу им. В тези фалшификации, както забелязах, фамилията на Клавдиите беше проявявала особено голяма деятелност. И все пак успях да намеря едно-две неща, езикът на които доказваше, че са наистина старинни, които изглеждаха действително вдъхновени от божеството и чийто ясен и заплашителен смисъл вероятно бе накарал Август — думата му беше закон пред жреците на Аполон — да ги махне от своите достоверни текстове. Тази малка книжка вече не е у мене. Но аз си спомням почти всяка думичка на най-значителните от тези по всяка вероятност истински пророчества, записани както на оригиналния им гръцки език, така и (подобно на повечето старинни текстове в книгата) в неизгладен стихотворен превод на латински. Ето ги:

*Години сто след проклятието пуническо
ще се пороби Рим от мъж космат,
от мъж космат с плешиво теме.
За всеки мъж — жена, и мъж за всякоя.
С лапи вместо с копита ще бъде неговия кон.
Той ще погине от ръката на своя син, не син,
и не на бойното поле.*

*След него друг космат ще завладее Рим.
И той ще бъде син, ала не син на мъртвия космат
със буйни кичури коса.
Вместо от глина, от мрамор ще издигне той града,
в окови невидими набързо ще го окове
и ще умре от ръката на своята съпруга, не съпруга,
в полза на своя син, не син.*

*Третият космат, който ще завладее Рим,
ще бъде син, не син на мъртвия космат.
Плътта му ще е кал, примесена със кръв,
ще подари на Рим и слава, и падения и
ще загине в полза на своя син, не син,
но не от меч, а от възглавница.*

*Четвъртият космат, който ще завладее Рим,
ще бъде син, ала не син на мъртвия космат.
Космат с плешиво теме,
ще покрусил града с отрова и със богохулство,
и ще загине от ритника на стария си кон,
който е яхал като дете.*

*Петият космат, който ще властвува над Рим,
ще завладее Рим против своята воля,
той ще е идиота, презрян от всички.
Със буйни кичури коса.
Той ще даде на Рим вода и хляб през зимата.
И ще загине от ръката на своята съпруга, не
съпруга.
В полза на своя син, не син.*

*Шестият космат, който ще завладее Рим,
ще бъде син, не син на тоз космат последен.
Той ще даде на Рим увеселения и страх, и огън.
Ръката му ще аленее от майчината кръв.
След него друг космат не следва.
И кръв ще бликне от неговия гроб.*

На Август му е било ясно, че първият от косматите, тоест от Цезарите (защото цезар значи „космата глава“), е бил неговият правуйчо Юлий, който го е осиновил. Юлий бил плешив и бил известен с развратността си както с единия, тъй и с другия пол, а неговият боен кон, знае се от официалните летописи, бил някакво чудовище, което имало пръсти вместо копита. Юлий оцелял в многобройни тежки битки, за да бъде убит накрая в сградата на Сената от Брут. А Брут, макар да бил уж син на другия, се смятал за роден син на Юлий. „И ти ли, сине мой!“ — извикал Юлий, когато Брут тръгнал насреща му с кама в ръка. За пуническото проклятие вече писах. Август сигурно е разпознал себе си във втория от цезарите. И наистина в края на живота си той се бе похвалил, оглеждайки храмовете и обществените сгради, които така блестящо бе застроил

наново, и имайки предвид освен това труда на целия си живот, посветен на укрепването и прославянето на империята, че бил намерил Рим в глина, а го оставял в мрамор. Но що се отнася до въпроса за неговата смърт, той вероятно е сметнал пророчеството или за неразбираемо, или за невероятно: и все пак се е поколебал да го унищожи. Кой е третият космат, кой четвъртият и кой петият, тази история ще покаже съвсем ясно; а пък аз бих бил наистина глупак, ако след като приемам безпогрешната точност на предсказанията във всяка тяхна подробност до настоящия момент, не съм в състояние да позная кой е шестият космат; и ако не се радвам заради Рим, е, че не ще има седми космат да го наследява.

ГЛАВА 2

Не си спомням баща си, който е починал, докато съм бил дете, но на младини не пропусках възможност да събирам най-подробни сведения за живота и нрава му от всички — сенатори, войници или роби, които са го познавали. Започнах да пиша биографията му като пръв опит в областта на историята и макар баба ми, Ливия, скоро да сложи край на това, аз продължих да събирам материали с надеждата, че един ден ще мога да довърша започнатото. Всъщност привърших биографията неотдавна, но дори и днес е безсмислено да правя опит да я пускам за прочит. Тя е пропита с такъв републикански дух, че в мига, в който Агрипинила — сегашната ми жена — узнае за нейното публикуване, всички екземпляри ще бъдат иззети, а бедните ми писари-преписвачи ще пострадат невинно заради моето неблагоприятие. Ако имат щастие, ще се измъкнат, без да им счупят ръцете и да отрежат палците и показалците им — забавление, присъщо на Агрипинила. Ах, как ме мрази тази жена!

В живота примерът на баща ми ме е ръководил по-силно от примера на когото да било друго освен на брат ми Германик. А пък Германик, тук всички са единомисленици, бил същинско копие на баща ми по лик, телосложение (само че с по-тънки крака), по смелост, жив ум и благородство; затуй аз често си мисля за двамата като за един. Да можех да подхващам тази история направо от разказа за детството си, без да се връщам по-назад от моите родители, сигурно бих го сторил, защото родословните дървета и семейните истории са отегчително нещо. Ала не е възможно да отмина само с няколко думи баба си Ливия (единствената от четиримата ми дядовци и баби, жива по време на рождението ми), понеже тя за жалост е главното действащо лице в първата част на моята история и ако сега не разкажа за живота ѝ на младини, по-сетнешните ѝ деяния ще са необясними. Споменах, че беше омъжена за император Август: това бе вторият ѝ брак, последвал развода ѝ с моя дядо. Подир смъртта на баща ми тя стана фактически глава на семейството, измествайки и майка ми Антония, и чичо ми

Тиберий (законния глава), и дори самия Август — на чието могъщо покровителство баща ни в своето завещание бе поверил нас, децата.

Ливия беше от фамилията на Клавдиите, една от най-древните в Рим, от нея беше и дядо ми. Има една популярна балада, която старците все още пеят, в чийто припев се казва, че дървото на Клавдиите раждало два вида плодове — сладка ябълка и киселица, но че киселиците били по-многобройни от сладките ябълки. Сред киселиците народният певец изброява Апий Клавдий Горди, разбунил целия Рим в желанието си да пороби и изнасили една свободно родена девойка на име Вергиния, и Клавдий Друз, който по време на Републиката се опитал да се провъзгласи за цар на цяла Италия, и Клавдий Хубавия, който пък, когато свещените кокошки отказали да кълват, хвърлил ги в морето с думите: „Тогава нека пият“, и така загубил една важна морска битка. А от първия вид народният певец споменава Апий Слепеца, който отклонил римляните от един опасен съюз с цар Пир, и Клавдий Дънера, който прогонил картагенците от Сицилия, и Клавдий Нерон (което в диалекта на сабиняните означава Силния), който нанесъл поражение на Хаздрубал, когато последният потеглил от Испания, за да се притече на помощ на своя брат, великия Ханибал. Освен че били смели и умни, и тримата са били добродетелни мъже. За жените Клавдий баладистът споменава само, че и те също са или сладки ябълки, или киселици, но че и при тях киселиците са повече от сладките ябълки.

Дядо ми Друз Нерон е бил един от най-благородните из Клавдиите. Уверен, че Юлий Цезар е единственият човек, достатъчно властен, за да дари на Рим мир и сигурност в онези трудни времена, той се присъединил към Цезарианците и воювал смело за Юлий в египетската война. Когато предугадил, че Юлий се стреми към еднолично управление, дядо ми не пожелал да подкрепи тази му амбиция, но и не посмял да рискува открит разрыв. Затова помолил да му се възложи длъжността понтифекс и в това си качество бил изпратен във Франция да основава там колония от войници-ветерани. Като се върнал, след убийството на Юлий Цезар, той си навлякъл омразата на младия Август, осиновения син на Юлий, който тогава още се казвал Октавиан, и на съюзника му, великия Марк Антоний, със смелото си предложение убийците на тиранина да бъдат възнаградени. Пак трябвало да бяга от Рим. В последвалите размирици той се

прехвърлял ту към една, ту към друга партия, според това коя защитавала правдата. По едно време бил с младия Помпей, а после тръгнал с брата на Марк Антоний да се бие срещу Август при Перузия, в Етрурия. Но накрая, като се убедил, че Август — макар и задължен от чувство на лоялност да отмъсти за убийството на Юлий Цезар, неговия осиновител — дълг, който той неуморно изпълнявал, — по дух не бил тиранин и се стремял към възстановяването на древните свободи на народа, дядо ми преминал на негова страна и се установил в Рим с баба ми Ливия и чичо ми Тиберий, тогава едва двегодишен. Повече не участвувал в гражданските войни, задоволявайки се с длъжността си на понтифекс. (41 г. пр.н.е.)

Баба ми Ливия беше от най-лошите Клавдии. Спокойно би могла да е превъплъщение на оная Клавдия, сестрата на Клавдий Хубавия, която осъдили за държавна измяна, защото веднъж, когато колесницата ѝ била задържана от уличната тълпа, извикала:

„Ах, защо не е жив брат ми! Той знаеше как да разчиства тълпите. С камшик!“ А когато един народен застъпник (на латински „трибун“) излязъл напред и гневно ѝ заповядал да млъкне, напомняйки ѝ, че този ѝ брат с богохулството си погубил цяла римска флота, тя отвърнала: „Ето още една причина да съжалявам, че е мъртъв! Той можеше с помощта на боговете да загуби и втора флота, а сетне и друга и да поразреди тази проклета сган! — И додала:

— Виждам — ти си народен трибун и личността ти по закон е неприкосновена, но не забравяй, че ние, Клавдиите, навремето сме карали да напердашват не един от вас — трибуните, проклета да е твоята неприкосновеност!“

Така говорела по онова време и баба ми Ливия за римския народ: „Паплач и роби! Това, Републиката, открай време е празна работа! На Рим му трябва един нов цар.“ Тъй поне приказвала на дядо ми, опитвайки се да му внуши, че Марк Антоний и Август (или по-рано Октавиан), и Лепид (един богат, но лишен от амбиции благородник), които тогава делели помежду си управлението на римския свят, с течение на времето ще паднат; и че стига само да играел умело, той можел да използва сана си на понтифекс и името си на почтен човек — нещо, което му се признавало от всички фракции, — за да стане сам

той цар. Дядо ми ѝ отвърнал рязко, че чуе ли я още веднъж да заговори за това, ще се разведе с нея; защото в някогашния римски брак съпругът можел да изостави жена си без обяснения пред обществото, като ѝ върне донесената зестра и задържи децата. След тези думи баба ми замълчала и се престорила на примирена, но от оня миг любовта помежду им умряла. Без дядо ми да подозира, тя веднага се заела да оплете Август.

Това не било кой знае колко трудно, защото Август бил млад и чувствен, а тя била изучила внимателно вкусовете му, пък ѝ по всеобщо признание била една от трите най-хубави жени по онова време. Избрала си Август, защото той бил по-добро оръдие за осъществяване на амбициите ѝ от Антоний (Лепид изобщо не влизал в сметката) и защото знаела, че не се спирал пред нищо, за да постигне своите цели — бил го показал на дело две години преди това, когато привел в изпълнение проскрипциите и две хиляди конници и триста сенатори от вражеската фракция били избити без присъди — по-голямата част от тях по личното настояване на Август. Щом разбрала, че е спечелила Август, тя го накарала да се разведе със Скрибония — жена, по-възрастна от него, за която се бил оженил по политически съображения, — заявявайки му, че според сигурни сведения Скрибония му изневерявала с един близък приятел на дядо ми. Август повярвал с готовност, без да иска подробни доказателства. Той се развел със Скрибония, макар да била съвсем невинна, в самия ден, когато тя му родила дъщеря, Юлия, която той взел от стаята на родилката, преди още Скрибония да е видяла детето, и я дал на жената на своя освободен роб да я кърми. Баба ми — тя била едва седемнадесетгодишна, с девет години по-млада от Август — отишла тогава при дядо ми и му казала: (38 г. пр.н.е.)

— Хайде сега, разведи се с мене. Бременна съм вече в петия месец и ти не си баща на детето. Дадох клетва, че няма да родя повторно от мъж-страхливец, и смятам да я удържа.

Дядо ми, каквото и да е почувствувал, когато чул това признание, рекъл само:

— Повикай тук прелюбодееца и нека обсъдим нещата насаме.

Всъщност детето било негово, но той не бивало да знае и когато баба ми казала, че е чуждо, повярвал.

Дядо ми с изненада разбрал, че не друго, а приятелят му Август го е измамил, но заключил, че Ливия го е съблазнила, а той не е успял да устои на хубостта ѝ; казал си още, че може би Август не му е простил за онова негово злощастно предложение в Сената убийците на Юлий Цезар да бъдат наградени. Но, така или иначе, не упрекнал Август. Казал само:

— Ако обичаш тази жена и си готов да се ожениш за нея почтено, вземи я, но нека всичко стане без скандали.

Август се закле, че ще се ожени за нея незабавно и никога не ще я изостави, докато тя му бъде вярна; обвързал се с най-страшни клетви и така дядо ми се развел. Казвали са ми, че смятал това нейно влюбване за божествено наказание върху себе си, защото веднъж в Сицилия, подбуден от нея, накарал въоръжени роби да се бият със свободните римски граждани; а освен това тя също била от Клавдиите, от неговия род; поради тези две причини не желал да я излага публично. И не от страх пред Август присъствувал лично на сватбата ѝ няколко седмици след това, предавайки я на младоженеца, както бащата дава своята дъщеря, и дори припявал в сватбения химн. Като знам, че я е обичал искрено и че с благородството си е рискувал да го помислят за страхливец и сводник, аз истински се възхищавам от достойното му държане.

Но Ливия не била благодарна — била ядосана и засрамена, че се отнесъл към събитието с такова спокойствие и я предал безропотно като вещь без стойност. А когато детето ѝ, баща ми, се родило след три месеца, обзел я яростен гняв към сестрата на Август, Октавия, съпругата на Марк Антоний — това пък са другите ми баба и дядо, — заради някаква гръцка епиграма в смисъл, че родители, които могат да раждат тримесечни деца, са много честити: с такава кратка бременност досега били известни само котките и кучките. Не знам дали наистина Октавия е била авторка на тези стихове, но ако е тя, то Ливия я е накарала да си плати твърде скъпо. Да е била тя авторката, е все пак малко вероятно, защото самата се е омъжила за Марк Антоний, докато носела детето на покойния си съпруг; а както казва поговорката, куцията не се присмива на сакатия. Обаче бракът на Октавия бил политически и бил узаконен със специално решение на Сената: той не бил предизвикан нито от страст — от едната страна, нито от лични амбиции — от другата. Но ако някой се запита как така колегията на

понтифексите е склонила да признае валидността на Августовия брак с Ливия, отговорът е, че и дядо ми, и Август, и двамата са били понтифекси и че върховният понтифекс бил не другиго, а Лепид, който правел всичко, каквото го накарал Август.

Още щом отбили баща ми, Август го изпратил обратно в дома на дядо ми Друз Нерон, където го отгледали заедно с чичо Тиберий, с четири години по-голям от него. Когато децата поотраснали, дядо ми взел образованието им в свои ръце, вместо да го възлага на възпитател, както правели всички по онова време. Той непрестанно им внушавал омраза към тиранията и преданост към древните идеали за справедливост, свобода и добродетелност. Баба ми Ливия по начало недоволствувала, задето и двете ѝ момчета били извън нейния контрол — макар всъщност да я посещавали ежедневно в двореца на Август, който бил съвсем близо до техния дом на хълма Палатин, — а когато пък разбрала по какъв начин ги възпитават, много се разгневила. Дядо ми умрял внезапно, докато вечерял с приятели: приказвало се, че бил отровен, но историята се потулила, защото сред гостите били и Август, и Ливия. Според завещанието му децата се оставяли под опеката на Август. Чичо ми Тиберий, едва деветгодишен, произнесъл надгробното слово на дядовото погребение. (33 г. пр.н.е.)

Август много обичал сестра си Октавия и много се огорчил, когато наскоро след сватбата ѝ научил, че Антоний, като тръгнал на изток да се бие с Партия, спрял по пътя си да поднови любовните си връзки с Клеопатра, царицата на Египет, а още повече го огорчило обидното писмо, което Октавия получила от Антоний, когато на другата година потеглила с войска и пари да го подпомогне в похода му. Писмото, което я пресрещнало, когато била вече на половината път, студено ѝ нареждало да се върне вкъщи и да си гледа домашните работи; но от войниците и от парите Антоний не се отказал. Ливия тайно била доволна от случката, тъй като от дълго време насам усърдно се трудела да създава недоразумения и да подклажда ревност между Август и Антоний, които пък Октавия със същото усърдие се мъчела да заглажда. Ливия накарала Август да предложи на Октавия да напусне дома на Антоний и да отиде да живее при тях. Тя отказала отчасти защото не вярвала докрай на Ливия и отчасти защото не желала да послужи за повод на застрашаващата ги война. Най-после Антоний, подтикнат от Клеопатра, изпратил на Октавия искане за

развод и обявил война на Август. Това била последната от гражданските войни, дуел на живот и на смърт между единствените двама истински мъже, останали здраво закрепени на нозете си — ако мога да си послужа с тази метафора — след всеобщия бой с мечове в световния амфитеатър. Наистина Лепид бил все още жив, но той бил напълно обезоръжен, по-лошо и от пленник, и съвсем безопасен — принуден бил да коленичи пред Август и да моли за живота си. Младият Помпей, единствената друга значителна личност, чиято флота дълго господствувала над Средиземноморието, и той по това време вече бил победен от Август и пленен и умъртвен от Антоний. Двубоят между Август и Антоний бил кратък. Антоний претърпял пълно поражение край Акциум в Гърция. Той побягнал в Александрия, където сложил край на живота си, същото сторила и Клеопатра. Август приел източните завоевания на Антоний като свои и станал, както желаела Ливия, единственият повелител на римския свят. Октавия останала вярна на интересите на децата на Антоний — не само на сина от предишната му съпруга, но дори и на трите му деца от Клеопатра: едно момиче и две момчета, и ги отгледала заедно с двете си дъщери, една от които, Антония Младата, беше моята майка. Това душевно благородство извикало всеобщо възхищение в Рим. (31 г. пр.н.е.)

Август управлявал света, но Ливия управлявала Август. И тъкмо тук му е мястото да обясня необикновената власт, която упражнявала тя над него. Това, гдето от този брак не са се родили деца, е било открай време извор на учудване, като се има предвид, че баба ми не се е оказала безплодна и че Август със сигурност бил баща на четири извънбрачни деца, без да се брой Юлия, за която няма причини да се съмняваме, че му е била истинска дъщеря. Освен това знае се, че той бил дълбоко предан на баба ми. Трудно ще е да се повярва истината. А истината е, че бракът никога не е бил консумиран. Август, макар напълно способен с други жени, ставал неспособен като дете, щом се опитвал да легне с моята баба. Единственото приемливо обяснение е, че Август е бил в дъното на душата си човек религиозен, макар да бил принуден да проявява и жестокост, и дори богохулство през време на опасностите, последвали убийството на правуйчо му Юлий Цезар. Той знаел, че бракът му е неблагочестив; а съзнанието за това, изглежда, се отразявало на нервите му и вътрешно сковавало плътта му.

А баба ми, на която Август бил нужен по-скоро като средство за осъществяване на амбицията ѝ, отколкото като любовник, била по-скоро доволна, отколкото нещастна от тази негова импотентност. Открила, че може да си служи с нея като с оръжие, с което да подчини волята му на своята. Непрестанно го укорявала, че я бил похитил от дядо ми (когото се кълняла, че обичала), уверявайки в дълбоката си страст и заплашвайки дядо ми тайно, че ако не му я отстъпи, ще го обяви за обществен враг. (Това пък последното било дълбоко невярно.) А ето сега вижте как я бил изиграл! Дори и Юлия не му била истинска дъщеря и той много добре си го знаел. Единственото, за което го бивало, казвала тя, било да пощипва и да гали, да постисква и да избелва очи като евнух. Напразно Август се кълнял, че с други жени е същински Херкулес. Тя или отказвала да му повярва, или пък го обвинявала, че похабява по други онова, което отказвал на нея. Но за да не се разчуе, веднъж излъгала, че е бременна от него, а после — че пометнала. Срамът и неутолената страст привързвали Август към нея по-здраво, отколкото ако взаимните им копнежи се утолявали еженощно или ако му била народила цяла дузина хубави деца. Тя полагала големи грижи за здравето и удобствата му, била му вярна, защото в душата ѝ нямало друга страст освен властта; а той бил толкова благодарен за това, че я оставял да го води и командва във всичките му обществени и лични действия. Чувал съм стари дворцови служители поверително да разправят, че след като се оженил за баба ми. Август не погледнал към друга жена. Но въпреки това из Рим се разнасяли най-различни истории за връзките му с жените и дъщерите на благородниците; а след смъртта му, обяснявайки как е успяла да запази пълната власт над чувствата му, Ливия казваше, че това се дължало не само на нейната вярност, но и на туй, че никога не се намесвала в дребните му любовни увлечения. А според мен самата тя е съчинявала тези историйки, за да има после в какво да го обвинява.

Ако се съмнявате в достоверността на тази странна история, ще ви дам доказателства. Първата част, отнасяща се за развода, чух от устата на самата Ливия в годината на нейната смърт. Останалото, за импотентността на Август, чух от една жена, на име Бризеида, прислужница на майка ми, която преди това прислужвала на баба, и понеже тогава била едвам седемгодишна, присъществувала на разговори, които другите смятали, че като е малка, не ще разбере. Аз вярвам в

своето обяснение и ще го отстоявам, докато би могло да се замести с друго, което също тъй добре да съвпада с фактите. Според мене думите на сибилата „съпруга, не съпруга“ приключват въпроса. Но не, още не мога да приключа. Като написах този пасаж с намерението, предполагам, да запазя доброто име на Август, аз скрих нещо, което все пак решавам да изложа. Защото, както казва поговорката, „истината помага на разказа да върви напред“. А истината е следната. Моята баба Ливия хитроумно затвърдявала властта си над Август, като му доставяла тайно, по свое собствено желание, красиви млади жени, с които да спи, всякога щом забележела, че страстта го прави неспокоен. Че тя сама уреждала всичко това за него, и то без нито думичка, казана преди или след, съдържайки ревността, която като съпруга той не се и съмнявал, че тя изпитва; че все пак всичко се извършвало най-благоприлично и потайно, а младите жени (които сама избирала от сирийския пазар за роби — той предпочитал сирийките) били въвеждани в спалнята му през нощта с почукване и раздрънкване на една верига като сигнал и бивали извеждани рано сутринта със същото почукване и подрънкване; че те били безмълвни в негово присъствие като сукуби, които се явяват в сънищата — че тя сама измисляла всичко така грижливо, а му оставала вярна въпреки импотентността му към нея: всичко това той вероятно е тълкувал като безспорно доказателство за най-искрена любов. Бихте могли да възразите, че Август с неговата власт е можел да притежава най-красивите жени на света, робини или свободни, омъжени или моми, за да задоволява апетита си без помощта на Ливия като сводница. Това е вярно, но вярно е също тъй, че след женитбата си с Ливия той не се докосвал до месо — както веднаж сам заяви, макар и в друго контекст, — преди тя да го е обявила годно за ядене.

Та следователно от жени Ливия не е имала причини да го ревнува, като изключим зълва ѝ, другата ми баба, Октавия, чиято хубост будела не по-малко възхищение от нейната добродетелност. Ливия изпитвала злобно удоволствие да ѝ съчувствува заради изневярата на Антоний. Тя стигнала дори дотам да подхвърли, че виновница била самата Октавия със скромното си облекло и целомъдреното си държане. Марк Антоний, обяснила Ливия, бил мъж със силни страсти и да може да го задържи, съпругата трябвало да попримеси целомъдрието си на римска матрона с изкуствеността и

безсрамието на ориенталска куртизанка. Октавия трябвало да се поучи малко от изкуствеността на Клеопатра: защото египтянката, макар погрозна от Октавия и с осем или девет години по-стара от нея, знаела точно как да подхранва неговата чувственост.

— Мъже като Антоний, истинските мъже, предпочитат вкусното пред питателното — завършила тя поучително. — Червивото зелено сирене им е по-драго от прясно избитата извара.

— Дръж си червеите за себе си — избухнала Октавия. Самата Ливия се обличала много пищно и употребявала най-скъпите азиатски парфюми; но не позволявала никакви излишества в домакинството си, което се хвалела, че поддържа по старомодния римски начин. Правилата ѝ били: проста, но обилна храна, редовни богослужения пред семейните божества, никакви топли бани след ядене, работа за всички и никакво прахосничество. Под „всички“ разбирала не само робите и освободените роби, а всеки член на семейството. От бедното дете Юлия се очаквало да бъде пример за работливост. Животът ѝ бил много тежък. За всеки ден имала определено колко вълна да разчепка и да изпреде, колко платно да изтъче, какво да ушие, вдигали я от коравото ѝ легло на съмване, дори и преди съмване в зимните утрини, за да можела да свърши всичко навреме. А пък понеже мащеха ѝ била привърженичка на всестранното образование за момичетата, карали я извън другите ѝ задължения да учи целите Омирови „Одисея“ и „Илиада“ наизуст.

Освен това Ливия изисквала от Юлия да си води подробен дневник за работата, която е свършила, за книгите, които е прочела, за разговорите, които е водила, и прочее и прочее; а това било тежък товар. Не ѝ позволявали да дружи с мъже, макар да била хубавица. Един младеж от старинно семейство и с неопетнено име, син на консул, се осмелил под някакъв учтив предлог да ѝ се представи един ден в курорта Бай, докато тя правела половинчасовата си разходка край морския бряг, придружавана само от своята прислужница. Ливия, която ревнувала Юлия заради хубостта ѝ и заради обичта на Август към нея, изпратила на младежа много остро писмо, в което му се съобщавало да не очаква да заеме обществена служба, докато е на власт бащата на девойката, чието добро име се бил опитал да опетни с непростимото си фамилиарничене. Юлия пък била наказана, като ѝ забранили да се разхожда извън пределите на вилата. По същото време

Юлия напълно оплешивяла. Не знам дали Ливия е имала пръст в това; не е невероятно, макар да се знае, че в семейството на Цезарите плешивостта е била наследствена. Но, тъй или инак, Август открил някакъв египетски перукер, който ѝ направил неவிждано красива руса перука и по този начин нещастieto увеличило, вместо да намали, хубостта ѝ; защото собствената ѝ коса не била кой знае колко хубава. Разправят, че перуката ѝ не била втъкана по обичайния начин върху канава от косми, а представлявала целия скалп на дъщерята на някакъв германски вожд, свит до точния размер на Юлината глава и поддържан жив и гъвкав посредством редовно мазане с някакво специално мазило. Но да си призная, не го вярвам.

Всички знаели, че Ливия държи Август изкъсо и ако не точно подплашен от нея, той във всеки случай много внимавал да не я засегне. Един ден, в качеството си на цензор, той мърмрел някакви богаташи, задето разрешавали на жените си да се труфят безвкусно със скъпоценности.

— Неприлично е жената да се кичи без мярка. Дълг на съпруга е да въздържа съпругата си от прекаления разкош. — Подведен от собственото си многословно, той необмислено добавил: — Понякога аз също укорявам жена си за това.

Обвиняемите викнали развеселени:

— О, Августе, кажи ни с какви думи укоряваш Ливия. Това ще ни послужи за пример.

Август се смутил и уплашил.

— Не сте ме чули добре — отвърнал той, — аз казах, че досега още не съм имал случай да порицая Ливия. Както знаете, тя е образец на женска скромност. Но не бих се поколебал да я порицая, ако забрави приличието в облеклото, а жените на някои от вас се гласят също като александрийска танцьорка, станала по прищявката на съдбата арменска вдовствуваща царица.

Същата тази вечер Ливия се опитала да унизи Август, появявайки се на трапезата облечена в най-невъобразимо пищните премени, които могла да намери, а именно с една от церемониалните одежди на Клеопатра. Но той достойно се измъкнал от това неловко положение, като я похвалил за остроумното ѝ и навременно пародиране на същия оня порок, който сам порицавал.

Ливия била поумняла от времето, когато съветвала дядо ми да наложи на главата си корона и да се нарече „цар“. Титлата „цар“ все още била ненавиждана в Рим заради омразната династия на Тарквиниите, на която според легендата първият Брут (наричам го така, за да го различа от втория Брут, който уби Юлий Цезар) сложил край, като пропъдил царското семейство от града и станал единият от първите двама консули на римската република. Разбрала вече, че титлата цар можела и да почака, щом Август всъщност ще държи в ръцете си основните прерогативи на царската власт. Следвайки съвета ѝ, той постепенно съсредоточил в собствената си личност всички отговорни републикански длъжности. Бил консул на Рим, но когато предал длъжността на един доверен приятел, в замяна взел Върховното военно командване, уж равно на консулството, а на практика по-висше от тази и всички други магистратури. Освен това имал пълен контрол и над провинциите, властта да назначава провинциалните управители, както и командването на всички армии и правото да свиква войската и да решава мира и войните. В Рим му гласували доживотната длъжност народен трибун, която го предпазвала от каквото и да било вмешателство в неговата власт, давала му право да поставя вето върху решенията на другите длъжностни лица и правел личността му неприкосновена. Титлата „император“, която някога означавала само „пълководец“ и едва напоследък добила смисъла на върховен монарх, той носел редом с другите някои проявили се генерали. Държал освен това и цензорството, което му осигурявало властта над двете водещи обществени съсловия — на сенаторите и на конниците; под предлог за непристоен морал имал правото да отнеме на всеки член от съответното съсловие титлите и привилегиите — опозоряване, от което всички се бояли. Той упражнявал контрола върху държавната хазна: по правило трябвало да дава периодически отчети за състоянието ѝ, но никой нямал смелостта да поиска финансова проверка, макар да се знаело, че от държавната хазна непрестанно се черпело за личния бюджет на Август.

Така той държал командването на армиите, контрола над законите — защото влиянието му над Сената било такова, че му гласували всичко, което им казал, — контрола над държавните средства, контрола над обществения морал и неприкосновеността на личността. Имал дори правото да осъжда без всякакви формалности на

смърт или вечно изгнание всеки римски гражданин — от орача до сенатора. Последната висока длъжност, която приел — тая на върховен понтифекс, му давала правото на контрол над цялата религиозна система. Сенатът бил готов да му гласува всички титли, каквито пожелаел, освен царското звание, от страх пред народа. Съкровеното желание на Август било да го наричат Ромул, но Ливия го разубедила. Доводът ѝ бил, че Ромул бил цар, поради което името криело опасности, освен това бил и един от римските богове-покровители и да вземе името му, щяло да се сметне за богохулство. А всъщност скрито си мислела, че титлата не е достатъчно голяма. Ромул не бил друго освен разбойнически главатар и не се числял към главните божества. И тъй, по неин съвет Октавиан съобщил на Сената, че титлата Август му се струвала много подходяща. А те му я гласували. „Август“ криело в себе си значението на нещо полубожествено и в сравнение с това обикновената титла „цар“ била направо нищо.

Един ли, двама ли обикновени царе, отдавали почитта си на Август! Един ли, двама ли преминавали, оковани, пред него в римските триумфи! Та нали дори великият цар на далечна Индия, дочул за славата на Август, изпратил посланици в Рим, за да измолят закрилата на неговото приятелство, отрупани с умилютивяващи дарове от прекрасни коприни и подправки; рубини, смарагди и сардоникси; и тигри, за пръв път видени в Европа; и дори индийският Хермес, прочутото безръко момче, което можело да върши най-невероятни неща с нозете си! Та нали Август бе сложил край на оная династия от египетски царе, съществувала цели пет хиляди години преди основаването на Рим! А какви само чудовищни предзнаменования се случили по време на това съдбоносно прекъсване на хода на историята! Кой може да забрави искрите от сблъскващи се оръжия, долетели от облаците, и кървавия дъжд? Ами гигантската змия на главната улица на Александрия, която просъсквала гръмовито? Ами появата на духовете на мъртвите фараони? Ами статуите, смръщили лица? А нима Апис, свещеният бик на Мемфис, не надал жален рев и не избухнал в сълзи? Така убеждавала себе си моята баба.

Повечето жени са склонни да поставят скромните граници на своите амбиции; някои, макар и малко на брой, са по-смели в домогванията си. Амбициите на Ливия единствено бяха безгранични, но това не ѝ пречеше да остава напълно уравновесена и хладнокръвна

в стремления, които при всяка друга жена биха изглеждали като прояви на буйна лудост. И твърде бавно дори и аз, който имах такива великолепни възможности да я наблюдавам, успях да добия истинска представа за нейните намерения. Но макар и да ги знаех, когато дойде последното разкритие, то връхлетя като нечакан удар. А може би най-добре ще е да разкажа за различните ѝ деяния в историческа последователност, без да размишлявам над скритите ѝ подбуди.

По неин съвет Август накарал Сената да създаде две нови божества, а именно богинята Рома, която представляваше женският дух на Римската империя, и полубожеството Юлий, военният герой, който беше обожественият Юлий Цезар. (Божествена почит била отдадена на Юлий в източните страни още докато бил жив; това, че не се отказал от нея, е една от причините за убийството му.) Август съзнавал ползата от една религиозна връзка, която да обединява провинциите със столицата, връзка, далеч по-силна от всички други, основаващи се на страха или благодарността. Случвало се понякога, че след продължително пребиваване в Египет и Мала Азия дори чисти римляни започвали да почитат боговете, които намирали там, и забравяли своите богове, като по този начин оставали римляни само по име. От друга страна, Рим бил привнесъл толкова различни религии от завоюваните градове, посвещавайки на чуждоземни божества, като например Изида и Кибела, прекрасни храмове в самия град — и то не само заради пришълците, — че било разумно сега и Рим в замяна да постави свои божества в съответните чужди градове. Рома и Юлий следователно трябвало да бъдат почитани от онези жители на провинциите, които били римски граждани и на които трябвало да се припомни за родните им божества.

Следващата стъпка на Ливия била да уреди в Рим да пристигнат делегации от онези провинции, които не били ощастливени с правото на римско гражданство, и да помолят да им се даде някой римски бог, когото да могат да почитат верноподанически, без с това да проявяват дързост. По съвета на Ливия Август по-полушеговито съобщил на Сената, че след като очевидно не можело да се разреши на тези бедни хорица да почитат върховните божества Рома и Юлий, все пак трябвало да им се даде някакъв бог, макар и съвсем незначителен. В отговор на това Меценат, един от министрите на Август, с когото

Август вече бил обсъждал предимствата от приемането на титлата Ромул, казал:

— Нека им дадем бог, който ще се грижи за тях. Да им дадем самия Август!

Август се престорил на изненадан, но признал, че предложението на Меценат е разумно. Сред ориенталците съществувал обичай, и то обичай, който можел да принесе полза на римляните — да отдават божествена почит на своите владетели; но тъй като било практически невъзможно източните градове да боготворят вкупом целия Сенат и да поставят по шестстотин статуи във всеки свой храм, то въпросът можело да се разреши, като им се позволи да почитат председателя на Сената, който пък бил самият Август.

И тъй Сенатът, чувствувайки се поласкан, че всеки член крие в себе си поне една шестстотна част от божественото, с готовност гласувал предложението на Меценат и незабавно в Мала Азия се издигнали храмове на Август. Култът се разпространил, макар отначало само в граничните провинции, които били под прякото управление на Август, но не и в старите римски провинции, нито в самия град. Август одобрявал образователните методи на Ливия по отношение на Юлия, както и домашния ред и икономии. Самият той над скромни изисквания. Небцето му било тъй нечувствително, че не усещал разликата между зехтина от първата реколта и от последното отцеждане, когато маслинената каша минава за трети път през пресата. Обличал се в домашнотъкани дрехи. С право се казва за Ливия, че макар да била същинска фурия, ако не била такава неуморима, Август никога нямало да успее да предприеме огромната задача да възвърне на Рим мира и сигурността след продължителните беди на Гражданските войни — в които самият той, разбира се, бил изиграл такава разрушителна роля. Работният ден на Август се състоял от четиринадесет часа, но на Ливия — от двадесет и четири. Тя не само управлявала огромното си домакинство по оня сръчен начин, който вече описах, но имала еднакъв на Августовия дял и в обществените работи. Подробното изброяване на всички правни, обществени, административни, религиозни и военни реформи, които извършили заедно, без да се спираме на обществените дела, предприети от двамата, храмовете, които възстановили, колоните, които положили, ще изпълни цели томове. И все пак имаше някои изтъкнати римляни от

по-старото поколение, които не можеха да забравят, че това привидно възхитително възобновяване на държавата се бе осъществило само благодарение на военното поражение, тайното убийство или пък публичната екзекуция на всяко лице, което се бе възпротивило на властта на тази енергична двойка. Ако тяхната върховна и деспотична власт не бе прикривана под маската на древните свободи, те никога не биха успели да я задържат. Но дори и така, както беше, организирани бяха не по-малко от четири заговора срещу живота на Август от кандидати за нови брутовци.

ГЛАВА 3

Името „Ливия“ е свързано с онази латинска дума, която означава „злонамереност“. Моята баба беше ненадмината актриса и показното добродушие на поведението ѝ, остротата на нейния ум, както и благочестивото ѝ държане заблуждаваха почти всички. Но никой не я обичаше истински; лошотията извиква уважение, не обич. Тя имаше способността да кара обикновените, стговорчиви и добросърдечни хора да се чувствуват в нейно присъствие притеснени до смърт от своите интелектуални и морални несъвършенства. Ще ви помоля да ме извините, загдето все още продължавам да пиша за Ливия, но това е неизбежно: подобно на всички правдиви римски истории и тази е написана по метода „от яйцето до ябълката“; лично аз предпочитам този изчерпателен римски метод, при който не се пропуска нищо, пред оня на Омир и гърците изобщо, които обичат да се хвърлят направо в центъра на събитията, а след това да сноват назад или напред, както им се хареса. Да, често ми се е искало да пренапиша историята за Троя в латинска проза заради нашите по-неуки граждани, които не четат гръцки; да започна с яйцето, от което се е излюпила Елена, и да продължавам, глава подир глава, чак до ябълките, изядени за десерт на голямото пиршество по случай завръщането на Одисей и победата му над обожателите на жена му. Там, където Омир звучи неясно или пък премълчава, аз естествено ще почерпя от по-късните поети или пък от по-ранния Дарес, чиито описания, макар и изпълнени с поетически отклонения, ми се струват по-достоверни от Омировите, защото Дарес всъщност е участвувал във войната първо с троянците, а после на страната на гърците.

Веднъж видях една странна рисунка във вътрешността на един старинен кедров сандък, правен, струва ми се, някъде в Северна Сирия. Надписът на гръцки гласеше: „Отровата е царица“, а лицето на Отровата, макар да бе изобразено поне сто години преди Ливиното рождение, беше досущ като лицето на Ливия. И тъкмо тук трябва да разкажа за Марцел, сина на Октавия от предишния ѝ съпруг. Август,

който бил много привързан към Марцел, го осиновил и му възложил отговорни административни длъжности, макар Марцел да бил още прекалено млад; освен това го оженил за Юлия. Преобладаващото мнение в Рим било, че възнамерявал да направи Марцел свой наследник. Ливия не се възпротивила на осиновяването, дори като че ли била доволна и отдала всички сили да спечели обичта и доверието на Марцел. Предаността ѝ към него изглеждала безгранична. Именно по неин съвет Август го издигнал тъй бърже по ранг; а пък Марцел, който знаел за всичко това, бил съответно благодарен.

Подбудите на Ливия в облагодетелствуването на Марцел се тълкували от неколцина проникателни наблюдатели като опит се събуди завистта на Агрипа. Агрипа бил най-изтъкнатата личност в Рим след Август: човек от долно потекло, но най-старият приятел на Август и много способен генерал и адмирал. До този момент Ливия правела всичко по силите си да поддържа приятелството на Агрипа към Август. Той бил амбициозен, но с мярка; никога нямало да дръзне да си оспорва първенството с Август, от когото се възхищавал безкрайно, и не мечтаел за по-голяма слава от тази да бъде най-довереният му министър. Още повече, прекалено много се срамувал от скромния си произход и Ливия с поведението си на видна патрицианка винаги съумявала да го държи в подчинение. Но той бил нужен на Ливия и Август не толкова заради услугите, които им оказвал, не и поради своето верноподаничество, нито пък за това, че бил обичан от народа и от Сената. Нужен им бил за следното: според една измислица, разпространена първоначално от самата Ливия, смятало се, че той от името на народа бди и наблюдава за политическото поведение на Август. На прочутите лъжедебати след свалянето на Антоний, разиграни в Сената между Август и неговите двамина приятели Агрипа и Меценат, ролята на Агрипа била да го съветва да не присвоява върховната власт; за да можело пък неговите думи да бъдат оборени от аргументите на Меценат и ентузиазираното настояване на Сената. Тогавя именно Агрипа заявил, че ще служи вярно на Август, докато последният опазва върховната власт неопетнена и не се опитва да я превърне в произволна тирания. Та оттогава народът му вярвал и гледал на него като на страж срещу тиранството; затова всичко, което приемал Агрипа, приемал и народът. И сега тези същите проникателни наблюдатели смятали, че Ливия е подхванала много опасна игра,

опитвайки се да накара Агрипа да завижда на Марцел, и всички следели развоя на събитията с голям интерес. Твърде вероятно било, казвали, обичта ѝ към Марцел да е само преструвка, която да подмами Агрипа да го отстрани от пътя си. Чуло се, че някой много предан роднина на Агрипа му бил предложил да се скара с Марцел и да го убие; но че Агрипа, макар дълбоко обхванат от завистта, предвидена от Ливия, се оказал достатъчно почтен, за да отхвърли подобно злостно предложение.

Всички предполагали, че Август вече е направил Марцел свой главен наследник и че Марцел ще наследи не само огромното му богатство, но заедно с богатството и монархията — а как иначе да пиша за нея освен с тази дума? Вследствие на това Агрипа заявил, че наистина е предан на Август и не съжالياва за решението си да подкрепя властта му, но че има едно нещо, което той като патриотичен гражданин в никакъв случай нямало да позволи, а именно — монархията да стане наследствена. Но междувременно Марцел бил станал толкова популярен, колкото и самият Агрипа, а мнозина младежи с титли от благородно потекло, за които въпросът: „Монархия или република?“ звучал вече твърде отвлечено, започвали да се умилкват наоколо му, с надеждата да се облагодетелствуват от него, когато той замести Август. Тази всеобща готовност да се приеме благосклонно това продължение на монархията, изглежда, се поправила на Ливия, но тя поверително заявила, че при един печален случай, като, да речем, смъртта или заболяването на Август, прякото ръководство на държавните работи — до момента, когато въпросите ще се уредят с декрети на Сената, би трябвало да се повери в ръце, далеч по-опитни от тези на Марцел. Обаче Марцел бил толкова обичан от Август, че макар частните изявления на Ливия обикновено да приемали после формата на обществени укази, в този случай никой не ѝ обърнал особено внимание: и поклонниците на Марцел ставали все повече и повече.

Проницателните наблюдатели се чудели как ще се справи Ливия с това ново положение; но щастието, изглежда, не я оставяло.

Август се разболял от лека простуда, която неочаквано се усложнила с треска и повръщане: Ливия приготвяла храната му със собствените си ръце, но стомахът му се бил толкова раздразнил, че не можел да задържа нищо. Август отслабвал все повече и повече и най-

после усетил, че е пред прага на смъртта. Неведнъж го били молили да назове името на своя приемник, но дотогава той не го бил сторил, страхувайки се от политическите последствия, а и защото мисълта за собствената му смърт му била много противна. Сега чувствувал, че дългът му налага да назове някого и поискал съвета на Ливия. Казал, че болестта го е лишила от способността да преценява; готов бил да се съгласи с всеки подходящ приемник, когото тя му посочи. И тъй, Ливия взела решението вместо него, а той го одобрил. Тогава тя призовала край леглото му другия консул, градските магистрати и някои по-видни сенатори и конници. Той бил твърде слаб, за да говори, само връчил на консула един регистър на морските и сухопътни сили и отчет за държавните приходи, а после кимнал на Агрипа да се приближи и му подал пръстена си с печата; което всъщност означавало, че Агрипа ще го наследи в ръководството на държавата, макар и с неразделното сътрудничество на консулите. Това дошло като голяма изненада. Всички очаквали, че избраникът ще бъде Марцел.

И от този миг нататък Август загадъчно започнал да се съвзема: треската престанала и стомахът му взел да приема храната. Заслугата за излекуването обаче била отдадена не на Ливия, която продължавала да се грижи за него лично, а на някой си лекар Муса, който имал безвредната страст да лекува със студени мазила и отвари. Август бил толкова благодарен на Муса за предполагаемите му заслуги, че го възнаградил със златни монети в размер на собственото си тегло, а Сенатът удвоил теглото. Освен това Муса, макар и освободен роб, бил въздигнат в ранга на конник, което му давало правото да носи златен пръстен и да кандидатствува за обществена служба. Сенатът издал един още по-странен указ, с който освобождавал от данъци всички членове на медицинската професия.

Марцел бил направо покрусен, че не го обявили за приемник на Август. Бил много млад, едва в двадесетата си година. Предишното благоразположение на Август му било внушило едно преувеличено самочувствие както за дарбите му, тъй и за политическото му влияние. Той опитал да покаже, че уж не се е засегнал, като се отнесъл предизвикателно грубо с Агрипа на един обществен пир. Агрипа с мъка успял да сдържи гнева си; но това, гдето случаят останал без последствия, накарало поддръжниците на Марцел да повярват, че Агрипа все пак се страхува от него. Те дори започнали да се убеждават

един другиго, че ако до година Август не променял решението си, Марцел щял да узурпира императорската власт. Станали толкова свадливи и наперени, а и Марцел не правел нищо, за да ги възпре, щото между тях и привържениците на Агрипа възниквали чести сблъсквания. Агрипа бил дълбоко разгневен от нахалството на това кутре, както съм го наричал — той, който бил изпълнявал повечето от ръководните държавни длъжности и бил участвувал в не една успешна битка. Но гневът му се смесвал с тревога. Впечатлението, което оставало след подобни сблъсъци, било, като че той и Марцел безсрамно се боричкат за предимството кой от двамата да носи пръстена на Август след неговата смърт.

Готов бил да направи всякакви жертви само за да изтрие впечатлението, че играе подобна роля. Виновник за всичко бил Марцел и Агрипа искал да стовари целия товар върху му. Решил да се оттегли от Рим. Отишъл при Август и помолил да го назначи за управител на Сирия. Когато Август поискал да узнае причината за това тъй неочаквано желание, Агрипа му обяснил, че в качеството си на управител смятал да постигне ценно споразумение с царя на Партия. Щял да убеди царя на Партия да им върне военните знамена с орлите, както и пленниците, взети от римляните тридесет години преди това в замяна на царския син, който Август пък държал пленен в Рим. Изобщо не споменал за свадата с Марцел. Август, който също бил много разстроен от тази свада — разкъсван между старата дружба с Агрипа и отстъпчивата бащина обич към Марцел, — не си позволил дори да се замисли колко великодушно наистина постъпва Агрипа, защото щяло да прозвучи като признание за собствената му слабост; тъй че изобщо не споменал за това. Приел молбата му с готовност, съгласил се, че наистина е много важно да се върнат пленените орли, както и пленниците — ако все още имало някой жив след толкова дълго време, — и го запитал кога най-скоро би могъл да тръгне. Агрипа се огорчил, тълкувайки погрешно държането му. Казал си, че Август желае да се отърве от него, защото е повярвал, че наистина се карат с Марцел за приемничеството. Поблагодарил му, загдето е удовлетворил молбата му, студено го уверил в своето верноподаничество и приятелство и заявил, че е готов да потегли още на другия ден.

Но не отишъл в Сирия. Доплавал до близкия остров Лесбос, а изпратил помощника си да управлява провинцията вместо него. Знаел, че оставането му в Лесбос ще се приеме, за нещо като изгнаничество, предизвикано от Марцел. Не посетил провинцията, защото, ако сторел това, щял да даде на Марцеловите привърженици коз срещу себе си: щели да кажат, че е заминал на Изток, за да събира армия, с която да нападне Рим. Но се успокоявал с ласкателната мисъл, че Август скоро ще почувствува нужда от услугите му; и дълбоко вярвал, че Марцел се готви да узурпира монархията. Лесбос бил близко до Рим. Той не забравил своята мисия: подхванал преговори чрез посредници с царя на Партия, но не очаквал скоро да ги доведе докрай. Нужно е време и търпение, за да постигнеш споразумение с някой източен монарх.

Марцел бил избран за градски магистрат, първата му официална служба, и по този случай устроил величествени публични игри. Той не само издигнал шатри в самите театри против слънцето и дъжда и не само ги окичил с прекрасни гоблени, но опънал и една-единствена огромна многоцветна шатра над целия пазарен площад. Ефектът бил невероятно бляскав, особено вътре, когато отвън греело слънце. В подреждането на тези шатри употребил баснословни количества от червено, жълто и зелено платно, което, щом свършили игрите, било нарязано и раздадено на гражданите за дрехи и спално бельо. Голям брой диви животни били внесени чак от Африка за битките в амфитеатрите, както и много лъвове, и било устроено сражение между петдесет германски пленници и същия брой черни бойци от Мароко. Сам Август участвувал щедро в разноските, както и Октавия като майка на Марцел. Когато Октавия се появила в церемониалната процесия, посрещнали я с такива гръмки акламации, че Ливия едва сдържала сълзите си на гняв и ревност. Два дни по-късно Марцел легнал болен. Симптомите били съвсем същите като на Август в неотдавнашното му заболяване и затова естествено отново повикали Муса. Той бил станал неимоверно богат и известен и вземал по хиляда златни монети за една само визита, а на това отгоре го вършел като някакво благоволение. В случаите, когато болестта не била кой знае колко сериозна, на пациентите стигало да чуят само името му, за да се съвземат незабавно. И всичко се отдавало на студентите пазила и студентите отвари, на тайните рецепти, които не желал да каже на никого друго. Доверието на Август в способностите на Муса било

такова, че той не обърнал особено внимание на Марцеловата болест и игрите продължили. Но въпреки непрекъснатите грижи на Ливия и най-студените мазила и отвари, които Муса бил в състояние да предприеме, Марцел умрял. Скръбта и на Октавия, и на Август била безгранична и тази смърт била оплаквана като голямо обществено бедствие. Но хората с по-уравновесен разум не съжалявали особено за гибелта на Марцел. Сигурно пак щяло да се стигне до гражданска война между него и Агрипа, ако при смъртта на Август той направел опит да заеме мястото му; а тъй сега Агрипа бил единственият възможен приемник. Но това били сметки без Ливия, чието твърдо намерение било, в случай че Август умре — ах, Клавдий, Клавдий, нали уж каза, че не ще споменаваш подбудите на Ливия, а само ще отбелязваш постъпките ѝ? — чието твърдо намерение било, в случай че Август умре, да продължи управлението на империята чрез чичо ми Тиберий и с поддръжничеството на баща ми. Щяла да уреди те да бъдат осиновени като наследници на Август.

Смъртта на Марцел освободила Юлия, за да я омъжат за Тиберий, и всичко щяло да се подреди според плановете на Ливия, ако не бил избухнал един опасен политически бунт в Рим, при който тълпата започнала да иска възвръщането на Републиката. Когато Ливия се опитала да ѝ говори, застанала на стълбите пред двореца, започнали да я замерват с развалени яйца и мръсотии. Случило се Август да е на обиколка из Източната провинция, придружаван от Меценат, и новините го стигнали в Атина. Ливия пишела накратко и набързо, че положението в града не можело да бъде по-лошо от това и че помощта на Агрипа трябвало да се осигури на всяка цена. Август незабавно повикал Агрипа от Лесбос и го помолил в името на старото им приятелство да се прибере с него в Рим и да върне народното доверие. Но Агрипа вече твърде дълго бил таил недоволството си, за да изпита благодарност за това повикване. Той отстоявал своето достойнство. За цели три години Август му бил написал само три писма, и то в най-официален тон; а защо не го повикал веднага след смъртта на Марцел? Защо да помага на Август сега? Всъщност виновницата за това отчуждаване е била Ливия: тя недоценила правилно политическото положение и прекалено рано отстранила Агрипа. Била дори намекнала на Август, че Агрипа, макар чак в Лесбос, знаел повече от мнозина други за тайнствената и съдбоносна болест на Марцел; някой, казала

му тя, ѝ бил разправил, че Агрипа, като чул новината, вместо да се изненада, се зарадвал. Агрипа заявил на Август, че поради продължителното си отсъствие от Рим вече не бил в течение на градската политика и не се чувствувал способен да се заеме с онова, което се искало от него. Август, страхувайки се, че ако Агрипа отиде в Рим с това си настроение, по-скоро ще се обяви за борец за народни свободи, отколкото да подкрепи императорското правителство, го отпратил с учтиви думи на съжаление и веднага повикал Меценат да се съветва с него. Меценат помолил за позволение да разговаря с Агрипа от името на Август и се заел да разбере какви точно са условията, при които той ще е готов да стори исканото от него. Август помолил Меценат в името на боговете да стори това „бързо, както се сварява аспержа“ (любим негов израз). Тогава Меценат дръпнал Агрипа настрана и му казал:

— Хайде сега, стари приятелю, казвай какво всъщност искаш! Разбирам — смяташ, че с теб са постъпили лошо, но аз те уверявам, че и Август също тъй е в правото си да се чувствува огорчен от тебе. Нима не схващаш колко зле се отнесе към него ти с неискреното си държане? Та това беше истинска обида и към справедливостта, и към приятелското му чувство към тебе. Да му беше обяснил, че партията на Марцел те е поставила в много неловко положение и че самият Марцел те е обидил — кълна се. Август го научи много късно, — той щеше да стори всичко по силите си, за да оправи нещата. Аз смятам, че ти постъпи като сърдито дете — а той пък се отнесе с теб като баща, който не се оставя да го заплашват с подобно държане. Казваш, бил ти писал студени писма, така ли? А нима твоите бяха по-сърдечни? Ами помниш ли как се сбoguва с него? Искам сега да посреднича между двама ви, защото задълбочи ли се този разрыв, това ще е краят за всички ни. Вие се обичате искрено, както и трябва да бъде между двамата най-видни живи римляни. Август ми каза, че е готов в момента, в който му покажеш някогашната си дружелюбност, да поднови приятелството помежду ви със същата тогавашна искреност, ако не и с още по-дълбока.

— Тъй ли каза?

— Точно тъй. Позволяваш ли да му съобщя, че дълбоко съжالياваш, загдето си го огорчил, и мога ли да му обясня, че е станало недоразумение — че си напуснал Рим, убеден, че той е знаел за

обидата, нанесена ти от Марцел на оня пир? И че сега и ти от своя страна желаш да изкупиш грешката за прекъсването на вашата дружба и разчиташ и той да подаде ръка?

Агрипа казал:

— Меценате, ти си добър човек и верен приятел. Кажи на Август: готов съм да го слушам както винаги.

Меценат отвърнал:

— Ще му го кажа с най-голямо удоволствие. И ще добавя, като свое собствено мнение, че ще бъде неразумно да те изпраща сега в града да възстановяваш там реда без някакъв особено голям знак за личното му доверие в тебе.

След това Меценат отишъл при Август.

— Успокоих го. Ще стори всичко, каквото пожелаеш. Но иска да се увери, че искрено го обичаш — като дете, ревнуващо баща си заради обичта му към неговия брат. Струва ми се, единственото, което истински ще го задоволи, ще бъде да му предложиш да се ожени за Юлия.

Август трябвало да решава бързо. Той си спомнил, че Агрипа и жена му, която била сестра на Марцел, били в лоши отношения още от скарването с Марцел, спомнил си и за приказките, че Агрипа бил влюбен в Юлия. Съжалявал, загдето Ливия не била край него да го посъветва, но решението трябвало да се вземе незабавно: обидел ли сега Агрипа, никога вече не можел да разчита на неговата подкрепа. Ливия пишела „на всякаква цена“: значи, можел да урежда нещата, както намери за добре. Повикал Агрипа, а пък Меценат нагласил одобряването да стане по най-пристоен начин. Август заявил, че ако Агрипа склони да се ожени за дъщеря му, това за него щяло да бъде доказателства, че приятелството, на което той държал повече от всички други дружби на света, се е възстановило, и то на здрави основи. Агрипа пролял сълзи на радост и поискал прошка за своите грешки. Щял да опита да се покаже достоен за сърдечното благородство на Август.

Агрипа се върнал в Рим с Август, развел се веднага с жена си и се оженил за Юлия. Бракът получил такова всенародно одобрение, а пък и Агрипа бил тъй щедър в отпразнуването на тържеството, че политическите смутове секнали изведнъж. Освен това Агрипа спечелил много симпатизанти за Август, довеждайки докрай

преговорите за връщането на знамената с орлите, които били връчени официално на Тиберий като личен представител на Август. Орлите са свещени предмети, по-свети за римското сърце, отколкото която и да е мраморна статуя на някой бог. Върнали се и неколцина от пленниците, но след трийсет и две годишно отсъствие почти не си струвало да ги посрещат с почести; повечето от тях предпочели да останат в Партия, където се били установили и си били създали семейства с тамошни жени. (21 г. пр.н.е.)

Баба ми Ливия никак не била доволна от споразумението, постигнато с Агрипа — единственото, което я позараждало в цялата история, било унижението на Октавия от развода на дъщеря ѝ. Ала скрила чувствата си. Девет години минали, но Агрипа все бил необходим. После той умрял неочаквано в своята вила в провинцията. По това време Август се намирал в Гърция и не направил изследване на трупа. Агрипа оставил много деца, три момчета и две момичета, като законни наследници на Август и за Ливия щяло да бъде трудно да отстрани претенциите им за сметка на нейните собствени синове. (12 г. пр.н.е.)

Но, тъй или иначе, Тиберий се оженил за Юлия, която улеснила Ливия, влюбвайки се в него и умолявайки Август да упражни влиянието си над Тиберий в нейна полза. Август склонил само защото Юлия заплашила, че ще се самоубие, ако не ѝ помогне. Самият Тиберий се отвращавал от един брак с Юлия, но не посмял да откаже. Принуден бил да се разведе с жена си Випсания, дъщеря на Агрипа от предишен негов брак, която страстно обичал. Веднаж след това той я срещнал случайно на улицата и я проследил с очи, в които се четял такъв силен копнеж, че Август, като научил, наредил в името на приличието това да не се повтаря. Нарочни съгледвачи и от двете семейства трябвало да ги предпазват от нова подобна среща. Наскоро Випсания се омъжила за един амбициозен млад благородник на име Гал. А преди да съм забравил, нека спомена и за брака на баща ми с моята майка Антония, по-малката дъщеря на Марк Антоний и Октавия. Това станало в годината на Августовата болест и смъртта на Марцел.

Чичо ми Тиберий беше от лошите Клавдиевци. Беше намусен, студен и жесток, но въздействието на трима души посмекчило в младостта му тези черти на характера му. На първо място помогнало

влиянието на баща ми, един от най-приятните Клавдиевци — слънчев, открит и великодушен: след това на Август, този много почтен, весел, добър човек, който не обичал Тиберий, но се отнасял към него великодушно заради майка му; и накрая на Випсания. Влиянието на баща ми секнало или по-скоро отслабнало, когато и двамата стигнали възрастта за военна повинност и били изпратени на поход в различни части на империята. Последвала раздялата с Випсания, а с това дошло и охлаждането на Август, който бил огорчен от зле прикритата неприязън на Тиберий към Юлия. Без тези три благоприятни влияния злото постепенно го завладяло напълно.

Струва ми се, че тук трябва да опиша външния му вид. Беше строен, тъмнокож, светлокож набит мъж с великолепно широки плещи и с ръце толкова силни, че можеше да счупи орех или да пробие твърдокожа зелена ябълка само като стиснеше с палеца и показалеца си. Да не беше тъй бавен в движенията, сигурно щеше да е борец на борците; веднаж уби един свой приятел в дружеско боричкане — с голи юмруци, а не с металните боксърски ръкавици — с един само удар в сляпото око, който му счупи черепа. Ходеше с леко изпъната напред шия и с поглед, забит в земята. Лицето му би могло да е красиво, ако не беше толкова пъпчиво, ако очите му не бяха толкова изпъкнали и ако изразът му не беше толкова намусен. Статуите му го представят извънредно хубав, защото няма тези недостатъци. Говореше малко, при това извънредно бавно — дотолкова, че при разговор човек все се изкушаваше да вземе да довърши изречението вместо него и пак тъй бързо да му отговори. Но стига да поискаше, можеше да държи внушителни речи. Оплешивя още на младини, коса му остана само на тила и той я пускаше да расте дълга, както са я носили древните благородници. Никога не боледуваше.

Но колкото и да не беше обичан от римското общество, Тиберий беше отличен пълководец. Той върна във войската не една от древните дисциплинарни строгости, но понеже не щадеше и себе си — докато беше на поход, спеше почти винаги под открито небе, ядеше и пиеше наравно с войниците и всякога сам ги повеждаше в боя, — те предпочитаха да служат при него вместо при друго някой добродушен, сговорчив командир, комуто не биха вярвали така неотстъпно. Тиберий не даряваше войниците си нито с усмивка, нито пък с похвала и често ги преуморяваше от път и от работа. „Нека ме

мразят — казал той веднаж, — стига да ми се подчиняват.“ Легатите и трибуните държеше еднакво строго както войниците, та никой не можеше да го обвини в пристрастие. Но да се служи при Тиберий, бе твърде доходно: той почти винаги успяваше да плени и плячкоса неприятелските лагери и градове. Води успешни войни в Армения, Партия, Германия, Испания, Далмация, в Алпите и във Франция.

Баща ми бил, както вече казах, един от най-добрите Клавдии. Бил силен като брат си, много по-красив от него, по-бързорец и по-пъргав и не по-лош пълководец. Към войниците се отнасял като към римски граждани и следователно като към свои равни по всичко друго освен по ранг и образование. Ненавиждал случаите, когато трябвало да ги наказва, затова издал заповед в смисъл, когато е възможно, нарушителите на дисциплината да се наказват от самите другари на виновника, защото вярвал, че те са онези, които бдят за доброто име на своята част. Бил наредил в случаи, когато нарушението изисква наказание, надвишаващо правата им — той не им позволявал да убиват или пък да осакатяват виновника дотолкова, че да не е в състояние да изпълнява ежедневните си военни задължения, — да се отнасят към своя командир; но, общо взето, предпочитал войниците му да се съдят помежду си. Офицерите имали право да бият с пръчка с разрешение на командирите, но само тогава, когато нарушението — като например малодушие в битка или кражба от другар по оръжие — разкривало лоши черти от характера, които позволявали побой; но бил разпоредил войник, веднаж наказван с бой, никога вече да не може да служи като боец; той се деградирал в обозите или пък при писарите. Оня войник, който сметнел, че е наказан несправедливо от другарите или пък от своя командир, имал право да се жалва пред него; но той не смятал, че подобни наказания подлежат на преразглеждане. Тази система се прилагала прекрасно, защото баща ми бил отличен войник и вдъхновявал войниците си към добри дела, на каквито другите военачалници не ги смятали способни. Но не е трудно да се разбере колко опасно било войници, третирани по този начин, да се командуват след това от кой да е обикновен военачалник. Дарено му веднъж, правото на независимост трудно се изнемва от човека. И винаги наставали смутове, когато войници на баща ми бивали прехвърляни под командването на моя чичо. Както и обратното: войски, служели при чичо ми, реагирали с присмех и недоверие на дисциплинарната

система на моя баща. Обикновено взаимно прикривали провиненията си и се гордеели с умението да отбягват наказанието; а понеже при чичо ми телесно наказание се налагало например за това, че някой войник е заговорил своя началник, без оня да го е запитал, или че е приказвал твърде откровено, или защото е действувал самостоятелно, войниците смятали за гордост да показват следите на камшика по гърбовете си.

Най-големите победи на баща ми били в Алпите, Франция, Холандия и Белгия, но най-вече в Германия, където, струва ми се, името му ще се помни вечно. И той винаги се намирал в центъра на битката. Стремехът му бил да извърши оня боен подвиг, постигнат само от двамина в цялата история на Рим, а именно като главнокомандуващ да убие вражеския военачалник със собствените си ръце и да вземе оръжието му. На няколко пъти щастието му се усмихвало отблизо, но жертвата му все успявала да се изплъзне: противникът или избягвал от бойното поле, или пък се предавал, вместо да се съпротивлява, или някой услужлив редник се подлагал на първия удар. Неведнъж ветерани, когато ми разказваха за баща ми, възхитено се провикваха:

— О, господарю, как се радваха сърцата ни, като гледахме баща ти, възседнал черния си кон, да си играе на гоненица с някого от ония германски главатари. Понякога съсичаше по девет-десет души от телохранителите, и то все здравеняци, докато си пробие път до знамето, а в туй време — хитрото птиче изхвърчало.

Но най-голямата хвалба на войниците, служели при баща ми, беше, че той бил първият римски генерал, който е преминал цялото протежение на Рейн — от Швейцария чак до Северно море.

ГЛАВА 4

Баща ми завинаги запомнил поученията на дядо ми за свободата. Като съвсем малко момченце веднаж се скарал с Марцел, пет години по-голям от него, когато Август удостоил с титлата „Първенец между младежите“. Заявил на Марцел, че титлата му била дадена само за един определен случай (някаква учебна битка, наречена „гърци и троянци“, проведена на Марсово поле между две военни групи от младежи, синове на конници и сенатори) и че тази титла не носела със себе си ни една от привилегиите, които Марцел си бил присвоил оттогава; и че той самият, като свободен римлянин, нямало да се подчинява на подобна тирания. Напомнил на Марцел, че противниковата страна в тези учения се предвождала от Тиберий и че битката спечелил именно Тиберий. Той извикал Марцел на дуел. Август много се развеселил, когато чул за това, и дълго време не наричал баща ми другояче освен с шеговитото „свободен римлянин“.

Колкото пъти оставал за по-дълго време в Рим, баща ми едва съумявал да сдържи раздражението си от нарастващото раболепие към Август, с което се сблъсквал навсякъде, и винаги копнеел да се върне по-скоро във войската. Веднаж, когато Август и Тиберий били във Франция и той заемал длъжност на един измежду главните градски магистрати, останал отвратен от поголовното службогонство и от злоупотребите с политическата власт. Казал на един свой приятел, от когото пък аз го научих години след това, че един само негов отряд от войници притежавал много повече от древния римски дух на свободолюбие, отколкото цялото сенаторско съсловие. Малко преди смъртта си написал горчиво писмо на Тиберий в този смисъл от един лагер във вътрешността на Германия. Писал, че умолявал небесата Август да последва славния пример на диктатора Сула, който, оставайки единствен господар на Рим след Първите граждански войни — всичките му врагове били или покорени, или пък умиротворени, — изчакал само докато уреди някои от държавните дела по свое разбиране, върнал скиптъра и отново станал обикновен гражданин.

Ако Август не сторел това в най-скоро време — а нали уж все повтарял, че това е крайната му цел? — после щяло да бъде късно. Редовете на древната аристокрация били трагично оредели: проскрипциите и гражданските войни отнели най-добрите измежду тях, а оцелелите, изгубени сред новите благородници — и то само какви благородници! — започнали да се държат като домашни роби на Август и Ливия. Рим скоро щял да забрави какво е свобода и щял да падне накрая под една тирания, варварска и произволна като тая в Изтока. Той не бил водил многобройните изморителни походи под върховното командуване на Август само за да подпомогне в края на краищата едно подобно бедствие. Дори обичта и дълбокото му възхищение към Август, който му бил втори баща, не били в състояние да му попречат да изрази тези си чувства. Искал да чуе мнението на Тиберий: дали те двамата ще могат да увещаят, дори да заставят Август да се оттегли? „Ако той склони, аз ще изпитвам към него хиляди пъти по-голяма любов и възхищение от преди, но със съжаление трябва да кажа, че скритото и незаконно тщеславие, което нашата майка Ливия винаги е извличала от упражняването на върховната власт посредством Август, ще се окаже най-голямата пречка, която по всяка вероятност ще срещнем в тази работа.“

За беда писмото било предадено на Тиберий, докато бил при Август и Ливия.

— Вест от вашия благороден брат! — извикал императорският куриер, като му го подавал. Тиберий, без да подозира, че писмото съдържа неща, които не бива да съобщава на Ливия и Август, поискал разрешение да го прочете веднага. Август казал:

— На всяка цена, Тиберий, но при условие, че ще го прочетеш на глас. — Той дал знак на слугите да излязат. — Хайде, да не губим време. Какви са най-новите му победи? Нямам търпение да чуя. Писмата му са винаги добре написани и интересни, по-интересни са от твоите, драги мой, прощавай за сравнението.

Тиберий прочел първите няколко думи, а после силно почервенял. Опитвал се да прескочи опасните части, но видял, че цялото писмо е пропито от опасност, с изключение на края, където баща ми се оплаквал от замайване поради някаква рана в главата и разказвал за трудния си поход до Елба. Странни прокоби се появили напоследък, пишел той. Невиждано количество падащи звезди, нощ

подир нощ; звуци като вайкане на жени-оплаквачки долитали от гората; и две божествени момчета на бели коне в гръцки, а не в германски одежди внезапно преминали през лагера на разсъмване. И най-сетне една германка с ръст, по-голям от естествения, се появила пред вратата на палатката му и като проговорила на гръцки, казала му да не продължава напред, защото самата съдба му заповядвала да спре. И тъй, Тиберий попрочитал по думичка оттук-оттам, заеквала обяснявал, че почеркът е нечетлив, подхващал отново, заеквал пак и най-сетне помолил да му позволят да не чете.

— Но какво значи туй? — запитал Август. — Нима само това можа да разбереш?

Тиберий се окопитил.

— Да си призная, господарю, разбрах всичко, но писмото не заслужава да се чете. Очевидно когато го е писал, брат ми не е бил много добре.

Август се разтревожил.

— Не е сериозно болен, надявам се?

Баба ми Ливия обаче, преструвайки се, че уж майчините ѝ чувства са я накарали да забрави приличието — макар естествено веднага да е усетила, че в писмото има нещо, което Тиберий се страхувал да прочете, защото се отнасяло или за Август, или за нея — го издърпала из ръцете му. Прочела го от начало до край, смръщила се сурово и го подала на Август с думите:

— Това е въпрос, който засяга само тебе. Не ми е работа да наказвам сина си, та бил той и чудовище — това ще трябва да го сториш ти като негов настойник и като държавен глава.

Август се разтревожил, зачудил се какво ли е станало. Прочел писмото, но то като че ли го раздразило по-скоро като причина за разгневяването на баба ми, отколкото като нещо, писано срещу него самия. Да, с изключение на грозната думичка „заставят“, той тайно одобрявал чувствата, изложени в писмото, макар обидите към баба ми да обиждали и него, в смисъл че бил принуждаван от нея да постъпва мимо волята си. Сенаторите наистина ставали безсрамно раболепни в държането си към него, към семейството му и към неговите приближени. Той се дразнел от положението не по-малко от баща ми и наистина отдавна, още преди поражението и смъртта на Марк Антоний, публично бил обещал да се оттегли, щом разчисти

обществените си врагове; оттогава насам неведнъж намеквал в речите си за оня щастлив ден, когато задачата му ще бъде изпълнена докрай. А сега вече бил изморен от нескончаемите държавни дела и несекващите почести: копнеел за почивка и анонимност. Но баба ми не му позволявала да се оттегли: тя неспирно повтаряла, че и половината от работата му дори още не била свършена и че едно преждевременно оттегляне щяло да предизвика граждански размирици. Да, съгласна била, че се трудел неспирно, но нима и тя не се блъскала повече от него, и то без обществено признание? Нека не бъдел наивен: напуснал ли престола, превърнал ли се в обикновен гражданин, току-виж, ще го обвинят в държавна измяна и ще го пратят в изгнание, ако ли не и нещо по-лошо от това; а да не забравя и тайната омраза, която питаели към него близките на избитите или обидените от Август. Като обикновен гражданин, той трябвало да се откаже от своите телохранители и от своите армии. Да запазел поста си още десет години, а дотогава твърде възможно било нещата да са се променили за добро. И тъй, той непрестанно скланял и продължавал да управлява. Приемал монархическите си привилегии на малки части. Гласували му ги по за пет или десет години наведнъж, но обикновено по за десет.

Баба ми впила поглед в Август, когато прочел докрай злощастното писмо.

— Е? — запитала тя.

— Съгласен съм с Тиберий — отвърнал Август благо. — Младият човек трябва да е болен. До това води преумората. Спомни си последния параграф, там, където споменава за раната в главата и за онези свои видения — ето, това тук го потвърждава. Трябва му почивка. Природната доброта на душата му се е притъпила от вълненията на войната. Тези германски гори не са място за човек с разстроен дух, нали, Тиберий? Воят на вълците влияе най-зле на болните нерви; вайкането на оплаквачките, за което споменава, не ще е било друго освен вълчи вой. Не е ли най-добре да го повикаме вече тук, след като тъй раздрусал германците, че вечно ще има да го помнят? Драго ще ми е да го видя отново сред нас, в Рим. Да, да — непременно трябва да го върнем. И ти ще се зарадваш, мила Ливия, ако момчето ти си дойде при теб, нали?

Баба ми не отговорила направо. Попитала все още смръщено:

— А ти, Тиберий?

Чичо ми бил по-тактичен, отколкото Август. По-добре познавал характера на своята майка. Затова отговорил:

— Брат ми май наистина е болен, но дори болестта не би могла да извини подобно неистово отношение и подобно възмутително безразсъдство. Съгласен съм да бъде отзован, за да му се поиска сметка за безобразието, гдето е дал храна на подобни долни помисли към своята тъй предана и непогрешима майка и за още по-голямото недомислие да ги изложи на хартия и да ги прати по човек през вражеска страна. А и доводите му за случая на Сула са детински. В мига, в който Сула е оставил властта, гражданските войни пламнали пак и новата му конституция била отхвърлена.

Ето как се измъкнал от тази история Тиберий, но голяма част от яда му към баща ми бил неподправен, защото го поставил в неловко положение.

Ливия се задавяла от гняв към Август, че оставил обидите към нея да отминат ненаказано, и то в присъствието на сина ѝ. Гневът ѝ към баща ми бил също тъй неукротим. Знаела: още щом върнел, той нямало много да се колебае, а щял да приведе в изпълнение намерението си да принуди Август да се оттегли от властта. Виждала освен това, че не ще може да управлява чрез Тиберий — дори и да успеела да му осигури престола, — докато баща ми, човек много обичан в Рим и подкрепян от всички легиони в Запада, стои и изчаква мига, в който да възвърне народните свободи. А за нея върховната власт била станала нещо по-важно и от живота, и от честта — толкова жертви била направила в нейно име. Но съумяла да прикрие чувствата си. Престорила се, че споделя мнението на Август за болестта на баща ми, и заявила на Тиберий, че смята порицанието му за твърде безжалостно. Съгласна била баща ми да бъде отзован веднага. Дори поблагодарила на Август за великодушното опрощение на бедния ѝ син и заявила, че ще му изпрати своя доверен лечител с пакет от чемерика, набрана в Антикира, Тесалия, билка, известна с това, че лекува душевна слабост.

Лечителят потеглил на другия ден заедно с пратеника, който носел писмото на Август. То съдържало дружелюбни поздравления за победите му, съчувствия за раната в главата; позволявало на баща ми да се завърне в Рим, но тонът подсказвал, че трябва непременно да се върне, все едно дали желае, или не.

Баща ми отвърнал след няколко дни с думи на благодарност за великодушието на Август. Казвал, че ще се върне веднага щом здравето му позволи, но че писмото го намерило на другия ден, след като бил преживял леко премеждие: конят паднал под него, когато препускал в пълен галоп, претърколил се през крака му и го смазал с един остър камък. Благодарял на майка си за нейната загриженост, за подаръка от чемерика и за изпратения лечител, от чиито услуги веднага се бил възползвал. Но се опасявал, че дори и прочутото му умение не успяло да предпази раната от сериозно възпаляване. Накрая пишел, че сам той предпочитал да остане на поста си, но че желанията на Август били за него заповеди; и пак повтарял: веднага щом подобри, ще се завърне в столицата. По това време лагерувал в Тюрингия, наблизо до реката Заале.

Като чул тази вест, Тиберий, който бил с Август и Ливия в Павия, поискал разрешение да отиде при болния си брат. Август му позволил и той възседнал коня и препуснал на север към най-краткия път през Алпите, придружаван от малък ескорт. Очаквали го цели петстотин мили, но разчитал на честите смени на конете по пътните станции, а когато се изморял от седлото, можел да поиска носилка и да си открадне няколко часа сън, без да спира. Времето било благоприятно. Преминал Алпите и се спуснал в Швейцария, сетне поел по главния път край реката Рейн, без да се отбива дори за една топла гозба, докато стигнал едно място, наречено Манхайм. Там прекосил реката и свил към североизток, по лоши пътища, през враждебна нему страна. Бил сам, когато стигнал целта си, по здрач на третия ден, защото първоначалният му ескорт отдавна бил изостанал, а новият, който си взел в Манхайм, също не бил в състояние да препуска бързо като него. Смята се, че през втория ден и втората нощ е изминал близо двеста мили от пладне до пладне. Дошъл навреме да поздрави баща ми, но късно — за да спаси живота му; защото в това време кракът бил гангрениясал чак до бедрото. Баща ми, макар вече пред прага на смъртта, все още бил достатъчно съобразителен да нареди на войската си да отдаде на чичо Тиберий почестите, дължими му като на армейски командир. Братята се прегърнали и баща ми промълвил:

— Тя прочете писмото ми, нали?

— Преди мен самия — изпъшкал чичо Тиберий.

Нищо друго не казал баща ми, само въздъхнал:

— Рим има много строга майка. Луций и Гай имат опасна мащеха.

Тези били последните му думи и скоро след това чичо Тиберий затворил очите му. (9 г. пр.н.е.)

Това ми го разправи Ксенофонт, грък от остров Кос, който по онова време бил още млад човек. Той бил военен хирург при баща ми и много се разгневил, че лекарят на баба ми измъкнал случая из ръцете му. Нека да обясня, че Гай и Луций бяха внуци на Август от Юлия и Агрипа. Той ги осиновил още съвсем малки. Имало и едно трето момче, Постум, наречено така, защото се родило след смъртта на баща си; него Август не осиновил, а го оставил да носи името на Агрипа.

Лагерът, където починал баща ми, нарекли „Прокълнатият“, тялото било пренесено в почетна военна процесия до зимната квартира на армията в Майнц на Рейн, а чичо ми Тиберий изминал пеша целия път дотам, като главен оплаквач. Войниците искали да погребат тялото там, но той го отнесъл за тържествено погребение в Рим, където го изгорили на огромна клада на Марсово поле. Сам Август произнесъл надгробна реч, в която казал:

— Моля боговете да сторят от моите синове Гай и Луций мъже, благородни и добродетелни като този Друз, а мен да ме удостоят със смърт, благородна като неговата.

Ливия не знаела доколко да се доверява на Тиберий. Когато се завърнал с трупа на баща ми, държанието му към нея изглеждало изкуствено и неискрено, а като чул Август да си пожелава смърт, благородна като тази на баща ми, тя видяла по лицето му да преминава сянката на усмивка. Тиберий, който, както изглежда, отдавна подозирал, че баща ми не е загинал от естествена смърт, сега бил твърдо решен да не се противи на майка си в нищо. Понеже често се хранел на трапезата ѝ, чувствувал се напълно в нейни ръце. Полагал всички усилия да спечели благоволението ѝ.

Ливия разбрала мислите му и не била недоволна. Той бил единственият, който я подозирал в отровителство и очевидно щял да запази подозренията за себе си. Хората вече забравили скандала около женитбата ѝ с Август и сега римляните я давали за пример на добродетелността в най-строгата ѝ и неприятна форма. Сенатът гласувал четири нейни статуи да бъдат поставени на различни обществени места: това било опит да я утешат за голямата ѝ загуба.

Така също вписали я в списъка „Майка на три деца“. Майките на три и повече деца се ползували със специални привилегии по законодателството на Август, особено в качеството си на наследнички — неомъжени или безплодни жени изобщо нямали право да получават наследство и онова, което отнемали от тях, облагодетелствувало плодовитите им посестрими.

Клавдий, Клавдий, ах ти, скучно старче, ето те вече почти до края на четвъртия свитък от автобиографията, а още не си дошъл до рожденото си място. Напиши го веднага, иначе не ще достигнеш и половината на твоята история. Пиши: „Родил съм се в Лион, Франция, на първи август, една година преди смъртта на баща си.“ Така. Преди мен родителите ми са имали шест други деца, но тъй като мама винаги придружавала баща ми в походите, детето трябвало да бъде много здраво, за да оцелее. Живи били само брат ми Германик, пет години по-голям от мене, и сестра ми Ливила — с година по-голяма, и двамата притежавали великолепно телосложение на нашия баща. Но не и аз. Аз на три пъти едва съм оживял, преди да стигна двегодишна възраст, и ако смъртта на баща ми не била върнала семейството ми в Рим, тази история по всяка вероятност нямаше да бъде написана.

ГЛАВА 5

В Рим живеехме в голямата къща, която някога принадлежала на дядо ми и която той оставил със завещание на баба. Беше на хълма Палатин, близо до двореца на Август и до храма на Аполон, построен от Август, където беше и библиотеката. Хълмът Палатин гледаше към пазарния площад. Под най-стръмната част на скалата се намираше храмът на боговете близнаци — Кастор и Полукс. (Става дума за стария храм, издигнат от греди и пръст, а шестнайсет години по-късно Тиберий построил на негово място, със свои средства, величествена мраморна постройка, изрисувана отвътре и позлатена пищно като будоара на патрицианка. Знам, че баба Ливия го накара, за да се хареса на Август. Защото Тиберий не беше религиозен и бе много стиснат.) На хълма беше много по-здравословно, отколкото долу в падината край реката; повечето от къщите край нас бяха на сенатори. Бях много болнаво дете — „същинско бойно поле на болестите“, така казваха лекарите — и ако съм оцелял, то е сигурно защото болестите не са могли да се споразумеят на коя да се падне честта да ме отнесе. Преди всичко родил съм се недоносче, на седем месеца, млякото на кърмачката не ми подходило, тъй че кожата ми се изринала с отвратителни пъпки, после ме пипна маларията, сетне пък дребната шарка, от която пооглушах с едното ухо, подир туй червен вятър, че и колит и най-накрая детският паралич, който така скъси лявата ми нога, че завинаги останах куц. И поради всички тези най-различни болести през целия си живот бях толкова слаб в краката, че не ме биваше нито да тичам, нито пък да вървя на дълъг път и повечето от пътешествията си извършвах в носилка. Освен това имам си и оная отвратителна болка, която усещам под лъжичката след ядене. Толкова силно ме боли, че на два-три пъти, ако приятелите не ме бяха спрели, щях да забия готварския нож (към който се хвърлих като обезумял) в мястото на болката. Чувал съм да казват, че тази болка, която наричат невярно „сърцебол“, била по-силна от всякаква друга освен от възпалението на

простатната жлеза. Е, все пак благодаря, че не съм страдал поне от простата.

Всеки ще си каже, че майка ми Антония — красива благородничка, възпитана във всички добродетели от майка си Октавия и единствената любов в живота на баща ми — се е отнасяла нежно с мене, най-малкото ѝ дете, и че дори съм бил неин любимец от състрадание към моето злочастие. Напротив. За мен тя правеше всичко, което би могло да се очаква като задължение, но нищо повече. Не ме обичаше. Не, тя дълбоко се отвращаваше от мене, и то не само защото бях болнав, а и защото ме носила трудно, а сетне имала толкова тежко раждане, че едва оцеляла и не могла да се съвземе години след това. Преждевременното ми раждане се дължало на уплахата, която преживяла на пиршеството, уредено в чест на Август, когато посетил баща ми в Лион за освещаването на „Олтара на Рим и Август“: баща ми бил управител на трите френски провинции, а главната му квартира била в Лион. Някакъв луд сицилийски роб, който прислужвал на пиршеството, внезапно измъкнал кама и я размахал зад главата на баща ми. Единствена мама видяла това. Тя уловила погледа на роба и съумяла да се овладее дотолкова, че му се усмихнала и неодобрително поклатила глава, давайки му знак да прибере камата. Докато той се колебаел, други двама прислужници проследили погледа ѝ и успели да го надвият и обезоръжат. Тогава тя припаднала и болките ѝ започнали. Твърде е възможно това да е причината, гдето винаги съм изпитвал ужас от убийство; защото казват, че едно стряскане преди раждането може да се унаследи. Но, разбира се, няма основание да се говори за подобно нещо. Защото колцина от императорското семейство са умрели от естествена смърт?

Бях любвеобилно дете и отношението на мама ми е донесло много страдания. Чувал съм от сестра си Ливила, хубаво, но жестоко, суетно и амбициозно момиче — с две думи, типична представителка на Клавдиите от лошия тип, — че мама ме наричала „прокоба в човешки образ“ и казвала, че при раждането ми е трябвало да се посъветват със сибилските книги. И още, че природата ме била започнала, но не ме довършила — захвърлила ме с отвращение като безнадеждно начало. И още, че древните римляни били по-мъдри и по-благородни от нас; изоставяли всички хилави бебета на някой гол хълм, за доброто на расата. Може да са били измишльотини на Ливила,

породени от по-невинни забележки — защото седмачетата са отблъскващи наистина, — но знам, че веднаж, когато мама се ядоса, като ѝ разказваха за някакъв сенатор, който направил глупаво предложение в Сената, тя извикала:

— Този човек би трябвало да се отстрани! Той е глупав като магаре — какво говоря? Та магаретата са мъдреци в сравнение с него — той е глупав като... глупав като... но да, той е глупав като сина ми Клавдий!

Нейният любимец беше Германик, ала той всъщност беше любимец на всички; но вместо да му завиждам за обичта и възхищението, които будеше, където се явеше, аз се радвах. Германик ме жалеше и гледаше да направи живота ми по-приятен, представяше ме на по-възрастните като добросърдечно дете, което знае как да се отплати за великодушно и внимателно отношение към него. Грубостта само ме плашела, обясняваше той, и ме изнервяла още повече. И беше прав. Нервното потръпване на ръцете, нервното отмятане на главата, заекването, лошото храносмилане, лигите от устата — всичко дължах на мъките, на които ме подлагаха в името на дисциплината. А колчем Германик се опиташе да ме защити, мама се усмихваше снизходително и казваше:

— Ах ти, сърчице благородно, защо не си намериш по-подходящ обект за твоята любов?

А баба ми Ливия обикновено викваше:

— Не говори глупости, Германик. Ако той се поддава на дисциплина, ще се държим към него с обичта, която заслужава. Ти впрягаш колата пред коня!

Баба рядко ми приказваше, а и когато разговаряше с мен, то беше презрително и без да ме погледне, най-често с думите:

— Махай се от тази стая, дете, в нея искам да вляза аз!

Ако трябваше да ми се скара за нещо, никога не ме укоряваше лично, а пращаше по някоя кратка, язвителна бележка. Като например: „До знанието на господарката Ливия е доведено, че момчето Клавдий си пилее времето и се шляе из библиотеката на Аполон. Докато все още може да се учи от първоначалните помагала, доставяни му от неговите учители, смешно е да си тика носа в сериозните творби по лавиците на библиотеката. Още повече, че куца и трепери и с това смуцава сериозните читатели. Това да престане.“

Що се отнася до Август, макар и да не се отнасяше с преднамерена жестокост, и той като баба не обичаше да бъде в една стая с мен. Имаше голяма слабост към малки момчета (защото сам до края на живота си остана всъщност едно голямо момче), но само към ония, които наричаше „хубави малки мъжлета“, като например брат ми Германик и внуците му Гай и Луций, и тримата хубавци. Имаше неколцина младежи, деца на съюзнически царе или главатари от Франция, Германия, Партия, Северна Африка, Сирия, държани като заложници за доброто поведение на своите родители, които учеха заедно с неговите внуци и синовете на видни сенатори в училището за момчета; той често отиваше там, в големия заграден двор, да поиграе с тях на топчета, на ашици или да потегли въже. Но най-много от всичко харесваше малките черни маври, парти или пък сирийци; както и онези, които си приказваха с него весело и дружелюбно, сякаш бе техен връстник. Веднъж само Август се опита да надвие отвращението си към мен и ме повика да играя на топчета с неговите любимци; но усилието му беше толкова престорено, че аз се напрегнах повече от всякога — започнах да заеквам и да се треса като някой луд. Никога вече не повтори този опит. Мразеше джуджетата, сакатите и уродливите и казваше, че носели нещастие и трябвало да се крият от погледа на хората. Но въпреки това в сърцето си аз не стаих омраза, каквато хранех към баба, защото Август се отвращаваше от мене, но без злоба и правеше всичко по силите си, за да се сдържа: наистина трябва да съм бил отвратително малко чудовище, позор за силния си и прекрасен баща и за красивата си и царствена майка. Самият Август бе хубав мъж, макар и нисък, с къдрава руса коса, която побеля много късно, със светли очи, засмяно лице и открит, благороден характер.

Спомням си как веднъж подслушах една елегична епиграма, която той съчини за мен на гръцки за развлечение на Атенодор, стоически философ от Тарс в Киликия, в чиито прости и разумни съвети често обичаше да се вслушва. Бях около седемгодишен и си играех край шарановото езеро в градината на мамината къща, когато се появила. Не си спомням точните думи на епиграмата, но смисълът беше такъв: „Антония е старомодна: не си купува домашни маймуни за много пари от някой източен търговец. И то защо? Защото тя самата си ги ражда.“ Атенодор помисли за миг, а сетне отговори ядосано в същата метрика: „Антония не само че скъпи пари да купува маймунки

от източни търговци, но нито гали, нито храни със захаросани сливи бедното дете на своя благороден съпруг.“ Август сякаш се стресна. Нека обясня, че нито той, нито пък Атенодор, комуто винаги ме представяха за полуумен, подозираха, че ще разбере за какво си говорят. Затуй Атенодор ме привлече към себе си и ми подхвърли шеговито на латински:

— А какво има да каже сам Тиберий Клавдий по този въпрос?

Едрото тяло на Атенодор ме скриваше от Август и аз не заекнах, а отговорих ясно на гръцки:

— Майка ми Антония наистина не ме глези, но пък ми позволи да науча гръцки от човек, който го е научил от самия Аполон.

Исках да кажа само, че съм разбрал за какво си говорят. Личността, която ме бе научила гръцки, бе една жена, жрица на Аполон на някой от гръцките острови, която била пленена от пирати и продадена на съдържател на публичен дом в Тир. Успяла да избяга, но не ѝ позволили отново да стане жрица, защото вече била живяла като проститутка. Майка ми Антония съзря дарбата ѝ и я взе за възпитателка в семейството. Та тази жена ми разправяше, че се била учила направо от самия Аполон, и аз просто повтарях думите ѝ: но тъй като Аполон беше богът на знанието и на поезията, отговорът ми прозвуча по-остроумно, отколкото исках. Август седеше като попарен, а пък Атенодор каза:

— Добре го каза, малки Клавдий: маймунките не разбират ни дума гръцки, нали?

Аз отвърнах:

— Не, и имат дълги опашки и крадат ябълки от трапезата.

Но в мига, в който Август ме измъкна от ръката на Атенодор и започна развълнувано да ме разпитва, аз се смутих и запелтечих както преди. От тоя миг нататък обаче Атенодор ми стана приятел.

Има една история за Атенодор и Август, която е много ласкателна и за двамата. Веднъж Атенодор заявил на Август, че не вземал достатъчно предохранителни мерки, когато приемал посетители: някой ден като нищо можели да го намушкат с нож в сърцето. Август му казал да не дрънка глупости. На другия ден съобщили на Август, че сестра му, благородната Октавия, се намирала отвън и желаела да го види по случай годишнината от смъртта на баща им. Той наредил да я въведат незабавно. По това време тя вече била

неизлечимо болна — в същата година умряла — и затова се движела в закрыта носилка. Когато внесли носилката, завесите ѝ се разтворили и оттам изскочил Атенодор в ръката с меч, който насочил към сърцето на Август. Вместо да се разсърди, Август поблагодарил на Атенодор и си признал, че е сгрешил, отнасяйки се към предупреждението му лекомислено.

Да не забравя да отбележа една необикновена случка от моето детинство. През лятото, когато навърших осем години, мама, брат ми Германик, сестра ми Ливила и аз отидохме на гости на леля ми Юлия в красивата ѝ вила край морето в Анциум. Беше около шест следобед и всички се разхлаждахме на бриза в близкото лозе. Юлия не беше с нас, но другите — синът на Тиберий, оня Тиберий Друз, когото после наричахме „Кастор“, и Постум и Агрипина, децата на Юлия, всички бяха там. Изведнъж чухме над главите си силен крясък. Погледнахме нагоре и видяхме, че няколко орли се бият. Полетяха пера. Опитахме се да ги уловим. Германик и Кастор и двамата хванаха по едно още във въздуха и си ги закичиха в косите. Касторовото беше малко перце от крило, но Германиковото беше великолепно перо от опашка. И двете бяха окървавени. Кървави капки покапаха по извърнатото нагоре лице на Постум и по дрехите на Ливила и Агрипина. После нещо тъмно се понесе надолу. Не знам защо го сторих, но разперих полите на дрехата си и го хванах. Беше малко вълче, изранено и уплашено. Орлите се спуснаха да го вземат, ала аз вече го бях скрил, а когато закрепяхме и размахвахме сопи, те се вдигнаха стреснато и с крясък отлетяха. Бях много смутен. Не исках вълчето. Ливия го дръпна от мен, но мама, с много сериозен израз на лицето, я накара да ми го върне.

— То падна в ръцете на Клавдий — каза, — негово е.

Тя запита един стар благородник, член на колегията на авгурите, който бе заедно с нас:

— Кажи ми, какво предвещава това?

Старецът отвърна:

— Как бих могъл да ти кажа? Може да означава много, може да е и нищо.

— Не се страхувай. Кажи как го тълкуваш ти.

— Първо отпрати децата.

Не знам дали ѝ е дал онова тълкуване, което вие, четейки историята на живота ми, ще приемете за единствено възможното. Знаем

само, че докато всички останали се оттеглихме — милият Германик бе намерил още едно перо от опашка, забодено в близката глогина, и аз гордо го закичих в косата си, — Ливила пропълзля любопитно зад един розов храст и дочу нещичко. Тя прекъсна разговора с високия си кикот:

— Нещастният Рим, ако *той* стане негов защитник! Дано бог ме прибере преди това!

Авгурът се извърна към нея и се закани с пръст.

— Безочливо момиченце — рече той, — бог несъмнено ще уважи молбата ти по начин, който не ще ти е приятен!

— Ще наредя да те затворят в стаята без никаква храна, детенце — каза мама. И тези бяха пророчески думи, като си ги припомням сега. Ливила остана затворена чак до края на ваканцията. Тя си го изкарваше от мене с най-разнообразни и зловни хитрости. Но не можеше да ни разкрие какво е казал авгурът, защото бе обвързана с клетва пред Веста и пред семейните ни божества никога да не споменава за знамението нито пряко, нито по заобиколен начин, докато всички присъствували на него още живеят. Накараха всички ни да положим тая клетва. Но понеже от дълги години насам аз съм единственият оцелял от цялата онази група — мама и авгурът, макар и много по-възрастни, надживяха другите, — вече не съм обвързан с мълчание. Доста време след това улавях мама да се взира в мен учудено, почти с уважение, но от това държането ѝ към мене не се промени.

Не ми позволиха да постъпя в училището за момчета, защото слабостта в нозете не би ми позволила да участвам в гимнастическите упражнения, които съставляваха главната част на образованието, а от честите ми боледувания бях изостанал в учението, пък и глухотата и заекването ми бяха още една пречка. Затова рядко бивах в средата на мои връстници и мои равни, играех предимно със синовете на домашните роби: двамина от тях, Калон и Палас, и двамата гърци, по-късно ми станаха секретари и аз им поверих най-отговорна работа. Калон стана баща на други двама мои секретари. Нарцис и Полибий. Много от времето си прекарвах и с прислужничките на мама и слушах какво си говорят, докато предяха, разчепкваха или тъчаха. Повечето от тях, подобно на моята бавачка, бяха жени, получили образованието на свободни граждани, и, да си призная, тяхното общество ми е доставяло далеч по-голямо

удоволствие, отколкото която и да е мъжка компания оттогава насам: бяха с широки възгледи, проникателни, скромни и добродушни.

За моя възпитател и учител вече споменах — наричаше се Марк Порций Катон и беше, поне според собствените му думи, живо възплъщение на ония древни римски добродетели, проявявани последователно от всички негови предци. Той неспирно се хвалеше с тези си предци — както правят всички глупаци, които съзнават, че сами не са сторили нищичко, с което да се похвалят. Но от всички най-много се гордееше с Катон цензора, което пък от всички образи в римската история ми е най-омразен, защото вечно е застъпвал каузата на „римските добродетели“ и ги е отъждествил в съзнанието на народа с представите за простация, педантизъм и грубост. Принуждаваше ме вместо учебник да чета самохвалните книги на цензора Катон, а описанието, което оня даваше в една от тях на похода си в Испания, където разрушил повече градове, отколкото бил броят на дните, прекарани от него в тази страна, вместо да ме накара да се възхитя от военните му способности и патриотизъм, дълбоко ме отврати със своята безчовечност. Поетът Вергилий е казал, че мисията на римлянина е да управлява: „Да пощади сразените и в битка гордите да покори.“ Не може да се отрече — Катон е покорил гордите, но не в истинска почтена битка, а с хитро възпламеняване ревността и завистта между испанските племена: наемал дори убийци, за да се отърве от по-опасните си врагове. Що се отнася до пощадяването на сразените, той хвърлил под ножа безброй много невъоръжени мъже дори когато безусловно предавали градовете си, и с гордост отбелязва, че стотици испанци предпочели да се самоубият с целите си семейства пред опасността да вкусат отмъщението на римляните. Какво чудно тогава, че племената се надигнали в мига, в който успели да докопат по някое оръжие, и оттогава, та до днес са вече трън в нашата пета? Единственото, към което се е стремял Катон, било плячка и триумфи: един триумф се разрешавал само ако определен брой трупове — струва ми се, по онова време били пет хиляди — бѐдели наброени на бойното поле, а той пък е искал да бѐде сигурен, че никой няма да се усъмни в него (както сам неведнѐж се усъмнявал в своите съперници) и да го обвини, че с измама е поискал триумф при оскѐдна жетва от мъртъвци.

Впрочем триумфите са били същинско проклятие за Рим. Една ли, две ли излишни войни са се водили само защото пълководците се стремели към славния миг да яздят увенчани през улиците на града, а зад тях да се нижат вражески пленници, влачени във вериги, и военната плячка, отрупана върху карнавалните коли? Август осъзнал това и по съвета на Агрипа издал декрет: никой пълководец, освен ако е член на императорското семейство, да не се удостоява с публичен триумф. Този декрет, обнародван в годината на моето рождение, се възприел от мнозинството като проява на завист от страна на Август към неговите пълководци, защото по онова време самият той вече бил престанал да възглавява военни кампании, а членовете на семейството му били още млади, за да се удостояват с триумфи; но всъщност то само означавало, че той не желаел да разширява повече границите на Римската империя и че се надявал военачалниците му да не подмамват граничните племена към започване на нови войни, след като са изгубили надеждата да бъдат удостоени с триумфи за победите си над тях. Обаче разрешил онези, които иначе биха заслужили правото на триумф, да бъдат награждавани с триумфалните орнаменти: бродирана тога, статуя, лавров венец и т.н.; а на истинския войник му стига и тази награда, за да спечели всяка необходима война. Освен това триумфите са пагубни за военната дисциплина. Войниците се напиват, никой не е в състояние да ги контролира и най-често денят завършва с разбиване на винарски изби, с подпалване на зехтинопродавници, с изнасилване на жени, изобщо държат се така, сякаш Рим е градът, който са покорили, а не някое жалко дървено лагерче в Германия или селце, заровено в пясъците на Мароко. След един триумф, празнуван от мой племенник, за когото скоро ще ви разкажа, четиристотин войници и почти четири хиляди граждани загубиха живота си по един или друго начин — пет големи жилищни сгради в квартала на проститутките в Рим изгоряха до дъно, триста винарски изби бяха плячкосани, да не говорим за безбройните други поразии.

Но аз всъщност говорех за цензора Катон. Неговият наръчник за икономииите и правилното водене на домакинството ми служеше вместо читанка и всякога щом се запънех над някоя дума, получавах по два удара: един по лявото ухо за глупостта си и друго по дясното — загдето съм обидил благородния Катон. Помня един пасаж от книгата, който е достатъчно красноречив за характера на това зло същество:

„Господарят на домакинството трябва да продава старите си волове и всичкия рогат добитък, който е заслабнал; овците, които са негодни, вълната им, кожата им дори; трябва да продава старите си коли и старите си земеделски сечива; той трябва да продава онези роби, които са остарели и изнемощели, и всичко друго, което вече е изхабено или безполезно.“ Аз самият, когато живеях като селски благородник в малкото си имение в Капуа, бях си създал за правило да изпращам изтощените си животни първо на по-лека работа, а сетне само на паша, докато старостта се превърнеше за тях в товар, и чак тогава нареждах да ги убият с удар по главата. Никога не се унижих дотам, че да ги продавам на безценица на някой селянин, който пък да ги насилва безжалостно до последния им дъх. А колкото до робите ми, всякога съм се отнасял с тях великодушно, били те болни или здрави, млади или стари, и съм очаквал в отговор най-голяма преданост. Рядко съм оставал измамен, макар че всеки, който се е подиграл с великодушието ми, е бивал безжалостно наказван. Не се и съмнявам, че робите на стария Катон неспирно са се правели на болни с надеждата да бъдат продадени на някой по-човечен господар, а струва ми се също така, че той, общо взето, е получавал от тях в замяна много по-малко истинска работа, отколкото аз — от моите. Глупаво е да се отнасяш с робите като с говеда. Робът е по-интелигентен от говедото и за една само седмица е в състояние да нанесе с умишлено нехайство толкова поразии на имота ти, колкото е цялата сума, платена за него. Катон особено се гордее, че не бил заплатил никога повече от няколко монети за един роб: доволен бил от всяко грозно, кривогледо същество, стига да имало здрави мускули и здрави зъби. Чудя се как ли е намирал купувачи за тези хубавци, след като е изстисквал и сетната капчица сила от тях! Като знам характера на неговата издънка, която, казват, приличала досущ на него по външен вид — сламенокос, зеленоок, пресипнал и тромав, а пък и по характер, не се и съмнявам, че е принуждавал нещастните си съседи да му купуват всички стари боклуци на цената на нови неща.

Милият ми приятел Постум, който беше около две години по-голям от мене (най-верният приятел след Германик, който съм имал някога), ми каза какво бил прочел в някаква нова книга: старият Катон, освен гдето бил скръндза, бил и голям мошеник — вършел много непочтени сделки в морската търговия, ала успял да избегне

обществен скандал, представяйки един свой освободен за истинския търговец. А в ролята си на цензор, отговорен за обществения морал, имал най-чудновати прояви: вършел ги уж в името на общественото приличие, но всъщност, изглежда, уреждал лични сметки. Според собствените му думи изхвърлил някакъв човек от съсловието на сенаторите, защото му липсвало „чувство за римско благоприличие“ — целунал жена си посред бял ден, и то в присъствието на собствената си дъщеря! Когато един приятел на пострадалия укорил Катон за несправедливото му решение и го запитал дали той самият и жена му никога не се прегръщат освен по време на съпружеския акт, Катон отвърнал разпалено:

— Никога!

— Как, *никога* ли?

— Е, всъщност, да си призная, преди няколко години по време на една гръмотевична буря жена ми от страх обвини ръце около мене, но, слава богу, бяхме сами и аз те уверявам, че ще мине време, преди да го повтори пак.

— О! — възкликнал сенаторът, преструвайки се на неразбрал, защото Катон е искал да каже, предполагам, че здравата е сгълчал жена си за нейното непристойно държане. — О, съчувствувам ти! Някои жени не са особено любвеобилни към грозничките си съпрузи, макар те да са най-праволинейните и добродетелните. Но не се измъчвай, дано Юпитер се смили и прогърми по-скоро.

Катон не простил на този сенатор, който му бил далечен роднина. Година след това преглеждал списъците на сенаторите, както го изисквал дългът му на цензор, и запитвал поред всеки от тях дали е женен. Съществувал закон, сега отменен, според който всеки сенатор трябвало да има безупречен брак. Дошло ред да запита и своя роднина и Катон се обърнал към него с обичайния израз, който изисквал от сенатора да отговори, че съпругата му му доверява всичките си тайни и той дълбоко вярва в нейната почтеност.

— Ако имаш съпруга и тя ти доверява всичките си тайни и ти вярваш в нейната почтеност, отговори! — изхъркал Катон с хрипливия си глас.

Човекът се почувствувал доста неловко, защото, след като се бил пошегувал за любовта на съпругата на Катон към Катон, открил, че собствената му жена междуременно дотолкова го била разлюбила, че

сега трябвало да се развежда с нея. И за да покаже своята добронамереност и почтено да се ухапе със собствената си шега, отговорил:

— Да, наистина, аз *имам* съпруга, но тя вече не ми доверява тайните си, а нейната почтеност не струва и пукната пара.

В резултат на което Катон го зачеркнал от сенаторското съсловие за непочтително държане.

А кой всъщност навлече пуническото проклятие над Рим? Пак същият стар Катон, който, всеки път щом го запитвали в Сената за мнението му по какъвто и да било въпрос, неизменно отвърщал:

— Това е мнението ми: и мое мнение е още, че Картаген трябва да се разруши — той е голяма заплаха за Рим!

И тъй, опявайки неспирно за заплахата на Картаген, той дотолкова изнервил всички, че, както вече споменах, римляните най-сетне нарушили най-светите си клетви и сринали Картаген със земята.

Написах за стария Катон повече, отколкото смятах, но не казах нищо излишно: защото в моето съзнание той е свързан както с разрухата на Рим, за която е точно толкова виновен, колкото и ония, чиито „немъжествени удоволствия“, според думите му, „отслабват държавата“, така също и със спомена за моето нещастно детство под тиранията на оня мулетарин, неговия пра-пра-праправнук. Вече съм старец, учителят ми е мъртъв от цели петдесет години, а спомня ли си за него, сърцето ми все още се изпълва с възмущение и омраза.

Германик ме защитаваше от по-възрастните с присъщата си кротост и убедителност, Постум обаче се биеше за мене като лъв. Него никой не можеше да го уплаши. Осмеляваше се да се опълчва дори и на баба ми Ливия. Постум беше любимец на Август, затова и Ливия за известно време се преструваше, че се забавлява от неговата, както тя я наричаше, момчешка несдържаност. Отначало Постум ѝ вярваше, защото сам бе неспособен на преструвки. Един ден — бях на дванадесет, а той на четиринадесет години — случайно минавал край стаята, в която Катон ми преподаваше. Като чул шума от ударите и моите викове за милост, Постум се втурнал в стаята разгневено.

— Веднага спри да го биеш! — извика той.

Катон го изгледа възмутено и изненадано и така ме цапардоса отново, че изхвъркнах от стола.

Постум каза:

— Който не може да бие магарето, бие самара. (Имаше такава римска поговорка.)

— Какво искаш да кажеш, нахални младежо? — изрева Катон.

— Искам да кажа — отговори му Постум, — че си изкарваш върху Клавдий яда от заговора, който, както си въобразяваш, че целият свят прави срещу теб и не ти дава да се издигнеш. Мислиш си, че те бива за нещо много повече от прост учител, нали?

Постум не беше глупав: той знаеше, че думите му тъй ще разгневят Катон, щото оня ще изкаже всичко, каквото си мисли. А пък Катон се хвана на въдицата, изригна низ от остарели клетви, с които заявяваше, че по времето на дедите му, чиято памет този заекващ глупак осквернявал, зла участ сполетявала всяко дете, което не почитало по-старите от него; защото в ония времена дисциплината била безпощадна. А в сегашното изродено време водачите на Рим давали пълна свобода на всяко невежо нахално диване (това се отнасяше до Постум) и на всеки слабоумен сакат малък хвалипръцко (това пък беше за мен) да си позволяват...

Постум го прекъсна с предупредителна усмивка:

— Значи, прав съм бил. Изроденият Август обижда великия цензор, като те е назначил в своето изродено семейство. Казал си, надявам се, на господарката Ливия какво е отношението ти по този въпрос, нали?

Да можеше, Катон би си прехапал езика от яд и от страх. Чуеше ли Ливия какво е казал, това щеше да е неговият край, защото до този миг той бе изразявал най-дълбоки благодарности за честта, че му е поверено образованието на нейното внуче, да не говорим за безвъзмездното възвръщане на семейните имоти — конфискувани след битката при Филипи, където баща му бе загинал в бой срещу Август. Катон беше достатъчно умен или достатъчно страхлив да схване намека и подир тази случка ежедневните ми мъчения значително намаляха. Три или четири месеца след това, за голяма моя радост, той престана да ме учи, защото бе назначен за главен учител в училището на момчета. Постум му стана ученик.

Постум беше невероятно силен. Преди да бе навършил четиринадесет, вече можеше да превие о коленете си пръчка от студено желязо, дебела колкото палеца ми, и с очите си съм го виждал да се разхожда из училищния двор, понесъл две момчета на раменете, едно

на гърба и по едно изправено на всяка негова ръка. Не беше ученолюбив, ала по интелект, учтиво казано, не можеше дори да се сравнява с Катон, а през последните две години в училище момчетата го бяха избрали за свой предводител. Във всички училищни игри той беше „царят“ — странно, каква слабост изпитват младите към тази отживяла титла — и поддържаше строга дисциплина сред своите съученици. Катон беше принуден да се държи извънредно учтиво с Постум, ако искаше другите момчета да правят онова, което той желаше; защото всички те гледаха Постум в очите.

Катон бе задължен от Ливия да ѝ пише шестмесечни доклади за своите ученици; беше му подхвърлила, че ако тя ги сметне достатъчно интересни за Август, ще му ги дава. От това Катон беше схванал, че тези доклади трябва да са написани доста общо освен в случаите, когато тя му подсказе да порицае или да похвали определено момче. Мнозинството от женитбите се уреждаха, докато младежите бяха още в училище, и един подобен доклад би свършил работа на Ливия като аргумент за или против някоя бъдеща брачна двойка. Браковете на благородниците в Рим се одобряваха от Август в качеството му на върховен понтифекс и в повечето случаи се диктуваха от Ливия. Случило се един ден Ливия да посети училищния двор, а в това време там, седнал на стол, Постум издавал заповеди в ролята си на цар. Катон забелязал, че тя се намръщила от гледката. В следващия си доклад се осмелил да напише: „С голяма неохота, но в интерес на добродетелта и справедливостта, принуден съм да донеса, че младежът Агрипа Постум е склонен да проявява черти на човек с необуздан, деспотичен и труден характер.“ Подир това Ливия се държала с него толкова любезно, че следващият му доклад бил още по-красноречив. Ливия не показваше докладите на Август, а ги пазеше за подходящ случай, затова и Постум не подозираше за тях.

През „царуването“ на Постум аз преживях двете най-щастливи години от младостта си — бих казал дори, от целия си живот. Той беше наредил на другите момчета да ме пущат свободно да играя в училищния двор, макар да не учех там, и беше им казал, че всяка грубост или обида към мене ще приема като грубост и обида към него самия. Тъй аз участвах във всеки спорт, който можех да упражнявам с разклатеното си здраве, и само когато Август или пък Ливия присъстваха, само тогава се измъквах настрана. Вместо Катон сега

ме учеше добрият стар Атенодор. От него само за шест месеца научих повече, отколкото от Катон за цели шест години. Атенодор не ме удари ни веднъж и беше с мене много търпелив. Окуражаваше ме с думите, че недъгавостта ми би трябвало да бъде всъщност подтик за интелигентността ми. Вулкан, богът на всички занаяти, и той бил куц. А колкото до заекването, то Демостен, най-благородният от всички оратори, бил роден с този недостатък, ала успял да го надмогне с търпение и съсредоточаване. Демостен използвал същия метод, с който той започна да ме обучава. Защото Атенодор ме караше да декламирам с уста, напълнена с камъчета: в стремежа си да превъзможна пречката на камъчетата аз забравях да заеквам, той постепенно ги изваждаше, докато не остана ни едно, и тогава за своя голяма изненада открих, че мога да говоря като другите. Но само когато декламирах. В обикновен разговор все още силно заеквах. Той запази между нас радостната тайна за умението ми да декламирам.

— Един ден, керкопитекион, ще изненадаме Август — казваше той. — Но почакай още малко. — Наричаше ме керкопитекион (малка маймунка) от чувство на обич, а не с подигравка и аз се гордеех с това име. Когато не се учех както трябва, засрамваше ме с гневното:

— Тиберий Клавдий Друз Нерон Германик, не забравяй кой си и какво вършиш.

Приятелството на Постум, на Атенодор и на Германик ми помогна постепенно да стана по-самоуверен.

Още в първия ни учебен ден Атенодор ми заяви, че предлага да ме учи не на факти, които бих могъл да намеря във всякоя книга, а на правилното представяне на фактите. Така и направи. Един ден например ме запита с добродушен тон защо съм толкова възбуден; невъзможно беше да се съсредоточа над урока. Казах му, че току-що съм наблюдавал голям брой новобранци да маршируват на Марсово поле пред Август, преди да бъдат изпратени за Германия, където войната бе пламнала отново. (2 г. от н.е.)

— Добре тогава — каза Атенодор все така благо, — щом това не ти излиза от ума и не си в състояние да оцениш прелестта на Хезиод, то Хезиод ще почака до утре. Най-сетне, като е могъл да чака седемстотин години и отгоре, няма да ни се сърди за още един ден. Затова я хайде сядай, вземи си дъсчиците и ми съчини едно писмо, кратичко описание на всичко, което си видял на Марсово поле; все

едно, че от пет години съм напуснал Рим и ти ми пишеш през морето, да речем, у дома, в Тарс. Това ще даде работа на неспокойните ти ръчици, пък ще ти бъде и от полза.

И тъй аз радостно започнах да браздя по восъка, а после прочетохме писмото, за да намерим грешките в правописа и композицията. Принуден бях да си призная, че съм разказал едновременно твърде много и твърде малко, освен туй подредил бях фактите в погрешен ред. Пасажът с описанието на жалбите на майките и любимите на воините и на това как тълпата се бе втурнала към моста за последно приветствие към потеглящите колони би трябвало да бъде последен, а не първи. И не бе нужно да споменавам, че конниците са били на коне; това бе очевидно. На два пъти бях описал как буйният кон на Август се бе препънал; веднъж бе напълно достатъчно, след като конят се бе спънал само веднъж. Онова, което Постум по пътя за дома ми беше разказал за религиозните ритуали на евреите, беше интересно, но мястото му никак не беше тук, защото новобранците бяха италийци, а не евреи. А и освен туй в Тарс той сигурно бе имал възможност да научи много повече за обичаите на евреите, отколкото Постум — в Рим. От друга страна, не бях и споменал за някои интересни неща, които той би желал да чуе: например колко новобранци са участвували в парада, добре ли са били обучени, към кой гарнизонен град са ги изпратили, тъжни ли са били или весели, че заминават, какво им е казал Август в речта си.

След три дни Атенодор ме накара да му опиша кавгата между някакъв моряк и един продавач на дрехи, която бяхме наблюдавали заедно в същия ден, докато се разхождахме из битпазара; справих се много по-добре. Той приложи този метод първо към писането, сетне към декламирането и накрая към всичките ми разговори с него. Занимаваше се с мене неуморно и тъй аз постепенно започнах да ставам все по-малко разсеян, защото той не отминаваше нито една моя небрежна, обърквана или неточна фраза без коментар.

Опитвал се беше да привлече интереса ми към философски занимания, но като разбра, че нямам склонност към това, не ме насили да премина отвъд границите на общото образование по този предмет. Той беше човекът, който пръв ме насочи към историята. Притежаваше копия от първите двадесет книги на „Историята на Рим“ от Тит Ливий и ми даде да ги прочета като пример за ясен и приятен стил. Историите

на Ливий ме плениха и Атенодор ми обеща, че веднага щом съумея да победея заекването си, ще ме запознае със самия Ливий, който беше негов приятел. Удържа на думата си. Шест месеца по-късно ме заведе в Аполоновата библиотека и ме представи на един брадат, приведен човек около шейсетте, с жълтеникава кожа, весели очи и изискан говор, който ме посрещна сърдечно, защото съм бил син на баща, когото много уважавал. По онова време Ливий още не бе написал и половината от историята си, която в завършен вид се състоеше от сто и петдесет книги, като започваше от най-ранните, легендарни времена и стигаше до времето, когато преди дванадесет години баща ми бе починал. По същото това време той беше започнал да публикува творбата си по пет книги годишно и сега вече беше достигнал до рождението на Юлий Цезар. Ливий ме поздрави, загдето съм имал за учител Атенодор. Атенодор му отвърна, че аз съм възнаграждавал достойно усилията, полагани от него; аз пък казах на Ливий за удоволствието, което съм изпитал, докато съм чел неговите книги, които Атенодор ми беше препоръчал като пример за изящен стил. Тъй всички останахме доволни, особено Ливий.

— Как? Нима и ти ще ставаш историк, мой млади човече? — запита той.

— Желал бих да стана достоен за това почтено име — отвързвах, макар всъщност да не се бях замислял сериозно над този въпрос. После Ливий ме подкани да напиша животоописанието на моя баща и предложи да ми помогне, като ме насочи към най-достоверните исторически източници. Останах поласкан и заявих, че ще започна да пиша още на другия ден. Ала Ливий отговори, че писането е последната задача на историка: най-първо той трябвало да събере своите материали и да се научи да подостря перото си. Атенодор щял да ми заеме своето малко остро джобно ножче — пошегува се Ливий.

Атенодор беше достолепен старец с тъмни благи очи, изгърбен нос и най-красивата брада, която е никнала на човешко лице. Тя се разстилаше на вълни чак до пояса му и беше бяла като крилото на лебед. Не казвам това като безвкусно поетическо сравнение, защото не съм от историците, които пишат в псевдоепичен стил. Казвам, че тя наистина беше бяла като крилото на лебед. Имаше опитомени лебеди в изкуственото езеро в градините на Салуст и веднъж Атенодор и аз ги бяхме хранили с хляб от една лодка; и именно тогава си спомних колко

ме порази, че неговата брада и техните криле, когато се бе надвесил към тях, са съвсем еднакви по цвят. Атенодор имаше навика, докато разговаря, да поглажда брадата си бавно и ритмично и дори веднъж ми каза, че това именно я карало да расте такава пищна. Каза, че невидими огнени зрънца изтичали от върховете на пръстите му и подхранвали косъма. Това беше типична шега на стоик, присмиващ се на чисто теоретичната философия на епикурейците.

Брадата на Атенодор ме накара да си спомня за Сулпиций, който на тринайсетгодишната ми възраст ми бе назначен от Ливия за учител по история. Сулпиций, според мен, имаше най-жалката брада, каквато съм виждал: беше бяла, но с белотата на кишата по улиците на Рим — зацапано сивкавобяло, примесено с жълто, а беше и проскубана. Имаше навика да я увива около пръстите си, когато беше притеснен, понякога дори налапваше края ѝ и започваше да го дъвче. Ливия го беше избрала, предполагам, защото го е смятала за най-отегчителния човек в целия Рим и се е надявала, че като ми го прати за учител, ще изгаси историческите ми амбиции; защото тя твърде скоро узна за тях. Ливия беше права: Сулпиций беше просто гениален в умението си да превърне и най-интересните събития в нещо блудкаво и мъртво. Но дори и Сулпициевата сухота не беше в състояние да ме отвърне от моята работа, а освен това той имаше невероятно силна памет за факти. Ако, да речем, ми беше нужно някакво съвсем необичайно сведение, като например какви са били законите за у наследяването на главатарското място у едно от алпийските племена, срещу които е воювал баща ми, или пък какви са били значението и произходът на техния чуждоземен боен вик, Сулпиций ще знае кой автор е разглеждал тези въпроси, в коя книга и от кой рафт на кой шкаф, в коя зала, на коя библиотека би могъл да се намери отговорът. Липсваше му всякакво чувство за критичност и стилът му беше направо жалък, като цветя в леха, която не е разредена. Но се оказа неоценим помощник покъсно, когато се научих да го използвам като такъв вместо като учител; и той продължи да работи за мен чак до смъртта си на осемдесет и седем години, почти трийсет години след това, а паметта му си остана ненакърнена до самия край, както и брадата му — все тъй безцветна, проскубана и разчорлена.

ГЛАВА 6

А сега да се върна с няколко години назад и да напиша за чичо си Тиберий, чиято история в никакъв случай не е чужда на този разказ. Той се намирал в мъчително положение, принуден против волята си да бъде постоянен прицел на общественото внимание — ту като военачалник в някоя гранична войска, ту като консул в Рим, ту като специален пратеник в провинциите; докато единственото, към което се стремял, било продължителна почивка и уединение. Обществените почести значели малко за него, още повече, защото му се отдавали, както веднъж се бил оплакал на баща ми, не за личните му прояви и качества, а поради ролята му на доверено момче за поръчки на Ливия и Август. Освен всичко друго от него се искало да пази достойнството на императорското семейство. Ливия за миг не го изпускала от поглед и той трябвало да бъде много грижлив към личния си морал. Имал малко другари, защото, както, струва ми се, вече казах, беше човек подозрителен, завистлив, затворен и меланхоличен, а и те били по-скоро навлеци, отколкото приятели, към които се носел с циничното презрение, каквото всъщност заслужавали. И най-сетне, отношенията му с Юлия след брака им, сключен пет години преди това, вървели от зле към по-зле. Родило им се момче, но то умряло; и тогава Тиберий изобщо отказал да спи с нея — по три причини. Първата, че по това време Юлия навлязла в средната възраст и започнала да напълнява — Тиберий предпочитал незрели жени, с момчешко телосложение, а бившата му съпруга Випсания била стройна като тръстика. Втората, че Юлия проявявала към него бурно желание, което той не искал да удовлетвори, и всеки път, когато я отблъсквал, тя изпадала в истерия. И третата — научил, че след като я отблъсквал, тя му отмъщавала, намирайки си обожатели, готови да ѝ дадат онова, което сам той ѝ отказвал. (6 г. пр.н.е.)

За жалост Тиберий не бил в състояние да събере други доказателства за Юлините изневери освен думите на някои роби, понеже тя си уреждала нещата много скрито; а показанията на някакви

си роби съвсем не били достатъчни да се предложат на Август като причини за развод с любимата му дъщеря. Но вместо да разкаже за това на Ливия — той не ѝ вярвал точно толкова, колкото я и мразел, Тиберий предпочитал да страда мълчаливо. Сетил се, че ако успее да се отдалечи от Рим и от Юлия, много вероятно било тя да стане по-небрежна в поведението си и Август сам да узнае за нейните прояви. Единствената му надежда била някоя нова война по границите, и то на такова опасно място, където не другиго, а само той би трябвало да поеме командването. Но отникъде не долитали признаци за война, пък и бил преситен от битки. Приел бил от баща ми командването на германските армии (Юлия настояла да го придружи до реката Рейн) и едва от няколко месеца насам се бил завърнал в Рим: но Август го изморил до смърт след връщането му тук, възлагайки му трудната и неприятна задача да разследва ръководенето на бедняшките приюти и изобщо условията за работа в бедните квартали на Рим. Един ден, без да иска, Тиберий избухнал пред Ливия:

— О, майко, защо не мога да се освободя макар и за няколко месеца само от този непоносим живот!

Тя го стреснала, защото без нито дума надменно напуснала стаята, но по-късно същия ден го повикала и го изненадала с думите, че е решила да изпълни желанието му и ще поиска от Август позволение за временното му оттегляне. Взела това решение отчасти защото искала да го накара да се чувства задължен към нея и отчасти защото вече знаела за любовните авантюри на Юлия и стигнала до същата мисъл като Тиберий — да ѝ подхвърли въжето, с което тя сама да се обеси. Обаче най-важното ѝ основание било, че по-големите братя на Постум — Гай и Луций, вече подраствали, а отношенията между тях и втория им баща Тиберий били обтегнати.

Гай, който всъщност не е бил лош човек (такъв бил и Луций), започнал до известна степен да изпълва в сърцето на Август онова местенце, което навремето заемал Марцел. Но Август въпреки предупрежденията на Ливия така безобразно разглезвал и двамата, че само по някакво чудо от тях излезли все пак горе-долу прилични хора. Те започнали да се държат безочливо с по-възрастните, особено с онези, за които усещали, че Август тайно ще се радва, като вижда да ги обиждат, водели разточителен живот. Когато разбрала, че усилията ѝ да сдържи Августовия непотизъм са напразни, Ливия сменила

тактиката и започнала да го поощрява в обичта му към тях. С това си поведение и с демонстрирането му пред Гай и Луций тя се надявала да спечели тяхното доверие. Освен туй Ливия очаквала, че ако самотнието им още мъничко порасне, напълно ще се забравят и ще се опитат да заграбят монархията за себе си. Имала шпиони навсякъде и щяла да дочуе за подобен заговор достатъчно рано, за да нареди да ги арестуват. Увещавала Август да предложи Гай за изборната длъжност консул за цели четири години напред, а Гай бил още едва петнадесетгодишен; макар най-ранната възраст, определена от Сула, на която някой можел законно да стане консул, да била четиридесет и три, преди което избраникът трябвало да е заемал три различни магистратури по възходяща степен. По-късно същата почетна титла била дадена и на Луций. Тя подсказвала на Август освен това да ги представи на Сената за титлата „Първенец на младежите“. Тези титли, за разлика от случая с Марцел, не им се давали само за един определен случай, а направо ги поставяли в положението на постоянно висшестоящи над всички техни равни по възраст и по ранг. Сега вече проличавало съвсем ясно: Август готвел Гай за свой заместник; и нищо чудно тогава, че млади благородници от типа на ония, които навремето възхвалявали въображаемото надмощие на младия Марцел над държавническата и военна репутация на ветерана Агрипа, сега започнали да вършат същото за сина на Агрипа, Гай, срещу изпитаното добро име на Тиберий, когото подлагали на безброй обиди. Ливия възнамерявала Тиберий да последва примера на Агрипа. Ако се оттегел в тоя момент, с ореола на многобройните си военни победи и обществени заслуги, ако заминел за някой близък гръцки остров и освободял политическото поле за Гай и Луций, това щяло да създаде по-добро впечатление и да му спечели много по-големи народни симпатии, отколкото ако останел на място да защитава правата си. (Историческият паралел можел да стане още по-близък, ако ли пък Гай и Луций случайно загинели в отсъствието на Тиберий и тогава Август отново щял да потърси услугите му.) И тъй, тя обещала да склони Август да му даде право за безсрочно напускане на Рим и разрешение да се освободи от всичките си служби; но да го удостои с почетната титла народен трибун — което щяло да го предпази срещу опити за убийство от страна на Гай, ако Гай замислил да го отстрани.

Ала да сдържи обещанието, се оказало извънредно трудно за Ливия, защото Тиберий бил най-полезният министър и най-преуспяващият пълководец на Август и дълго време старецът отказвал да разисква по въпроса сериозно. Тиберий обаче заявил, че е болен, и подхвърлил, че отсъствието му ще избави Луций и Гай от много неловки моменти: признал, че не се разбира добре с тях. Август все не се съгласявал. Гай и Луций били още момчета, съвсем неопитни и във войните, и в държавните работи, и той не можел да разчита на каквато и да е подкрепа от тяхна страна, ако избухнали сериозни размирици било в града, било в провинциите или пък по границите. Той осъзнал, за пръв път може би, че засега Тиберий бил единствената му опора в подобни критични положения. Отхвърлил молбата на Тиберий и заявил, че изобщо не желае да слуша неговите доводи. И тъй като усилията му излезли неуспешни, Тиберий отишъл при Юлия и с преднамерена грубост ѝ заявил, че бракът им се бил превърнал в такъв фарс, щото той не бил в състояние да живее в същия дом с нея нито ден повече. Предложил ѝ да отиде при Август да му се оплаче и да каже, че съпругът ѝ — грубиянин, се отнася с нея тъй отвратително, че тя не ще може да живее спокойно, докато не получи развод. Август, казал ѝ Тиберий, по семейни причини за жалост нямало да се съгласи на развод, но вероятно щял да го прокуди от Рим. А пък той бил готов да приеме дори изгнанието пред мисълта за съжителство с нея.

Юлия решила да изличи от спомените си някогашната си любов към Тиберий. Той не само се отнасял към нея с най-дълбоко презрение всякога, когато оставали насаме, но вече бил започнал тайничко да се впуска в ония свои нелепи гнусни авантюри, които по-късно караха всички благоприлични хора да се отвращават от него; а тя знаела за това. Затуй го послушала и се оплакала на Август с думи много погорчиви, отколкото Тиберий (който пък бил достатъчно суетен да си въобразява, че тя все още, въпреки всичко, го обича) очаквал. Август открай време с мъка сдържал неприязънта си към Тиберий като към свой зет — което естествено окуражавало партията на Гай — и се втурнал разярен из стаята, ругаейки Тиберий с всички хулни думи, които му идвали на езика. Но въпреки това напомнил на Юлия, че тя и само тя си е крива за разочарованието си от този съпруг, за чийто характер той неведнъж я бил предупреждавал. Освен това, макар да я обичал и окайвал от все сърце, той не бил в състояние да разтрогне

брака. Да позволи раздяла между дъщеря си и зет си, на чийто съюз било придадено такова политическо значение, било невъзможно, а бил уверен, че и Ливия ще погледне на нещата като него. Тогава Юлия го помолила да отпрати Тиберий някъде поне за година-две, защото за момента не можела да търпи присъствието му дори на хиляда мили от нея. Август се съгласил и само след няколко дни Тиберий вече пътуваше към остров Родос, който той много преди това си бе избрал като идеалното място за усамотение. Но Август, макар че го беше удостоил с титлата народен трибун по изричната молба на Ливия, бе дал безусловно да се разбере, че ако никога вече не види лицето му, няма да съжалява.

Освен главните участници в тази драма другото не знаеше защо Тиберий напуска Рим и Ливия използва нежеланието на Август да разисква въпроса в полза на Тиберий. Тя „поверително“ съобщи на близките си, че Тиберий е решил да се оттегли в знак на протест срещу скандалното поведение на партията на Гай и Луций. Добави също така, че Август искрено му съчувствувал и отначало отказвал да приеме оставката му, обещавайки да укроти виновниците; но Тиберий обяснил, че не желаел да се смразява още повече със синовете на своята жена, и демонстрирал твърдостта на решението си, като цели четири дни се лишил от храна. Ливия доведе докрай този фарс, съпровождайки Тиберий до кораба му в Остия — пристанището на Рим, и умолявайки го от името на Август и от свое име да премисли решението си. Нареди дори тъй, че всички членове на собственото й семейство — по-малкият син на Тиберий — Кастор, майка ми, Германик, Ливиля и аз самият — да я придружим и да подсилим значимостта на събитието, като присъединим молбите си към нейните. Юлия изобщо не се появи и отсъствието й съвпадна отлично с впечатлението, което Ливия се стараеше да създаде — а именно, че се съюзява със синовете си срещу своя съпруг. Беше странна, но добре изиграна сцена. Майка ми изпълни ролята си отлично, а трите деца, които бяха предварително подготвени, изрекоха репликите си, сякаш дълбоко си вярваха. Аз стоях удивен и занемял, докато Ливиля ме ощипа така, че избухнах в сълзи и се проявих дори по-добре и от тях. Бях четиригодишен по онова време, а чак в дванадесетата ми година Август неохотно беше принуден да повика чичо ми в Рим, защото политическото положение се беше променило сериозно.

Тук искам да кажа, че Юлия заслужава много по-голямо съчувствие от онова, което ѝ беше отдадено. Тя беше, мисля, природно почтена, добродушна жена, макар да не презираше удоволствията и вълненията, и бе единствена от жените роднини, която намираще добра дума за мен. Смятам също така, че не съществуваха никакви причини за обвиненията, отправени ѝ години след това, че уж изменяла на Агрипа, докато му била съпруга. Няма съмнение: всичките ѝ синове му приличаха. Истината е следната. По време на вдовството си се бе влюбила в Тиберий и убедила Август да ѝ разреши брак с него. Тиберий, вбесен, че го принудили да се разведе със собствената му съпруга, се отнасял към нея много хладно. Тогава тя имала неблагоприятното да се обърне към Ливия, от която се страхувала, но въпреки това ѝ вярвала. Ливия ѝ дала някакъв любовен еликсир и ѝ заръчала да го пие веднъж месечно при пълнолуние, да отправя молитви до Венера, да не казва за това никому, защото тогава еликсирът щял да загуби силата си и да ѝ причини големи злини — правела ли това в продължение на една година, съпругът ѝ щял да я залюби завинаги. А всъщност жестоката Ливия ѝ дала отвара от смачканите телца на едни зелени мушици от Испания, които дотолкова възбудили половите ѝ желания, че Юлия почти полудяла. (По-нататък ще ви обясня как научих това.) За известно време наистина възпламенявала страстите на Тиберий с разпуснатата похотливост, към която я подтиквало питието въпреки вродената ѝ стеснителност; но скоро му дотегнала и той отказал да има брачни сношения с нея. Тя била принуждавана от въздействието на „еликсира“, към който, предполагам, се е прирастила, да задоволява сексуалната си жажда, прелюбодействайки с всеки по-дискретен млад аристократ. Така постъпвала в Рим, в Германия и Франция съблазнявала войниците от личната гвардия на Тиберий и дори германски роби, заплашвайки онези, които се колебаели, че ще ги обвини в опит да я похитят и ще нареди да ги пребият от бой. А понеже била все още хубава жена, те не се съпротивлявали кой знае колко дълго.

След прокуждането на Тиберий Юлия стана небрежна и скоро целият Рим научил за изневерите ѝ. Ливия ни веднъж не бе продумала за това на Август, уверена, че когато му дойде времето, той ще го чуе от другаде. Но сляпата любов на Август към Юлия спираше всички и никой не смееше да му каже нищо. След време всички решиха, че

просто не е възможно той да не знае и че благосклонното му отношение към поведението ѝ е допълнително предупреждение да си мълчат. Нощните оргии на Юлия на пазарния площад и на ораторската трибуна сами по себе си вече ставаха причина за сериозен обществен скандал, но изминаха цели четири години, преди Август да подочуе за това. А после научи цялата история, и то не от другото, а от синовете ѝ Гай и Луций, които се бяха явили заедно пред него и гневно го бяха запитали докога ще се оставя и той самият, та и внуците му да бъдат позорни. Ясно им било, казали му, че грижата за доброто име на семейството го е принуждавала да проявява голямо търпение към тяхната майка, но все пак и на неговите страдания трябвало да се сложи край. Нима да чакат, докато ги надари с цяло котило копелета от неизвестни бащи, та тогава да се вземат сериозни мерки срещу безобразията ѝ? Август слушал ужасен и потресен и дълго време не съумял да стори друго, освен да ги гледа замаян и да движи безшумно устни. Когато овладял гласа си, прегракнало викнал Ливия. Те повторили разказа си и пред нея, а тя захлипала престорено, обяснявайки, че през изминалите три години най-голямата ѝ мъка била, гдето Август умишлено затварял очи пред истината. Неведнъж, казала тя, била събирала смелост да му заговори, но било съвсем ясно, че той не желае да чуе ни една нейна дума.

— Уверена бях, че знаеш всичко и че темата е прекалено болезнена, за да я разискваш дори и с мене...

Разплакан, скрил глава в ръцете си. Август промълвил, че не бил дочул нищичко и не хранел и най-малкото съмнение, че неговата дъщеря е най-почтената жена в Рим. Ливия го запитала: защо тогава според него синът ѝ Тиберий е отишъл в изгнание? От любов към изгнанието ли? Не, а само защото не бил в състояние да спре блудствата на жена си и бил уверен, че Август ги опрощава — така си мислел, а понеже не желаел да дразни Гай и Луций, нейните синове, с искането Август да го разведе с нея, нямал другото път, освен благоприличие да се оттегли от сцената.

Думите за Тиберий Август изобщо не чул, защото, праметнал тога презглава, изтичал слепешката по коридора към спалнята си, където се заключил и не се показал пред никого, включително и пред Ливия, цели четири дни, през което време не ял, не пил и не спал, и още едно доказателство за дълбоката му мъка — през цялото време не

се и избръснал. Най-сетне дръпнал връвта, която преминавала през едно отворстие в стената, и раздрънкал малкото сребърно звънче в стаята на Ливия. Ливия дотичала с лице, изразяващо нежна загриженост, а Август, който все още не се доверявал на своя глас, написал на восъчна дъсчица следните думи на гръцки: „Нареди да я прокудят завинаги, но не ми казвай къде е.“ Подал на Ливия пръстена с печата, за да може тя от негово име да напише писмото до Сената с нареждане за изгнание. (Този печат между другото беше големият смарагд с лика на Александър Македонски с шлем и е бил откраднат от гробницата заедно с един меч, една нагръдна плочка и други лични вещи на героя. Ливия настояваше той да го използва въпреки нежеланието му — той съзнаваше колко самонадеяно е това, докато една нощ му се присънил сън, в който Александър, гневно смръщен, отсякъл с меча си пръста, на който го носел. Тогава си поръча собствен печат: индийски рубин, гравирани от прочутия ювелир Диоскурид, който по-късно всички негови приемници използваха като знак на своя суверенитет.)

Ливия бе написала препоръката за изгнанието с много остри думи. Беше съчинена в литературния стил на Август, твърде лесен за подражаване, защото той всякога жертвуваше изящството за сметка на яснотата — например с постоянното повторение на една и съща дума, която се появяваше неколkokратно в определен пасаж, вместо да ѝ се потърси синоним или пък перифраза (каквато е приетата литературна практика). Август също така обичаше да претоварва глаголите с представки. Тя не бе показала писмото на Август, а го бе изпратила направо до Сената, който незабавно гласува декрет за изгнание до живот. Ливия бе изброила престъпленията на Юлия с такива подробности и бе сложила в устата на Август такива изрази на отвращение към тези престъпления, че с това му бе пресякла завинаги възможността да се разкае и да поиска от Сената да отмени решението си. Освен това довършила си беше работата докрай, назовавайки поименно като партньори на Юлия в прелюбодействата ѝ трима-четирима мъже, които целеше да унищожи. Сред тях беше и един мой вуйчо, Юл, син на Антоний, когото Август бе облагодетелствувал заради Октавия, издигайки го в консул. Ливия в писмото си до Сената подчертаваше дебело неблагоприятността, която той уж показал към своя благодетел, и подмяташе, че той и Юлия заговорничели да завземат

върховната власт. Юл се самоуби. Смятам, че обвинението за заговора беше безпочвено, ала като единствения оцелял син на Антоний от съпругата му Фулвия — Август бе осъдил на смърт Антоний, най-големия, веднага след самоубийството на баща му, а другите двама, Птолемей и Александър, синовете от Клеопатра, бяха умрели още на младини — и като бивш консул и съпруг на Марцеловата сестра, с която Агрипа се бе развел, той беше опасен. Народното недоволство от Август често се бе изразявало в съжалението, че той, а не Антоний е спечелил битката при Акциум. Другите мъже, обвинени от Ливия в прелюбодейство, бяха прокудени.

Седмица подир това Август попитал Ливия дали „оня декрет“ е бил издаден — защото оттогава нататък той ни веднъж не споменал Юлия по име, нито дори със заобикалки, макар тя да заемаше голяма част от мислите му. Ливия му отвърнала, че „оная личност“ била осъдена на доживотно изгнание на един остров и вече пътувала нататък. Това още повече го разстроило, защото Юлия не бе сторила единственото достойно нещо, което ѝ оставаше да направи, а именно да сложи край на живота си. Ливия споменала, че Феба, прислужницата на Юлия и най-близката ѝ довереница, се обесила веднага щом бил публикуван декретът за изгнанието. А пък Август възкликнал:

— О, как бих желал да съм баща на Феба!

И остана в усамотение още цели две седмици. Ясно си спомням она ужасен месец. Ние, всички деца, бяхме облечени по нареждане на Ливия в траурни дрехи и не ни даваха нито да играем, нито да вдигаме шум, нито дори да се усмихваме. Когато отново видяхме Август, той изглеждаше с десет години по-стар и месеци изминаха, преди да му даде сърце да посети игрището в училището за момчета и да подхване ежедневните си сутрешни упражнения, които се състояха от бърза разходка по алеите край двореца и накрая от тичане с прескачане на няколко ниски препятствия.

Ливия веднага бе съобщила на Тиберий новината за Юлия. По нейно настояване той бе написал две-три писма на Август, умолявайки го да прости на Юлия, както сам той ѝ бил простил, и заявявайки, че колкото и зле да се била държала като съпруга, той искал тя да си запази всички имоти, които по време на брака им ѝ бил дал. Август не отговорил. Бил дълбоко убеден, че именно безразличието на Тиберий

към Юлия и неговата жестокост, както и личният му пример на неморално държане са причина за нейното падение. И той не само не го повика да се върне от изгнанието, но дори отказа да поднови длъжността му на народен трибун, когато срокът ѝ, на края на следващата година, изтече.

Има една войнишка маршова балада, наречена „Трите жалби на господаря Август“, съчинена в грубия, трагикомичен стил, характерен за римските лагери, която се пееше години след това от войската в Германия. Темата ѝ е, че Август жалел първо Марцел, сетне Юлия и най-после за пленените знамена с орлите на Вар. Дълбоко жалел той за смъртта на Марцел, още по-дълбоко за опозоряването на Юлия, но най-дълбоко за орлите, защото с всеки орел бе загинал и по един цял легион от най-храбри римляни. Баладата оплаква в по няколко стиха злощастната съдба на Седемнадесетия, Осемнадесетия и Деветнадесетия легион, които по времето, когато бях десетгодишен, бяха вкарани в засада и избити от германците в една дива, мочурлива гора; и разказва как, когато вестта за това нечувано нещастие стигнала до него, господарят Август започнал да блъска глава о стената:

*Вика Август, господарят,
скубейки от яд коси:*

*— Вар, о, Вар, о, генерале,
где са трите ми орли!*

*Къса дрехите си Август,
къса ги сред ругатни:*

*— Вар, о. Вар, о, генерале,
легионите върни!*

По-нататък стиховете казват, че той никога вече не сформирал нови легиони с номерата на трите унищожени, а оставил тази зееща празнина в списъка на армията. Кълнял се, казва се още, че животът на Марцел и честта на Юлия били нищо в сравнение с живота и честта на неговите войници и че духът му щял да се „блъска като бълха в разжарена пещ“ дотогава, докато трите орела не бъдели взети обратно и поставени на сигурно място в Капитолия. Но макар оттогава насам германците неведнъж да са били разбивани в битки, никой не успя да

открие къде е „гнездото“ на орлите — тъй хитро го укриваха страхливците. Ето как омаловажаваха войниците мъката на Август по Юлия, а пък аз мисля, че срещу всеки час на жалба по орлите той е жалел по месец — за нея.

Август не искаше да знае къде са я изпратили, защото това би означавало мислите му непрестанно да се носят нататък и той едва ли би се удържал да се качи на кораба и да я посети. Тъй че на Ливия ѝ беше лесно да се отнася към Юлия с дълбока отмъстителност. Не ѝ се позволявало да пие вино, не ѝ се давали козметични средства, хубави дрехи, нито пък каквито и да било по-люксови неща, а пазачите ѝ били евнуси и старци. Не пускали при нея посетители и дори я задължавали да изприда всеки ден определено количество вълна както в детските ѝ години. Островът се намирал край бреговете на Кампания. Беше много малък и Ливия умишлено увеличавала страданията ѝ, като задържала все същите стражи година след година без отпуски; те естествено обвинявали Юлия за своето заточение в това отдалечено и нездравео място. Единствената личност, която изпъквала с достойнство в тази история, е майката на Юлия, Скрибония, с която, както си спомняте, Август се развел, за да може да се ожени за Ливия. Вече старица, преживяла в усамотение години наред, тя смело бе отишла при Август и бе поискала позволение да сподели изгнанието на дъщеря си. Заявила му беше, в присъствието на Ливия, че макар нейната дъщеря да ѝ била открадната още веднага след раждането, тя неспирно я обожавала отдалеч и сега, когато целият свят се бил опълчил срещу любимката ѝ, искала да покаже какво значи *истинска* майчина обич. А според нея бедното дете никак не било виновно: животът ѝ бил умишлено омъчен. Ливия се изсмяла презрително, но сигурно се е почувствувала твърде неловко. Август, сдържайки чувствата си, бе наредил молбата ѝ да се изпълни. Пет години по-късно, на рождения ден на Юлия, Август внезапно запитал Ливия:

— Колко голям е този остров?

— Кой остров? — учудила се тя.

— Островът... на който живее една нещастница.

— О, за няколко минути, струва ми се, човек го пресича от единия до другия край — отвърнала Ливия с умишлено безгрижие.

— За няколко минути! Шегуваш ли се? — Той си я бил представял като изгнаница на някакъв голям остров, да речем, Кипър

или Лесбос, или Корфу. Подир малко додал: — А как се казва?

— Пандатария!

— Какво? Небеса! Това изоставено място? О, жестока жено! Цели пет години на Пандатария!

Ливия го изгледала строго и запитала:

— Ти май че искаш да я върнеш тук, в Рим!

Тогава Август отишъл до картата на Италия, гравирана върху тънък златен лист, набодена с малки скъпоценни камъни, които обозначавали градове, закачена на стената в стаята, където се намирали. Гласът му бил пресекнал, той само посочил Реджио, едно приятно гръцко градче на Месинския провлак.

Тъй Юлия бе изпратена в Реджио, където се ползувала с малко по-голяма свобода и дори ѝ се разрешавали посетители — но всеки, който искаше да я посети, трябвало да се обърне лично към Ливия за позволение. Трябваше да обясни каква работа има при Юлия и да попълни подробен въпросник, подписан от Ливия, в който да укаже цвета на косите и очите си и всички отличителни белези, за да може единствено и само той да използва пропуска. Малцина имаха желанието да преживеят подобно изпитание. Дъщерята на Юлия Агрипина бе помолила за разрешение, но Ливия ѝ бе отказала от загриженост, както бе обяснила, за морала на Агрипина. Все още държаха Юлия под строга дисциплина и при нея не живееше ни един близък човек, след като майка ѝ бе починала от треска на острова.

Един-два пъти, когато Август преминаваше по улиците на Рим, от тълпата се бяха надигнали гласове:

— Върни дъщеря си! Достатъчно е страдала! Върни тук дъщеря си!

Това бе мъчително за Август. Веднъж той бе наредил на телохранителите си да хванат двамина от тълпата, които бяха викали най-силно, и ги беше заплашил, че Юпитер непременно ще ги накаже за безразсъдството им, като остави да бъдат мамени и опозорени от собствените си жени и дъщери. Тези демонстрации обаче изразяваха не толкова жалост към Юлия, колкото враждебност към Ливия, която всички справедливо обвиняваха за жестокостта, проявена в изгнаничеството на Юлия, и затова, че така хитро е злоупотребила с гордостта на Август, щото той не бе в състояние сега да се покае.

А колкото до Тиберий на *неговия* удобен и голям остров, той преживял там приятно в продължение на една-две години. Климатът бил великолепен, храната — хубава и той разполагал с достатъчно свободно време, за да се отдава на своите литературни занимания. Литературният му стил на гръцки съвсем не беше лош и той бе написал няколко елегантни глуповати елегични гръцки поеми в подражание на поети като Евфорион и Партений. Тук някъде притежавам един екземпляр от тази книга. Прекарвал голяма част от времето си в приятелски спорове с професорите от университета. Изучаването на класическата митология му доставяше удоволствие и той бе изработил огромна родословна карта, в кръгообразна форма, в която корените се излъчваха от нашия най-древен прадядо, Хаос, бащата на Бащата Време, и се простираха навън в някакъв объркан параметър, гъсто осеян с нимфи, царе и герои. Докато съставял картата, много се забавлявал да обърква специалистите по митология с въпроси от рода на: „Как се е наричала бабата на Хектор по майчина линия?“ или „Имала ли е Химера мъжки потомък?“, а след това ги карал да цитират съответния стих от древните поети в подкрепа на своите отговори. Припомняйки си тъкмо тази таблица, която сега е в мое владение, години след това племенникът ми Калигула изрече прочутото си остроумие срещу Август:

— О, да, той ми е правуйчо. Роднинството ни е същото, каквото е било роднинството между кучето Цербер и Аполон.

А всъщност, като премислям сега, Калигула е сгрешил, нали? Правуйчо на Аполон е било чудовището Тифон, което според някои авторитети е било бащата, а според други — дядото на Цербер. Но единственото родословно дърво на боговете е толкова объркано от кръвосмесителни връзки — син с майка, брат със сестра, — че никак не е изключено Калигула да би могъл да докаже своята правота.

В качеството си на народен трибун Тиберий бил много тачен от родосци; длъжностни лица от провинциите, на път да заемат постовете си на Изток или на връщане оттам, винаги се отклонявали от морския си път и му правели посещение на учтивост. Но той все твърдял, че бил най-обикновен гражданин и все се мъчел да отклони всякакви обществени почести, които му бивали оказвани. Обикновено се движел без официалната си охрана от стражи. Веднъж само упражнил съдийското си право, което му се даваше от титлата му трибун:

арестувал и осъдил на едномесечен затвор някакъв млад грък, който в граматическите дебати, оглавявани от Тиберий, се опитал да оспори неговия авторитет на председател. Поддържал физическото си здраве с езда и с участие в спортните игри в гимназиона и не се откъсвал от политическия живот в Рим — ежемесечно получавал писма с новини от Ливия. Освен къщата си в главния град на острова притежавал една малка вила, кацнала върху висок нос над морето. Към нея водела тайна пътека в скалата, по която един от неговите доверени освободени роби, човек с много здраво телосложение, превеждал разни личности с лоша слава — проститутки, хомосексуалисти, гадатели и магьосници, — с които той обикновено прекарвал своите вечери. Разказват, че твърде често тези същества, ако с нещо не били угодили на Тиберий, някак не улучвали пътеката на връщане и падали долу в морската бездна.

Вече споменах, че Август бе отказал да поднови длъжността народен трибун, когато петгодишният ѝ мандат изтече. И нищо чудно, че това поставило Тиберий в много неловко положение в Родос, където личността му не била твърде обичана: родосци, виждайки го лишен от неговите телохранители, от магистърската му власт и от правото на неприкосновеност към личността му, започнали да се отнасят към него отначало с непристойна фамилиарност, а скоро след това — и с дързост. Така например един прочут гръцки професор по философия, към когото той се обърнал с молба да посещава неговите лекции, заявил, че нямало места, но му заръчал да се обади пак след седем дни и да види дали нещо не се е освободило. Скоро след това дошла вест от Ливия, че Гай заминава за Изтока като провинциален управител на Мала Азия. Ала макар да не бил кой знае колко далеч, на остров Хиос, Гай не се отбил да го посети, както Тиберий очаквал. Тиберий научил от някакъв свой приятел, че Гай вярва на лъжливите слухове, пръснати из Рим, че той и Ливия подготвяли военен бунт и че един член от свитата на Гай дори предложил на някакъв обществен пир, където почти всички били пийнали, да отплава до Родос и да донесе главата на „изгнаника“; а Гай пък отвърнал на своя човек, че не се страхува от „изгнаника“: нека си държал безполезната глава на безполезните си рамене. Тиберий преглътнал гордостта си и веднага отплавал до Хиос, за да се сдобри с доведеника си, към когото се бил отнесъл с такава покорност, че за това се говореше дълго време. Тиберий, най-личният жив римлянин след Август, да поднася почитанията си на някакво

хлапе, ненавършило и двадесет години, и то син на собствената му опозорена съпруга! Гай го приел хладно, но останал дълбоко поласкан. Тиберий го помолил да не се страхува, защото слуховете, които се разнасяли, били толкова безпочвени, колкото и злонамерени. Заявил, че не възнамерява да подхваща политическата си кариера, която бил прекъснал само от уважение към самия Гай и към брата му Луций, че единственото, за което жадувал сега, било да го оставят да изживее остатъка от живота си в мир и усамотение, нещо, което се научил да цени повече от всички обществени почести.

Гай, поласкан от тази възможност да прояви великодушие, се заел да препрати в Рим едно негово писмо, в което Тиберий умолявал Август да му позволи да се завърне, и дори го подкрепил с личното си ходатайство. В това писмо Тиберий обяснявал, че напуснал Рим само за да не поставя в неловко положение младите принцове, негови доведени синове, но че сега, след като те вече пораснали и стъпили здраво на крака, не съществували пречки за мирното му преживяване в Рим, допълвал, че Родос му бил дотегнал и че копнеел да види отново своите приятели и роднини. Гай препратил писмото с обещаното ходатайство. Август отговорил, и то на Гай, а не на Тиберий, че Тиберий заминал въпреки искрените увещания на приятели и роднини тъкмо когато Сенатът най-много се нуждаел от него; а сега било късно той да поставя условия за връщане. Съдържанието на това писмо стана всеизвестно и тревогата на Тиберий се усилила още повече. Научил бе, че народът в Ним, Франция, съборил статуите му, издигнати в чест на неговите победи, и че сега и на Луций разказвали разни небивалици срещу него, които Луций бил склонен да повярва. Той напуснал града и заживял в някаква малка къщичка в отдалечен край на морския нос. Престанал да се грижи за здравето и дори за външния си вид, бръснел се рядко и се разхождал по домашна роба и по чехли. Най-сетне написал поверително писмо до Ливия, в което обяснявал опасното си положение. Заклевал ѝ се, че ако тя успее да му осигури позволение да се завърне, ще се остави напълно на нейното ръководство във всичко дотогава, докато и двамата са живи. Заявявал ѝ, че се обръща към нея не само като към своя предана майка, но и като към единствения, макар досега непризнат, кормчия на държавния кораб.

А Ливия това и чакала; тя съзнателно се била въздържала досега да увещава Август да върне Тиберий. Желала той да се измори от

бездействие и от публични унижения така, както преди бе изморен от деятелност и от обществени почести. Отговорила му с една кратка бележка, в която съобщавала, че писмото му е пристигнало недокоснато и че приема предложенията му. Няколко месеца след това Луций почина от загадъчна смърт в Марсилия, на път за Испания, и докато Август беше все още зашеметен от загубата, Ливия започна да го подготвя с приказки за това колко много ѝ бил липсвал милият ѝ син Тиберий през всички тези години, скъпият Тиберий, за чието завръщане досега тя не се осмелявала да моли. Сгрешил бил наистина, но завинаги щял да запомни този урок и от писмата му до нея се излъчвала най-дълбока обич и преданост към Август. Гай, който поръчителствувал на оная негова молба за връщане, щял, настоявала Ливия, да се нуждае от свой доверен помощник сега, след като Луций бил мъртъв. (2 г. от н.е.)

Една вечер някакъв гадател на име Трасил, арабин, посетил Тиберий във вилата му на носа. Идвал бил два-три пъти преди това и бил направил многобройни, обнадеждаващи предсказания, от които ни едно не се било сбъднало още. Тиберий, ставайки недоверчив, казал на своя слуга, че ако Трасил и този път не го задоволи напълно, ще трябва да загуби опора по време на връщането си по стръмната пътека. Когато Трасил пристигнал, първото, което Тиберий го запитал, било:

— Какви са аспектите на звездите ми днес?

Трасил седнал и започнал да прави някакви много сложни изчисления с парче въглен върху каменната маса. Най-сетне казал:

— Намират се в необичайно благоприятна констелация. Злощастната криза в живота ти най-сетне преминава. Отсега нататък ти ще се радваш само на щастие.

— Отлично — сухо рекъл Тиберий. — А какво ще кажеш за собствената си съдба?

Трасил започнал отново да пресмята, а сетне вдигнал очи в истински или престорен ужас.

— Небеса! — извикал той. — Страховита опасност ме заплашва по въздух и вода.

— А не виждаш ли начин да я избегнеш? — запитал Тиберий.

— Не мога да кажа. Ако успея да прескоча следващите дванадесет часа, съдбата ми ще бъде по свой начин щастлива като твоята собствена; но почти всички злокобни планети са в констелация

срещу мене и нещастieto ми се струва почти неизбежно. Единствена Венера би могла да ме спаси.

— А какво каза преди малко за нея? Забравих.

— Казах, че навлиза в съзвездието Скорпион, което е твоят знак, и предвещава чудотворно-щастлива промяна в участта ти. Чакай, ще се опитам да отгада още малко от това съдбоносно движение: ти скоро ще бъдеш включен в дома на Юлиите, който, излишно е да ти го казвам, води началото си направо от Венера, майката на Еней. Ако получиш добри новини до утре преди разсъмване, това ще е знак, че и аз имам да преживея още толкова щастливи дни, колкото и ти самият.

Седели навън пред къщата и изневиделица някакво птиче мушитрънче или нещо от тоя род кацнало на коляното на Трасил и като извило главичка, започнало да му чурулика.

— Благодаря ти, сестро! Дойде тъкмо навреме — рекъл на птичето Трасил, а после се извърнал към Тиберий:

— Благословени да са небесата! Този кораб ти носи добри новини, казва птицата, и аз съм спасен. Опасността е избягната.

Тиберий скочил и прегърнал Трасил, признавайки му своите намерения. И наистина корабът носел вест от Август, уведомяваща Тиберий за смъртта на Луций и съобщаваща, че при тези обстоятелства на него благосклонно му се разрешава да се върне в Рим, макар и отначало в качеството си на обикновен гражданин.

Що се отнася до Гай, Август настояваше, че не бивало да му се възлагат задължения, които той не ще бъде в състояние да изпълни, и че Изтокът трябвало да остане спокоен по време на неговото провинциално управление. За нещастие царят на Армения се бе разбунтувал, а царят на Партия бе заплашил да се съюзи с него; и всичко това поставяше Август в голямо затруднение. Макар Гай да се бе проявил като способен управител — умиротворител, Август не вярваше, че ще има сили да издържи една такава важна война; сам той бе вече твърде стар, за да тръгне на поход, а имаше и много други работи, които го задържаха в Рим. И все пак не можеше да изпрати никого другиго да поеме източните легиони от ръцете на Гай, защото Гай беше консул и нямаше право да заема тази длъжност, ако не бе способен да ръководи големи военни операции. Не оставаше друго, освен да се остави Гай сам да си помага и да се надяваме на най-доброто.

Отначало Гай имаше щастие. Опасността от страна на арменците отмина, защото източната им граница беше нападната от някакво скитническо варварско племе. Арменският цар бе убит, докато го прогонвал. Царят на Партия, научавайки за това, а и за многобройната армия, която Гай събира, се споразумял с него, за най-голямо облекчение на Август. Но новият цар, поставен от Август на арменския престол, човек от племето на медите, не бил приет добре от арменските благородници и тъкмо когато Гай изпратил допълнителните си войски обратно, като ненужни, арменците обявили война. Гай отново събрал армията и потеглил към Армения, където няколко месеца след това бил вероломно ранен от един противников пълководец, който го поканил на преговори. Раната била сериозна. Той не ѝ обърнал нужното внимание и привършил кампанията успешно. Но, изглежда, не го лекували както трябва, защото здравословното му състояние, което без никакви видими причини през последните две години постепенно западало, съвсем се влошило: изгубил всякаква способност за умствено съсредоточаване. Най-сетне писа на Август, че моли да се оттегли от служба. Август се натъжи, но удовлетвори молбата му. Гай почина на път за дома. Тъй от всички синове на Юлия остана само петнадесетгодишният Постум, а пък Август дотолкова се беше примирил с Тиберий, че, както предсказал Трасил, го включи в дома на Юлиите, като го осинови, заедно с Постум, за свой наследник.

За известно време положението в Изтока утихна, но когато войната, която отново пламна в Германия — вече споменах за нея във връзка с ученическото си съчинение за Атенодор, — взе застрашителни размери, Август назначи Тиберий за главнокомандващ на армиите и му показа своето възвърнато доверие, като го удостои с десетгодишен мандат на народен трибун. Схватката беше сериозна, ала Тиберий успя да я овладее с предишната си енергия и умение. Но Ливия настояваше той да се връща често в Рим, за да не загуби връзка с тамошния политически живот. Тиберий устояваше на своята част от уговорката си с нея и ѝ позволяваше да го ръководи във всички негови дела.

ГЛАВА 7

Върнах се няколко години назад да разкажа за чичо си Тиберий, но проследявайки цялата история до момента на осиновяването му от Август, избързах малко в собствения си разказ. Ще се опитам да отделя следващите няколко глави само за събитията, случили се между деветата и шестнадесетата ми година. А те се отнасят предимно до годешите и женитбите на нас, младите благородници. Германик пръв стигна до пълнолетие — навърши четиринадесет на тридесети септември, но влизането в пълнолетие всякога се празнуваше през месец март. Според обичая, той излезе от дома ни на Палатинския хълм в ранното утро, обкичен с гирлянди и за последен път облечен в обточената с червено юношеска дреха. Тълпи от деца тичаха напред, пееха и разпръсваха цветя, край него крачеше ескорт от приятелите му, а след тях следваше огромна тълпа от граждани, подредени по ранг. Процесията се спусна бавно по хълма. Тя спряла на Пазарния площад, където Германик бил поздравен с бурни възгласи. Той отвърнал на поздравленията с кратка реч. Най-сетне процесията поела нагоре по Капитолийския хълм. При Капитолия Август и Ливия го очаквали, за да го поздравят, а той принесъл в жертва бял бик в храма на Юпитер Капитолийски Гръмовержец и за пръв път облякъл своята мъжка бяла тога. За мое голямо разочарование не ми разрешиха да отида. Пътят бе прекалено измерителен за мене, а да ме носят на носилка, щеше да направи лошо впечатление. От всички тези церемонии единствената, на която присъствувах, беше, когато при завръщането си той поднесе юношеските си одежди на домашните богове; както и на хвърлянето на сладкишите и дребните монети на тълпата от стъпалата на къщата. (1 г. пр.н.е.)

Година след това той се ожени. Август правеше всичко, което бе по силите му, по законодателен път да поощрява браковете между семействата на благородниците. Империята беше огромна и се нуждаеше от много повече висши администратори и висши военни, отколкото и благородниците, и знатните фамилии бяха в състояние да й

доставят, въпреки че редовете им неспирно се попълваха с хора от народа. А когато някои благородници се оплакваха от простотията на тези пришълци. Август им отвърщаше сепнато, че се опитвал да подбира най-доброто от тях. Средството срещу това било в собствените им ръце, казваше той: всеки мъж и всяка жена от благороден произход трябвало да се женят млади и да създават колкото може по-голямо семейство. Постоянното намаляване на ражданията и браковете сред управляващата класа се бе превърнало в някаква мания за Август. Веднъж, когато благородното съсловие на конниците, от което се избираха сенатори, се оплака от строгостта на законите му срещу неженените мъже, той свика цялото съсловие на Пазарния площад, за да го поучава. Когато всички се събраха, раздели ги на две — на женени и неженени. Неженените образуваха група, далеч по-голяма от тази на женените, и той се обърна с различни думи към всяка от групите. Думите му към неженените бяха много гневни, нарече ги скотове и разбойници и още убийци на своето потомство. По онова време Август бе вече възрастен човек, сприхав и чудат като всеки старец, който цял живот е стоял начело на управлението. Запита ги да не се мислят за девисици-весталки. Весталката поне спяла сама — нещо, което не можело да се каже за тях. Ще благоволят ли, ако обичат, да му обяснят защо, вместо да споделят леглата си с почтени жени от тяхната класа, които да зачеват здрави деца от тях, те пропиляват цялата си мъжка сила по нечистоплътни робини и долни гръко-азиатски проститутки? А пък ако трябвало да вярва на онова, което чувал, партньори на нощните им любовни игри били по-често някои от ония същества с отвратителни прояви, които той не смеел дори да назове, защото в такъв случай официалното признание за съществуването им в града можело да се приеме като благосклонно опрощение. Да имал правото, той щял да заповяда всеки мъж, който страни от обществените си задължения и в същото време води развратен живот, да подлежи на същите ония ужасни наказания, предвидени за весталките, престъпили своите клетви — да бъде жив заробен.

Докато към нас, женените — защото по онова време аз вече бях сред тях, — той отправи най-хвалебствени думи, разпервайки ръце като за прегръдка:

— Вие сте само малцина сред огромното мнозинство в този град. Вие сте много по-малобройни от ближните ви отсреща, които не

желаят да изпълнят ни едно от природните си задължения към обществото. И тъкмо затова аз още повече ви възхвалявам и съм ви двойно благодарен, че се показвате послушни на моите желания и правите всичко по силите си за населяването на държавата. Само с живот, живян както го живеете, Рим в бъдеще ще се превърне във велика нация. В началото бяхме само шепа хора, както знаете, но едва когато започнахме да се женим и да създаваме деца, тогава чак започнахме да си съперничим със съседните държави не само по мъжеството на нашите граждани, но и по мнозинството на нашето население. Никога не бива да забравяме това. Ние трябва да вградим тленната част от нашата природа в безкрайния низ на идните поколения, подобно факлоносци в състезание, тъй че един чрез другото да обезсмъртим онази част от нашата природа, която ни дели от божественото щастие. Само по тази причина първият и най-велик бог, който ни е създал, раздели човешката раса на две: той сътвори половината мъже и половината жени, вложи в тези половини взаимно желание една към друга и стори сношенията им плодотворни, та с непресекащото пресъздаване да може в известен смисъл да превърне смъртните — в безсмъртни. Вярно, легендата разказва, че едни от боговете са мъже, а други — жени, и че всички те са обвързани, чрез полови връзки, с роднинство и родителство. Ето виждате, дори и сред тези създания, които наистина не се нуждаят от подобни средства, бракът и създаването на потомство са благословени като благородна проява.

Искаше ми се да се изсмея не само защото ме възхваляваха за нещо, което ми беше наложено против волята ми — след малко ще разкажа за Ургуланила, за която бях женен по онова време, — но защото цялата история изобщо беше истински фарс. Какъв смисъл имаше Август да се обръща към нас с подобни думи, когато знаеше много добре, че не мъжете „страняха“, както се изрази той, а жените? Да беше ги събрал тях, по-вероятно беше да се разберат, стига да им поговореше както трябва.

Чух веднъж как две от прислужничките на майка ми обсъждаха съвременния брак от гледна точка на жената от знатен род. Какво печели тя от брака? — питаха се те. Моралът вече е толкова разпасан, че никой не гледа на брака сериозно. Наистина неколцина старомодни мъже все още държат на него дотолкова, че да не приемат децата от

приятелите или от домашните слуги за свои, а и някои старомодни жени уважават чувствата на съпрузите си дотолкова, че внимават да не забременеят от друго освен от тях. Но по правило всяка по-хубава жена днес би могла да легне с всеки мъж, когото си хареса. А когато се омъжи и после съпругът ѝ омръзне, както става обикновено, и пожелае друго някого, с когото да се забавлява, тогава пък ще трябва да се съобразява с гордостта и ревността на собствения си съпруг. Освен това и материално не е по-добре след женитбата си. Зестрата ѝ преминава в ръцете на съпруга или на свекъра като глава на семейството, ако случайно още е жив; а всеки знае, че съпругът или свекърът са хора, с които много по-трудно се оправяш, отколкото с един баща или пък голям брат, чиито слабости отдавна си изучила. Да си омъжена, не значи друго освен вбесяващи домакински отговорности. А колкото до децата, тях кой ги иска? Те объркват и здравето, и забавленията на жената за цели месеци, преди да се родят, и макар че още щом ги роди, ги дава на дойка, трябва ѝ време, за да се съвземе от ужасните мъки по раждането, а на всичкото отгоре най-често след второто дете от фигурата ѝ не остава нищо. Да вземем например хубавата Юлия — как само се обезобрази; и то защо? — да задоволява копнежа на Август за наследници. И още: може ли да опазиш съпруга на жената, ако тя го обича, от чуждите жени по време на бременността ѝ? Да не говорим за това, че той не обръща почти никакво внимание на детето си, когато се роди. И най-накрая, сякаш всичко туй не стига, днешните дойки са толкова небрежни, че децата често умират. Слава на боговете: тези гръцки лекари поне са достатъчно сръчни, та ако нещата не са чак толкова напреднали, освобождават жената от нежеланото дете за два-три дни и всичко се урежда както трябва. Е, разбира се, някои жени, дори много модерни жени, изпитват старомодния копнеж за деца, но те винаги могат да купят дете за осиновяване в семейството на съпруга си от някой човек с приличен произход, притиснат от своите кредитори.

Август даде правото на членовете на благородното съсловие на конниците да се женят за жени от народа, дори и за освободени робини, но и туй не оправи нещата. Конникът, ако въобще се ожени, се женеше за богата зестра, не за някакви си деца и любов; пък на всичко отгоре каква ли партия е една освободена робиня? Конниците, особено

новоприетите в съсловието, много държаха да се женят само за свои равни.

Сред семействата от древното благородничество затрудненията бяха още по-големи. Там не само изборът на жени от съответния ранг бе по-оскъден, но и сватбените церемонии бяха по-строги. Жената бе много по-подчинена на властта на главата на семейството, в което влизаше. Всяка разумна жена се позамисляше, преди да се обвърже с подобен договор, от който единственият изход беше разводът; а след развода бе почти невъзможно да си възвърне имуществото, което бе донесла като зестра. В другите, по-обикновени родове обаче жената можеше да се омъжи законно и въпреки това да си остане независима, с право на контрол над собственото си имущество — ако предварително поставеше условието три нощи от годината да преспива извън дома на своя съпруг; като това го лишаваше от правата му над нея като робиня до живот. Жените предпочитаха тази форма на брак по очевидни причини — същите, поради които съпрузите им я ненавиждаха. Тя започна да се прилага отначало сред най-простите семейства града, но си проправи път нагоре и скоро се превърна в правило за всички освен за най-древните благородни фамилии. При тях причините бяха от религиозен характер. От тези фамилии се избираха държавните жреци, а по религиозните закони жрецът трябва да е женен мъж, женен по най-строгите правила, и син също от такъв брак. С течение на времето ставаше все по-трудно да се намират подходящи кандидати за жречески сан. Когато се стигна дотам, че в жреческите колегии останаха много незаети места и нещо вече трябваше да се направи, правниците намериха изход. Позволиха на жените от благороден произход, при сключване на брак по най-строгите правила, да поставят предварителното условие, че цялостното отдаване на тях самите и на имуществото им ще е като „посегателство върху свещени обекти“ и че във всичко останало те ще се радват на предимствата на свободния брак.

Но това стана по-късно. Междувременно най-доброто, което Август бе в състояние да стори освен законните наказания над ергените и бездетните семейни мъже, беше да упражни натиск над домовладиките на родовете да женят младите (с наставления да се множат и плодят), докато са все още твърде невръстни, не разбират в какво ги вълличат и не могат да сторят друго, освен да се подчинят

безусловно. Като пример за подражание всички ние, издънките от фамилиите на Ливия и Август, бяхме сгодени и оженени в най-ранната възможна възраст. Ще ви прозвучи странно, но на петдесет и четири години Август вече беше пра дядо и прапрадядо, преди да почине на седемдесет и шест; а пък Юлия, в резултат и на втория си брак, имаше внучка за омъжване, преди самата тя да бе преминала възрастта за раждане на деца. Така поколенията някак си се застъпваха едно друго и родословното дърво на императорското семейство можеше да си съперничи с родословието на Олимп. Това се дължеше не само на постоянните осиновявания и женитби между сродници с по-близко родство, отколкото го позволяваха религиозните обичаи — защото междуременно императорската фамилия вече се беше издигнала над рамките на закона, — но и защото, щом някой умреше, вдовицата му биваше омъжвана веднага, и то в същия тесен роднински кръг. Сега ще се опитам да изясня въпроса колкото може по-накратко.

Споменах вече за децата на Юлия, главните наследници на Август, след като Юлия бе пратена в изгнание и заличена от завещанието му, а именно тримата ѝ синове: Гай, Луций и Постум, както и двете ѝ дъщери: Юлия и Агрипина. По-младите членове от фамилията на Ливия бяха синът на Тиберий, Кастор, и тримата му братовчеди, а именно брат ми Германик, сестра ми Ливила и аз самият. Не бива да забравям и внучката на Юлия — защото поради липса на подходящ съпруг от фамилията на Ливия, Юлила се бе омъжила за един богат сенатор, наречен Емилий (неин пръв братовчед от предишен брак на Скрибония) и му бе родила дъщеря Емилия. Бракът на Юлила бе нещастен, защото Ливия се дразнеше, че една внучка на Август се е омъжила за другиго, а не за някого от нейните внуци; но както скоро ще видите, ядът ѝ скоро премина; междуременно Германик се ожени за Агрипина, хубаво и добродетелно момиче, което той отдавна харесваше. Гай се ожени за сестра ми Ливила, но скоро след това умря, без да остави деца. Луций, който бе сгоден за Емилия, но още не се бяха оженили, бе вече мъртъв.

При смъртта на Луций възникна въпросът за подходящ съпруг на Емилия. Август подозираше, че Ливия възнамерява да даде за съпруг на Емилия не другиго, а мен самия, но той обичаше детето и не можеше да понесе мисълта тя да се омъжи за такова болнаво същество. И реши да се противопостави на този съюз: поне веднъж, изглежда, си

бе казал той, Ливия няма да постигне своето. Случило се наскоро след смъртта на Луций Август да обядва с Медулин, един от най-старите му пълководци, който водеше произхода си от диктатора Камил. Медулин му казал усмихнат, когато винените купи били изпразнени на няколко пъти, че имал една внучка, която много обичал. Тя внезапно показала удивителен напредък в литературните си занимания и доколкото разбрал, за това трябвало да се благодари само на един млад роднина на високопоставения му гост.

Август се учудил.

— Кой ли може да бъде? За пръв път чувам. Какво става? Някакъв любовен роман с литературна подправка, така ли?

— Да, нещо такова — казал засмяно Медулин. — И аз разговарях с младежа и въпреки физическите му несъвършенства и недостатъци много го харесах. Той е с открит и благороден характер и ми прави отлично впечатление като млад учен.

Август запитал, невярващ на ушите си:

— Какво? Нима ми говориш за младия Тиберий Клавдий?

— Да, точно за него — отвърнал Медулин.

Лицето на Август се озарило от внезапно решение и той попитал дори по-бързо, отколкото позволявало приличието:

— Слушай, Медулин, стари приятелю, ще имаш ли нещо против него като съпруг за твоята внучка? Ако склониш за този брак, ще го уредя с най-голяма радост. Сега по право глава на семейството е младият Германик, но по въпроси като този той се съветва с по-възрастните. Да ти кажа, не всяко момиче може да превъзмогне физическото си отвращение към такъв един нещастен, глух, заекващ инвалид и Ливия и аз с право изпитвахме угризения да го стодим за която и да било. Но ако внучката ти по своя собствена свободна воля...

Медулин отговорил:

— Детето само ми заговори за подобен брак и много внимателно прецени нещата. Каза ми, че младият Тиберий Клавдий е скромен и почтен и добросърдечен; и че недъгът му не ще му позволи да отиде на война и да бъде убит...

— Нито пък да тича подир други жени — засмял се Август.

— И че е глух само с едното ухо, а що се отнася до общото му здраве...

— Изглежда, малката хитруша е подразбрала, че той не е сакат в оная част на тялото, която най-много интересува жените, а? Да, та той би могъл да създаде от нея съвсем здрави деца! От моя стар, куц жребец Буцефал са се пръкнали повече победители на състезанията с колесници, отколкото от който да било друго кон в Рим. Не, шегата настрана, Медулин, твоят дом е много уважаван, родът на жена ми ще се гордее, ако се сродите чрез женитба. Наистина ли одобряваш тази връзка?

Медулин заявил, че момичето можело да склучи много по-подходящ от този брак; да не говорим пък за неочакваната чест да се сродят чрез женитба със самия баща на отечеството.

Нека кажа, че Медулина, внучката, беше първата ми любов; не вярвам на света да е имало дете, по-хубаво от нея. Срегнах я в един летен следобед в градината на Салустий — завел ме беше Сулпиций, защото Атенодор бе нещо неразположен. Дъщерята на Сулпиций беше омъжена за чичото на Медулина, Фурий Камил, отличен войник, който след шест години стана консул. Първата ни среща беше за мен голяма изненада: не само заради хубостта ѝ, но и от внезапната ѝ поява, защото тя изникна откъм глухото ми ухо, докато четях някаква книга, и като вдигнах очи, стоеше наведена над мен и се присмиваше на пълния ми захлас. Беше стройна, с гъсти черни коси, бяла кожа и виолетови очи, а движенията ѝ бяха бързи и изящни.

— Как се казваш? — запита тя приятелски.

— Тиберий Клавдий Друз Нерон Германик.

— О, богове, колко имена! Аз съм само Медулина Камила. На колко си години?

— Тринадесет — отвърнах, овладявайки заекването.

— Аз пък нямам още единайсет, но се обзалагам, че ще те надбягам ей до оня кедър и обратно.

— Да не си шампионка по бягане?

— Мога да надбягам всяко римско момиче, дори и по-големите си братя.

— Е, страхувам се, че печелиш поради липса на противник. Аз не мога да тичам — сакат съм.

— О, горкичкият. А как тогава стигна дотук? С накуцване ли?

— Не, Камила, в носилка, като мързелив старец.

— Защо ме наричаш с второто ми име?

— Защото повече ти подхожда.

— А ти откъде знаеш, умнико?

— Защото у етруските с думата „Камила“ се наричат младите жрици-ловджийки, обречени на Диана. Момиче с името Камила просто е длъжно да бъде шампион по бягане.

— Това ми харесва. Не съм го знаела преди. Сега ще накарам приятелите си да ми викат Камила.

— А ти пък ме наричай Клавдий, чу ли? Това е подходящото ми име. Означава сакат човек. Вкъщи обикновено ми викат Тиберий, а то е съвсем неподходящо, защото Тибър тече бързо.

Тя се засмя.

— Добре, Клавдий, кажи тогава, какво правиш по цял ден като не можеш да тичаш с другите момчета?

— Чета много и пиша. Тази година съм прочел десетки книги, а още сме юни. Тая тук е на гръцки.

— А аз още не знам да го чета. Знам само азбуката. Дядо много ми се сърди — баща нямам — и казва, че съм била мързелива. Естествено разбирам, като говорят на гръцки: когато сме на масата, говорим само на гръцки, а и когато има гости — също. За какво се разправя в книгата ти?

— Това е част от историята на Тукидид. Пасажът тук е за някакъв политик, един табак^[1], наречен Клеон, който започнал да критикува стратегите, които обсаждали спартанците на някакъв остров. Разправял, че не си гледали работата както трябва и че ако той бил на тяхно място, щял да плени цялата спартанска армия и да я докара в Атина само за двадесет дни. На атиняните тъй им дошло до гуша от тези негови приказки, че наистина го назначили за командир на войските.

— Странна идея. Е, и какво станало после?

— Удържал обещанието си. Избрал си един добър началник-щаб и му заръчал да се бие както намери за добре, стига само да спечели битката, а оня човек си знаел работата; тъй че за двадесет дни Клеон докарал в Атина сто и двадесет спартанци от най-първа класа.

Камила рече:

— Чувала съм чичо ми Фурий да казва, че най-умният водач е оня, който си избира умни хора да мислят вместо него. — А сетне додаде: — Ти сигурно си вече много умен, Клавдий.

— Всички ме смятат за пълен глупак и колкото повече чета, толкова по-голям глупак ме смятат.

— Аз пък мисля, че си много разумен. Така добре умееш да разказваш.

— Но аз заеквам. И езикът ми е клавдиевски.

— Може да е само от нерви. Ти не познаваш много момичета, рали?

— Не — отвърнах ѝ, — а ти си първата срещната, която не ми се е подиграла. Дали не можем да се виждаме от време на време, Камила? Ти не би могла да ме научиш да бягам, но аз мога да те науча да четеш гръцки. Би ли желала?

— О, с голямо удоволствие. Но ще ме учиш ли от интересни книги?

— От която поискаш. Обичаш ли историята?

— Май че най обичам поезията; в историята има толкова имена и дати за помнене. По-голямата ми сестра е луда по любовните стихове на Партений. Ти чел ли си ги?

— Някои, но не ги харесвам. Много са изкуствени. А пък аз обичам *истински* книги.

— И аз. Но кажи, има ли гръцки любовни стихове, които да не са изкуствени?

— Например Теокрит. Много ми харесва. Накарай леля си да те доведе тука утре по същото време, аз ще донеса Теокрит и веднага почваме.

— Наистина ли не е отегчителен?

— Не, много е добър.

Подир това се срещаме в градината почти всеки ден и седнали на сянка, четяхме Теокрит и разговаряхме. Накарах Сулпиций да обещае никому да не казва за това — страхувах се, че щом Ливия научи, ще ми забрани да идвам. Камила каза един ден, че съм бил най-милото момче, което познавала, и че ме харесвала повече от всичките приятели на брат си. Тогавя и аз ѝ признах колко я харесвам, това я зарадва и срамежливо се целунахме. Запита ме дали има някаква възможност да се оженим. Дядо ѝ, каза ми, бил готов да стори всичко за нея и щяла да го доведе някой ден в градината, да се запознаем; но дали баща ми ще се съгласи? Когато ѝ обясних, че нямам баща и че всичко зависи от Август и Ливия, тя се разстрои. Дотогава не бяхме

говорили много за семействата си. Беше чувала само лоши неща за Ливия, но аз я успокоих: възможно бе да склони, защото тъй ме ненавиждаше, че ѝ бе все едно какво върша, стига да не я злепостави.

Медулин беше едър, достолепен старец и обичаше историята, а това улесни разговора. Навремето бил старшият офицер при баща ми в първия му поход и знаеше за него много анекдоти, някои от които с благодарност записах за моята биография. Веднъж заговорихме за прадядото на Камила, Камил, и когато Медулин ме запита коя от постъпките на Камил най-ме възхищава, аз казах:

— Оня случай, когато учителят-предател от Фалерия подмамил учениците си и ги завел в Рим, обяснявайки на римляните, че фалерианците ще са готови да приемат всякакви условия, само и само да им върнат децата, а пък Камил отхвърлил предложението. Накарал да съблекат учителя гол, да вържат ръцете му на гърба, а после раздал на учениците му пръчки и камшици, за да откарат с бой предателя у дома си. Чудесно, нали?

Като четях тази история, все си представях учителя като моя Катон, учениците като Постум и мене, та затова възхищението ми към Камил имаше малко объркан произход. Но Медулин остана доволен.

Когато поисках от Германик да даде съгласие за нашия брак, той склони с радост, защото вече знаеше от мен, че обичам Камила; чичо ми Тиберий също не се възпротиви; а баба ми Ливия както винаги съдържа гнева си и поздрави Август, загдето тъй бързо послушал Медулин — сигурно е бил пиан, каза му, щом се е съгласил на този брак, макар зестрата да била малка, а честта от подобно сродяване — твърде голяма за човек от семейство като неговото. От поколения насам родът на Камиловците не бе излъчвал ни един мъж с особени дарби и прояви.

Германик ми съобщи, че всичко било уредено и че годишната церемония ще се състои на първия следващ щастлив ден — ние, римляните, сме много суеверни по отношение на дните; никому не би минало и през ум например да влезе в сражение, да се ожени или да си купи къща на 16 юли, деня на кръвопролитната битка край брега на река Алия по времето на Камил. Не можех да повярвам на щастията си. Освен това страх ме беше да не ме оженят за Емилия, злобно и предвзето момиченце, което подражаваше на сестра ми Ливиля, дразнеше ме и ми се присмиваше всякога, щом ни дойдеше на гости, а

това ставаше твърде често. Ливия настояваше годежният обред да бъде в съвсем тесен кръг, защото била уверена, че непременно ще стана за смях, ако се съберат повече хора. Предпочитах го и аз, защото мразех церемониите. Щяха да присъствуват само необходимите свидетели, нямаше да има тържество, само обичайното ритуално жертвоприношение на един овен, чиито вътрешности щяха след това да се огледат, за да се види дали знаменията са благоприятни. Те естествено щяха да бъдат такива; Август, в ролята си на жрец, от уважение към Ливия щеше да се погрижи за това. Сетне трябваше да се подпише договор за следващата церемония, която щеше да се състои веднага щом влезех в пълнолетие, както и уговорките за зестрата. Камила и аз щяхме да се хванем за ръце, да се целунем, после аз щях да ѝ дам златен пръстен и тя щеше да се върне в дома на дядо си — незабележимо, както бе дошла, без свита от пеещи придружители. (3 г. от н.е.)

Дори и сега още ме боли, като пиша за оня ден. Стоях, много развълнуван, с венец на главата и чиста тога и чаках, застанал до Германик край семейния олтар, появата на Камила. Тя закъсна. Закъсна страшно много. Свидетелите загубиха търпение и започнаха да мърморят против невъзпитанието на стария Медулин, който ги карал да чакат в случай, тържествен като този. Най-сетне вратарят въведе чичото на Камила, Фурий; той влезе: пребледнял като вар, в траурни одежди. След кратката поздравителна реч и извинителните думи към Август и останалите за закъснението и злополучната си поява, той каза:

— Голямо зло ни сполетя. Племенницата ми е мъртва.

— Мъртва! — извика Август. — Шегуваш ли се? Та едва преди половин час ни известиха, че е потеглила насам.

— Умря от отрова. Пред вратата се беше събрала тълпа, както става в случаите, като чуят, че девойка тръгва за годеж. Щом племенницата ми излезе, жените радостно се втурнаха към нея. Тя тихо изписка, сякаш някой я бе настъпил, но не обърнахме внимание, и влезе в носилката. Още не бяхме изминали нашата улица, когато жена ми Сулпиция, която я придружаваше, я видяла да пребледнява и я попитала дали не се страхува. „О, лельо — каза Камила, — онази жена ме промуши с игла по ръката и сега ми призлява.“ Това били

последните ѝ думи, приятели. Умря след няколко минути. Изтичах тук веднага щом се преоблякох.

Избухнах в сълзи и се разхълцах истерично. Мама силно се разгневи от недостойното ми държане и нареди на един от слугите да ме отведе в моята стая; останах там дълги дни, обхванат от нервна треска, без храна и без сън. Ако не бяха успокоителните думи на милия ми Постум, сигурно щях да полудея. Убийцата така и не намериха и никой не успя да обясни защо го е направила. След няколко дни Ливия съобщила на Август, че според сведенията, които ѝ се стрували достоверни, сред жените от тълпата била и някаква гръцка девойка, която се смятала — без съмнение неоснователно — озлочестена от чичото на Камила и, изглежда, решила да си отмъсти по този чудовищен начин.

Когато подобрях или по-скоро — когато възвърнах предишното си полуболнаво състояние, Ливия се оплакала на Август, че смъртта на младата Медулина Камила се случила съвсем не навреме. Въпреки обяснимото нежелание на Август против един подобен брак тя се бояла, че в края на краищата сега младата Емилия просто трябвало да бъде сгодена за непоносимия ѝ внук; всички, казвала Ливия, се чудели защо не са я сгодили за него много по-преди. И тъй, както винаги, Ливия стори каквото желаше. Няколко седмици по-късно ме сгодиха за Емилия. Издържах церемонията достойно, защото скръбта по Камила ме бе направила съвсем безразличен. Но очите на Емилия бяха зачервени, когато се появи там, и то от сълзи на гняв, не на мъка.

Що се отнася до Постум, бедният, той пък беше влюбен в сестра ми Ливила, с която се виждаше често, защото, когато се омъжи за брат му Гай, тя отиде да живее в двореца и все още живееше там. Всички очакваха, че той ще се ожени за нея, за да поднови семейната връзка, прекъснатата със смъртта на брат му. Ливила се ласкаеше от преданата му любов. Флиртуваше неспирно с него, но не го обичаше. Избраникът на сърцето ѝ беше Кастор — жесток, безпътен хубавец, който сякаш бе създаден само за нея. Знаех за разбирателството между Ливила и Кастор, което бях открил най-случайно, и много ми бе мъчно за Постум, още повече, че Постум не познаваше отвратителния ѝ характер, а пък аз не смеех да му кажа. Колчем Ливила, той и аз се случехме заедно, тя демонстрираше към мен дълбока обич, което трогваше Постум точно толкова, колкото дразнеше мене. Знаех си, че

щом той обърне гръб, тя ще подхване отвратителното си държане. Ливия бе подочула за историйката между Ливила и Кастор и внимателно ги наблюдаваше; една нощ получила вест от свой предан слуга, че Кастор току-що прескочил през балкона в стаята на Ливила. Поставила въоръжена стража пред балкона, а сетне почукала на Ливилината врата, повиквайки я по име. След малко Ливила отворила вратата, уж била дълбоко заспала; но Ливия влязла и измъкнала Кастор иззад завесата. Поговорила си с тях съвсем открито и, както изглежда, дала им ясно да разберат, че не ще каже на Август (който непременно щеше да ги изпрати в изгнание, стига да узнаеше) само при определени условия; и че ако те наистина спазват условията ѝ, ще уреди дори да се оженят. Наскоро след годежа ми с Емилия Ливия тъй подработи нещата пред Август, че Постум го сгодиха, за голяма негова мъка, с едно момиче на име Домиция, моя първа братовчедка по майка; а пък Кастор се ожени за Ливила. Това бе годината, в която Тиберий и Постум бяха осиновени от Август. (38 г. пр.н.е.)

Ливия смяташе Юлила и съпруга ѝ Емилий за твърде вероятна пречка на своите замисли. Щастието ѝ се усмихна, когато откри доказателства, че Емилий и Корнелий, внук на Помпей Велики, заговорничат да свалят Август и да разпределят длъжностите му помежду си и между неколцина още бивши консули, сред които и Тиберий, макар Тиберий да не бил питан още за мнение. Заговорът всъщност не стигна доникъде, защото още първият бивш консул, на когото Емилий и Корнелий предложили, отказал да има каквото и да било общо с това. Август не наказа ни Емилий, нито Корнелий на смърт или на заточение. Че не бяха намерили поддръжници, бе добре дошло доказателство за здравината на собствените му позиции и като ги пощади, той се закрепил още повече. Само ги призовал при себе си и ги смърлил за тяхната глупост и неблагодарност. Корнелий паднал на колене и унижено поблагодарил за милостта му; а пък Август му отвърнал да престане да се прави на още по-голям глупак. Заявил, че той не е тиранин, за да е нужно да заговорничат срещу му, нито пък да го боготворят, задето е оказал опрощение, присъщо само на един тиранин; бил не друго, казал, а обикновен висш държавен чиновник на Римската империя и временно бил удостоен с власт за по-правилно поддържане на реда. Очевидно Емилий го бил подвел със заблуди. Най-добрият лек за Корнелий било да го направят консул през

следващата година, та да задоволял амбициите си, получавайки почести, равни на Августовите; защото в Рим нямаше по-висока длъжност от консулската. (Теоретически това беше вярно.) Емилий обаче, който беше човек горд, останал прав; Август му заявил, че като роднина по сватовство очаквал от него да се държи по-прилично, а като бивш консул — по-разумно. И го лишил от всичките му привилегии.

Комичното в цялата тази история е, че не друго, а Ливия спечели заслугите за милосърдието на Август с твърдението, че уж го била умолявала с цялата си съпругеска нежност да пощади живота на двамата заговорници, които, казваше тя, Август бил решил да накаже за назидание на другите. Тя получи съгласието му да публикува една малка книжка, написана от нея, озаглавена „Нощен дебат за силата и благородството“, изпъстрена с намеци. Август е представен като човек, обзет от неспокойствие, разтревожен, обхванат от безсъние. Ливия мило го умолява да сподели мислите си и те заговорват по въпроса за наказанието на Емилий и Корнелий.

Август обяснява, че не желал да ги осъди на смърт, макар да се страхувал, че тъкмо това трябвало да стори, защото, ако ги освободял, щяло да се сметне, че се страхувал от тях и тогава други можели да се изкушат да заговорничат срещу му. „Да си вечно принуден да откъщаваш и да налагаш наказания — това е мъчително за всеки почтен човек, мила ми съпруго.“

Ливия отговаря: „Прав си, но аз искам да те посъветвам, разбира се, ако желаеш да ме изслушаш и не ме обвиниш, че съм се осмелила, макар и жена, да ти предложа нещо, което никой друг, дори най-близкият другар, не би посмял да ти предложи.“

Август казва: „Изречи го, каквото и да е то.“

Ливия отговаря: „Ще го кажа без колебание, защото имам еднакъв дял в твоето щастие и нещастие, а докато ти си добре, и аз получавам своя равен дял от управлението; обаче случи ли се с тебе нещо лошо, да ни закрилят боговете, това ще е и моят край...“ И го съветва да им прости. „Благите думи отпращат гнева, докато гневните слова пораждат гняв дори у най-добрия: опрощението смилява и най-злото сърце, а наказанието вкаменява и най-смиреното... С това не ти казвам да опрощаваме всички престъпници без разлика: защото съществува неизлечима и вечна поквара, която е безчувствена към

добротата. Човек, сгрешил по този начин, трябва да се премахва веднага, защото той е язва за държавата. Но в случая с останалите, чиито грешки, сторени умишлено или другояче, са плод на младост или невежество, или неразбиране, съветвам те: смърти ги или ги накажи с най-лекото наказание. Затова нека опитаме, като започнем с тези двамата.“

Август я възхвалява за мъдростта ѝ и казва, че го е убедила. Но обърнете внимание на декларацията пред света: със смъртта на Август ще свърши и управлението на Ливия, и нататък забележете фразата: „неизлечима и вечна поквара“. Баба ми Ливия беше много лукава!

След известно време Ливия заявила на Август, че замисленият брак между Емилия и мен трябвало да се отхвърли като знак на императорското недоволство от нейните родители; а пък и Август с радост се съгласи, защото Емилия горчиво му се оплаквала, че трябвало да се омъжи за мене. Сега вече Ливия не се страхуваше от Юлила, защото Август я подозираше като съучастница в кроежите на мъжа ѝ; но след време тя щеше да си уреди напълно сметките с нея. Междувременно дошъл бе моментът да се отплати достойно на приятелката си Ургулания, жена, за която още не съм споменал, но която е един от най-неприятните образи в моята история.

[1] *табак* (остар.) — кожар. — Бел. NomaD. ↑

ГЛАВА 8

Ургулания беше единствената, на която Ливия се доверяваше, а нея пък с Ливия я свързваха най-здрави връзки на интерес и благодарност. Загубила беше мъжа си, привърженик на Младия Помпей по времето на гражданските войни, и тогава Ливия, все още съпруга на дядо ми, я прибрала с малкия ѝ син и я опазила от жестокостта на Цезаровите войници. Когато се омъжила за Август, Ливия настояла да върнат на Ургулания конфискуваните имоти на нейния съпруг и я поканила да заживее с тях като член на семейството. По внушение от Ливия — защото Ливия от името на Август можеше да принуди Лепид, върховния понтифекс, да прави каквото му поиска — Ургулания бе поставена в религиозно отношение над всички омъжени благороднички в Рим. Сега ще обясня. Всяка година, в началото на декември, тези жени бяха задължени да присъствуват на едно важно жертвоприношение на Добрата богиня, ръководено от девиците-весталки: от правилното извършване зависеха богатството и сигурността на Рим през следващите дванадесет месеца. Никой мъж нямаше право да осквернява тези тайнства под страх от смъртно наказание. Ливия, която си беше спечелила благоволенieto на весталките, защото беше преустроила тяхната обител и беше я наредила богато, а освен това чрез Август им бе извоювала много привилегии от Сената, подхвърлила на главната весталка, че добродетелността на някои от жените, участващи в приношенията, била твърде съмнителна. Казала, че нищо чудно злощастията на Рим по време на гражданските войни да са били извикани от гнева на Добрата богиня поради развратността на ония, които участвували в нейните тайнства. Предложила на всяка жена, признала се в отклонение от моралните норми, да се дава тържествена клетва, че изповедта ѝ не ще стигне до мъжки уши и следователно няма да я сполети обществен позор; по този начин, казала Ливия, ще съществува по-голяма вероятност на богинята да служат само добродетелните и тъй гневът ѝ да премине.

Главната весталка, много религиозна жена, одобрила предложението, но поискала от Ливия да ѝ каже основанията за това нововъведение. Ливия ѝ обяснила: предишната нощ богинята ѝ се била явила насън и я помолила — понеже весталките нямали опит по въпросите на любовта — да назначат за тази цел като майка-изповедница някоя вдовица от добро семейство. Главната весталка запитала дали изповяданите грехове ще се оставят ненаказани. Ливия отвърнала, че сама не би посмяла да изрази мнение, но за щастие богинята пак в същия сън се била изказала и по този въпрос: майката-изповедница можела да налага изкупителни покаяния, но тези покаяния щели да бъдат известни само на престъпницата и майката-изповедница. На главната весталка, обяснила тя, щяло да се съобщава, че еди-коя си жена не бива да участва в тайнствата през тази година; или пък че еди-коя си вече се е покаяла. Главната весталка останала доволна от обяснението, но не посмяла да назове ни едно име, страхувайки се Ливия да не го отхвърли. Тогава Ливия заявила, че всъщност върховният понтифекс бил оня, който трябвало да направи избора, и че ако главната весталка ѝ позволявала, тя щяла да му изясни нещата и да го помоли да назове някоя подходяща личност, след като извърши необходимите церемонии, за да подсигури избраница, подходяща за богинята. Така назначиха Ургулания и Ливия много естествено не каза нито на Лепид, нито пък на Август за властта, която ѝ даваше длъжността. Тя само споменала, че довереницата ѝ ще е нещо като съветничка на главната весталка по въпросите на морала, „понеже главната весталка, горкичката, не познава живота“.

Обикновено приношенията се извършвали в дома на някого от консулите, но сега вече ставаха само в двореца на Август, защото по ранг той бе над консулите. Това беше удобно за Ургулания, която призоваваше жените в своята стая, подредена така, че да събужда страх и да предразполага към откровеност, с най-страшни клетви ги заклеваше да казват истината, а след като ѝ се изповядваха, отпращаше ги, докато намисли подходящо покаяние. Тогава Ливия, която присъствуваше в стаята, скрита зад една завеса, предлагаше какво да бъде то. Двете се забавляваха от сърце с тази игра, а пък Ливия измъкваше и много полезни сведения, които ѝ помагаша в нейните кроежи.

Като майка-изповедница в служба на Добрата богиня, Ургулания смяташе, че стои над законите. По-нататък ще разкажа как веднаж отказа да се яви пред магистрата в съдилището за длъжници, призована там от един сенатор, на когото дължеше голяма сума; и как, за да избегне скандала, Ливия се принуди да изплати дълга. При друго случай я извикаха като свидетелка в някакво сенатско следствие, но понеже не желаше да бъде подлагана на кръстосан разпит, тя не отиде и те се принудиха да изпратят магистрат, който да вземе писмено показанията ѝ. Беше отвратителна старица, с брадичка, цепната по средата, а косата си почерняше със сажди от лампата (бялото в корените се провиждаше съвсем ясно) и доживя до дълбока старост. Синът ѝ, Силван, доскоро беше консул и той бе един от ония, които Емилий се бе опитал да привлече в своя заговор. Силван отишъл направо при Ургулания и ѝ съобщил намеренията на Емилий. Тя пък съобщила новината на Ливия, а Ливия им обещава да се отблагодари за това ценно сведение, като омъжи дъщерята на Силван, Ургулания, за мене и тъй да ги сроди с императорското семейство. Ливия ѝ доверявала всичко и Ургулания била съвсем сигурна, че чичо ми Тиберий — не Постум, макар да бе най-пряк Августов наследник — ще бъде следващият император; тъй че този брак бе далеч по-почетен, отколкото изглеждаше тогава.

Не бях виждал Ургулания. Никой не я бе виждал. Знаехме, че живее с някаква леля в Херкулан, град в полите на Везувий, където старата Ургулания имаше имоти, но никога не идваше в Рим. Мислехме си, че е с крехко здраве, ала когато Ливия ми изпрати една от своите кратки повелителни записки в смисъл, че е решено на семеен съвет аз да се оженя за дъщерята на Силван Плавций и че този брак предвид на недостатъците ми е много по-подходящ за мене от замислените два предишни, реших, че с тази Ургулания бедата не ще да е в крехкото ѝ здраве, а в нещо много по-лошо. Дали заешка устна или пък голям родилен белег връз половината ѝ лице? Във всеки случай имаше нещо, което ги караше да я крият от хорските очи. Може би беше саката като мен? Това бих го приел. Може би беше и мило момиче, но неразбрано от другите? В такъв случай бихме могли да се разбираме отлично. Естествено бракът нямаше да е като с Камила, но все пак по-добър, отколкото един брак с Емилия...

Денят за годеща беше избран. Запитах Германик за Ургуланила, но и той знаеше колкото мен и някак се срамуваше, че се е съгласил на тази женитба без предварителни проучвания. Живееше щастливо с Агрипина, щеше му се и аз да съм щастлив. И тъй, денят настъпи, „щастлив“ ден, и ето ме пак с моя венец и чиста тога пред семейния олтар в очакване на невестата.

— Третият път е щастливият — подхвърли Германик, — уверен съм, че е хубавица, добричка и разумна, тъкмо каквато ти трябва.

Така ли беше обаче? В живота са ми устройвали не една лоша шега, но струва ми се, че тази бе най-жестоката и най-ужасната. Ургуланила беше — да, тя тъкмо отговаряше на името си, което е латинското за Херкуланила — един млад женски Херкулес, това беше тя. Макар едва петнадесетгодишна, бе вече един и осемдесет и шест, но още не бе спряла да расте; беше плещеста и здрава, с най-големите крака и ръце, каквито съм виждал на човешко същество, като махнем оня огромен партиански заложник, който премина в един от триумфите години по-късно. Чертите на лицето ѝ бяха правилни, но някак груби и беше вечно намръщена. Стойката ѝ бе приведена. Приказваше бавно, като чичо Тиберий (на когото между другото много приличаше — дори разправяха, че му била дъщеря). Беше неука, тъпа, без чар, без нищо привлекателно. Странно, но първото, което си помислих, като я съзрях, беше: „Тази жена е способна да извърши жестоко убийство“ и още: „От самото начало трябва да се пазя да не усети отвращението ми към нея, да не ѝ давам повод да стаи омраза към мен. Защото намрази ли ме веднаж, животът ми е в опасност.“ Добър актьор съм и макар че тържествеността на обряда бе нарушавана от кикот, прошепнати шеги и сподавен смях от страна на присъстващите, Ургуланила нямаше повод да вини мен за това. Когато церемонията свърши, повикаха ни при Ливия и Ургулания. Затвориха вратата и двамата се озовахме пред тях — аз нервен и разтреперан, а Ургуланила, огромна и безизразна, само свиваше и разпущаше грамадните си юмруци; тогава тези две зли баби захвърлиха тържествените маски и избухнаха в несдържан смях. Не бях чувал никоя от тях да се смее така и въздействието беше ужасяващо. Не беше човешки, здрав смях, а някакво демонично хълцане и пищене, като че се смееха две дърти пияни проститутки, дошли на нечие публично мъчение или на екзекуция.

— Ах, красавци мои! — изпъшка накрая Ливия, изтривайки очи.
— Какво не бих дала да ви видя в леглото през брачната ви нощ! Ще бъде по-смешно и от Девкалионовия потоп!

— Че какво толкова смешно се е случило тогава, мила? — запита Ургулания.

— Не знаеш ли? Бог унищожил целия свят с потоп, останали само Девкалион и семейството му и няколко животни, които избягали по върховете на планините. Нима не си чела „Потоп“ на Аристофан? Тази ми е любимата негова пиеса. Действието се развива на планината Парнас. Събрани са най-различни животни, за жалост по едно от всеки вид, и всяко се смята за единственото, оцеляло от своя род. И за да населят земята с животни, те трябва да се съвокупляват едно с друго, въпреки моралните си угризения и практическите неудобства. Така Девкалион сгодява мъжката камила за слоницата.

— Камила и слоница! Ех, че картинка! — изкикоти се Ургулания.
— Гледай дългия врат, кокалестото тяло и глупавото лице на Тиберий Клавдий. Виж огромните крака, клепналите уши и свинските очички на моята Ургуланила! Ха-ха-ха-ха! Е, и какво се е излюпило от двамата? Жирафата! Ха-ха-ха-ха!

— Не се казва в пиесата. Ирида се явява на сцената с монолога на пратеника и съобщава, че на планината Атлас имало още една група оцелели животни. Ирида прекъсва сватбите съвсем навреме.

— Ами камилата разочарована ли е?

— Горчиво!

— А слоницата?

— Слоницата само се намръщва.

— Целуват ли се на раздяла?

— Аристофан не споменава. Но сигурно се целуват. Хайде, животинки. Целунете се!

Усмихнах се глуповато, Ургуланила се намръщи.

— Целувайте се, казах! — Ливия го изрече с глас, който показваше, че трябва да се подчиним.

Тъй ние се целунахме, а с това хвърлихме старите жени в нов пристъп на истерия. Като се намерихме във вратата, прошепнах на Ургуланила:

— Съжалявам, вината не е моя.

Ала тя не отвърна, само се намръщи повече и от преди.

Имаше цяла година до истинската сватба, защото семейството ми бе решило, че аз ще стана пълнолетен едва на петнадесет и половина години, а дотогава всичко можеше да се случи. Ах, защо не се явеше Ирида!

Но тя не се яви. И Постум имаше тревоги: бе вече пълнолетен, оставаха само няколко месеца, преди той и Домиция да станат на възраст за женитба. Бедничкият Постум все още беше влюбен в Ливила, макар да бе омъжена. Но преди да разкажа историята на Постум, трябва да опиша срещата си с „последния римлянин“.

ГЛАВА 9

Наричаше се Полион и аз ще опиша точно обстоятелствата на срещата ни, която стана седмица след годеща ми с Ургуланила. Четях в Аполоновата библиотека, когато се появиха Ливий и един дребен пъргав старец в сенаторска роба. Ливий казваше:

— Май ще трябва да се откажем да я търсим, освен ако... Ха, ето го Сулпиций! Ако той не я знае, никой не ще я знае. Добро утро, Сулпиций. Ще те моля да послужиш на Полион и на мен. Искаме да прегледаме една книга, коментар от един грък, по име Полемокъл, върху Полибиевата „Военна тактика“. Помня, че я срещях тук някъде, но в каталога не е спомената, а библиотекарите за нищо не ги бива.

Сулпиций подъвка брадата си, а после се обади:

— Бъркате името. Той е Полемократ и не е грък, въпреки името си, ами евреин. Преди петнайсет години помня, че я зърнах ей на оная, горната лавица, четвъртата от прозореца, най-отзад, а на етикетчето пишеше само „Дисертация върху тактиката“. Аз ще ви я сваля. Не вярвам някой да я е пипал оттогава.

Чак сега Ливий ме забеляза.

— Здравей, приятелю, как си? Познаваш ли прочутия Азиний Полион?

Поздравих ги, а Полион каза:

— Какво е туй, дето го четеш, момче? Глупости някакви, главата си залагам, като те гледам как го криеш. Днешните младежи само глупости четат.

Обърна се към Ливий:

— Обзалагам се на десет златни монети, че ще е някое жалко „Искуство на любовта“ или някакви идилични пасторални дивотии, или нещо друго все от тоя вид.

— Приемам облога — отвърна му Ливий. — Младият Клавдий не е от тия младежи. Е, Клавдий, кой от двама ни печели?

Казах, заеквайки, на Полион:

— Драго ми е да ви съобщя, господине, че вие губите.

Полион сърдито се намръщи:

— Какво каза? Драго ти било, че аз губя, така ли? Тъй ли се приказва с човек на моята възраст, че и сенатор на това отгоре?

Отговорих:

— Казах го с най-голямо уважение, господине. Драго ми е, че губите. Не бих желал тази книга да се нарече глупава. Това е вашата собствена история на гражданските войни и ако позволите да я похваля, една чудесна книга.

Лицето на Полион се проясни. Той се засмя, измъкна кесията си и подаде монетите на Ливий. Ливий, с когото очевидно бяха добри приятели — разбирате какво имам предвид, нали? — ги отблъсна с шеговита настойчивост.

— Мили мой Полион, не мога да взема парите. Ти беше напълно прав: днешните младежи четат само най-жалки глупости. Замълчи, моля те: съгласен съм, загубих облога. Ето ти десет мои златици, плащам ти ги с радост.

Полион се обърна към мен:

— Хайде, младежо — не те знам кой си, но ми се струваш умно момче, — кажи, чел ли си творбите на нашия Ливий? Умолявам те, кажи, не са ли още по-глупави и от моите?

Усмигнах се.

— Във всеки случай по-лесно се четат.

— По-лесно ли? Как тъй?

— Той кара жителите на древния Рим да се държат и да говорят така, сякаш са ни съвременници.

Полион изпадна във възторг.

— Чукна ли те сега, Ливий, на най-слабото ти място. Ти приписваш на римляните от преди седем века най-невероятни съвременни подбуди, навици и речи. Признавам, четивно е, но това не е история.

Преди да предам докрай разговора им, нека кажа няколко думи за стария Полион, може би най-даровитият човек на своето време, като изключим дори и Август. Беше вече към осемдесетте, но в пълна власт над умствените си способности и по-здрав дори от някой шейсетгодишен мъж. Пресякъл беше Рубикон с Юлий Цезар и бе воювал с него срещу Помпей, служил бе при дядо ми Антоний преди скарването му с Август, бил консул и провинциален управител на

Отвъдна Испания и на Ломбардия, бе си заслужил триумф за една победа на Балканите, бил най-близкият другар на Цицерон, докато се отвратил от него, както и покровител на поетите Вергилий и Хораций. Освен това бе изтъкнат оратор и автор на трагедии. Но беше по-добър историк, отколкото драматург и оратор, защото до педантизъм обичаше буквалната истина и не бе в състояние да я вмести в условностите на другите литературни форми. С пляквата от балканския поход бе основал обществена библиотека в Рим. Имаше още две библиотеки: онази, в която бяхме, и друга, наречена на името на баба ми Октавия; но библиотеката на Полион бе много по-добре подредена, за справки и четене, отколкото останалите.

Сулпиций междуременно беше открил книгата и като му поблагодариха, те продължиха спора си.

Ливий заяви:

— Бедата на Полион е, че когато пише история, смята се за задължен да потисне своите най-творчески, поетически чувства и да кара героите си да се държат с тъпа добросъвестност, а когато ги кара да говорят, лишава ги от сладкодумие.

Полион каза:

— Е, да, поезията си е поезия, ораторството — ораторство, а историята си е история и ти не бива да ги смесваш.

— Не бива ли? Бива и още как! — извика Ливий. — Да не искаш да кажеш, че нямам право да пиша в епически стил за едно историческо събитие, защото това било прерогатив на поезията, и че не мога да вложа разпалени речи преди почване на сражение в устата на моите пълководци, защото съчиняването на подобни речи било привилегия на ораторството?

— Точно това искам да кажа. Историята е достоверно описание на събитията, на това как хората са живели и са умирали, какво са вършили и казали; а епическият елемент само обърква летописа. Колкото до речите на пълководците, те са отлични като ораторство, но крайно неисторически — не само че не съществува капчица доказателство за никоя от тях, ами на всичкото отгоре са и неверни. Слушал съм повече бойни речи от всекиго друго и макар пълководците, които ги произнасяха, особено пък Цезар и Антоний, да бяха отлични публични оратори, те бяха преди всичко твърде добри войници, за да опитват подобни шмекерии пред своите войски. Те

приказваха с тях на разговорен език, не ораторствуваха. Ти знаеш ли каква реч произнесе Цезар преди битката при Фарсала? Не, той не ни умоляваше да си припомним своите жени и деца, нито пък свещените римски храмове и миналите ни победи! Нищо подобно! Той стъпи на някакъв боров пън с една от ония огромни репи в едната ръка и с къшей корав войнишки хляб в другата и докато дъвчеше, започна да подхвърля шеги. Не някакви изтънчени шеги, а груби, истински, казани с безизразно лице: за туй например как сравнявали живота на честния Помпей с неговата поквара. А онова, което направи с тази ряпа, би разсмяло дори и вол. Спомням си един солен анекдот за това как Помпей си спечелил прозвището Велики — аз, тази великанска ряпа! — и другото един, още по-солен, за това как той самият останал без коса на александрийския пазар. Бих ви ги разказал и двата, ако не беше това момче, а надали бихте ги и разбрали, защото не сте се образovali в лагера на Цезар. И ни дума за приближаващата битка освен в края:

„Бедничкият Помпей! Вдигнал се срещу Цезар и неговите хора! Загубен е!“

— Но ти не си написал нищо от това в своята история — каза Ливий.

— Не в масовата публикация — отвърна Полион. — Да не съм луд. Но ако ми поискаш единичното „Допълнение“, което току-що завърших, ще го намериш там. Ала не вярвам да си направиш труда. Чакай да ти доразкажа: Цезар беше отличен имитатор и им изигра предсмъртната реч на Помпей, преди оня да падне върху меча си и да се прободде (пак ряпата — с отхапан край). Започна да се оплаква от името на Помпей на безсмъртните богове за това, че винаги оставяли покварата да тържествува над добродетелта. Ах, как се смяха! А после изрева: „Какво, не е ли вярно, макар че го казва Помпей? Отречете го, ако ви стиска, развратни кучета такива!“ И изпрати половината ряпа към тях. Ах, какъв кикот последва! Не, не е имало войници като Цезаровите. А помниш ли песента, която пяха на французкия си триумф?

*Водим у дома плешивия развратник,
римляни, заключвайте жените си зад сто врати!*

Ливий се обади:

— Полион, мили ми приятелю, сега не разискваме Цезаровия морал, а начина, по който се пише история.

Полион отвърна:

— Да, така е. Нашият интелигентен млад приятел разкритикува метода ти под благовидната похвала за твоята четивност. Момче, имаш ли още обвинения срещу благородния Ливий?

Казах:

— Моля ви, господине, не ме карайте да се червя. Аз много харесвам творбите на Ливий.

— Кажете истината, момченце! Хващали ли си го някъде в историческа неточност? Изглеждаш ми момче, което много е чело.

— Не бих се осмелил...

— Казвай бързо. Сигурно има нещичко.

Тогава рекох:

— Наистина има едно нещо, което ме озадачава, признавам си. Това е историята на Ларс Порсена. Според Ливий Порсена не успял да превземе Рим, защото първо му попречило героичното държане на Хораций на моста, а сетне го сащисала необикновената смелост на Сцевола; Ливий разказва, че Сцевола, заловен след опита му да убие Порсена, сложил ръката си в огъня на олтара и се заклел, че триста римляни все като него били дали клетва да отнемат живота на Порсена. И тъй, Ларс Порсена сключил мир. Но аз съм виждал лабиринта-гробница на Ларс Порсена в град Клузий, а там на фриза са изобразени римляни, които излизат от градската порта и биват отвеждани в робство. Показано е как един етруски жрец с ножици в ръка реже брадите на патрициите. А дори и Дионисий Халикарнаски, който е бил много благосклонен към нас, твърди, че Сенатът е гласувал на Порсена трон от слонова кост, скиптър, златна корона и триумфална роба; което пък означава единствено, че са му отдавали почести на владетел. Затова, струва ми се, Ларс Порсена наистина е завладял Рим въпреки съпротивата на Хораций и Сцевола. Освен това Арунс, жрецът в Капуа (последният, за когото смятат, че може все още да разчита етруските надписи), ми каза миналото лято, че според етруските летописи човекът, който е пропъдил Тарквиниите от Рим, не е бил Брут, а Порсена и че Брут и Калатин, първите двама консули на Рим, не

са били друго освен градски разпоредители, назначени да събират неговите данъци.

Ливий се разгневи:

— Учудваш ме ти, Клавдий. Нима не зачиташ римските легенди, ами си седнал да вярваш измислиците на древните ни врагове, съчинени, за да омаловажат нашето величие?

— Но аз само попитах — рекох смирено — какво всъщност се е случило тогава.

— Хайде, Ливий — намеси се Полион, — отговори на младия учен. Какво всъщност се е случило?

Ливий отвърна:

— Друг път. Нека сега не се отвлечаме от въпроса, който беше едно общо разискване за това как е правилно да се пише история. Клавдий, приятелю, ти имаш амбиции в тази насока. Кой от нас двама ни, достопочтените старци, би избрал за свой образец?

Погледнах от единия към другия. Най-сетне се осмелих:

— Бих избрал, мисля, Полион. Понеже съм сигурен, че не мога и да мечтая някога да постигна литературното изящество на Ливиевия стил, ще се постарая поне да наподобя точността и усърдието на Полион.

Ливий изсумтя и се извърна да си върви, но Полион го спря. Опитвайки се да сдържи доволството си, той каза:

— Хайде, Ливий, какво си седнал да ми завиждаш за това малко учениче — та твоите са легион, пръснат из целия свят. Момче, чувал ли си за стареца от Кадикс, в Испания? Не, не — не е неприлично. Всъщност по-скоро е тъжно. Той дошъл пеша чак до Рим, за да види — какво мислиш? Не храмовете, нито театрите, нито статуите, нито тълпите, нито продавниците, нито Сената. Дошъл да види един Човек. Кой Човек? Човека, чийто лик е върху монетите ли? Не, не. По-велик от него. Дошъл да види не друго, а нашия приятел Ливий, чийто творби, както изглежда, знаел наизуст. Видял го, поздравил го и веднага поел пак към Кадикс — стигнал си и веднага умрял; разочарованието и дългият път му дошли прекалено много.

Ливий рече:

— Моите читатели поне са истински читатели. Момче, ти знаеш ли как Полион сам се е направил известен? Чуй: той е богат и притежава огромна, красива къща и необикновено добър готвач.

Поканва голяма група любители на литературата на вечеря, поднася им най-вкусни храни, а сетне — уж случайно — отваря последната книга на историята си. Обажда се смирено: „Господа, има тук няколко пасажа, в които съм доста разколебан. Много работих над тях, но им липсва последното оглаждане, за което разчитам на вас. Ако ми позволите...“ И започва да чете. Никой не го слуша внимателно. Стомасите на всички са претъпкани. „Готвачът е същински гений“ — мисли си всеки. „Кефалът с пикантния сос и ония тлъсти пълнени дроздове, и дивото прасе с гъби — кога съм се хранил тъй вкусно за последен път? Май че на последното четене на Полион, да! Аха — ето го пак роба с виното. Ех, че чудно кипърско вино. Прав е Полион: похубаво е от всяко гръцко вино на пазара.“ Междувременно гласът на Полион — а колко е приятен за слушане този негов глас, като вечерно жертвоприношение на жрец през лятото, — гласът му пее и от време на време смирено запитва: „Това добре ли е, как мислите?“ И всеки казва, спомняйки си пак за дроздовете или пък за малките вкусни сладкиши: „Възхитително. Възхитително, Полион!“ Сегиз-тогиз той замълчава и пита: „Кажете сега, коя е правилната дума тук? Дали да кажа, че завърналите се пратеници *убедили* или *подбудили* това племе към бунт? Или пък да кажа, че описанието, което направили на положението, е *повлияло* на племето да се разбунтува? Всъщност смятам, че те са докладвали съвсем безпристрастно за онова, което са видели.“ Тогава от лежанките се надигат гласове: „*Повлияло*, Полион. Каж *повлияло!*“ — „Благодаря, приятели — казва той, — много сте мили. Робе, ножчето и перото ми! Още сега ще променя изречението, ако позволите.“ А после публикува книгата и праща на всеки от гостите си по едно безплатно копие. Те пък разправят на приятелите си в обществените бани: „Великолепна книга е тази. Чете ли я? Полион е най-великият историк на нашето време; и колко е скромен — готов е да поиска съвет за дребни стилови тънкости от хората с вкус. Ето на, тази дума *повлияло* например аз сам му я подсказах.“

— Вярно. Готвачът ми е прекалено добър. Следващия път ще ти поискам твоя и няколко бутилки от твоето тъй наречено фалернско вино и тогава вече ще чуя истинска критика.

Сулпиций махна ядосано:

— Приятели, приятели, спорът се превръща в личен.

Ливий вече си отиваше. Но Полион се ухили зад отдалечаващия се гръб и изрече високо, да го чуе Ливий:

— Почтен човек е този Ливий, но едно му е лошото. Страда от болестта падуанщина.

Това накара Ливий да спре и да се извърне.

— Че какво ѝ е на Падуа? Не давам да се каже лоша дума за това място.

Полион ми обясни:

— Там се е родил, разбираш ли? В северните провинции. Имат някакъв топъл извор с изключително свойство. Падуанеца веднага го познаваш. Като се къпят във водата на извора и като пият от нея — доколкото знам, извършват двете действия едновременно, — падуанците започват да вярват каквото им се иска и го вярват тъй дълбоко, че са в състояние да убедят и всички останали. Така градът си е създал завидно търговско име. Завивките и постелките, които се произвеждат там, всъщност са като всички останали, дори малко по-лоши, защото местните овце са жълти и с твърдо влакно, ала за падуанците са меки и бели като гъши пера. И успяват да убедят целия свят, че е така.

Обадих се, отвърщайки на шегата с шегата:

— Жълти овце! Каква рядкост. А как получават този цвят?

— Как ли? Като пият от изворната вода. В нея има сяра. Всички падуанци са жълти. Погледни Ливий.

Ливий бавно пристъпи към нас.

— Шегата си е шегата, Полион, и аз я приемам с охота. Но ние разисквахме и един сериозен въпрос — как се пише история. Възможно е да съм допущал грешки. Кой историк не ги е правил? В никакъв случай не съм разказвал умишлено неверни неща: в това не можеш да ме обвиниш. С радост включвам в историята си всеки легендарен епизод от ранните исторически източници, който допринася към темата ми за древното величие на Рим: защото, макар и неверен във фактическо отношение, той е верен по дух. Ако срещна две версии на същата случка, избирам оная, която е по-близка до моята тема, и ти не би могъл да ме намериш заплеснат край етруските гробници в търсене на трета версия, която да отрича двете други — каква полза от това?

— Ще допринесе за каузата на истината — благо отвърна Полион. — Това нищо ли е?

— Но ако, служейки на каузата на истината, признаем, че почитаните от нас прадеди са били страхливци, лъжци и предатели? Тогава какво?

— Нека момчето отговори. То сега влиза в живота. Хайде, момче, отговори!

Отговорих наслуки:

— Ливий започва историята си, като порицава днешната порочност и като обещава да проследи постепенния упадък на древните добродетели, дошъл със завоеванията и забогатяването на Рим. Казва, че с радост ще пише първите глави, защото ще може, докато прави това, да затвори очи пред пороците на нашето съвремие. Но затваряйки очи за съвременните пороци, дали не е затварял очи понякога и за пороците на нашите деди?

— Е? — подкани ме Ливий, присвил очи.

— Е — запънах се аз. — А може би пък няма такава голяма разлика между техните и нашите. Може да е само въпрос на обхватност и възможности.

Полион запитва:

— Всъщност, момче, падуанецът не е успял да те накара да видиш серните му овце като снежнобели, нали така?

Притесних се много.

— Книгите на Ливий са ми доставили по-голямо удоволствие от книгите на всички други — повторих аз.

— Да, разбира се — ухили се Полион, — същото го каза и старецът от Кадикс. Но и ти, като стареца от Кадикс, сега се чувствуваш разочарован, нали? Ларс Порсена и Брут, и другите са се затъкнали в гърлото ти, нали?

— Това не е разочарование. Сега виждам, макар да не съм мислил по въпроса преди, че има два различни начина за писане на история: единият е да призоваваш хората към добродетелта, а другият път — да тласкаш хората към истината. Първият е на Ливий, вторият — твоят: а може да не са непримирими?

— Момче, та ти си цял оратор! — възкликна Полион зарадван.

Сулпиций, който стоеше на един крак, а другия придържаше с ръка и завързваше брадата си на възли — така правеше, когато бе

възбуден или нетърпелив, — сега обобща:

— Да, Ливий няма да остане без читатели. Хората обичат да бъдат „призовавани към дребните добродетели“ от един занимателен писател, особено пък когато им се казва в същото време, че съвременната цивилизация е пресякла възможността да се сдобием с тези добродетели. Но истинските проповедници на истината — „гробари, които изравят трупа на историята“ (нека цитирам епиграмата на бедния Катул за благородния Полион), — хората, които отбелязват единствено онова, което се е случило в действителност — такива хора могат да си намерят слушатели само ако имат добър готвач и пълна изба с кипърско вино.

Ливий побесня. Той викна:

— Полионе, това са празни приказки. Семейството му и всичките му близки смятат младия Клавдий за тъпак, но до днес аз някак си не исках да си го призная. Да ти е честит ученикът! А пък Сулпиций ще доведе до съвършенство тъпотата му: няма по-добър учител по тази специалност в Рим.

После хвърли следната партска обида:

— *Et apud Apollinem istum Pollianis Pollinctorem diutissime polleat.*

Което значи, макар че игрословицата се губи на гръцки: „И дано дълго процъфтява в храма на тоя Полионов гробар, Аполон!“ И си тръгна вбесен.

Полион подвикна весело зад него:

— *Quod certe pollicitur Pollio. Pollucibiliter pollebit puer.*

(Полион ти обещава тъй да стане; момчето ще укрепне блестящо.)

Като останахме насаме — Сулпиций тръгна да търси някаква книга, — Полион взе да ме разпитва:

— Кой си ти, момче? Клавдий се казваш, нали? Очевидно си от добър род, но аз не те познавам.

— Аз съм Тиберий Клавдий Друз Нерон Германик.

— Небеса! Но тогава Ливий е прав! Смятат те за полуумен.

— Да, родът ми се срамува от мен, защото заеквам, защото съм сакат и вечно болен. Затуй и малко се показвам пред хората.

— Но защо да си тъпак? Та ти си един от най-умните младежи, които съм срещнал през последните години.

— Много си любезен, уважаеми.

— Нищо подобно. Бога ми, много добре го чукна ти Ливий за Ларс Порсена. Ливий няма съвест, там е истината. Непрестанно то спипвам за това, за онова. Веднаж го запитах дали все тъй го затруднява търсенето на бронзовите плочки, които са му нужни, в отпадъците на държавния архив, а той отвърна: „Съвсем не.“ И се оказа, че не е бил там ни веднъж да потърси потвърждение на един-единствен факт поне! Я ми кажи, защо четеш моята история?

— Четях описанието ти за обсадата на Перузия. Дядо ми — първият съпруг на Ливия, знаеш го, е бил там. Интересувам се от този период и събирам материал за животоописание на моя баща. Учителят ми Атенодор ме насочи към твоята книга — казва, че била вярна. Предишният ми учител, Марк Порций Катон, веднаж ми беше казал, че била изтъкана от лъжи, затуй с още по-голяма готовност повярвах на Атенодор.

— Да, Катон не харесва книгата ми. Катоновци се биха на другата страна. Аз помогнах да изхвърлят дядо му от Сицилия. Но струва ми се, че ти си първият млад историк, с когото се срещам. Историята е игра за старчоци. Кога смяташ да печелиш битки като баща си и дядо си?

— Може би на стари години.

Той се засмя.

— Не виждам защо един историк, който цял живот е изучавал военната тактика, да не бъде непобедим пълководец, ако му се дадат добри войници и ако има смелост...

— И добри командири — додадох, спомняйки си за Клеон.

— И добри командири естествено — макар в живота си да не е докосвал ни меч, ни щит.

Събрах смелост да запитам Полион защо често пъти го наричат „последният римлянин“. Въпросът го поласка и той обясни:

— Август ме нарече тъй. Беше по времето, когато ме покани да взема неговата страна във войната срещу дядо ти Антоний. Попитах го за какъв човек ме смята: Антоний беше един от най-добрите ми другари. „Азиний Полион — рече Август, — смятам, че ти си последният римлянин. Прозвището се похабява върху оня убиец Касий.“ — „Но ако аз съм последният римлянин — казах, — чия е вината? И чия ще бъде вината, след като победиш Антоний, че никой

освен мен не ще се осмелява да стои с изправена глава в твое присъствие и да се изказва смело?“ — „Във всеки случай няма да е моя, Азиний — оправда се той, — Антоний обяви войната, не аз. Освен това, щом победим Антоний, аз много естествено веднага ще възстановя републиканското управление.“

— Ако господарката Ливия не наложи своето вето — рекох аз. Тогава старецът ме хвана за раменете.

— Чакай да ти кажа нещо, Клавдий. Вече съм много стар и макар да ти изглеждам все още подвижен, краят ми приближава. След три дни ще умра: знам го. Преди смъртта настъпва едно странно прояснение. Човек може да пророкува. Слушай сега! Искаш ли да живееш дълъг, осмислен живот, с почести накрая?

— Да.

— Тогава вземи да куцаш още по-силно, заеквай умишлено, преструвай се на вечно болен, прави се на глупак, отмятай глава, гърчи ръце на всички обществени или полуобществени случаи. Ако би могъл да видиш всичко, което аз съм видял, ще знаеш, че това е единствената ти надежда за безопасност и вероятна слава.

Казах:

— Ливиевата история за Брут — за първия Брут — може не е вярна исторически, но е убедителна. И Брут се е преструвал на полуумен, за да може накрая да възвърне народните свободи.

— Какво каза? Народните свободи ли? Нима вярваш в това? Мислех си, че изразът е непонятен за младото поколение.

— И татко, и дядо ми са вярвали в тях...

— Да — прекъсна ме Полион рязко, — и затова умряха.

— Какво искаш да кажеш?

— Искам да кажа, че затова ги отровиха.

— Отровиха ли ги? Но кой?

— Хм! По-тихо, момченце. Не, имена няма да ти кажа. Но ще ти дам сигурен знак, че не дрънкам безпочвени клюки. Казваш, че си пишел биография на баща си.

— Да.

— Така! Ще видиш, че няма да ти позволят да прекрачиш отвъд едно определено място в нея. И личността, която ще те спре...

В този миг Сулпиций се завърна, тътрейки нозе, и Полион не каза вече нищо интересно освен накрая, когато се сбoguвах с него, а

той ме дръпна настрана и рече:

— Сбогом, малки ми Клавдий! Но не се заблуждавай относно народните свободи. Това все още не може да стане. Нещата ще трябва да се влошат много повече, преди да се поправят. — После повиши глас: — И още нещо. Ако, когато умра, срещнеш някои важни места в моите истории, които смяташ, че са неисторически, позволявам ти — ще отбележа, където трябва, че имаш това право — да напишеш поправките в едно допълнение. Поддържай ги на съвременно равнище. Книгата, когато остарее, служи само за увиване на риба.

Отговорих, че това ще бъде почетен дълг. След три дни Полион умря. Остави ми в завещанието си сбирка от древни латински истории, но ми ги взеха. Чичо Тиберий заяви, че имало някаква грешка: били предназначени за него, защото имената ни много си приличаха. А бележката му за правото да нанасям поправки всички приеха като шега; ала аз удържах обещанието си към Полион около двадесет години по-късно. Открих, че бе съдил много строго за характера на Цицерон — суетен, нерешителен, страхлив човек, — и макар да бях съгласен с тази оценка, сметнах за наложително да докажа, че не е бил и предател, какъвто го беше направил Полион. Полион се бе позовал на някакви Цицеронови писма, които успях да докажа, че са фалшифицирани от Клодий Пулхер. Цицерон бе предизвикал враждебността на Клодий, като свидетелствувал против него, когато оня бил обвинен, че е присъствувал на жертвоприношенията на Добрата богиня, преоблечен като жена-музикантка. Този Клодий бе един от лошите Клавдий.

ГЛАВА 10

Малко преди да стана пълнолетен, Тиберий, макар да имаше вече за наследник Кастор, бе получил нареждане от Август да осинови и Германик и по този начин да го прехвърли от рода на Клавдиите в рода на Юлиите. Така че сега аз възглавявах старшия клон на Клавдиите и имах неоспорима власт над парите и именията, наследени от баща ми. Станах опекун на майка си — която не се бе омъжвала повторно, — а тя пък прие това настойничество като унижение. Започна да се отнася с мен по-строго и от преди, макар че всички семейни документи трябваше да бъдат подписвани от мен и аз бях семейният жрец. Церемонията за влизането ми в пълнолетие се различаваше удивително много от церемонията по възмъжаването на Германик. Облякох мъжката си тога в среднощ и без придружвачи, без процесия бях занесен с носилка на Капитолия, където извърших жертвоприношението, а сетне ме отнесоха обратно в леглото. Германик и Постум искаха да присъствуват, но за да не се вдигне никакъв шум около мене, в същата нощ Ливия бе уредила пиршество в двореца и те бяха задължени да присъствуват на него. (6 г. от н.е.)

Същото се случи и когато се ожених за Ургуланила. Малцина знаеха за женитбата ни — научиха на другия ден. Церемонията беше извършена по всички правила. Оранжевите обуца на Ургуланила и огненото ѝ було, разчитането на знамения, изяждането на свещения сладкиш, двете столчета, покрити с овчи кожи, възлиянието, което извърших, миропомазването на пътната врата от страна на младоженката, трите монети, моят подарък за нея от вода и огън — всичко си беше както трябва, нямаше я само процесията с факлите и цялата процедура бе претупана нехайно, на бърза ръка и неохотно. За да не се препъне о прага в дома на съпруга си, когато влиза там за пръв път, римската булка бива вдигана на ръце. Двамата Клавдии, които трябваше да я вдигнат, бяха възрастни мъже и не издържах тежестта на Ургуланила. Единият се подхлъзна на мрамора и Ургуланила се стовари с трясък, повличайки ги върху си. Няма сватбен знак, по-лош

от този. И все пак невярно ще бъде, ако кажа, че бракът ни се е оказал нещастен — помежду ни не съществуваше достатъчно напрежение, за да се оправдае подобно определение. Отначало спяхме заедно, защото това се очакваше от нас, дори понякога имахме и полови сношения — тогава за пръв път познах половия живот, — понеже и те бяха част от брака, а не от страст или любов. Всякога съм бил с нея внимателен и учтив, тя пък ме възнаграждаваше със своето безразличие, а това беше най-доброто, което можеше да се желае от жена с нейния характер. Три месеца след сватбата ни забременя и ми роди син, наречен Друзил, към когото не съумях да изпитам никакво бащинско чувство. Приличаше по проклетия на сестра ми Ливиля и на Ургуланилиния брат Плавций — по всичко останало. След малко ще ви разкажа за Плавций, когото Август ми бе посочил като образец и пример за подражание.

Август и Ливия имаха установения обичай да не вземат решения по ни един важен въпрос, отнасящ се до семейството или държавните работи, без да съставят писмен документ, в който, са отбелязани както решението, тъй и съображенията за това: документът се съставяше във форма на писма, разменени помежду им. От купищата кореспонденция, останала след тяхната смърт, преписах няколко, които свидетелствуват за отношението на Август към мен по онова време. Първият ми препис носи дата три години преди брака ми.

Мила ми Ливия,

Бих искал да отбележа нещо странно, което преживях днес. Просто се чудя как го изтълкувам. Разговарях с Атенодор и му казах: „Страхувам се, че заниманията ти с Тиберий Клавдий са много отегчително нещо. Имам чувството, че с всеки изминат ден той изглежда все по-зле, става по-нервен и по-неспособен.“ Атенодор ми отвърна: „Прекалено суров си към младежа. Той много страда от разочарованието, което причинява на роднините си, и от обидите, с които се среща на всяка крачка. Но съвсем не е способен и ако искаш, вярвай, близостта с него ми доставя голямо задоволство. Ти никога не си го чувал да държи речи с патос, нали?“ — „Речи ли?“ — изсмях се аз.

„Да, да — речи — повтори Атенодор. — Ще ти предложи нещо. Задай му някаква тема за реч, ела след половин час и послушай какво е направил. Ала ще трябва да се скриеш зад завесата, защото иначе не ще чуеш нищо, което заслужава да се чуе.“ Зададох темата „Римските завоевания в Германия“ и когато половин час след това се ослушах зад завесата, преживях най-голямата изненада в живота си. Всички факти му бяха в главата, отправните точки бяха добре подбрани, а изложението на подробностите бе в правилна връзка и съотношение към тях; и нещо повече — гласът му беше овладян и той *не заекваше*. Да ме убие бог, ако лъжа — изживях истинско удоволствие и извлякох голяма полза от онова, което чух! Но не мога да се начудя как тъй момче, което в ежедневието разговаря толкова глуповато, е в състояние да произнесе подобна реч почти без подготовка, на такъв смислен и дори учен език! Измъкнах се, заръчвайки на Атенодор да не споменава нито че съм бил там, нито че съм се изненадал, но се смятам задължен да ти съобщя за преживяното и дори да предложи понякога, когато имаме по-малко гости, да го извикваме да вечеря у нас при уговорката, че ще държи устата си затворена и ушите — нащрек. Ако все пак, както ми се струва, има някаква надежда от него да излезе достоен представител на семейството, трябва постепенно да свикне да общува със своите равни. Не може вечно да го държим затворен само с учители и освободени роби. Съществува естествено голямо различие на мнения по въпроса за умствените му способности. Чичо му Тиберий, майка му Антония и сестра му Ливила са единомушни, че е идиот. От друга страна, Атенодор. Сулпиций, Постум и Германик се кълнат, че стига да пожелаел, бил толкова разумен, колкото и всички останали, но че лесно се разстройвал, много бил нервен. Що се отнася до мен, пак повтарям, още не мога да си изясня въпроса.

На което Ливия отговаря:

Мили ми Август

Изненадата ти зад оная завеса не е била по-голяма от изненадата, която преживяхме веднаж, когато индийският посланик смъкна копринената кърпа от златния кафез, който господарят му, великият цар, ни беше изпратил, и за пръв път видяхме птицата папагал с нейните зелени пера и рубинена огърлица и я чухме да казва: „Здравей, цезаре, Баща на Отечеството!“ Учуди ни не фразата, защото всяко едва сричащо детенце може да я изрече, а това, че птицата я каза. Единствено глупакът би могъл да възхвалява папагала за остроумието му да се обърне към теб с подобаващи думи, защото сам той не познава значението им. Славата се полага на оня, който с невероятно търпение е обучил птицата да повтаря фразата, защото, както знаеш, в други случаи тя може да каже и други неща; но в един общ разговор папагалът дрънка същински глупости и ние се принуждаваме да закриваме кафеза, за да млъкне. Същото е и с Клавдий, макар да е обидно за папагала, безспорно красива птица, да сравняваме внука ми с него: онова, което си чул, е било без съмнение заучено наизуст. В края на краищата „Римските завоевания в Германия“ е много важен въпрос и нищо чудно Атенодор да го е накарал да заучи няколко такива неща. Повярвай, не искам да кажа, че не би ми било приятно, ако наистина е податлив на обучение: много ми е драго. Това значи например, че ще успеем да го подготвим за сватбената му церемония. Но предложението ти да се храни с нас е твърде странно. Не желая да се храня в една стая с това същество: заболява ме стомахът.

Що се отнася до доказателствата за умствените му способности, прецени ги сам. Като дете Германик се закле пред умирация си баща да обича и пази своето малко братче: познаваш душевното благородство на Германик, знаеш, че за да не измени на своя свят обет, той е в състояние да представи по най-благовиден начин умствените способности на брат си с надеждата един ден

те наистина да се развият. Също тъй ясно е защо Атенодор и Сулпиций твърдят, че бил поправим: плаща им се прескъпо да го учат, а службата им дава възможност да се навъртат из двореца и да се надуват, че са ти лични съветници. Колкото до Постум, вече от няколко месеца ти се оплаквам, знаеш, че просто не мога да разбера този младеж. Смъртта постъпи несправедливо, отнемайки и двамата му по-надарени братя и оставяйки ни само него. Той обича да спори с по-възрастните тогава, когато спори е безпочвен, защото фактите са неоспорими, просто само за да ни нервира и да изтъкне собственото си значение като твой единствен оцелял внук. Защитата му на Клавдий е още едно доказателство. Оня ден направо ме обиди, когато подхвърлих, че Сулпиций само си пилее времето в обучаване на момчето: заяви ми, че според него Клавдий бил много по-умен от повечето си близки роднини — с което, предполагам, имаше предвид и мене. Но Постум е друго проблем. Засега разискваме Клавдий; и аз не мога, повтарям, да го оставя да се храни с мен по физически причини, които, надявам се, ще уважиш.

Ливия

Едно трето писмо, писано наскоро подир женитбата ми, веднага след като бях избран за жрец на Марс, също не е безинтересно:

Мила ми Ливия,

Както ме посъветва, разисквах с Тиберий какво да правим с младежа Клавдий сега, когато се организират игрите в чест на Марс. Вече е пълнолетен, а и понеже дадохме свободното място в колегията на жреците на Марс, повече не можем да отлагаме решението си относно неговото бъдеще — разбрахме се по това, нали? Ако е достатъчно здрав телом и духом, за да бъде достоен член на рода — смятам, че е така, иначе не бих осиновил и Тиберий, и Германик и не бих го оставил него за глава на

старшият клон от рода на Клавдиите, — то тогава очевидно трябва да се погрижим за него и да му дадем същите възможности за развитие, каквито даваме на Германик. Признавам, все още може би греша — напоследък той не се развива кой знае как. Но ако решим, че въпреки всичко телесните му недъзи са свързани и с умствени недостатъци, не бива да оставяме злонамерените хора да се присмиват и на него, и на нас. Повтарям, трябва веднъж завинаги да вземем бързо решение относно момчето — защото иначе ще имаме вечни тревоги, ако ще трябва при всеки изникнал случай наново да решаваме дали е способен да поеме онези обществени задължения, които подобават на произхода му.

И тъй, неотложният въпрос сега е какво да правим с него на тези игри. Не бих възразил да го назначим разпоредител в жреческата трапезария, но при категоричното условие да предостави всичко на шурей си, младия Плавций Силван, и прави само онова, което му се нареди. От това може да научи много и няма причина да се изложи, ако научи урока си както трябва. Но естествено и дума не може да става да седи заедно с мен в ложата на председателя, до свещената статуя, защото всички в театъра ще гледат нататък и всяка странност в поведението му ще бъде разисквана. Другият проблем е какво да правим с него на Латинските празненства. Германик ще отиде на Албанската планина заедно с консулите да участва в жертвоприношението и Клавдий желаел, доколкото разбрах, да иде с него. Но и тук не съм сигурен можем ли да смятаме, че не ще се изложи: Германик ще е погълнат от задълженията си и не ще може да се грижи за него през цялото време. Ако ли отиде, всички ще искат да знаят какво дири той там; ще се питат защо, докато траят тържествата и магистратите отсъствуват, но сме го назначили и градоначалник на Рим — почетна длъжност, с която, ако помниш, удостоихме последователно Гай, Луций, Германик, младия Тиберий и Постум още щом навършиха пълнолетие, за да усетят вкуса и

отговорностите на властта. Най-добре ще се измъкнем от затруднението, ако го обявим за болен, защото естествено той в никакъв случай не може да бъде градоначалник.

Ако искаш, покажи на Антония писмото ми — не възразявам: увери я, че скоро ще вземем някакво решение за сина ѝ. Съзнавам колко нелепо е за нея да бъде под негова опека.

Август

Освен гдето това бе първата ми обществена длъжност, друго нищо особено не може да се каже за работата ми в трапезарията на жреците. Плавций, един суетен, гиздав, наперен петел, свърши всичко вместо мен и дори не се помъчи да ми обясни начина на продоволствието, нито правилата за жреческото първенство; направо отказа да отговаря на подобни въпроси. Единственото, което стори, бе да ме научи на някои ритуални жестове и фрази, които изричах при посрещането на жреците и по време на различните моменти и храненето; и просто ми забрани да обеля друга дума. Това бе крайно неприятно за мен, защото неведнъж бих могъл да участвувам в разговорите, а тъй мълчанието и подчинението ми пред Плавций създадоха лошо впечатление. Самите игри изобщо не видях.

Забелязали сте вероятно злепоставящите забележки на Ливия относно Постум. От тоя миг нататък те зачестяват в писмата ѝ и Август, макар отначало да се мъчи да защитава своя внук, постепенно започна да се разочарова от него. Предполагам, че Ливия е наприказвала на Август много повече от онова, което проличава в писмата им, защото иначе Постум не би загубил благоволението му тъй скоро; но и там това се долавя. Първо, съобщава Ливия, Тиберий се бил оплакал, че Постум се изказал нахално за родоския университет. Сетне пише, че Катон се бил оплакал от лошото влияние на Постум над младите ученици, като ги подтиква да не го слушат; после му препраща поверителния доклад на Катон, обяснявайки, че го била задържала, защото все се надявала младежът да се поправи. Следват разтревожени отзиви за неговата мълчаливост и мрачен характер — това бе по времето, когато Постум се бе разочаровал от Ливила и скърбеше за смъртта на брат си Гай. В едно писмо се

препоръчва, когато стане пълнолетен, няколко години поне да не му се дава цялото наследство на баща му Кастор, защото то „би могло да го подтикне към още по-голямо безпътство и от онова, в което се е впуснал вече“! Когато го включват в редовете на младите военни, назначават го в гвардията на преторианците като обикновен офицер и не го удостояват с ни една от извънредните почести, дадени на Гай и Луций. Самият Август е на мнение, че така ще е най-безопасно, защото Постум е амбициозен; не бива да се повтори онова неудобно положение както навремето, когато младите благородници застанаха зад Марцел срещу Агрипа или пък Гай — срещу Тиберий. Скоро след това четем, че Постум реагира и заявява на Август, че не желае почестите заради тях самите, но това, гдето не са му ги дали, се тълкува зле от приятелите му, които смятат, че в двореца не го обичат.

Следват остри бележки. Постум се спречква с Плавций, но ни един от двамата не желае да каже на Ливия каква е била причината за това скарване — грабнал го и го хвърлил в един шадраван пред очите на неколцина видни римляни и техните прислужници. Повикват го да даде обяснения на Август, но той не се покайва, а твърди, че Плавций си бил заслужил къпането, защото се държал обидно с мене; в същото време се оплаква на Август, че наследството му било несправедливо задържано. Наскоро след това Ливия го порицава за промененото му отношение и за враждебността му към нея. „Какво те трови?“ — пита го тя, а той отвръща: „Може би слагаш нещо в супата ми!“ Когато му иска обяснение за тази необикновена шега, той отговаря, усмихвайки се още по-цинично: „Да слагат разни неща в супата, е стара хитрост на мащехите!“ Не много след това Август получава оплакване от Постумовия началник, че не дружал с другите млади офицери, а прекарвал цялото си свободно време край морето в ловене на риба. Това му донася прозвището „Нептун“.

Не бях особено ревностен в изпълнение на обязаностите си като жрец на Марс и Плавций, който бе жрец в същата колегия, бе натоварен да ме наблюдава при всяка церемония. Започнах да намразвам Плавций. Обидната забележка, заради която Постум го бе метнал в шадравана, бе само капка в морето. Нарече ме веднаж полумаймуна и каза, че само почитта му към Август и Ливия му пречела да ме заплюва при всеки мой глупав и безсмислен въпрос.

ГЛАВА 11

Годината преди да стана пълнолетен и да се ожена, беше тежка година за Рим. Няколко последователни земетръса в Южна Италия разрушиха цели градове. Пролетта беше суха и реколтата беше лоша: а сетне, тъкмо преди жътвата, заваляха проливни дъждове, които смазаха посевите и унищожиха и малкото узряло зърно. Пороят беше толкова силен, че Тибър отнесе моста и в долната част на града цели седем дни се движеха само с лодки. Заплашваше ни глад, та Август изпрати търговци в Египет и в други страни да закупят огромни количества зърнени храни. Обществените житници бяха изпразнени поради предишната лоша реколта — а тя беше къде по-добра от сегашната. Търговците успяха да закупят известно количество храна, но недостатъчно и на много висока цена. Голямо отчаяние настъпи през тази зима най-вече защото Рим беше пренаселен — в последните двайсет години населението му се бе удвоило: а пък Остия, пристанището, бе опасно за акостиране през зимата, тъй че зърнените флотилии от Изтока не успяха да разтоварят със седмици. Август стори, каквото можеше, да ограничи глада. Временно изсели всички освен собствениците на къщи и семействата им — изпрати ги в провинциите, най-малко на сто мили от града, назначи група от бивши консули да разпределят дажбите, забрани обществените пиршества дори и на собствения си рожден ден. По-голяма част от житото внесе на свои разноски и го разпредели безплатно сред нуждаещите се. Както става, гладът доведе бунтове, а бунтовете — палежи; цели търговски улици биваха подпалвани нощем от полугладни плячкаджии от работническите квартали. Август организира бригада от нощни пазачи, всяка от по хиляда и двеста души, по една за два градски района, да предпазва от подобни издевателства; бригадата се оказа дотолкова полезна, че оттогава съществува. Ала бунтовниците нанесоха огромни щети. По това време въведоха нов данък за набиране средства за германските войни, а като притурим глада, пожарите и данъците, простолюдието започна да се вълнува и открито да говори за

въстание. Нощем по вратите на обществените сгради започнаха да се явяват заплашителни надписи. Чу се, че се готви голям заговор. Сенатът обяви награда за всяко сведение, което би довело до задържането на някой подбудител, и мнозина се явиха за наградата, доносничейки срещу своите съседи; а това създаде още по-голям смут. Очевидно не съществуваше заговор, а само слухове за въстание. Междувременно житото от Египет, където жътвата е много по-рано, започна да пристига и напрежението поотслабна. (5 г. сл.н.е.)

Сред хората, отстранени от Рим по време на глада, бяха и гладиаторите. Не бяха многобройни, но Август реши, че при един граждански бунт биха могли да изиграят опасна роля. Защото бяха хора отчаяни, някои от тях — бивши благородници, продадени в робство за дългове на купувачи, които бяха съгласни да ги оставят да откупят свободата си с мечоборство. Ако някой млад благородник задлъжнееше не по своя вина или от младежко лекомислие — а това ставаше често, — далечните му роднини го спасяваха от робство или пък Август се намесваше. Тъй че тези гладиатори от благородно потекло бяха хора, които никой не бе пожелал да избави от злата им участ и които, превърнали се в естествени предводители на гладиаторското сдружение, като нищо можеха да оглавят едно въоръжено въстание.

Когато нещата се успокоиха, повикаха ги обратно и се реши да се развесели народът с уреждането на големи публични гладиаторски игри и лов на диви животни в чест на Германик и на мене, в памет на нашия баща. Ливия желаше да напомни на римляните за големите му подвизи и с това да привлече вниманието към Германик, който много му приличаше и скоро, както се очакваше, щеше да бъде пратен в Германия да помага на чичо си Тиберий, също прочут воин, в новите му завоевания. Майка ми и Ливия поеха част от разноските за игрите, но голямата тежест по тях падна върху Германик и мен. Сметнаха обаче, че Германик с неговото обществено положение повече се нуждае от пари, и майка ми ни заяви, че аз трябва да внеса два пъти повече от него. Драго ми беше да сторя всичко по силите си за Германик. После, когато разбрах какво е било похарчено, смаях се; зрелището бе организирано, без да се мисли за разходите, и освен обикновени средства, необходими за гладиаторските борби и лова на дивите зверове, хвърляхме водопади от сребро на населението.

В процесията към амфитеатъра Германик и аз, по решение на Сената, стояхме в старата бойна колесница на нашия баща. Преди това бяхме принесли жертва в негова памет пред голямата гробница, която Август бе вдигнал за себе си приживе — там бе заровил пепелта на баща ни, до тази на Марцел. Преминахме надолу по Апиевия път, под възпоменателната арка на баща ни с огромната статуя, на която бе изобразен на кон: статуята бе украсена с лавров венец за тържествения случай. Духаше североизточен вятър и лекарите не ми позволиха да тръгна без наметка, тъй че с едно-единствено изключение бях единственият на борбите с мечове — седях до Германик като съпредседателстващ, — увит в наметало. Изключението беше самият Август, седнал от другата страна на Германик. Беше много чувствителен към големия студ и към жегата, затова през зимата ходеше с не по-малко от четири връхни дрехи освен много дебелото наметало и дългата жилетка. Някои от присъстващите видяха знамение в тази прилика между моето и Августовото облекло и допълниха, че аз съм бил роден на първия ден на месеца, наречен на него, а при това в Лион, на същия оня ден, в който той посветил там един олтар на самия себе си. Във всеки случай след години твърдяха, че уж били казали така тогава. В ложата беше и Ливия — необикновена чест, оказана ѝ, защото беше майка на баща ми. Обикновено тя седеше при девиците-весталки. По правило жените и мъжете седаха отделно. Беше първият бой между гладиатори, на който присъствувах, а това, гдето се намирах и в председателската ложа, съвсем ме обърка. Цялата работа бе свършена от Германик с увереност и достойнство, но той се правеше, че се съветва с мене при вземане на решенията. За мое щастие това беше най-хубавата борба в амфитеатъра. Но понеже бе първата, на която присъствувах, не можах да оценя достойнствата ѝ, защото няха мярка за сравнение. Оттогава обаче не съм гледал по-добра, а сигурно съм присъствувал поне на сто големи игри. Ливия желаше Германик да стане популярен като син на баща си и не пожали средства да наеме най-добрите борци на Рим, за да победят всички останали. Обикновено професионалистите гладиатори много внимаваха да не се нараняват един друг и хвърляха сили главно в лъжливи нападки, измами и удари, които приличаха и звучаха като героични подвизи, а всъщност бяха напълно безвредни, подобно ударите, които робите си нанасят с кухи сопи в

театралните представления за простолудието. Много рядко, когато се ядосат един на друг или пък имат стари сметки за уреждане, играта става достойна за наблюдение. Но този път Ливия бе извикала предводителите на гладиаторското сдружение и им бе заявила, че не иска да хвърля парите си на вятъра. И ако всяко счепкване не било истинско, казала тя, щяла да разтури сдружението; през миналото лято се била нагледала на лъжливи боеве. Тъй че гладиаторите бяха предупредени от предводителите си да не си играят на прескочикобила, защото ще ги изхвърлят от сдружението.

В първите шест срещи един гладиатор беше убит, друго един бе тежко ранен и умря още същия ден, а на трети ръката с щита бе отсечена чак до рамото, което извика бурния смях на зрителите. Във всяка от останалите три битки единият от биещите се успяваше да обезоръжи другия, но не преди оня да бе показал такива бойни достойнства, та да можем и Германик, и аз, когато се обръщаха към нас, да потвърдим одобрението на публиката, вдигайки палци в знак, че животът му трябва да бъде пощаден. Единият от победителите година-две преди това беше сред богатите членове на конническото съсловие. Във всички тези битки правилото бе противниците да се бият с различни видове оръжия. Най-често меч срещу копие или меч срещу бойна секира, или копие срещу боздуган. Седмата борба беше между един мъж, въоръжен с боен меч и старомоден, обрамчен с бронз щит, и друго един, въоръжен с тризъбец и къса мрежа. Мирмилонът или „преследвачът“ бе бивш войник от преторианците, неотдавна осъден на смърт, защото в пияно състояние ударил своя капитан. Германик ми обясни, че присъдата му била заменена с двубой с този рециарий с тризъбеца и мрежата — високоплатен професионалист от Тесалия, убил повече от двадесет противници през последните пет години.

Аз бях на страната на войника, който се яви на арената пребледнял и разтреперан — лежал бе в тъмницата няколко дни и силната светлина го заслепи. Но цялата негова рота, която, изглежда, много му съчувствуваше, защото капитанът им беше грубиян и скот, му викна в един глас да се съвземе и да защити честта на ротата. Той се стегна и отговори: „Ще сторя всичко по силите си, момчета!“ Лагерното му прозвище беше „Шарана“ и това привлече по-голяма част от зрителите на негова страна, макар, общо взето, преторианците

да не бяха много обичани в града. Но ако един шаран успееше да убие един рибар, шегата щеше да е чудесна. А когато амфитеатърът е на твоя страна, все едно, че си спечелил половината битка. Тесалиецът, жилав, дългорък, дългокрак човек, пристъпи наперено зад него, облечен само в кожена туника, с твърда кръгла кожена капа. Беше в добро настроение, разменяше си шегички с предните зрители, защото противникът му беше любител, а пък Ливия му бе платила хиляда златици за следобедна и щеше да му даде още петстотин, ако убиеше противника си след хубав двубой. Дватама приближиха пред ложата и поздравиха първо Август, сетне Ливия, а после Германик и мен като съпредседател с обичайния поздрав: „Здравей, господарю! Тези, които отиват умрат, те поздравяват!“ Отвърнахме на поздравите им с обичайния знак, но Германик каза на Август:

— Я гледай, господарю, този преследвач е един от татковите ветерани. Добре го познавам. Спечели в Германия венец, защото беше първият, който успя да се покачи върху едно вражеско укрепление.

Август се заинтересува.

— Добре — рече той, — тогава ще гледаме хубава битка. Но в този случай боецът с мрежата би трябвало да е с десет години по-млад, а в тази игра годините са от значение.

Тогаво Германик даде знак на тръбачите да изсвирят и боят започна.

Шарана отстояваше мястото си, докато тесалиецът танцуваше около него. Шарана не бе такъв глупец, че да хаби сили и да подтичва подир леко въоръжения си противник или да бъде прикован с тризъбеца от него. Тесалиецът се опита да го раздразни с подигравки и обиди, но Шарана не се поддаваше. Само веднъж, когато тесалиецът го наближи твърде много, той показа готовност за защита, а бързината, с която реагира, изтръгна радостни възгласи откъм пейките. Ала тесалиецът избяга навреме. Скоро играта се оживи; тесалиецът нанасяше удари, високи и ниски, с дългия си тризъбец, които Шарана отбиваше лесно, а едното му око бе все в мрежата, обшита с малки оловни топчета, която тесалиецът размахваше с лявата си ръка.

— Чудесно! — чух Ливия да казва на Август. — Най-добрият метач на мрежи в целия Рим. Играе си с войника. Видя ли го? Би могъл да го омотае и тогава да нанесе удара, стига да искаше. Но предпочита да засили играта.

— Да — отвърна Август. — Страхувам се, че с войника е свършено. Не е трябвало да се напива.

Тъкмо Август се обади. Шарана отблъсна тризъбеца и подскочи напред, раздирайки кожената туника на тесалиеца между ръката и тялото му. Тесалиецът светкавично отстъпи и докато бягаше, метна мрежата връз лицето на Шарана. За зла участ едно от оловните топчета засегна Шарана в око и тозчас го ослепи. Той забави крачка, а тесалиецът, схванал предимството си, се извърна и изби меч, който отхвърча от ръката му. Шарана се впусна да го вземе, но тесалиецът го изпревари, изрита меч до преградата и го подхвърли на един богат патрон, седнал на предния ред на местата, запазени за конническото съсловие. А сетне подхвана приятното занимание да подмамва и гони един обезоръжен противник. Мрежата свистеше над главата на Шарана, тризъбецът се опитваше да го прободее; ала Шарана бе все още невъзмутим, веднаж дори се опита да сграбчи тризъбеца и почти го докопа. Тесалиецът вече го беше подгонил пред нашата ложа, за да се насладим на убийството.

— Стига вече! — обади се Ливия отегчено. — Достатъчно си поигра с него. Сега вече да го убива.

Тесалиецът не се нуждаеше от подканване. Той едновременно заметна мрежата връз главата на Шарана и в същото време мушна към корема му с тризъбеца. Какви викове се подеха тогава! Шарана бе докопал мрежата с десницата си и отмятайки тяло назад, ритна с все сила дръжката на тризъбеца, на една-две стъпки от ръката на своя противник. Оръжието изхвърча над главата на тесалиеца, превъртя се във въздуха и се заби трептящо в дървената преграда. За миг тесалиецът остана като закован, а сетне изостави мрежата в ръката на Шарана и се стрелна край него да си вземе тризъбеца. Шарана се хвърли напред и встрани и докато оня тичаше, удари го в ребрата със заострения връх на щита си. Тесалиецът се строполи, задъхан, на четири крака. Шарана бързо се съвзе и с един рязък удар на щита го удари отзад по врата.

— Заешкият удар! — възкликна Август. — За пръв път го виждам изпълнен на арена, а ти виждала ли си го, мила Ливия? И на всичко отгоре го уби, бога ми!

Тесалиецът беше мъртъв. Очаквах, че Ливия много ще се ядоса, ала тя каза само:

— Падаше му се. Така е, когато подценяваш противника си. Разочарова ме този хвърляч на мрежи. Но нищо, поне си спестих петстотин златици, затуй май няма защо да се оплаквам.

Венец на следобедните забавления беше битката между двама германски заложници, които бяха от две враждуващи племена и доброволно се бяха хванали на смъртен двубой. Не беше красив бой, а някакво дивашко блъскане с дълъг меч и алебарда: всеки от тях носеше по един малък, богато украсен щит, праметнат през лявото рамо. Бе непознат начин на бой, защото обикновените германски войници водят всички сражения с тънкостебленото, тесноглаво асъгаи; широкоглавата алебарда и дългият меч са признаци на висок ранг. Единият от биещите се, русокос мъж, висок около два метра, набързо преби другия, като първо го нарязва ужасно, преди да му нанесе поразяващия удар във врата. Тълпата го поздрави със силни викове, които го главозамаяха, защото той произнесе реч на някаква смесица от германски и лагерен латински, в която заяви, че бил прочут воин в своята родина и бил убил шестима римляни в бой, включително и един командир, преди да бъде пратен заложник от своя завистлив чичо, племенния главатар. И предизвика на бой всеки знатен римлянин, на бой с мечове, за да достигнел щастливото число седем.

Първият, който скочи в арената, беше един млад щабен офицер от обедняло старинно семейство, наречен Касий Херея. Той дотича до ложата за разрешение да поеме предизвикателството. Баща му, каза той, бил убит в Германия под знамената на същия тоя славен пълководец, в чиято памет се провеждали игрите: би ли могъл той смирено да принесе в жертва този самохвален глупак на духа на своя баща? Касий беше по-добър мечоборец. Често съм го гледал на Марсово поле. Германик се посъветва с Август, а после с мене, когато Август даде съгласието си и аз промърморих моето, каза на Касий да се въоръжи. Той отиде в съблекалните и взе от Шарана меч, щита и ризницата, за щастие и като похвала към Шарана. Скоро започна битка, много по-хубава, отколкото на професионалистите: германецът размахваше големия си меч, а Касий го отблъскваше със своя щит и все се опитваше да издебне германеца — но оня беше и силен, и внимателен и на два пъти повали Касий на колене. Тълпата стоеше безмълвна, сякаш следеше религиозен обред, не се чуваше друго освен

сблъсъка на стоманата със стомана и удрянето на щитовете. Август каза:

— Страх ме е, че германецът е по-силен от него. Не биваше да позволяваме това. Ако Касий загине, вестта ще повлияе лошо на граничните ни войски.

Изведнъж кракът на Касий се подхлъзна в една кървава локва и той падна по гръб. Германецът пристъпи с победна усмивка и тогава... тогава в ушите ми нахлу някакво бучене, причерня ми и припаднах. Вълнението, гдето за пръв път в живота си виждах да убиват хора пред моите очи, а после боят между Шарана и тесалиеца, в който тъй много съчувствувах на Шарана, сега пък този бой, в който сякаш аз самият се борех на живот и смърт с германеца — това бе прекалено много за мене. Затова не видях чудотворното съвземане на Касий в мига, когато германецът бил вдигнал своя меч, за да строши главата му, светкавичното мушкане с острието на щита в слабините на германеца, страничното отмятаме и бързия решителен удар под мишницата му. Да, Касий го уби. Не забравяйте Касий, защото на два-три пъти той играе важна роля в тази история. Що се отнася до мене, известно време никой не забелязал, че съм припаднал, а когато ме видели, вече съм се съвземал. Подпряха ме на стола, докато игрите за този ден свършиха. Защото, ако бяха ме изнесли, позорът щеше да бъде голям.

Игрите продължиха и на другия ден, но аз не бях там. Съобщено бе, че съм болен. Пропуснах една от най-вълнуващите борби в този амфитеатър: между един индийски слон — те са къде по-големи от африканската порода — и един носорог. Специалистите залагаха на носорога, защото, макар да е по-дребен, кожата му е много по-дебела от еленската и всички очакваха набързо да умъртви слона с дългия си, остър рог. В Африка, казваха, слоновете се били изхитрили да заобикалят обиталищата на носорозите, които са пълновластни господари в своите земи. Но този индийски слон — след това Постум ми описа битката — не проявил нито вълнение, нито страх, когато носорогът се впуснал върху му в арената, а всеки път го посрещал с бивните си и подтичвал подире му с тромава стъпка, докато оня се оттеглял смутен. А като усетил, че не ще може да проникне в дебелията броня около врата на животното, когато го нападал, този невероятен слон употребил хитрост. Хванал с хобота си някаква груба метла от тръни, захвърлена от метачите на пясъка, и при следващото нападение

я запратил в лицето на врага си: така успял да ослепи първо едното му око, а сетне и другото. Носорогът, влуден от гняв и от болка, започнал да се лута насам-натам да търси слона, докато накрая се блъснал с всички сили о дървената преграда, издънил я, разбил рога си и ударил глава в мраморната преграда отзад. Тогава слонът пристъпил зад него с отворена уста, сякаш се заливал от смях, първо разширил пролуката в дървената ограда, а сетне започнал да мачка с крака черепа на поваления си враг, докато го надробил. След това закимал с глава, като че тактувал, и спокойно се оттеглил. Индийският му водач дотичал с огромна купа ядки в ръка, а слонът ги изсипал в устата си под бурните аплодисменти на публиката. После животното вдигнало водача на врата си, подавайки хобота вместо стълба, и изтичало към Август; там надало императорския поздрав — тези слонове са обучени да тръбят така само пред монарси — и коленичило смирено. Но, както казах, пропуснах това зрелище.

Същата тази вечер Ливия пише на Август:

Мили ми Августе,

Онази недостойна постъпка на Клавдий, когато припадна при гледката на двама борещи се мъже, да не говорим пък за жалкото кривене на ръцете и главата, което при такъв един тържествен празник в памет на бащините му победи бе още по-срамно и неподходящо, крие в себе си поне едно предимство, а то е, че сега вече окончателно можем да решим: освен в длъжността му на жрец — защото празните места в колегията все *някак* трябва да се попълват, а Плавций съумя добре да го обучи за това — Клавдий е напълно неподходящ да се показва пред хората. Ще трябва да го отпишем като загуба освен може би само за разплод, защото чувам, че бил изпълнил дълга си към Ургуланила — но и в това не мога да повярвам, докато не видя детето, което може да се окаже чудовище като него самия.

Днес Антония е измъкнала от учебната му стая някаква тетрадка с исторически материали, които той

събира за биография на своя баща; заедно с нея открила и някакъв нескопосано скалъпен увод, който ти изпращам. Ще видиш, че Клавдий е избрал да възхвалява единствената слабост на милия си баща — оная доброволна слепота, която той проявяваше към историческия ход на времето, абсурдната заблуда, че политическите форми, които са подхождали за Рим, когато Рим е бил малко градче, воюващо със съседните малки градове, биха могли да бъдат възстановени, след като Рим се е превърнал в едно от най-големите царства, съществували от времето на Александър насам. Нека си спомним какво става, след като Александър умира и не се намира ни един достатъчно силен да го наследи като върховен монарх — империята направо се разпада. Но защо ли губя и своето, и твоето време за подобни исторически баналности?

Атенодор и Сулпиций, с които току-що разговарях, твърдят, че за пръв път виждали този увод сега, когато им го показах, и също го намират за крайно неподходящ. Кълнат се, че никога не са внушавали подривни идеи в главата му, и предполагат, че ги е взел от старите книги. Аз лично обаче смятам, че ги е наследил — и дядо му страдеше от същата странна слабост, както си спомняш, — а колко му подхожда на Клавдий да наследи тъкмо този недостатък и да отблъсне наследствеността на добрите физически и морални достойнства! Да благодарим на бога за Тиберий и Германик! Поне у тях не се срещат подобни републикански глупости, доколкото знам.

Естествено аз казах на Клавдий да се откаже от тези биографични напъни, защото, след като е опозорил паметта на баща си с припадък на тържествените ври, уредени в негова чест, той очевидно не е достоен да описва живота му: нека търси друго занимание за своето перо.

Ливия

Откак Полион ми бе казал за отравянето на баща ми и дядо ми, много се бях объркал. Не можах да реша дали старецът ми бе надрънкал изветрели глупости, дали се бе пошегувал, или пък наистина знаеше нещо. Кой другиго освен Август можеше да бъде тъй заинтересован от монархията, че да вземе да отрови един благородник само защото оня вярвал в републиканското управление? Но не можех да приема, че Август е отровител: отровата е подъл начин за убийство, робски начин, и Август никога не би се унижил дотолкова. А не беше и лицемер и всякога щом заговореше за баща ми, в думите му се четеше възхищение и обич. Порових се в две-три съвременни истории, но не открих нищо, което да не бях вече чувал от Германик за обстоятелствата на татковата смърт.

Няколко дни преди игрите разговарях с нашия вратар, който бе служил като ординарец при баща ми по време на походите му. Добрият човечец бе пийнал малко повече, защото името на баща ми бе в устата на всички в тия дни и ветераните, се гreeха на отраженията от пламъците на татковата слава.

— Кажи ми каквото знаеш за смъртта на баща ми — смело го помолих аз. — Говореше ли се в лагера, че починал от друго, а не от раните си?

Той отвърна:

— Не бих го казал другиму, господарю, но на теб ще ти кажа, защото ти вярвам, господарю. Ти си син на баща си, а не знам някой, който да не е вярвал на *него*. Да, господарю, приказваше се, а в тези приказки имаше нещо повече, отколкото в другите лагерни приказки. Храбрият ти и благороден баща, господарю, беше отровен, в това съм дълбоко уверен. Една известна личност, чието име не ще спомена, защото ти ще се сетиш, без да ти кажа, завиждаше на баща ти за неговите победи и му изпрати заповед да се завърне тук. Това не са врели-некипели, не е слух, това е история. Заповедта пристигна, когато баща ти си беше счупил крака; не беше нещо кой знае колко опасно и вече се оправяше, когато едновременно с повикването пристигна оня лекар от Рим, а торбата му беше пълна с отрови. Кой го изпрати този лекар? Същото лице, което изпрати и заповедта. Две и две правят четири, нали тъй, господарю? Ние, ординарците, искахме да убием този лекар, ала той си се върна жив и здрав в Рим под специална охрана.

Когато прочетох записката на баба ми Ливия, в която ми се нареждаше да се откажа да пиша биографията на баща си, обърках се още повече. Нима Полион е искал да посочи баба ми като убийца на своя съпруг и своя син? Беше немислимо. А и защо да го направи? Но като размислих над въпроса, по-лесно ми бе да повярвам, че е била Ливия, отколкото Август.

През това лято Тиберий се нуждаеше от войски за своята война в Източна Германия, та започнаха да набират войници от Далмация, провинция, която през последните години беше спокойна и покорна. Но тъкмо когато бяха събрали необходимия брой, случило се тъй, че събирачът на данъци се появил в тоя край на ежегодното си посещение и поискал от провинцията сума, не по-голяма от оная, определена от Август, но повече, отколкото жителите можели да платят. Надигнали се шумни протести, хората заявили, че били бедни. Събирачът на данъци упражнил правото си да отбере по-хубавичките деца от селата, които не могли да платят, и ги отвел да ги продаде в робство. Бащите на някои от тези деца били сред новобранците и бурно се възпротивили. Цялата войска се разбунтувала и избила римските си командири. В нейна помощ се вдигнало и едно босненско племе и скоро всичките ни гранични провинции между Македония и Алпите бяха на крак. За щастие Тиберий успя да сключи мир с германците, по тяхна молба, а не по своя — и да потегли срещу бунтовниците. Далматинците не го срещнали в организирана битка, а се разделили на малки групи и започнали умела партизанска война. Били леко въоръжени, познавали добре страната си и когато настъпи зимата, намериха смелост да нахлуят чак в Македония.

В Рим Август не съумя да оцени трудностите, с които трябваше да се справя Тиберий, и го заподозря в умишлено отлагане на операциите в полза на някакви си негови лични цели, които той не проумяваше. Реши да изпрати Германик с негова войска да подтикне Тиберий към действие.

Германик, който по това време беше в двайсет и третата си година, току-що бе поел, пет години преди обичайната възраст, поста си на градски магистрат. Военното назначение предизвика изненада; всички очакваха избраникът да бъде Постум. Постум нямаше магистратско назначение, но бе зает на Марсово поле, където обучаваше новобранците за новата си армия — вече имаше чин на

легионен командир. Беше три години по-млад от Германик, ала брат му Гай бе изпратен да управлява Азия на деветнайсет години и бе станал консул на следващата година. Постум съвсем не беше по-неспособен от Гай, тъй смятаха всички, и в края на краищата бе единственият оцелял внук на Август.

Личните ми чувства, като чух новината, която все още не бе публично оповестена, бяха разкъсани между радост за Германик и жалост за Постум. Запътих се към Постум и пристигнах в стаите му в двореца едновременно с Германик. Постум посрещна и двамата ни сърдечно и поздрави Германик за назначението му. Германик каза:

— Тъкмо поради това идвам при теб, драги Постуме. Ти знаеш, гордея се и се радвам, че съм избран, но славата на военен би била нищо за мен, ако с това ще те огорча. Ти си войник, способен не по-малко от мене, и като наследник на Август би трябвало ти бъдеш избран. С твое съгласие предлагам да ида при него още сега и да се откажа в твоя полза. Ще изтъкна невярното тълкуване, което гражданите ще дадат на предпочитанието му към мен вместо към теб. Все още не е много късно да се направи тази промяна.

Постум отговори:

— Драги ми Германик, много си великодушен и благороден, затова ще говоря открито. Прав си, че градът ще приеме това като обида към мен. Фактът, че работата ти на магистрат ще се прекъсне от това назначение, докато аз самият съм напълно свободен и мога веднага да замина, още повече усложнява нещата. Но, повярвай ми, разочарованието, което чувствавам, е щедро възнаградено от това ново доказателство за твоео приятелство; желая ти бързо завръщане и най-големи успехи.

Тогава се обадох аз:

— Ако ми позволите, и аз искам да се изкажа: струва ми се, че Август е огледал положението много по-внимателно, отколкото си мислите. От онова, което дочух мама да казва тази сутрин, разбрах, че той подозира чичо Тиберий в умишлено протакане на войната. Ако изпрати Постум с новите войски, след онова старо недоразумение между чичо и братята на Постум чичо може да се настрои подозрително и да се обиди. Постум би се явил като шпионин и съперник. А Германик му е осиновен син и в този случай ще изглежда, че е изпратен само за подкрепление. Не мисля, че има какво повече да

се каже, освен че Постум ще може да се прояви на друго място, и то без съмнение наскоро.

Те се зарадваха от това ново осветляване на въпроса, което ласкаеше и двамата, и се разделихме най-приятелски.

Същата тази вечер или по-скоро в ранните часове на следващото утро аз стоях и работех в стаята си на горния етаж на нашата къща, когато дочух далечни викове и веднага след тях шумолене, сякаш някой се влачеше отвън по балкона. Отидох до вратата и забелязах една глава да се подава над парапета, последвана от протегната ръка. Беше човек във военни дрехи, който прехвърли крак през балкона и се изтегли вътре. За миг замръзнах и първата ми мисъл, която проблесна в ума ми, беше: „Това е убиец, пратен от Ливия.“ Тъкмо понечих да извикам за помощ, когато той тихо каза:

— Шт! Не се бой! Аз съм, Постум.

— О, Постуме! Как ме изплаши. Защо си тръгнал да се катериш по това време на нощта като някакъв крадец? И какво е станало? Лицето ти кърви, а наметката ти е разкъсана.

— Дойдох да се сбогувам, Клавдий.

— Не разбирам. Нима Август промени решението си? Мислех си, че назначението вече е широко оповестено.

— Дай нещичко да пийна, жаден съм. Не, не отивам на война. Нищо подобно. Пращат ме да ловя риба.

— Говори по-ясно. Ето ги вино. Пий бързо и ми кажи какво е станало. Къде отиваш да ловиш риба?

— О, на някакво островче. Мисля, че още не са го избрали.

— Нима искаш да кажеш... — Сърцето ми спря и ми се зави свят.

— Да, пращат ме в изгнание; като бедната ми майка.

— Но защо? Какво престъпление си извършил?

— Нещо, което не може да се съобщи официално на Сената. Предполагам, че ще го определят като „нелечима и дълбока поквара“. Спомняш ли си оня „Нощен дебат“?

— О, Постуме, нима баба ми...

— Слушай ме внимателно, Клавдий, защото времето е кратко. Арестуван съм, но току-що успях да съборя двамина от моите стражи и да избягам. Дворцовата стража е вдигната на крак и всеки възможен изход за бягство е заварден. Знаят, че съм някъде в сградата, и ще

претърсят всички стаи. Реших, че трябва да те видя, защото искам ти да знаеш истината и да не вярваш на обвиненията, които са струпали срещу ми. Искам и на Германик да кажеш всичко. Предай му най-сърдечните ми поздравии и му разкажи всичко точно както ще ти го кажа сега. Не ме е грижа какво ще мислят другите за мен, но искам Германик и ти да знаете истината и да ме мислите с добро.

— Ни думичка не ще забравя, Постуме. Бързо, започвай от началото.

— Слушай: знаеш, че Август ме разлюби напоследък. Отначало не можех да проумея защо, но скоро ми стана ясно, че Ливия трови мислите му към мен. По отношение на нея той е необикновено слабохарактерен. Представи си само — да живее с нея близо петдесет години и все още да вярва на всяка нейна дума! Но Ливия не е сама в този заговор. И Ливила участвува.

— Ливила ли? О, как съжалявам!

— Да. Знаеш колко я обичах и колко съм страдал заради нея. Преди година ти ми загатна, че не била достойна да страдам за нея, и спомняш ли си колко ти се разсърдих? Не исках да ти проговоря дни наред. Сега съжалявам, че се разгневих, Клавдий. Но знаеш какво е, когато си безнадеждно влюбен в някого. Тогава не ти казах — преди да се омъжи за Кастор, тя ми заяви, че Ливия я била принудила към този брак и че всъщност тя обичала само мене. Повярвах ѝ. Как да не ѝ повярвам? Надявах се, че някой ден нещо ще стане с Кастор и тя и аз ще можем да се оженим. Оттогава насам все тази мисъл ме поддържаше. Днес следобед, веднага след като се разделихме, седях с нея и Кастор под лозницата край голямото шараново езеро. Той започна да ме дразни. Сега разбирам, че всичко е било внимателно подготвено преди това помежду им. Първото, което рече, беше: „И тъй, предпочетоха, значи, Германик пред тебе, а?“ Казах му, че намирам назначението за правилно и че току-що съм поздравил Германик. Тогава той подигравателно подхвърли: „Значи, дал си му одобрението си на престолонаследник, тъй ли? Между другото, все още ли очакваш да наследиш дядо си като император?“ Сдържах гнева си заради Ливила, но му отвърнах, че не смятам за прилично да се разисква престолонаследието, докато Август все още си е жив и здрав и в пълна власт на силите си. После иронично го запитах дали предлага себе си като кандидат-съперник. А той се обади с ехидна усмивка: „Дори да го

направя, ще имам повече изгледи за успех от тебе. Обикновено получавам онова, което искам: работя с ума си. Спечелих Ливила пак с ума си. Смях ме хваща, като си спомня колко лесно ми беше да убедя Август, че не си подходящ съпруг за нея. А може и други неща да получа пак по този начин. Кой знае?“

Това вече ме вбеси. Попитах дали не иска да каже, че е дрънкар разни лъжи за мене. А той рече: „Защо пък не? Искан Ливила и тъй я получих.“ Обърнах се към Ливила и я попитах дали е знаела нещо за това. Тя се престори на възмутена, каза, че нищичко не знаела, но че смятала Кастор за способен на всякакви подли деяния. Пусна една-две сълзи и заяви, че Кастор бил покварен човек, никой не можел дори да предположи колко била изстрадала с него, извика, че предпочитала да умре.

— Да, това е стара нейна хитрост. Може да плаче, когато си поиска. Всички се хващат. Ако ти бях разказал онова, което знам за нея, щеше да ме намразиш може би за известно време, но то щеше да ти спести всичко останало. Какво се случи после?

— Тази вечер тя ми изпрати устна вест по своята прислужница, че Кастор щял да бъде по всяка вероятност навън през цялата нощ, на някой от обичайните си гуляи, и щом видя светлина на прозореца ѝ, веднага след полунощ да ида при нея. Точно под светлината прозорецът щял да бъде отворен, трябвало да се изкатери тихо. Викала ме да ми каже нещо много важно. Това естествено можеше да означава само едно — сърцето ми щеше да изскочи от радост. Часове чаках в градината, докато съзрях светлината да се появява за миг на нейния прозорец. Намерих долния прозорец отворен и се покатерих. Прислужницата на Ливила беше там и ме преведе горе. Посочи ми как да стигна до стаята на Ливила — да прескоча от единия балкон на другия, докато стигна прозореца. И това било, за да се избягнат стражите в коридора до нейната врата. И тъй, намерих Ливила да ме чака по домашна роба, с разпуснати коси и невероятно красива. Описа ми колко жестоко се отнасял с нея Кастор. Каза ми, че не му дължала нищо като съпруга, защото според собственото му признание бил се оженил за нея с измама и се отнасял към нея много грубо. Обви ръце около шията ми, аз я вдигнах и я отнесох до леглото. Бях луд от желание. Тогава изведнъж тя започна да крещи и да ме отблъсква. За миг помислих, че е полудяла, и сложих ръка върху устата ѝ да я

усмиря. Но тя успя да се освободи, събаряйки една малка масичка, на която имаше лампа и стъкло шише. Сетне започна да вика: „Насилват ме! Насилват ме!“ Тогава вратата беше разбита и вътре нахлу дворцовата стража с факли. Познай кой ги предвождаше!

— Кастор ли?

— Ливия. Отведе ни, както си бяхме, при самия Август. Там беше Кастор, макар Ливила да ми бе казала, че вечерял някъде в другия край на града. Август освободи стражата, а Ливия, която до този миг не беше продумала, започна нападките си срещу мене. Каза му, че по негово предложение била отишла в моето жилище, за да ме запознае лично с обвиненията на Емилия и да ми поиска обяснение за това.

— Емилия ли? Коя Емилия?

— Моята племенница.

— Не знаех, че има нещо против тебе.

— Но тя няма. Просто и тя е в заговора. Та Ливия каза, че като не ме намерила вкъщи, запитала за мен и ѝ съобщили, че патрулът ме зърнал да седя в градината под прасковата в южната част. Изпратила войник да ме извика, а той се върнал и казал, че не съм там, но че имал да разкаже нещо подозрително: някакъв мъж се прекатервал от един балкон на друго, над слънчевия часовник. Тя знаела чии стаи са там и много се разтревожила. За щастие пристигнала тъкмо навреме. Дочула виковете на Ливила за помощ: бил съм се вмъкнал в стаята ѝ през балкона и тъкмо съм се готвел да я похитя. Стражите разбили вратата и ме откъснали от „ужасената и полугола млада жена“. Довели ме тук веднага и Ливила — за свидетелка. Докато Ливия разказваше историята, Ливила хълцаше и криеше лице. Робата ѝ беше разкъсана — тя сигурно я е раздрала нарочно. Август ме нарече скот и сатир и ме запита дали не съм полудял. Естествено не можех да отрека, че съм бил в стаята ѝ или че съм се любел с нея. Обясних, че съм отишъл по нейна покана, опитах се да разкажа всичко от самото начало, но Ливила започна да крещи: „Това е лъжа! Лъжа е! Аз спях, а той се вмъкна през прозореца и се опита да ме изнасили.“ Тогава Ливия каза: „Сигурно и племенницата ти Емилия те е поканила да я насилваш, а? Изглежда, много си търсен от младите жени.“ Беше хитър ход от страна на Ливия. Трябваше да започна да се оправдавам за Емилия и да оставя случката с Ливила. Разказах на Август, че предишната вечер

съм вечерял със сестра си Юлила и че Емилия също е била там, че това е първата ми среща с момичето от шест месеца насам. Запитах как според тях е станало така, че да се опитам да я нападам, а пък Август ми отвърна, че много добре съм знаел как е станало — след вечеря, по време на краткото отсъствие на родителите ѝ, които бяха излезли, защото се бе вдигнала тревога за крадци — и че единствено завръщането на родителите ѝ ме било спряло. Историята беше толкова нелепа, че колкото и да бях разгневен, не успях да сдържа смеха си; а това увеличи яда на Август. Готов беше да стане от стола си от слонова кост и да ме удари.

— Не разбирам — обадох се аз, — наистина ли е имало тревога за някакви крадци?

— Да, и Емилия и аз останахме сами за няколко минути, но разговорът беше най-невинен, а и прислужницата ѝ беше там! Говорехме си за плодни дръвчета и за градински вредители, докато Юлила и Емилий се върнаха и обясниха, че тревогата била напразна. Юлила и Емилий не са подвластни на Ливия, в това бъди уверен — мразят я, — тъй че сигурно Емилия е уредила всичко. Веднага започнах да си блъскам ума какво би могла да има срещу мене, но не се сетих. Изведнъж видях обяснението. Юлила ми бе доверила, че напоследък Емилия постигнала онова, към което се стремяла: щяла да се жени за Апий Силан. Знаеш ли го това младо конте?

— Да. Но не разбирам.

— Много е просто. Казах на Ливия: „Наградата на Емилия за тази лъжа ще бъде бракът ѝ с Апий, нали? Ти сигурно си обещава да отровиш настоящия ѝ съпруг и да я снабдиш с друго, по-хубавичък.“ Още щом споменах думата отрова, знаех, че съм обречен. Затуй реших да кажа колкото може повече, докато имах тази възможност. Запитах Ливия как точно е уредила отравянето на баща ми и на братята ми и дали предпочита бавно действащите отрови или по-бързите. Клавдий, мислиш ли, че тя ги е убила? Аз съм сигурен.

— Нима се осмели да я запиташ това? Много е възможно. Мисля, че е отровила баща ми и дядо ми — отговорих. — И смятам, че не са единствените ѝ жертви. Но нямам доказателства.

— Нито пък аз, но си доставих удоволствието да я обвиня. Крещях с пълен глас, тъй че половината дворец ме е чул. Ливия изтича из стаята и повика стражата. Видях Ливила да се усмихва. Сграбчих я

за гърлото, но Кастор застана между нас и тя избяга. Тогава се сборичкахме с Кастор и аз му счупих ръката, избих му и два-три зъба о мраморния под. Но с войниците не се бих. Би било недостойно. Освен това бяха въоръжени. Двама ме държаха за ръцете, докато Август ме заливаше с обиди и заплахи. Каза, че щели да ме заточат до живот на най-пустия остров в неговите владения и че само една чудовищна дъщеря можела да му роди подобен чудовищен внук. Аз пък му заявих, че той по име може да се нарича император на римляните, но че в действителност е по-заробен и от робинята на пиян сводник, че един ден очите му ще се отворят за чудовищните престъпления и измами на неговата отвратителна жена. Но междувременно, казах, и обичта, и верността ми към него си остават непроменени.

Тупурдията и виковете сега вече долитаха от долния етаж на нашия дом. Постум каза:

— Не искам да те излагам, мили мой Клавдий. Не бива да ме намерят в твоята стая. Да имах меч сега, бих го употребил. По-добре да умреш в бой, отколкото да изглееш на някой остров.

— Търпение, Постуме. Подчини се сега, за да ти се усмихне щастиято после. Обещавам ти, тъй ще стане. Когато Германик узнае истината, няма да намери покой, докато не те освободи, а и аз също. Ако, сега се оставиш да те убият, ще дариш на Ливия една евтина победа.

— Ти и Германик не ще можете да оборите техните доказателства срещу мен. Самите вие ще си навлечете беля, ако се опитате.

— Казвам ти, ще дойде и нашето време. Твърде дълго вече Ливия прави каквото си поиска, затова скоро ще започне да действа небрежно. Непременно ще се подхлъзне. Не би била човешко същество, ако не го стори.

— За мен тя не е никакъв човек — отвърна Постум.

— А тогава, когато Август изведнъж осъзнае как е бил лъган, не смяташ ли, че ще постъпи с нея също тъй безпощадно, както тя постъпи с твоята майка?

— Преди туй тя ще го отрови.

— Германик и аз ще се погрижим да не го стори. Ще го предупредим. Не се отчайвай, Постуме. Накрая всичко ще се оправи. Ще ти пиша колкото може по-често, ще ти изпращам книги да четеш.

Аз не се страхувам от Ливия. Ако не получаваш писмата ми, знай, че са били задържани. Взирай се внимателно в седмата страница на всяка книга с пришити свитъци, която ти изпращам. Ако имам някакво частно съобщение за теб, ще го написвам там с мляко. Това е стара египетска хитрост. Написаното е невидимо, докато не го нагрееш на огън. О, чуй как се тръшкат вратите. Трябва да вървиш. Сега са в края на съседния коридор.

В очите му имаше сълзи. Прегърна ме нежно без нито дума и бързо излезе на балкона. Прехвърли се през перилата, махна за сбогом и се спусна по старата лоза, по която се беше качил. Чух го да тича през градината, а миг след туй долетяха виковете на стражата.

Не си спомням да се е случило нещо особено през следващия месец. Пак бях болен: толкова болен, че говорех за мен като за умрял.

По времето, когато взех да се съвземам, Германик беше вече на война, а Постум бе обезнаследен и изпратен на доживотно изгнание. (7 г. от н.е.)

Островът, избран за него, беше Планазия. Намираше се на дванадесет мили от Елба в посока на Корсика и не се помнеше да е бил обитаван. Но имало там някакви праисторически каменни хижи, които превърнали в жилище за Постум и в помещения за стражите. Планазия бил във формата на триъгълник, най-дългата му част била около пет мили. Бил без растителност, каменист, посещавали го единствено лодкарите от Елба, когато идвали през лятото да залагат кошове за раци. По нареждане на Август тях ги отпъдили, да не би Постум да подкупи някого и да избяга.

Сега Тиберий бе единственият наследник на Август, а Германик и Кастор трябваше да продължат линията подир него — рода на Ливия.

ГЛАВА 12

Ако бях решил да разказвам за събитията през следващите двадесет и пет и повече години, които лично аз съм преживял, не би ми трябвало много хартия, а написаното би било много скучно; но втората част на тази автобиография, в която аз се откроявам по-ярко, би била неразбираема, ако сега не продължа да описвам личните истории на Ливия, Тиберий, Германик, Постум, Кастор, Ливила и другите истории, които, уверявам ви, съвсем не могат да се нарекат скучни.

Постум беше на заточение, Германик — на война, от истинските ми приятели ми беше останал само Атенодор. Но и той скоро ме напусна, завърна се в родния си Тарс. Не му се сърдих, че си замина, защото се отзова на настойчивото повикване на двама свои племенници, които го молеха да им помогне да освободят града от тиранията на неговия управител. Писаха му, че този управител тъй хитро е влязъл под кожата на техния бог Август, щото било нужно свидетелството на човек като Атенодор, в чиято почитеност техният бог Август имал пълно доверие, за да бъде убеден техният бог Август, че прогонването на този тип е наложително. Атенодор успя да отърве града от кръвопиеца, но след туй вече му бе невъзможно да се завърне в Рим, както възнамеряваше. Нужен бе на племенниците си, трябвало да помогне да се постави градското администриране на здрави основи. Август, комуто изпрати подробен доклад за своите действия, му изказа благодарност и доверие, като дари на Тарс, в знак на лично благоволение към Атенодор, правото пет години да не плаща данъка към императора. Пишех си редовно с добрия старец чак докато умря, две години по-късно, осемдесет и две годишен. Тарс почита паметта му с ежегоден фестивал и жертвоприношение, на които видните граждани се изреждат да четат неговата „Кратка история на Тарс“ от начало до край, като започват на разсъмване и свършват след залез-слънце.

Германик ми пишеше от време на време, но писмата му бяха колкото сърдечни, толкова и кратки: добрият военачалник е твърде

зает, за да пише у дома на семейството си, цялото му време между сраженията е отдадено в опознаване на войниците и офицерите, в създаване на удобства за тях, в усъвършенствуване на военната им подготовка, в събиране на сведения за разположението и плановете на неприятеля. Германик бе един от най-добросъвестните военачалници, служили в римската армия — обичаха го повече и от баща ни. Много се поласках, когато ми писа да му приготвя колкото може по-скоро и по-задълбочено сборник с извлечения от всички достоверни доклади, които бих могъл да намеря из библиотеките, за битата и нравите на всички балкански племена, срещу които воюваше, за устойчивостта и географското разположение на градовете им и за присъщата им военна тактика и хитрости, по-специално в партизанската война. Пишеше, че там, на място, не могъл да намери достатъчно достоверни сведения: Тиберий не желал нищо да му каже. С помощта на Сулпиций и с малка група от професионални изследователи и преписвачи, които се трудеха денонощно, съумях да събера точно онова, от което се нуждаеше, и да му изпратя един екземпляр месец след като ми го бе поискал. А още повече се поласках, когато наскоро отново ми писа за двадесет екземпляра от книгата, които му трябвали за висшите му офицери, защото сборникът се оказал извънредно полезен. Съобщаваше, че всеки параграф бил ясен и конкретен, а най-полезните раздели били ония за извънплеменното военно братство, срещу което всъщност, а не толкова срещу самите племена се водела войната; както и за различните свещени дървета и храсти — всяко племе почиташе различни от тях, — под чиято покровителствена сянка хората от племето заравяха запасите си от зърно, пари и оръжие, когато трябваше внезапно да напуснат своите заселища.

Обещаваше да каже на Тиберий и Август колко съм му бил полезен.

Тази книга се запази в тайна, защото, ако неприятелят научеше за нея, би могъл да промени своята тактика и скривалищата си. А така все си мислех, че са предадени от доносници. Август ме възнаградил неофициално, като ме назначил на свободното място в колегията на авгурите, ала бе съвсем ясно, че той отдаваше заслуга за събирателството на Сулпиций, макар Сулпиций да не напише нито дума — само ми намери някои от книгите. Един от главните ми източници беше Полион, чиято далматинска война бе пример за военно

съвършенство, съчетано с блестяща разузнаваческа дейност. Макар сведенията му за местните обичаи и условия да изглеждаха остарели поне с петдесет години, Германик намери извадките ми от тях за много по-полезни, отколкото другите по-нови военни истории. Съжалявах, гдето Полион не е жив да го чуе. Вместо туй казах го на Ливий, който отвърна троснато, че никога не бил отричал на Полион способностите да пише достоверни военни справочници; отричал му само правото да се нарича историк в по-висшия смисъл на тази дума.

Тук трябва да добавя, че ако бях малко по-тактичен, Август непременно би ме споменал в речта си към Сената в края на войната. Но моите бележки за неговите собствени балкански войни бяха далеч по-малобройни, отколкото биха били, ако и той, като Полион, бе написал по-подробно за тях; или пък ако официалните историци си бяха направили труда, вместо да славословят толкова своя император, да отбележат обективно и с по-големи подробности успехите и отстъпленията му. Не можах да измъкна почти нищо полезно от тези хвалебствени писания и Август, като е чел книгата, очевидно се е пообидил. Той се отъждествяваше тъй тясно с успеха на войната, че през последните два военни сезона се премести от Рим в един град до североизточната граница на Италия, за да може да е по-близо до бойното поле; а в качеството си на главнокомандуващ римските армии непрестанно изпращаше на Тиберий не особено полезни военни съвети.

Сега работех върху едно изследване за участието на дядо ми в Гражданските войни; но тъкмо бях го започнал, Ливия отново ме спря. Съставил бях една-две книги. Тя ми заяви, че и за дядо си съм щял да напиша толкова нескопосано, колкото съм писал и за баща си, и че съм постъпил нечестно, като съм захванал да работя зад гърба й. Ако съм си търсел занимание за перото, по-добре да съм избярял тема, която не би ми позволила чак толкова да изопачавам. Предложи ми една: реорганизацията на религията на Август след Умиротворяването. Не бе кой знае колко вълнуващ епос, но никой преди това не се бе занимавал подробно с него и аз с охота се съгласих. Религиозните реформи на Август бяха, почти без изключение, съвършени: съживил бе няколко древни жречески колегии, построил бе и издържаше материално осемдесет и два нови храма в Рим и неговите околности, възстановил бе много от старите, които се рушаха, въвел бе нови култове за

удобство на посетителите от провинциите и беше възвърнал някои от интересните стари народни празненства, които бяха отпаднали едно по едно по време на гражданските размирици през изминалия половин век. Навлязох в темата много задълбочено и завърших изследването си няколко дни преди смъртта на Август, шест години по-късно. Състоеше се от четиридесет и една книги, всяка от по пет хиляди думи, ала голяма част от написаното съдържаше преписи на религиозни декрети, поименни списъци на жреци, каталози за дарения на храмовете съкровищници и т.н. Най-ценната книга беше книгата-въведение, която описваше древните ритуали в Рим. Тук се срещнах с трудности, защото Августовите ритуални реформи се базираха върху изследванията на една религиозна комисия, която не бе свършила работата си както трябва. Очевидно сред специалистите не бе имало познавач на древността, тъй че в новите официални религиозни литургии бяха включени многобройни неверни тълкувания на старинните религиозни обреди. Никой, който не е проучвал основно етруския и сабинския език, не може да разтълкува най-древните ни религиозни заклинания; аз посветих много време за усъвършенствуване на елементарните си познания и по двата езика. По онова време все още имаше неколцина селяни, които говореха само на сабински у дома си, и аз успях да увеща двамина от тях да дойдат в Рим и да снабдят Палас, който вече работеше като мой секретар, с материал за един кратък речник на сабинския език. Платих им добре за това. Калон, най-способният от другите ми секретари, изпратих в Капуа да събере материал за подробен речник на етруския език от Арунс, жреца, който ми бе дал данните за Ларс Порсена, което тъй бе зарадвало Полион и бе вбесило Ливий. Тези два речника, които по-късно обогатих и публикувах, ми дадоха възможност да изясня, за мое собствено задоволство, някои важни проблеми на древните религии; но вече бях станал по-внимателен и нищо от онова, което пишех, не хвърляше сянка върху познанията или преценките на Август.

Няма да се спирам повече на Балканската война, ще кажа само, че въпреки мъдрото военачалство на чичо ми Тиберий, въпреки вещата подкрепа, оказвана му от тъста ми Силван, и смелите набези на Германик, тя се проточи три години. Накрая цялата страна бе разрушена, превърната бе в пустиня, защото тези племена, мъже и жени, се биеха с изключително ожесточение и приеха поражението

едва след като пожарите, гладът и чумата бяха преполовили населението. Когато въстаническите водачи се явили пред Тиберий да искат мир, той ги разпитал най-подробно. Искал да разбере на първо място защо си били втълпили в главата да въстанат и после — защо оказали такава отчаяна съпротива. Главният бунтовник, някой си Бато, отвърнал:

— Вие самите сте си криви. Изпратихте за пазители на стадата си не пастири, не и овчарски кучета — изпратихте ни вълци.

Това не беше съвсем вярно. Сам Август подбираше управителите на граничните си провинции, плащаше им голяма заплата и внимаваше да не прибират нищо от императорските приходи в своите джобове. Данъците се плащаха направо на тях, а не както преди — на несигурни данъкосъбирачески сдружения. Провинциалните управители на Август не бяха никакви вълци, за разлика от републиканските управители, чийто интерес в провинциите им се криеше единствено в това колко повече могат да измъкнат оттам. Мнозина бяха добри овчарски кучета, а някои дори почтени пастири. Но често се случваше Август необмислено да определи по-висок данък, без да има предвид отчаянието, обхванало населението вследствие някоя лоша реколта, болести по добитъка или пък земетръс; но вместо да се оплачат направо на него, че облагането е твърде високо, управителите събираха дължимото до последната стотинка, дори с опасност за бунт. Малцина проявяваха личен интерес към народите, които управляваха. Управителят обикновено се настаняваше в романизирания столичен град, където имаше удобни къщи, театри, храмове, обществени бани и пазари, и дори и през ум не му минаваше да посети по-далечните краища на своята провинция. Всъщност управляваха техните заместници и заместниците на заместниците им и сигурно тези дребни чиновници са упражнявали бюрократическо насилие; вероятно тях Бато е нарекъл вълци, макар „бълхи“ да би била много по-подходяща дума. Не може и да има съмнение, че под управлението на Август провинциите процъфтяваха далеч повече, отколкото при републиката, а освен това, че старите римски провинции, управлявани от членове на Сената, съвсем не бяха тъй богати, както граничните провинции, управлявани от пълномощниците на Август. Това сравнение даде повод за един от малобройните убедителни доводи срещу републиканското управление; макар да бе основан на несъстоятелната

хипотеза, че нивото на средния личен морал сред ръководните хора в една средна република по всяка вероятност е по-нисък от личния морал на един среден абсолютен монарх и неговите избрани помощници; и на погрешния извод, че въпросът за това как са управлявани провинциите е по-важен, отколкото въпросът какво става в самата столица. Да се хвали една монархия само заради онова, което се случва в нейните провинции, ми се струва все едно да се препоръчва правилото човек да има свободата да се отнася с децата си като с роби, ако обаче се отнася към робите си с по-голяма грижа.

За тази скъпа и разорителна война Сенатът гласува правото триумф на Август и Тиберий. Нека си припомним, че по това време единствено Август и членовете на неговото семейство имаха правото на истински триумф, докато другите генерали се награждаваха само с така наречените „триумфални декорации“. Германик, макар и Цезар, получи само тези декорации, и то по технически причини. Август би могъл да го включи и него, но беше тъй благодарен на Тиберий за успешното му ръководене на войната, че не искаше да го огорчава, като отдаде на Германик същите почести. Германик освен това бе повишен един чин по-високо в магистратския си ранг и му бе разрешено да стане консул няколко години преди необходимата възраст. А Кастор, макар и да не бе участвувал във войната, бе удостоен с привилегията да посещава заседанията на Сената, преди още да е станал негов член, а също бе повишен с един чин в магистратския си ранг. (9 г. от н.е.)

Населението в Рим очакваше с вълнение триумфа, който означаваше изобилие на зърно и пари и всякакви други хубави неща: ала го очакваше голямо разочарование. Месец преди деня, определен за триумфа, се появи ужасяващо знамение — храмът на бога на войната на Марсово поле бе ударен от гръмотевица и почти разрушен, — а само няколко дни след това се получи вест от Германия за най-тежката военна загуба, понесена от римляните след поражението на Каре, в Месопотамия, дори, бих казал, след онова при реката Алия преди около четиристотин години. Три легиона бяха изклани и всички завоевания източно от реката Рейн — загубени с един удар; по всичко изглеждаше, че няма какво да попречи на германците да прекосят реката и да опустошат трите уредени и процъфтяващи френски провинции.

Вече разказах за сразяващото въздействие, което оказва тази вест върху Август. Изживя го тъй тежко, защото той бе не само официално отговорен за бедствието като човек, натоварен от римския Сенат и от народа да се грижи за безопасността на всички граници, но бе и моралният виновник за нещастията. То се дължеше на неблагоприятното му да се опитва насилствено да наложи цивилизацията сред тези варвари по-бързо, отколкото те бяха готови да я приемат. Германците, завладени от моя баща, постепенно се приспособяваха към римските навици, приучваха се да си служат с нашите пари, редовно да нареждат пазарища, да строят и да подреждат домовете си по по-културен начин, та дори и да се събират на сборове, които не свършваха, както предишните им сборове, с въоръжени стълкновения. Бяха съюзници по име, но ако бяха ги оставили с течение на времето да забравят старите навици и да разчитат на римските гарнизони за защита срещу все още некултивираните им съседи, докато те самите се наслаждаваха на радостите на мира в провинцията, вероятно само за няколко поколения, а дори и по-скоро щяха да станат миролюбиви и стоворчиви като галите от Прованс. Обаче Вар, един мой роднина, когото Август беше назначил за управител на отвъдрийнска Галия, започнал да се отнася към тях не като към съюзници, а като към подчинена раса; беше зъл човек и не зачитал необикновено голямото значение, което германците отдават на добродетелността на своите жени. Тъкмо тогава на Август му бяха нужни пари, защото Балканската война бе изпразнила военната съкровищница. Той наложи някои нови данъци, от които не бяха освободени и германците в отвъдрийнската област. Вар го уведоми за това какво е в състояние да плати провинцията и в усърдието си — преувеличил.

В лагера на Вар имало двамина германски главатари — Херман и Зигмиргт, които говорели отлично латински и изглеждали напълно романизирани. В предишната война Херман командувал германските помощни войски и предаността му била във всякакво съмнение. Прекарал известно време в Рим и бил дори приет за член на конническото съсловие. Двамата често се хранели с Вар и му били най-близки приятели. Те именно го подсторили да повярва, че сънародниците им, като тях самите, са предани и благодарни на Рим за благата на цивилизацията. Но всъщност поддържали постоянна тайна

връзка с недоволни германски главатари, които убеждавали за известно време да не оказват въоръжена съпротива на римските сили и да си плащат данъците с раболепна готовност. Скоро щели да получат знак за всеобщ бунт. Херман, чието име означава „боец“, и Зигмиргт — по-добре нека го наричаме Сегимер, — чието име означава „весела победа“, били по-хитри от Вар. Неговите помощници непрестанно го предупреждавали, че германците през последните месеци се държат необичайно смирено и че се стараят да приспят подозренията му, преди да вдигнат внезапен бунт; а той се присмивал на тези им думи. Казвал, че германците са много глупава раса, неспособна да измисли подобен план, нито пък да го изпълни, без да издаде тайната много преди да му е дошло времето. Покорството им се дължало на страхливост; колкото по-силно удариш германеца, толкова повече се страхува от тебе: той бил високомерен в момент на благоденствие и независимост, но победен веднаж, идвал с пълзене до нозете ти като куче и цял живот след туй те следвал. Отказал дори да се вслуша в предупрежденията на друг един германски главатар, който мразел Херман и прозирал в далечните му кроежи. Вместо да задържи войските си съсредоточени, както би трябвало да стори в страна само частично покорена, той ги разпръснал.

По тайни нареждания на Херман и Сегимер далечни общини изпратили до Вар молба за военна защита срещу разбойници, както и за ескорти на търговски кервани от Франция. Последвало въоръжено въстание в най-източната част на провинцията. Един събирач на данъци и всичките му помощници били убити. Когато Вар събрал наличните си войски за наказателна експедиция, Херман и Сегимер ги придружили донякъде, а сетне се измъкнали, обяснявайки, че отиват да съберат своите помощни войски и че ще се притекат на помощ, ако му потребват, веднага щом ги повика. Тези помощни войски били вече на оръжие и в засада по пътя, през който щял да мине Вар след няколко дни. Двамата главатари проводили дума на отдалечените общини да нападнат римските войници, изпратени им за защита, и ни един да не оставят жив.

Вар не получил вест за тази сеч, защото никой не оцелял, а и той нямал връзка с главната си квартира. Пътят, който следвал, била някаква горска пътека. Той не взел мерки да изпрати напред авангард от разузнавачи и да сложи охрана на фланговете, а оставил цялата

войска — в която имало много войници, невлизали още в бой — да се влачи в разпокъсана колона, тъй неохранявана, сякаш се намирала на петдесет мили от Рим. Напредвали много бавно, защото непрестанно трябвало да режат дървета и да прехвърлят мостове над потоците за колите на обоза; а това дало възможност на много племенни бойци да се присъединят към засадните войски. Времето внезапно се развалило, завалял проливен дъжд, който не спрял цели двацет и четири часа, наквасил кожените щитове на войниците, направил ги негодни за бой, извадил от строя лъковете на стрелците. Разкаляната пътека станала толкова хлъзгава, че човек едва се задържал, а колите непрестанно засядали. Разстоянието между главата и опашката на колоната се увеличавало неспирно. Тогава от един съседен хълм се вдигнал димен сигнал и германците внезапно налетели по фронта, по тила и по двата фланга.

Германците не бяха достойни съперници на римляните в открита борба и Вар съвсем не бе преувеличил тяхната страхливост. Изпърво се осмелявали да нападат само изостанали войници и коларите от обоза, избягвайки ръкопашния бой, и хвърляли само асџаи и стрели иззад прикрития, а после прибягвали назад в гората, щом някой римлянин размахвал към тях меч или изкрещявал. Но с тази си тактика те взели много жертви. Групи, предвождани от Херман, Сегимер и други главатари, издигнали по пътя препятствия и оставяли зад тях хора да нападат войниците, когато те се опитат да ги разчистят. Това дотолкова забавило ония в опашката на колоната, че те, изплашени да не изостанат съвсем, захвърлили останалите обозни коли и забързали напред с надеждата, че германците, улисани в плякосването, поне за известно време не ще се върнат да ги нападнат.

Водещият легион бил достигнал до някакъв хълм, оголен от скорошен горски пожар — там се строили и зачакали останали два. Обозът им все още бил с тях, загубили били само няколкостотин души. Останалите два легиона пострадали много по-тежко. Някои войници загубили своите части, затова се сформирали нови от по петдесет до двеста души, всяка със свой авангард, ариергард и флангове. Фланговете се придвижвали много бавно — пречели им гъстите дървета и многобройните храсти, та често изоставали от своите другари; авангардистите дали много жертви на барикадите, а пък ариергардистите били неспирно обсипвани с асџаи. На военната

проверка тази същата вечер Вар разбрал, че почти една трета от цялата му войска е избита или липсва. На следващия ден той си пробил път до открито поле, но бил принуден да изостави и последните си обозни коли. Храната била оскъдна, а на третия ден трябвало отново да навлезе в гората. Жертви на втория ден имало малко, защото голяма част от неприятелските орди се занимавала с плячкосване на колите и с отнасяне на плячката, ала на проверката третата вечер едва една четвърт от първоначалния брой отговорила на повикването. На четвъртия ден Вар продължил напред — бил прекалено твърдоглав да се признае за победен и да се откаже от първоначалната си цел, ала времето, което се било пооправило, сега съвсем се влошило и германците, привикнали на поройни дъждове, започнали да стават все по-смели с намаляване на съпротивата. Обградиха ги.

Около пладне Вар разбрал, че всичко е загубено и предпочел да се самоубие, вместо да попадне жив в ръцете на врага. Повече от оцелелите офицери последвали примера му, както и голяма част от войниците. Един само офицер запазил самообладание — същият Касий Херея, който се би в амфитеатъра. Той командувал ариергарда, съставен от савойски планинци, които били привикнали на гористи терени; а когато един от бегълците им съобщил, че Вар е умрял, знамената са пленени и само около триста души са оцелели и годни за борба, Херея решил да спаси поне останалите от закление. Повел хората си назад и прекосил вражеските войски с внезапна атака. Голямата смелост на Касий, част от която успял да вдъхне на войниците, стреснала германците. Те оставили тази малка, решителна група на мира и се впуснали напред за по-лесни победи. Като пример за най-добро военно постижение в наши дни е това, гдето от сто и двадесетте души, с които Касий тръгнал назад, той съумял — след осемдневен поход през вражеска страна — да доведе обратно осемдесет, заедно със знамето на частта им, и да ги прибере в укреплението, от което потеглили преди двадесет дни.

Трудно е да се опише паниката, която обзе Рим, когато се потвърдиха слуховете за сполетялата ни беда. Хората започнаха да прибират вещите си и да ги товарят на коли, сякаш германците вече стояха пред градските врати. Но имаше основания за тревога. Загубите във войната на Балканите бяха толкова тежки, че почти целият резерв от войници в Италия беше изчерпан. Август се видя в чудо, докато

събере армия, която да изпрати под предводителството на Тиберий, за да се отбраняват рейнските предмостови укрепления, които германците очевидно все още не бяха завзели.

Малцина от римските граждани, подлежащи на военна служба, се отзоваха доброволно при публикуването на повиквателната заповед; да потеглиш срещу германците, означаваше сигурна смърт. Тогава Август издаде втора заповед в смисъл, че от онези, които не се явят доброволно в срок от три дни, всеки пети ще бъде лишен от граждански права и имуществото му ще бъде конфискувано. Дори и тогава мнозина се въздържаха, затова той екзекутира няколко души за назидание и принуди останалите да влязат във войската, където не един от тях, нека кажа, се прояви отлично. Призова също така и ония над трийсет и пет години и върна в редовете известен брой ветерани, които бяха изслужили своите шестнайсет години във войската. С всички тях и с един-два полка, съставени от освободени роби, обикновено неподлежащи на военна служба (макар подкрепленията на Германик в Балканската война да бяха съставени предимно от такива), той успя да събере внушителна армия, като отпращаше всяка нова част на север веднага щом им се дадяха оръжия и екипировка.

Срамно и тъжно ми беше, че в този час на изпитание за Рим бях неспособен да служа като войник в негова защита. Отидох при Август и го замолих да ме изпрати някъде, където телесната ми слабост няма да ми пречи: предложих да отида като разузнавач при Тиберий и да помагам в събирането и подреждането на сведенията за движението на неприятеля, при разпитване на пленници, съставяне на карти и възлагане специални задачи на съгледвачите. Когато ми отказа (а пък аз се смятах подготвен за това, тъй като внимателно бях проучил походите в Германия и вече умеех да подреждам мислите си и да се разпореждам с чиновници), предложих да стана главен интендант на Тиберий; щях да изпращам искания до Рим за военни доставки, да ги проверявам и да ги разпределям при пристигането им в базата. Август като че се зарадва, гдето съм се явил с такава готовност, и ми обеща да говори с Тиберий за предложението ми. Ала нищо не излезе. Тиберий, изглежда, ме е сметнал неспособен за каквато и да било полезна работа; а може и да се е раздразнил, че аз съм се явил с подобна молба, когато синът му Кастор се бе отдръпнал и увещал Август да го прати да набира и обучава войници в Южна Италия. Обаче и Германик бе

изпаднал в моето положение — това поне ме утешаваше. Той бе пожелал да служи в Германия, но Август се нуждаеше от него в Рим, където много го обичаха, за да му помогне в потушаването на гражданските размирици, които се опасяваше, че ще възникнат веднага щом армията напуснеше, града.

Междувременно германците бяха изловили всички бегълци от армията на Вар и бяха принесли в жертва на горските си божества десетки от тях, изгаряйки ги живи във върбови клетки. Останалите бяха задържали като пленници. (Някои по-късно бяха откупени близките им на много високи цени, но Август им забрани да се върнат в Италия.) Освен това германците си устройваха безкрайни пиянски пиршества със заграбеното вино и водеха кръвопролитни битки за слава и плячка. Мина дълго време, докато отново се организират и осъзнаят, че не ще срещнат почти никаква съпротива, ако настъпят към Рейн. Но още веднага щом виното започнало да се привършва, те атакуваха слабо защитените гранични укрепления и едно по едно ги завзеха и ограбиха. Едно-единствено укрепление оказа достойна съпротива: укреплението, защищавано от Касий. Германците сигурно биха завзели и него така лесно, както останалите, защото гарнизонът беше малък, но Херман и Сегимер били някъде другаде, а никой от останалите не разбирал римската отбранителна тактика с употребата на метателни машини, костенурки и окопи. В своята твърдина Касий имал голямо количество лъкове и стрели и научил всички — включително жените и робите, да си служат с тях. Успешно отбил няколко смели атаки върху вратите и постоянно поддържал готови големи казани с вряща вода, която изливали върху ония германци, които се опитвали да се прехвърлят през стените със стълби. Германците тъй се улисали с превземането на това укрепление, където очаквали да намерят богата плячка, че не връхлетели рейнските предмостови укрепления, отбранявали от малобройна стража.

Пристигнаха вести за бързото напредване на Тиберий начело на новата му армия. Херман веднага обединил войските си, решен да завземе постовете, преди Тиберий да стигне до тях. Оставил една малка част да нахлуе в укреплението, за което се знаело, че има оскъдни запаси от храна. Касий, който дочул за намеренията на Херман, решил да се измъкне, докато още имал време. В една бурна нощ той потеглил с целия си гарнизон и успял да се прокрадне край

две вражески стражници, когато някои от децата с тях проплакали. На третия пост се завързал ръкопашен бой и ако германците не бързали да нахлуят в града, за да го плякосат, групата на Касий едва ли би оцеляла. Но той някак си успял да избяга и след половин час наредил на своите тръбачи да изсвирят сигнала „бегом напред“, за да помислят германците, че им идва подкрепление; тъй и не ти преследвали. Войниците на най-близкия пост чули римските тръби, защото вятърът духал откъм изток, и досещайки се какво става, изпратили една част, която да придружи гарнизона. Два дни подир това Касий успешно удържал моста срещу масовото нападение на Сегимеровите воители; след това пристигнал авангардът на Тиберий и положението било спасено.

Краят на годината бе отбелязан със заточението на Юлила — обвинена в непрестанни изневери, също както майка си Юлия — на Тремер, малък остров край бреговете на Апулия. Същинската причина за нейното заточение беше, че тя очакваше ново дете, което, бъдеше ли момче, щеше да е правнук на Август, не от рода на Ливия; а напоследък Ливия не поемаше никакви рискове. Юлила вече имаше един син, но той беше нежно, плахо, отпуснато дете и не представляваше опасност. Сам Емилий снабди Ливия с основания за обвинението. Бил се спречкал с Юлила и я обвинил в присъствието на дъщеря им Емилия, че се опитвала да му натрапи дете от друг мъж. Назовал за прелюбодеец Децим, благородник от рода на Силан. Емилия, която беше достатъчно хитра, за да осъзнае, че животът и сигурността ѝ зависят от доброто мнение на Ливия, отишла направо при нея и ѝ разправила какво е чула. Ливия я накарала да го повтори пред Август. Тогава Август призовал Емилий и го запитал дали е вярно, че не той е бащата на Юлилиното дете. Емилий не се сетил, че Емилия е издала и майка си, и него, а си помислил, че връзката, която подозирал между Юлила и Децим, е станала публична тайна. Затова повторил обвинението си, макар то да било плод по-скоро на ревност, отколкото на сигурни данни. Август прибра детето веднага щом се роди и нареди да го хвърлят на планинския склон. Децим отиде на доброволно заточение, последваха го и още неколцина, обвинени, че са били любовници на Юлила по едно или друго време: сред тях беше и поетът Овидий, когото Август, колкото и да е странно, превърна в главния козел отпущения, защото бил написал (години преди това)

„Любовното изкуство“. Тъкмо тази поема, каза Август, била покварила сърцето на внучката му. Нареди всички екземпляри от поемата да се намерят и да се изгорят.

ГЛАВА 13

Август минаваше седемдесетте. Доскоро никой не мислеше за него като за стар човек. Но тези неотдавнашни обществени и лични бедствия много го промениха. Стана избухлив и вече му беше все по-трудно да посреща случайни посетители с обичайната си любезност и да сдържа търпението си на обществени пиршества. Започна да се държи избухливо дори към Ливия. Въпреки това продължаваше да работи съвестно както преди и дори прие ново десетгодишно продължение на монархията. Тиберий и Германик, когато се намираха в града, поемаха много от неговите задължения, които преди той би извършил сам, а Ливия работеше по-усилено от всякога. По време на Балканската война, докато Август отсъствуваше, тя бе останала в Рим, снабдена с дубликат от неговия печат, и поддържайки постоянна връзка с него посредством конни пратеници, сама се бе оправяла с всичко. Август започваше вече малко или много да се примирява с вероятността да бъде наследен от Тиберий. Смяташе го способен да управлява сравнително добре с помощта на Ливия и да провежда неговата собствена политика, но също така се ласкаеше от мисълта, че всички ще усещат липсата на Бащата на Отечеството и ще говорят за Августовия век, както сега говореха за златния век на цар Нума (приемника на Ромул). Въпреки големите си заслуги към Рим Тиберий като личност не бе популярен и сигурно нямаше да стане по-обичан, когато станеше император. Август беше доволен, че Германик, бидейки по-възрастен от Кастор, неговия брат по осиновяване, се явяваше естествен наследник на Тиберий и че малолетните синове на Германик — Нерон и Друз — бяха негови собствени правнуци. Макар съдбата да бе отредила ни един от внуците му да не го наследи, един ден той непременно пак щеше да управлява, както изглеждаше, в лицето на своите правнуци. Защото по това време Август вече беше забравил за Републиката, забравили бяха и всички останали, и бе възприел схващането, че неговите четиридесет години на неуморна и

искрена служба на Рим му дават правото, стига да поиска, да определи своите императорски приемници дори до трето поколение.

Докато Германик беше в Далмация, не му писах за Постум — страхувах се някой от агентите на Ливия да не хване писмото ми, но му разправих всичко веднага щом се върна от войната. Той много се разтревожи и каза, че просто не знаел какво да вярва. Нека обясня — Германик имаше навика всякога да отказва да повярва лошото за когото и да било, докато не получи сигурни доказателства за неговата злина, и обратното — да вменява на всеки най-чисти подбуди. Тази изключителна наивност му бе от голяма полза. Повечето от хората, които срещаше, оставаха поласкани от високата му оценка за моралните им качества и в своите постъпки се стараеха да я оправдаят. Ако му се случеше да зависи от милостта на някой наистина зъл човек, тази негова добросърдечност щеше да го доведе до въжето; но, от друга страна, Германик успяваше да прояви благородството у всеки, който имаше капчица добрина в сърцето си. Затуй и сега ми каза, че не бил склонен да приеме, че Ливиля или Емилия са способни на подобно престъпно злодеяние, макар напоследък, призна той, да бил разочарован от Ливиля. Каза още, че не съм успял да му представя вероятните им мотиви кой знае колко убедително, а съм замесил и баба ни Ливия в историята, което било направо невероятно. Кой разумен човек, викна той изведнъж възмутено, би могъл да заподозре Ливия в подбудителство към подобно злодеяние? Тъй можела да бъде подозряна и Добрата богиня в отравяне на градските кладенци. Но когато в отговор го запитах дали наистина вярва, че Постум е виновен в извършване на две изнасилвания в две последователни вечери, и двете крайно необмислени, и дали го смята способен да лъже и Август, и нас дори и да е бил виновен, той замълча. Винаги бе обичал Постум и много му вярваше. Използувах момента и го накарах да се закълне в духа на покойния ни баща: ако някога открие и най-малкото доказателство, че Постум е бил несправедливо осъден, да каже на Август всичко, което знае за случая, и да го принуди да върне Постум и да накаже лъжците, тъй както заслужават.

В Германия не се случваше нищо особено. Тиберий държеше мостовите, но не се опитваше да прекоси Рейн, все още неуверен във войската си, която бързаше да обучи. И германците не се опитваха да преминат оттатък. Август отново започна да губи търпение с Тиберий

и го подтикваше да отмъсти за Вар без по-нататъшно отлагане и да си върне загубените орли. Тиберий отвърщаше, че нямало нищо по-скъпо за него от това, но че войската му все още не била готова за подобно изпитание. Август изпрати там Германик веднага щом магистратурата му изтече, и тогава Тиберий се принуди да прояви някаква дейност; той всъщност не беше нито мързелив, нито страхливец, а само крайно предпазлив. Прекоси Рейн и си възвърна част от загубената провинция, но германците избягваха открита битка; и Тиберий, и Германик, нащрек да не попаднат в засада, се задоволили само с това да изгорят няколко вражески лагера близо до Рейн и да изтъкнат военната си мощ. Имало няколко схватки, които завършили благополучно — взели няколкостотин пленници. Останаха в тази област до есента, след това се прехвърлиха отвъд Рейн; а през следващата пролет в Рим бе отпразнуван дълго отлаганият триумф за Далмация, към който бе прибавен още един, за тази германска експедиция, просто така, за възвръщане на доверието. Тук трябва да отдадем заслуженото на Тиберий за една великодушна постъпка, към която го подтикна Германик: след като показва на своя триумф Бато, пленения далматински бунтовник, той му върна свободата, даде му голяма сума пари и го засели в Равена. Бато си го заслужаваше — навремето благородно беше позволил на Тиберий да се спаси от една долина, където бе обграден с по-голямата част от войската си. (11 г. от н.е.)

Сега Германик беше консул и Август написа специално писмо, в което го препоръчваше на Сената, както и Сената — на Тиберий. (По този начин, препоръчвайки Сената на Тиберий вместо обратното, Август показва едновременно, че готви Тиберий за свой императорски приемник, по-висшестоящ от Сената, и че не желае да изрича за него похвали, каквито каза за Германик.) Агрипина винаги следваше Германик по време на военните му походи, също както майка ми бе придружавала баща ми. Правеше го предимно от любов към него, но също тъй, защото не искаше да остава сама в Рим и да се излага на опасността да бъде призована пред Август в скалъпено обвинение за изневяра. Не вярваше на Ливия. Беше типична римска матрона от древното предание — силна, смела, скромна, остроумна, набожна, плодовита и целомъдрена. Беше родила вече на Германик четири деца и щеше да му роди още пет.

Въпреки че забраната на Ливия да се появявам на трапезата ѝ все още беше в сила и макар майка ми да не бе променила отношението си към мен, Германик ме викаше сред благородните си приятели всеки път, когато ги събираше. Заради него ме приемаха с уважение; ала мнението на рода за способностите ми беше известно, знаеше се, че и Тиберий го споделя, тъй че никой не си правеше труда да се сприятелява с мен. По съвета на Германик разгласих, че ще организирам четене на последната си историческа творба, и поканих известен брой видни литературни деятели да присъствуват на него. Избрал бях да прочета нещо, над което бях работил задълбочено и което смятах, че ще бъде много интересно за слушателите ми — изследване на сакраменталните изрази, изричани от етруските жреци по време на ритуалното умиване, с латински превод на всеки един, което хвърляше светлина върху много от нашите собствени очистителни ритуали, чието точно значение бе замъглено от времето. Преди това Германик прочете съчинението ми и го показва на майка ми и на Ливия, които го одобриха, а после бе тъй добър да ме изслуша на едно предварително четене. Поздрави ме както за творбата, тъй и за успешното четене, и, изглежда, много ме бе похвалил, защото стаята, която бях определил за четенето, бе препълнена. Ливия не присъствуваше, нямаше го и Август, но там бяха майка ми, самият Германик и Ливиля.

Бях в повишено настроение и съвсем спокоен. Германик ми бе подсказал да се подсиля предварително с чаша вино и аз послушах съвета му. Имаше приготвен стол за Август, в случай че дойде, както и за Ливия, и двата много красиви — столовете, които винаги се запазваха за тях, когато посещаваха дома ни. Щом всички пристигнаха и се настаниха, затвориха вратите и четенето започна. Справях се отлично: усещах, че не чета много бързо, нито бавно, нито високо, нито тихо, а точно както трябва и че слушателите, които не бяха очаквали кой знае какво от мен, са истински заинтересувани, когато се случи една беда. На вратата се похлопа силно, а после, тъй като никой не отвори, почука се пак. Последва нервно блъскане на дръжката и вътре нахлу най-дебелият човек, какъвто съм виждал през живота си, облечен в роба на конник, понесъл в ръка голяма бродирана възглавница. Спрях да чета, защото тъкмо бях стигнал до един труден и важен пасаж, а никой не ме слушаше — всички очи бяха вперени в

конника. Той забеляза Ливий и го поздрави с напевен акцент, характерен, както научих по-късно, за падуанците, сетне отпрати общо поздравление към останалите; това извика кикот. Не обърна особено внимание на Германик като консул, нито на майка ми и на мен като домакини. После се огледа за място и спря поглед на Августовия стол, но той му се видя тесен, затова приближи стола на Ливия. Намести възглавницата си, прибра дрехата край коленете си и се отпусна. И много естествено столът, който бе древно изделие от Египет, част от пляката от двореца на Клеопатра, много фина изработка, се срути под него с трясък.

Всички освен Германик, Ливий и майка ми, както и по-сериозните членове на аудиторията, се изсмяха високо; ала когато конникът се изправи и изпъшка, започна да къльне и да се разтрива и бе отпратен от стаята от един освободен роб, настъпи мълчание и аз се опитах да продължа. Но просто се задавах от смях. Може да е било от виното, което бях изпил, а може би и защото бях съзрял израза на лицето на натрапника, когато столът се огъваше под него, нещо, което никой друг не бе забелязал, защото той бе на първата редица и аз единствен го виждах; във всеки случай да се съсредоточа върху очистителните обреди на етруските, ми бе направо невъзможно. Отначало слушателите споделяха веселието ми и дори се посмяха с мене, но когато, опитвайки се безуспешно да прочета един параграф, отново с крайчеца на окото си съзрях счупения от конника стол, закрепен едва-едва на покосените си крака, пак избухнах, аудиторията прояви нетърпение. Всичко се обърка още повече, защото тъкмо когато се бях преборил със себе си и отново се съсредоточих, за видимо облекчение на Германик, вратите се разтвориха широко и вътре влезе не друг, а самият Август, придружен от Ливия! Преминаха тържествено край редиците от столове и Август седна. Ливия се готвеше да го последва, когато забеляза, че нещо липсва. Запита с висок, кънтящ глас:

— Кой е сядал на *моя* стол?

Германик се опита да обясни, но тя реши, че са я оскърбили и напусна. Август, смутен, я последва. Кой би могъл да ме обвини, че след това обърках всичко? Сякаш самият гръцки бог Мом, олицетворението на грешките и присмеха, се бе наместил на този стол, защото само пет минути по-късно краката се плъзнаха настрани и той

пак падна, а една малка златна лъвска глава, отчупвайки се от една дръжка, се търколи по пода и се намести под десния ми крак, който бе леко повдигнат. Разкикотих се отново, започнах да се давя, да хълцам и да кашлям.

Германик дойде при мен и ме замоли да се овладея, но аз само вдигнах лъвската глава и посочих безпомощно към стола. Този път Германик наистина ми се разсърди. Смръщеното му лице ме разстрои и това ме освести незабавно. Обаче загубих всякакво доверие в себе си и тъй започнах да заеквам, щото четенето завърши много безславно. Германик се опита да изрази благодарност за интересния ми труд — изказа съжаления, че една неприятна случка, ме е прекъснала по средата и че поради същата тази случка Бащата на Отечеството и господарката Ливия, съпругата му, са се оттеглили; изяви надеждата, че в някой по-благоприятен ден в близко бъдеще ще мога да уредя ново четене. Нямах по-внимателен брат от Германик, нито по-благороден човек от него. Но оттогава ни веднъж не съм чел съчиненията си публично.

Един ден Германик дойде при мен много угрижен. Дълго време мълча, накрая се обади:

— Тази сутрин разговарях с Емилий и разговорът се извъртя към бедния Постум. Той подхвана, запита ме какви са били точно обвиненията срещу Постум и каза, очевидно напълно чистосърдечно, че дочул как Постум бил направил опит да изнасят две благороднички, но никой не знаел точно кои. Вгледах се упорито в него, като изрече това, но разбрах, че говори истината. Тогава му предложих да му съобщи каквото знам при условие, че ще пази тайна. Когато му казах, че собствената му дъщеря е обвинила Постум в опит да я изнасят, и то в собствения му дом, той се изненада и отказа да ми повярва. Разгневи се. Заяви, че дойката на Емилия била там през цялото време. Поиска да отиде при Емилия и да я запита вярно ли е и ако е вярно, защо тогава за пръв път го чува; но аз го спрях, напомняйки за обещанието му. Не вярвам на Емилия. Вместо това предложих да разпитаме дойката, но внимателно, да не я уплашим. Изпрати да я повикат и я запита какво са разговаряли Емилия и Постум по време на оная тревога за крадци последната вечер, когато се хранил у тях. Отначало жената не можа да си спомни, но когато аз подхвърлих: „А не беше ли за плодни дръвчета?“, тя отвърна: „Ах, да,

за вредителите по плодните дръвчета.“ Тогава Емилий пожела да узнае дали е ставало дума и за нещо друго по време на отсъствието му, а тя отвърна, че не е. Спомни си как Постум им обяснявал някакъв нов гръцки начин за унищожаване на насекомите, наречен „негърски“, и че тя проявила особен интерес, защото разбирала от овощни градини. Не, каза тя, не била напущала стаята нито за миг. Тогава отидох при Кастор и между другото заговорих за Постум. Нали помниш, имението на Постум бе конфискувано и продадено, докато бях в Далмация, и сумата беше вложена във военната съкровищница? Така... Запитах го какво е станало с едни мои съдове, които Постум бе заел за някакво пиршество, и той ми обясни как бих могъл да си ги върна. После разисквахме изгнанието му. Кастор говореше откровено и с радост заявявам — сега съм убеден, той не е бил в заговора.

— Значи, признаваш, че е имало заговор!

— Страхувам се, че това в края на краищата е единственото обяснение. Но самият Кастор е бил невинен, уверен съм. Разправи ми, без да го насилвам, че Ливила го накарала да дразни Постум в градината, за което Постум ти е разправил. Обясни, че го е сторил само защото Постум много задявал с погледи Ливила, а той, като неин съпруг, се ядосвал. Но каза, че не съжелявал — шегата, да, била твърде безвкусна, — опитът на Постум да изнасили Ливила и собствените му контузии от ръцете на този луд човек правели всички съжаления излишни.

— Повярвал е, значи, че Постум се е опитал да изнасили Ливила?

— Да. Не го опровергах. Не искам Ливила да знае онова, което ние двамата подозираме. Защото разбере ли, и Ливия ще го научи.

— Германик, сега вече вярваш ли, че Ливия е организирала всичко?

Той не ми отговори.

— Ще отидеш ли при Август?

— Дадох ти дума. Винаги удържам думата си.

— Кога ще отидеш при него?

— Сега.

Какво е станало на срещата им, не зная и никога не ще узная. Но Германик изглеждаше много по-весел по време на вечерята и начинът, по който след това избягваше въпросите, ми показваше, че Август му е

повярвал и го е заклекл да мълчи. Много време мина, преди да науча онова, което мога да разкажа сега. Август писал на корсиканците, които от няколко години насам все се оплакваха от пиратски нападения по крайбрежието им, че скоро лично ще ги посети, за да разучи нещата; по пътя си щял да спре в Марсилия, където възнамерявал да освети един храм. Наскоро след това той отплава, но спрял по пътя си на Елба за два дни. На първия ден наредил стражите на Постум на Планазия да бъдат сменени незабавно със съвсем нови хора. Направили го. В същата нощ той отплавал тайно до острова в малка рибарска лодка, придружаван от Фабий Максим, доверен приятел, и от Клемент, който някога беше роб на Постум и много приличаше на бившия си господар. Чувал съм, че Клемент бил незаконен син на Агрипа. Имали щастие да срещнат Постум, щом слезли на сушата. Залагал нощни мрежи за риба и забелязал платното на лодката отдалеч в светлината на ясната луна; бил сам. Август му се разкрил и протегнал ръка с думите: „Прости ми, синко!“ Постум поел ръката му и я целунал. После двамата се отделили, докато Фабий и Клемент стояли на пост. Какво са си говорили, никой не знае; но Август плачел, когато се върнали. Тогава Постум и Клемент разменили дрехите и имената си, Постум поел към Елба с Август и Фабий а Клемент заел Постумовото място в Планазия — докато се получила вест за освобождаването му, което, уверил го Август, щяло да стане скоро. Обещали на Клемент свободата и голяма парична сума, ако успеел да изиграе ролята си както трябва. Щял да се престори на болен за няколко дни и да пусне дълга коса и брада, тъй че никой да не забележи предрешването, още повече, че новите стражи го били видели за съвсем, кратко време. (13 г. от н.е.)

Ливия заподозря, че Август върши нещо зад гърба ѝ. Знаеше колко ненавижда морето, знаеше, че никога не пътува с кораб, ако е могъл да тръгне по суша, дори това да означаваше загуба на ценно време. Вярно, не би могъл да стигне до Корсика другояче освен по вода, ала пиратите не бяха кой знае каква сериозна заплаха и той би могъл да изпрати Кастор или някого от многобройните си подчинени да проучат нещата от негово име. Тя започнала да подпитва и случайно научила, че когато спрял на Елба, Август се разпоредил да сменят Постумовите стражи и че той и Фабий още същата вечер отишли да ловят сепии в малка лодка, придружени от някакъв роб.

Фабий имаше жена на име Марция, която знаеше всичките му тайни, и Ливия, която дотогава изобщо не ѝ бе обръщала внимание, започна да търси приятелството ѝ. Марция беше простидушна женица и бе лесно да се измами. Когато Ливия се уверила, че Марция напълно ѝ вярва, дръпнала я един ден настрана и я запитала: „Хайде сега, мила, кажи ми, много ли се е развълнувал Август, като е срещнал Постум след толкова години? Той е много по-мекосърдечен, отколкото се прави.“ Фабий бил разказал на Марция, че пътуването до Планазия е тайна, която не бива да разкрива на никого, иначе последствията щели да бъдат съдбоносни за него. Затуй отначало тя не искала да отговори. Ливия се засмяла и рекла: „О, ги наистина, си много предпазлива. Приличаш ми на оня Тибериев часови в Далмация, който една вечер искал да пусне самия Тиберий в лагера, когато се връщал от дърга разходка, защото не знаел паролата. «Заповедта си е заповед, генерале» изрекъл тоя идиот. Мила ми Марция, Август няма тайни от мен, нито аз — от Август. Но аз оценявам твоята дискретност.“ И тъй, Марция се извинила и казала: „Фабий разправяше, че много плакал.“ Ливия се обадила: „Разбира се, че ще плаче. Но, Марция, май ще е по-добре да не казваш на Фабий какво сме си говорили — Август не обича другите да знаят колко много ми се доверява. Предполагам, Фабий ти е разправил за роба, нали?“

Това вече било опипване в мрака. Робът може да е бил без значение, но си струвало да се опита. Марция казала: „Да, Фабий разказваше, че поразително приличал на Постум, бил само по-нисък.“

— А дали стражите няма да усетят разликата?

Нямало, смята Фабий. Клемент е от домашните роби на Постум, тъй че ако бъде внимателен, няма да се издаде в незнание, а и, както знаеш, стражите са нови.

Сега на Ливия не ѝ оставаше друго, освен да открие местонахождението на Постум, който според нея се укриваше някъде под името Клемент. Реши, че Август възнамерява да го реабилитира и дори да отстрани Тиберий и да посочи него за свой пряк наследник на монархията в желанието да поправи грешката си. Повикала Тиберий, доверила му всичко и го предупредила за подозренията си. Размириците на Балканите започнаха отново и Август смяташе да изпрати Тиберий да ги потуши, преди да са се разразили нашироко. Германик беше във Франция да събира данъци. Август споменал, че

възнамерява да изпрати и Кастор в Германия; междуременно твърде често разговаряше с Фабий, който според Ливия служеше за връзка с Постум. Веднага щом разчисти пътя, мислела си е Ливия, Август несъмнено ще въведе Постум в Сената, ще анулира декрета срещу му и ще го назначи за свой приемник вместо Тиберий. А с реабилитирането на Постум и собственият ѝ живот щеше да е в опасност; Постум я бе обвинил в отравяне на баща му и братята му и Август не би го обикнал отново, ако не е повярвал, че обвиненията му са били основателни. Изпратила най-доверените си хора да следят действията на Фабий, за да открият някакъв роб на име Клемент; но те не успели да открият нищо. Решила във всеки случай да не губи време и да премахне Фабий. Една нощ го причакаха на улицата, когато отиваше в двореца, и го намушкаха на дванадесет места: маскираните му нападатели избягаха. На погребението се случи нещо скандално. Марция се хвърли върху трупа на съпруга си и го помоли за прошка, заявявайки, че само тя е виновна за смъртта му поради своето лекомислие и непослушание. Тъй или инак, никой не разбра какво искаше да каже и сметнаха, че скръбта я е подлудила.

Ливия каза на Тиберий да поддържа постоянна връзка с нея, докато е на Балканите, и да се придвижва колкото е възможно по-бавно: можело да бъде призован всеки миг. Август, който го бе придружил до Неапол, пътувайки приятно край брега, заболя: стомахът му не беше в ред. Ливия се приготвила да се грижи за него, но той ѝ поблагодарил с думите, че нищо му няма; сам щял да се излекува. Отворил долапа със своите лични лекарства, взел си силно очистително и погладувал един ден. Направо ѝ забранил да се грижи за здравето му; достатъчно ѝ били другите грижи. Весело отказвал да яде друго освен хляб от общата трапеза, вода от каната, от която пиела самата тя, и да похапва зелени смокини, които късал със своите ръце направо от дървото. Нищо в поведението му към Ливия на вид не се било променило, нито пък нейното — към него, но всеки четял мислите на другия. *(14 г. от н.е.)*

Въпреки всички предпазни мерки обаче стомахът му зазлял отново. Трябвало да прекъсне пътуването си при Нола; оттам Ливия изпратила вест на Тиберий. Когато той пристигнал, научил, че Август угасва и с нетърпение го очаква. Вече се бил простил с някои бивши консули, които бяха тръгнали от Рим още при вестта за болестта му.

Запитал ги с усмивка дали е изиграл добре ролята си във фарса; въпрос, който комедийните актьори отправят към публиката в края на представлението. Усмивайки се, макар мнозина да имали сълзи в очите, те отговорили: „Никой не е играл по-добре от теб, Августе.“ — „Тогава изпратете ме с бурно ръкопляскане“ — отвърнал им той. Тиберий пристъпил към постелята му и останал край него три часа, а после излязъл и обявил с натъжен глас, че Бащата на Отечеството токущо е починал в обятията на Ливия, с последен любещ поздрав към него самия, към Сената и към римския народ. Поблагодарил на боговете, че се е завърнал навреме да склопи очите на своя баща и благодетел. Всъщност Август бил мъртъв цяло денонощие, но Ливия скривала това, издавайки обнадеждаващи или тревожни съобщения на всеки два-три часа. По някакво странно съвпадение той умря в същата стая, в която преди седемдесет и пет години бил починал неговият баща. Добре помня как научих тази вест. Беше на двадесети август. Останал бях да спя до късно, защото почти през цялата нощ бях работил над моята история; през лятото ми бе по-лесно да работя нощем, а денем да спя. Събуди ме пристигането на двама стари конници, които се извиниха, че ме безпокоят, но работата била неотложна. Август бил мъртъв и благородното съсловие на конниците се събрало набързо и ме избрало за свой представител в Сената. Трябваше да запитам дали ще бъдат удостоени с честта да донесат Август в Рим на раменете си. Бях полусънен и не мислех какво казвам. Извиках:

— Отровата е царица! Отровата е царица!

Те се спогледаха тревожно и смутено, аз се съвзех, извиних се, обяснявайки, че съм сънувал ужасен сън и съм повтарял думите, които съм чул. Помолих ги да повторят съобщението си, а после им поблагодарих за честта и се заех да сторя исканото. Разбира се, съвсем не беше кой знае каква чест да те обявят за знатен конник. Всеки свободно роден, който не се бе опозорил по някакъв начин и притежаваше имущество над определена стойност, по право принадлежеше към конническото съсловие; а като се имат предвид роднинските ми връзки, стига да бях показал поне средни способности, досега самият аз щях да бъда почетен член на Сената, като връстника ми Кастор. Избрали ме бяха всъщност, защото единствен от цялата императорска фамилия принадлежах все още съм

по-долното съсловие, та да се избегне завистта между другите конници. Това бе първият път, когато посетих Сената по време на заседание. Отправих молбата, без да заеквам, без да забравя думите си, без да се опозоря по какъвто и да било начин.

ГЛАВА 14

Макар да беше ясно, че силите на Август вече го напускат и че не му остават много години живот, Рим не можеше да свикне с мисълта за неговата смърт. Не ще е произволно сравнение, ако кажа, че градът се чувствуваше така, както се чувствува момчето, когато загуби своя баща. Дали бащата е бил смелчага или страхливец, справедлив или не, щедър или свидлив, това не е от значение; той е бил баща на това момче и никой чичо, нито по-голям брат не са в състояние да го заместят. Защото управлението на Август бе продължило дълго време и човек би трябвало да е минал средната възраст, за да помни преди него. Затова не беше кой знае колко странно, че Сенатът се събра да размисли дали да му се отдадат и в Рим божествените почести, които още приживе му се отдаваха в провинциите.

Синът на Полион, Гал — мразен от Тиберий, защото се бе оженил за Випсания (първата съпруга на Тиберий, както си спомняте, с която бе принуден да се разведе заради Юлия) и защото никога публично не бе отрекъл оня слух, който го правеше същинския баща на Кастор, а и понеже имаше остър език, — та този Гал бе единственият от сенаторите, който се осмели да изкаже съмнение в уместността на предложението. Стана да попита каква божия поличба се явила, за да подскаже, че Август ще бъде желан в небесните селения — нима ще е достатъчна препоръката на смъртните му приятели и почитатели?

Последва неловко мълчание, но накрая Тиберий се вдигна тежко и каза:

— Преди сто дни, както си спомняте, постаментът на статуята на моя баща Август бе поразен от мълния. Първата буква от името му бе изличена, останаха думите ЕЗАР АВГУСТ. Какво е значението на латинската буква С? Тя е знакът за една стотица. А какво означава ЕЗАР? Ще ви кажа. Означава „бог“ на етруски език. Ясно, сто дни след удара на мълнията Август ще трябва да стане бог в Рим. Какво по-ясно знамение от това?

Макар Тиберий да си приписа славата за това тълкуване, всъщност аз бях, който пръв обясних значението на ЕЗАР (странната дума бе широко разисквана), защото аз бях единственият човек в Рим, който бе запознат с етруския език. Казал бях на мама за това и тя ме нарече фантазиращ глупак; но очевидно е била удивена, за да повтори думите ми на Тиберий, защото никому другиму не съм го казвал.

Гал запитва: защо Юпитер трябвало да праща поличбите си на етруски, когато можел на гръцки или на латински? Никой ли не е видял друг някакъв, по-сигурен знак? Лесно било да се създават нови божества за невежи азиатски провинциалисти, но благородният Сенат трябвало да се замисли, преди да накара образованите граждани да боготворят един измежду техните собствени редици колкото и да бил виден той. И по всяка вероятност Гал щеше да попречи на декрета с този свой призив към римската гордост и здравомислие, ако не беше друг старши магистрат, наречен Атик. Той стана да заяви тържествено, че когато изгаряли тялото на Август на Марсово поле, бил видял облак да се спуща от небесата, а духът на покойния се покачил на него, също както легендата разказва, че духовете на Ромул и Херкулес са се възнесли. Готов бил да се закълне във всички богове, че говорел истината.

Тази реч бе изпратена с гръмки ръкопляскания и Тиберий тържествуващо запитва дали Гал има други забележки. Гал отвърна, че имал. Спомнял си, каза той, друга една древна легенда за внезапната смърт и изчезването на Ромул, която се срещала в трудовете и на най-сериозните историци, като противоречие на оная, цитирана от неговия високоуважаван и честен приятел Атик: а именно, че Ромул бил толкова мразен заради тиранството си над един свободен народ, щото един ден, възползувайки се от внезапно падналата мъгла, сенаторите го умъртвили, нарязали го на парчета и изнесли парчетата под тогите си.

— Ами за Херкулес какво пък ще кажеш? — бързо се обади кой. Гал рече:

— Сам Тиберий в своето цветисто слово на погребението осъди сравнението между Август и Херкулес. Думите му бяха следните:

„В своето детство Херкулес се е борил само със змии, а дори и като зрял мъж — само с една-две сърни и с един див глиган, който убил, и с един лъв; и дори това сторил неохотно, под командата на другиго. Докато Август се бори не със зверове, а с хора, и то по своя

собствена воля“ — и прочее, и прочее. Но истинското ми основание да осъдя това сравнение се крие в обстоятелствата на Херкулесовата смърт.

След тези думи той седна. Намекът бе съвършено ясен за всеки, който слушаше; защото легендата гласи, че Херкулес е умрял от отрова, поднесена му от собствената му съпруга.

Но предложението за обожествяването на Август беше прието. Издигнаха му се храмове в Рим и в съседните градове. Създадена бе жреческа колегия за извършване на неговите обреди, а Ливия, която едновременно с това бе удостоена с титлите Юлия и Августа, бе издигната за негова върховна жрица. Атик бе награден от Ливия с десет хиляди златици и назначен за един от новите жреци на Август, дори му опростиха високата встъпителна вноска. И мене ме направиха негов жрец, но трябваше да внеса по-висока такса от всички останали, защото бях внук на Ливия. Никой не посмя да запита защо пък това видение за Августовото възнесение е било забелязано само от Атик. Разправяше се шегата, че през нощта преди погребението Ливия скрила един орел в клетка на върха на кладата, а щом кладата пламнела, клетката трябвало да се отвори от някого долу, който тайно щял да дръпне връвта на вратата ѝ. Тогава орелът щял да излети нагоре и всички щели да го вземат за духа на Август. За беда чудото не могло да се осъществи. Вратата на клетката не се отворила. Но вместо да си замълчи и да остави орела да изгори, офицерът, оставен на пост, се изкатерил по кладата и отворил клетката със собствените си ръце. Ливия била принудена да заяви, че орелът бил пуснат по нейно нареждане като символ.

Няма да разказвам повече за погребението на Август, макар по-величествено погребение да не е ставало в Рим, защото вече трябва да се отказвам от всичко онова в моя разказ, което е от второстепенно значение: достатъчно изписах в тези тринадесет свитъка най-хубав папирус — от новата хартиена работилница, която наскоро основах, — а още не съм изложил и третината от онова, което искам да кажа. Но не бива да отминавам съдържанието на Августовото завещание, чието прочитане се очакваше с всеобщ интерес и нетърпение. От всички най-нетърпелив да узная съдържанието му бях аз и ще ви кажа защо.

Месец преди смъртта си Август внезапно се бе появил на вратата на работната ми стая — ходил бе да посети майка ми, която се

съвземаше подир тежка болест — и след като отпрати придружвачите си, заговори ми объркано, без да ме поглежда, стеснително, сякаш той беше Клавдий, а пък аз — Август. Взе една книга от своята история и прочете един пасаж.

— Великолепен стил! — възкликна. — А кога ще бъде завършена?

Казах му:

— Най-късно до един месец — а той ме поздрави и рече, че тогава щял да нареди да се организира публично четене на негови разноски, щял да покани приятелите си да слушат. Останах много изненадан от всичко това, но той продължи дружелюбно да ме пита дали не бих предпочел един професионален четец, който да я прочете, както този труд заслужавал, вместо да се моря сам: подхвърли, че публично четене на собствен труд сигурно било притеснително нещо — дори и коравият стар Полион си признал, че в такива случаи изпитвал голяма нервност. Благодарих му най-искрено и сърдечно и отвърнах, че един професионалист очевидно ще бъде много по-подходящ, ако действително трудът ми заслужава подобна чест.

Изведнъж той протегна ръка към мен.

— Клавдий, сърдиш ли ми се?

Какво да отговоря? Сълзи бликнаха в очите ми и промълвих, че много го уважавам и че той никога не е сторил нещо, с което да извика моята ненавист. А той отвърна с въздишка:

— Да, но и нищо, с което да заслужи обичта ти. Почакай още няколко месеца. Клавдий, и тогава, надявам се, ще мога да заслужи и обичта ти, и твоята благодарност. Германик ми разправя за теб. Каза, че оставаш верен на три неща: на приятелите, на Рим и на истината. Много бих се гордял, ако Германик си мислеше същото и за мене.

— Обичта на Германик към теб е равна почти на боготворене — обадих се. — Неведнъж ми го е казвал.

Лицето му просветна.

— Кълнеш ли се? Много съм щастлив. И тъй, Клавдий, сега помежду ни има здрава връзка — доброто мнение на Германик. А онова, което дойдох да ти кажа, е следното: много зле се държах с тебе през тези години, искрено съжалявам и отсега нататък ще видиш как нещата ще се променят. — А после издекламира на гръцки: — „Който те е ранил, ще те излекува“ — и при тези думи ме прегърна. Когато си

тръгна, подхвърли през рамо: — Току-що бях при девиците-весталки и нанесох важни поправки в един мой документ, който те съхраняват, а понеже ти сам си отговорен отчасти за това, изтъкнах те повече, отколкото досега. Но нито дума!

— Можеш да ми вярваш — отговорих. С всичко това той е могъл да каже само едно: че е повярвал Постумовата история така, както я предадох на Германик, и че сега го реабилитира като свой наследник в завещанието си (което се съхраняваше от весталките); и че и аз щях да се облагодетелствувам като награда за верността си към него. Тогава естествено не знаех за посещението на Август на Планазия, но уверено очаквах Постум да бъде върнат и да бъде приет с почести. Обаче останах измамен. Понеже Август бе запазил пълна тайна за новото си завещание, чиито свидетели бяха Фабий Максим и още неколцина грохнали стари жреци, не беше трудно то да се заличи в полза на онова, което бе направил шест години преди това по време на обезнаследяването на Постум. Началното изречение гласеше: „Понеже злата съдба ме лиши от Гай и Луций, моите синове, сега по своя воля определям Тиберий Клавдий Нерон Цезар за пръв мой наследник на две трети от моето имущество: а останалата третина, пак на първо място, по своя воля оставям на любимата ми съпруга Ливия, ако Сенатът благосклонно ѝ разреши да наследи толкова много (защото то надвишава установеното по закона наследство за вдовица) и ако направи изключение в нейния случай заради големите ѝ заслуги към държавата.“ На второ място — т.е. в случай, че споменатите на първо място наследници умрат или по друг начин станат неспособни да унаследяват — той поставяше ония свои правнуци и праправнуци, които бяха от рода на Юлиите и не бяха си навлекли публично опозоряване; ала Постум бе обезнаследен, тъй че ставаше дума за Германик, като осиновен син на Тиберий и съпруг на Агрипина, както и самата Агрипина и нейните деца и Кастор, Ливила и техните деца. В тази втора поредица Кастор трябваше да наследи една трета, а Германик и семейството му две трети от имуществото. На трето място завещанието назоваваше различни сенатори и далечни роднини; ала по-скоро като знак на благосклонност, отколкото на облагодетелствуване. Не е възможно Август да си е мислил, че ще надживее толкова много от наследниците си по първа и втора линия. Наследниците от трета линия бяха групирани в три категории: десетте

най-привилегировани бяха определени за съвместни наследници на половината имущество, следващите по-привилегировани петдесет трябваше да си поделят една трета от имуществото, а третата група съдържаше имената на още петдесет, които щяха да наследят останалата шестина. Последното име в последния списък в последната група беше на Тиберий Клавдий Друз Нерон Германик, което означаваше Кла-Кла-Клавдий или Клавдий Идиота, или както синчетата на Германик вече се бяха научили да го наричат — „Бедния чичо Клавдий“ — всъщност моето. Юлия или Юлила изобщо не бяха споменати освен в последния параграф, където се забраняваше прахът им да бъде заровен в мавзолея до неговите собствени останки, когато и двете умрат.

Макар през последните двадесет години Август да се бе облагодетелствувал от завещанията на починали стари свои другари, които бе надживял, макар това да възлизаше на повече от сто и четиридесет милиона златици, макар да бе живял много пестеливо, той бе изразходвал толкова много за храмове и обществено строителство, за помощи и забавления на населението, за гранични войни (когато средствата на военната хазна биваха изчерпани) и за други подобни държавни разходи, че от тези сто и четиридесет милиона и други лични големи суми, събрани от разни източници, за дарение оставаха само петнадесет милиона, но по-голямата част от тях трудно можеха да се превърнат в пари. Това обаче не включваше известни важни парични суми, неотбелязани в завещанието и здраво вързани в торби в подземията на Капитолия, които бяха заделени като специални посмъртни дарения за съюзни царе, за сенатори и конници, за негови войници и за гражданите на Рим. Те надвишаваха два милиона. Имаше и сума, отделена за разноски по погребението му. Всички останаха изненадани от оскъдността на имуществото, плъзнаха най-различни грозни слухове, докато се прегледаха сметките на Август, и стана ясно, че няма измама от страна на изпълнителите на завещанието. Гражданите бяха много недоволни от малките дарения, а когато бе изпълнена една пиеса в памет на Август, на обществени разноски, в театъра се вдигна истински бунт. Сенатът бе определил толкова малки възнаграждения, че един от актьорите в пиесата отказа да играе за тази нищожна сума. За недоволството на армията ще разкажа по-нататък. Но първо за Тиберий.

Август бе назначил Тиберий за свой съуправник и свой наследник, ала нямаше право да му предаде монархията или поне не по този начин. Имаше право само да го препоръча на Сената, към който сега се възвръщаше цялата власт, упражнявана доскоро от него. Сенатът не обичаше Тиберий, нито го искаше за император, но Германик, когото биха избрали, ако имаха тази възможност, не беше в Рим. А претенциите на Тиберий не можеха да бъдат отхвърлени току-така.

И тъй, никой не се осмеляваше да спомене друго име освен неговото и всички единодушно гласуваха предложението, направено от консулите, с което Тиберий се поканваше да подхване работата на Август оттам, където Август я бе оставил. Той даде уклончив отговор, подчерта огромната отговорност, с която се опитваха да го натоварят, изтъкна, че нямал такива големи стремежи. Заяви, че единствен богът Август бил в състояние да поеме подобна тежка задача и че според него най-добре било да разделят Августовите задачи на три части и тъй да поделят и отговорността.

Сенаторите в желанието си да спечелят благоволенieto му викнаха, че триумвиратът (или управлението от трима) бил вече опитван неведнъж още в миналия век и че единствено монархията спасила страната от последвалите граждански войни. Разигра се срамна сцена. Сенаторите започнаха да плачат и да се вайкат, взеха да прегръщат коленете на Тиберий, да го умоляват да изпълни молбата им. Тиберий, за да сложи край на тази история, заяви, че не желяел да се изплъзне от задачите, които му поставят, но остана на становището, че не бил достоен за целия товар. Не бил вече млад — петдесет и шест годишен, а и зрението му било отслабнало. Но бил готов да поеме всяка друга служба, която му възложат. Всичко това бе разиграно, за да не може никой да го обвини, че е взел властта с прекалена охота; а най-вече, за да знаят Германик и Постум (когато се случеше той да отсъствува от Рим) здравите му позиции в града. Защото се страхуваше от Германик, чиято популярност в армията бе далече по-голяма от неговата собствена. Той бе уверен, че Германик не е човек, който ще се опита да завземе властта за своя лична облага, но съзнаваше, че ако някога научи за укритото завещание, ще се опита да върне Постум на законното му място и дори да го направи третия — Тиберий, Германик и Постум — в новия триумвират. Агрипина бе много предана на

Постум и Германик се уповаваше на съветите ѝ така, както Август — на Ливиините. Ако Германик тръгнаше с войските си към Рим, целият Сенат щеше с радост да го посрещне: Тиберий знаеше това. А случеше ли се най-лошото, със скромното си поведение в настоящия момент той щеше да има възможност да спаси живота си и да го преживее в почетно усамотение.

Сенатът разбра, че Тиберий всъщност от сърце желае онова, което привидно тъй скромно отхвърля, и тъкмо се готвеше отново и подхване молбата си, когато Гал се намеси с най-делови глас:

— Добре, Тиберий, кажи в такъв случай коя част от ръководството би желал да ти се повери?

Тиберий се смути от този неудобен и неочакван въпрос. Помълча малко, а сетне каза:

— Не е редно човек сам да разпределя и сам да избира; а и да беше възможно, нескромно би било от моя страна да си избира или пък да отхвърля който и да било определен клон от управлението, когато, както вече обясних, наистина искам изобщо да ме освободите.

Но Гал продължи настъплението:

— Единственото възможно разпределение на империята е следното: първо — Рим и цяла Италия; второ — армиите; и трето — провинциите. Кое от трите ще си избереш?

А когато Тиберий не се обади, Гал продължи:

— Добре. Знам, че на това отговор няма. Затова и зададох въпроса. Исках с мълчанието си да признаеш, че е глупаво да се приказва за разделение на три на административна система, изградена и централно ръководена от една-единствена личност. Или ще трябва да се върнем към републиканската форма на управление, или ще продължаваме с монархията. С тия приказки за триумвират само губим времето на Сената, който, както изглежда, е за монархия. Предложиха ти монархията. Или я приеми, или се откажи.

Друг един сенатор, приятел на Гал, каза:

— В качеството си на народен трибун имаш право да наложиш вето на консулите, които ти предлагат монархията. И ако наистина не я желаеш, би трябвало още преди половин час да наложиш това вето.

И тъй, Тиберий бе принуден да помоли Сената за извинение и да заяви, че тази внезапна и неочаквано оказана му чест го е объркала: поиска позволение да обмисли отговора си.

Тогава Сенатът бе разпуснат, а при следващото му събиране Тиберий им разреши да му гласуват една по една всички длъжности на Август. Но никога не си послужи с името Август, с което също бе удостоен, освен когато пишеше до чуждестранни царе; и гледаше да възпре всякакви опити да му се оказват божествени почести. Имаше и друго обяснение за това негово предпазливо държане, а именно, че Ливия публично се бе похвалила, че той получил монархията като подарък от самата нея. Похвалила се бе не само за да закрепи позицията си като вдовица на Август, но и за да предупреди Тиберий, че ако престъпленията ѝ някой ден излязат на бял свят, ще го сметнат за неин съучастник като лице, което лично се е облагодетелствувало от тях. Естествено той не желаше да изглежда, че ѝ е задължен, искаше всички да мислят, че монархията му е била наложена от Сената против волята му.

Сенатът заливаше Ливия с възхвали и искаше да я удостои с многобройни, нечувани досега почести. Ала Ливия, бидейки жена, нямаше право да присъствува на дебатите в Сената и по закон сега се намираще под опекунството на Тиберий — той бе станал, глава на рода на Юлиите. Понеже от своя страна се бе отказал от титлата „Баща на Отечеството“, той отказа и за нея титлата „Майка на Отечеството“, която ѝ бе предложена, под предлог, че скромността не би ѝ позволила да я приеме. Въпреки всичко обаче Тиберий много се страхуваше от Ливия и в началото, докато изучаваше тайните похвати на императорската система, бе напълно зависим от нея. Не ставаше дума само за усвояване на установения ред. Криминалните досиета на всички видни личности от двете съсловия и на повечето лични жени, докладите на тайната служба за различни неща, частната кореспонденция на Август със съюзническите царе и техните близки, копия от предателски писма — прочетени и съответно пак препратени до адресанта, — всичко това се пазеше от Ливия и бе написано с тайно писмо, та Тиберий не можеше да го разчете без нейна помощ. Но той знаеше също така, че и тя е много зависима от него. Помежду им съществуваше разбирателство за предпазливо съдружие. Тя дори му поблагодари, загдето бе отказал предложената ѝ титла, каза му, че бил постъпил много правилно; а в замяна той обеща да накара да ѝ гласуват всички други титли, които би пожелала, щом положението им секрепи. Като доказателство за верността си поставяше името ѝ до

своето във всички държавни писма. В доказателство пък за своята вяроност тя му предаде ключа за обикновения шифър, но не и за поверителния, чиято тайна, каза тя, била умряла едно с Август. А тъкмо с този таен шифър бяха написани досиетата.

Сега да кажа за Германик. Когато Германик научи в Лион за смъртта на Август и за условията в завещанието, както и за възцаряването на Тиберий, сметна за свой дълг да застане верноподанически на страната на новия режим. Беше племенник на Тиберий и негов осиновен син и макар между тях да не съществуваше истинска обич, можеха да работят без недоразумения както в Рим, така и на война. Той не подозираше Тиберий в съучастничество в заговора, който бе довел до изгнаничеството на Постум; нищичко не знаеше за укритото завещание, а освен това все още смяташе, че Постум е на Планазия — защото Август не бе казал другиму освен на Фабий нито за посещението, нито за замяната. Реши обаче да се върне в Рим колкото може по-скоро и откровено да обсъди случая на Постум с Тиберий. Смяташе да обясни, че Август му е съобщил поверително намерението си да прибере Постум и да му възвърне благоволенията си веднага щом има достатъчно доказателства за неговата невинност, които да представи на Сената; и че макар смъртта да му бе попречила да изпълни намеренията си, те трябва да бъдат уважени. Щеше да настоява за незабавното връщане на Постум, за връщане на конфискуваните му имуществата и за издигането му на почетна служба; и най-сетне и принудителното отстраняване на Ливия от държавните работи, загдето несправедливо бе причинила неговото изгнаничество. Но преди да успее да стори каквото и да било по този въпрос, от Майнц дойде вест за бунт в армията на Рейн, а после, докато бързаше нататък, за да го потуши, пристигна и вестта за смъртта на Постум. Постум, съобщаваха, бил убит от началника на охраната, който имал нареждане от Август да не позволи внукът му да го надживее. Германик бе поразен и опечален, че Постум е бил убит, но в момента нямаше време да мисли за друго освен за бунта. Трябва да знаете обаче, че бедният Клавдий преживя страшна скръб, защото бедният Клавдий в ония дни имаше излишък от свободно време. За бедния Клавдий по онова време дори бе много трудно да намери занимание за своя ум. Никой не е в състояние да пише история повече от пет-шест часа на ден, особено пък когато няма почти никаква надежда някой

някога да прочете написаното. Затова се отдадох на скръбта. Откъде можех да знам, че убитият е бил Клемент и че убийството не само не е било наредено от Август, но че дори и Ливия, и Тиберий не са имали пръст в него?

Защото човекът, отговорен за убийството на Клемент, беше един стар член на конническото съсловие, наречен Крисп, собственик на Градините на Салустий и близък приятел на Август. В Рим още щом научил за смъртта на Август, той не дочакал да се посъветва с Ливия и Тиберий в Нола, а незабавно изпратил на началника на стражата в Планазия заповед за екзекуцията на Постум, заверена с печата на Тиберий. Тиберий му бил поверил този втори печат за заверка на някои служебни документи, които не успял да приготви, преди да тръгне за Балканите. Крисп знаел, че Тиберий ще се разгневи или ще се престори на разгневен, но обяснил на Ливия, чиято подкрепа потърсил веднага, че бил отстранил Постум, защото уж научил за заговора на някои преториански офицери, които искали да изпратят кораб да освободи Юлия и Постум и да ги отведе при легионите в Кьолн; там Германик и Агрипина щели да ги посрещнат и подслонят, а после офицерите щели да принудят Германик и Постум да настъпят към Рим. Тиберий много се разгневил, загдето са си послужили с името му по този начин, но Ливия запази самообладание и се престори, че убитият *наистина* е Постум. Крисп не беше наказан и Сенатът бе неофициално уведомен, че Постум е загинал по нареждане на своя обожествен дядо, който мъдро предвидил, че буйният младеж ще се опита да узурпира върховната власт веднага щом научи за смъртта му; както всъщност и направил. Подбудите на Крисп за убийството на Постум не бяха извикани от желание да се спечели благоволенieto на Тиберий или на Ливия, нито пък да се предотврати гражданска война. Той си отмъщаваше за една обида:

Крисп, който бе толкова мързелив, колкото бе и богат, веднаж се бе похвалил, че никога не се бил стремил към някаква служба, защото предпочитал да си бъде обикновен римски конник, а Постум му бе отвърнал:

— Обикновен римски конник, така ли, Крисп? Ами тогава най-добре ще е да вземеш няколко обикновени римски урока по езда.

Тиберий още не бе научил за бунта. Написа на Германик дружелюбно писмо със съболезнования за загубата на Август и с

уверение, че сега Рим очаквал от него и осиновения му брат Кастор да защитават границите, защото сам той бил твърде стар за военна служба в чужди страни и Сенатът искал от него да ръководи работите в Рим. Съобщавайки за смъртта на Постум, той пишеше, че се ужасявал от нейната жестокост, но не можел да се съмнява, че Август е проявил мъдрост с тази си постъпка. Не споменаваше за Крисп. Единственото заключение, което Германик можеше да си извади, бе, че Август пак е променил отношението си към Постум вследствие някакви сведения, за които той самият не знаеше; и за известно време остави нещата така.

ГЛАВА 15

Рейнските бунтове избухнаха в подкрепа на един бунт сред войските на Балканите. Разочарованието на войниците от възнаграждението според завещанието на Август — четиримесечна залата, само по три златици на човек — разрови някои стари недоволства и те решиха, че несигурното положение на Тиберий ще принуди да задоволи всички техни разумни искания, за да спели благоразположението им. Тези искания включваха повишение на заплатите, служба, ограничена до шестнадесет години, и отслабване на лагерната дисциплина. Заплатата наистина бе недостатъчна: войниците бяха длъжни сами да се въоръжават и екипират, а цените се бяха повишили. Освен това недостигът от военни резерви бе задържал под знамената хиляди войници, които години преди това би трябвало да са освободени, под знамената бяха повикани и ветерани, съвсем негодни за военна служба. Освен туй също така военните части, съставени от наскоро освободени роби бяха толкова негодни, че Тиберий бе сметнал за необходимо да затегне дисциплината, избирайки за офицери тиранични личности, на които бе дал нареждане да държат хората си непрестанно под наряд и да налагат при всеки удобен случай гърбовете на войниците с лозовите си пръчки — символи за ранга им.

Когато вестта за смъртта на Август достигнала до войските на Балканите, три кохорти били на един общ летен лагер и военачалникът им разрешил няколкодневна почивка без маршируване и наряди. Приятният вкус на почивката и безделието ги размекнал и те отказали да се подчиняват на офицерите си, когато отново ги извикали в строя. Предявили известни искания. Военачалникът им обяснил, че нямам право да задоволи исканията им, и ги предупредил за опасността от подобно бунтарско настроение. Те не упражнили насилие, но отказали да се подчинят на заповедите и накрая го принудили да изпрати сина си в Рим, за да предаде исканията им на Тиберий. След като синът напуснал лагера, за да изпълни мисията си, размириците се усилили. По-недисциплинираните войници се втурнали да грабят лагера и

съседните села, а когато военачалникът арестувал подсторниците, останалите разбили стражницата и ги освободили, като накрая убили и един от офицерите, който се опитал да се противопостави. Този офицер носел прозвището „Старият-дай-ми-друга“, защото, след като счупел пръчката си о гърба на войника, искал да му дадат втора, а понякога и трета. Когато синът на военачалника пристигна в Рим, Тиберий изпрати Кастор в помощ на баща му, начело на две дружини от преторианци, един ескадрон от конници-преторианци и по-голямата част от дворцовата охрана, които бяха германци; един щабен офицер на име Сеян, синът на командира на преторианците и един от малцината приближени на Тиберий, тръгна с Кастор като негов помощник. За този същия Сеян по-късно ще разкажа още. Щом пристигнал, Кастор се обърнал към войнишката тълпа с достойни и безстрашни думи и им прочел писмо от баща си, в което той обещавал да се погрижи за непобедимите кохорти, с които сам споделял несгодите на многобройни войни, и да започне преговори със Сената за техните искания веднага щом се съвземел от скръбта си по загубата на Август. Междувременно, пишел той, синът му идвал при тях, за да направи на място всички възможни отстъпки — другото трябвало да остане грижа на Сената.

Бунтовниците изпратили един от своите офицери да преговаря вместо тях и да представи исканията им, защото никой войник не смеел да стори това от страх, че после могат да го обвинят в подстрекателство. Кастор заявил, че много съжалява, но шестнайсетгодишният срок на службата, уволняването на ветераните, както и увеличаването на заплатата на цял един сребърен динар на ден били искания, които той нямал правото да разреши. Единствени баща му и Сенатът можели да правят подобни отстъпки.

Това разгневило войниците. Запитали защо тогава се е домъкнал, като нямал власт да стори нищичко за тях. Баща му Тиберий, казали, се подигравал с тях все по същия начин, всякога щом му представяли своите искания; вечно се прикривал зад гърба на Август и Сената. А какво всъщност представлявал този Сенат? Тумба от негодни богати мързеливци, повечето от които били готови да си умрат от страх само при вида на вражески щит или на гневно размахан меч! Започнали да мятат камъни по хората на Кастор и положението взело опасен обрат. Но в същата нощ нещата се заздравили благодарение на една щастлива

случайност. Станало лунно затъмнение, което се отразило на армията по удивителен начин — всички войници са суеверни. Взели затъмнението като знак, че небесата са разгневени заради убийството на „Стария-дай-ми-друга“ и заради бунта им срещу началствата. Сред бунтовниците имало неколцина тайни привърженици на властта, та един от тях се явил пред Кастор и му предложил да събере и другите като него и да ги изпрати край палатките по двама-трима, за да вразумят останалите. Сторили го. На утрото в лагера царяло съвсем друго настроение и Кастор, макар да склонил да изпрати отново сина на пълководеца при Тиберий, пак със същите искания, подкрепени от него самия, арестувал двамината, които започнали бунта, и публично ги екзекутирал. Останалите не се възпротивили дори доброволно предали петимата убийци на офицера като доказателство за тяхната собствена вярност. Но все още твърдо отказвали да се нареждат в строя, както и да извършват други освен най-належащите наряди, докато не пристигнел отговор от Рим. Времето се развалило, пороен дъжд наводнил лагера и за войниците станало невъзможно да поддържат връзка между палатките. Сметнали това като ново предупреждение от небесата и преди още пратеникът да е успял да се върне, бунтът утихнал, а войниците послушно потеглили към зимния си лагер под команда на своите началници.

Обаче бунтът на Рейн бил много по-сериозен. Римска Германия по това време граничеше на изток с Рейн и бе разделена на две провинции — Горна и Долна. Столица на Горната провинция, която навлизаше в Швейцария, беше Майнц, а столица на Долната, която се простираше на север до реките Скулт и Сабру, беше Кьолн. Армия от четири легиона охраняваше всяка от провинциите, а Германик им бе главнокомандващ. Размириците започнали в един летен лагер на Долната армия. Недоволствата били същите както на балканската армия, обаче поведението на бунтовниците било много по-буйно поради по-големия брой новобранци — освободени роби от Рим. Тези освободенци все още си оставаха роби по дух, привикнали на много по-лек и охолен живот, отколкото свободно родените граждани — предимно бедни селяци, които съставляваха гръбнака на армията. Освободенците ставаха извънредно лоши войници и лошотията им не можеше да се повлияе от никаква войнишка солидарност. Защото това

не бяха легионите, които Германик бе командувал в последния поход; бяха хората на Тиберий.

Пълководецът загубил ума и дума и не бил в състояние да овладее нахалството на бунтовниците, които го заобиколили с оплаквания и заплахи. Нервността му ги окуражила да се нахвърлят върху най-омразните им офицери и те пребили около двадесетина от тях със собствените им лозови пръчки, а трупите им хвърлили в Рейн. Останалите живи подхвърлили на гаври, на обиди и ги изгонили от лагера. Касий Херея бил единственият от висшите офицери, който се опитал да се противопостави на това чудовищно и нечувано държане. Заобиколен бил от огромна тълпа, ала вместо да побегне или да моли милостта им, втурнал се право през тях с изваден меч, удряйки наляво и надясно, и успял да се добере до свещената трибунска платформа, където знаел, че никой войник не ще посмее да го докосне.

Германик нямал своя преторианска кохорта, която да го подкрепи, но въпреки това веднага потеглил към разбунтувания се лагер с малобройна дружина. Все още не знаел нищо за убийствата. Войниците се втурнали върху му на цяла тълпа, както били сторили с пълководеца си, но Германик хладнокръвно отказал да разговаря с тях, докато не се наредят както подобава в центурии и кохорти под съответните си знамена, тъй че да знае към кого се обръща. Решили, че това ще е незначителна отстъпка пред властта; и се строили да чуват какво има да им каже. Но щом веднъж се строили във военен ред, възвърнало се отчасти и чувството им за дисциплина, и макар с убийството на своите командири да били загубили Германиковото доверие и прошка, в сърцата им внезапно се пробудила обич към този смел, човечен и почтен мъж. Един стар ветеран — мнозина служеха в Германия от преди двадесет и пет и дори тридесет години — извикал: „Колко прилича на баща си!“ Друг се провикнал: „Та той трябва да е страшно добър, за да е тъй страшно добър като него!“ Германик подхванал с тих глас, както при обикновен разговор, за да им привлече вниманието. Първо заговорил за смъртта на Август и за голямата скръб, която тази смърт извикала у всички, но ги уверил, че Август е оставил след себе си нерушими дела и наследник, достоен да води управлението и да командва армиите така, както сам той желяел. „За славните победи на баща ми знаете всички. Мнозина от вас са участвували в тях.“

— Не е имало по-добър пълководец, ни по-добър човек! — ревнол един ветеран. — Ура за Германик, бащата и сина!

Какво по-добро доказателство за чистосърдечието на брат ми от това, че той не осъзнал ефекта, който тези му думи произвели? Под „баща“ той разбирал Тиберий (който също тъй често бе наричан Германик), но ветераните си мислели, че говори за истинския си баща; а под наследника на Август пак имал предвид Тиберий, а ветераните си помислили, че говори за себе си. Несъзнаващ тази двусмислица, той продължил да им разправя за хармонията, която царяла в Италия, и за верността на галите, от чиято територия идвал в момента, и заявил, че не може да разбере това внезапно избликло чувство на песимизъм, което ги било обладало. Какво ги измъчвало? Какво били сторили със своите офицери и със своя пълководец? Защо тези офицери не се намирали в строя? Нима наистина били изпъдени от лагера, както бил вече чул?

— Неколцина от нас са все още живи и се намират тук, генерале — извикал някой и Касий, накуцвайки, си пробил път между редиците и поздравил Германик. — Но не сме много! Свалиха ме от трибунала и ме държаха вързан в стражницата без храна през последните четири дни. Един стар войник бе тъй добър да ме развърже току-що.

— Тебе ли, Касий? Сторили са това с тебе! Човекът, който успя да спаси осемнадесетия легион от Тевтобургската гора? Човекът, който спаси рейнския мост?

— Е, поне ми пощадиха живота — отвърнал Касий.

Германик запитал с ужасен глас:

— Войници, вярно ли е това?

— Сами са си криви! — ревнол някой и тогава се вдигнал невъобразим шум. Войниците се съблекли голи, за да показват ясните лъскави белези от почетните рани по гърдите си и сините криволици от побоя по гърбовете. Някакъв грохнал старец изтичал пред редиците и още докато тичал, разтворил с пръсти уста да покаже оголените си венци. А после извикал:

— Не мога да ям твърда храна без зъби, генерале, не мога вече да вървя и да се бия по баирите. Служих при баща ти по време на първия му поход през Алпите и още тогава служих шест години. Двама от внуците ми служат в същата част с мене. Освободи ме вече, генерале. Друсал съм те на коленете си, когато беше бебе! Гледай, генерале,

има м кила, а ме карат да марширувам по двайсет мили с петдесет килограма на гърба.

— Марш в строя, Помпоний! — заповядал Германик, който познал стареца и се стреснал, като го видял още във войската. — Самозабравяш се. После ще се занимая с твоя случай. За бога, дай пример на младите войници!

Помпоний отдал чест и се върнал в редиците. Германик вдигнал ръка да въдвори тишина, но хората не спрели да крещат за своите заплати, за ненужните наряди, които тъй ги изтощавали, нито им оставал свободен миг от изгрев-слънце чак до вечерта, за това, че единственият начин да се уволниш от войската сега е да умреш от старост. Германик не се и опитал да заговори, докато не се въдворила тишина. Тогава казал:

— От името на баща ми, Тиберий, обещавам ви справедливост. Вашето добруване му е присърце така, както е и на мене, и той ще стори за вас всичко онова, което не ще застраши доброто на империята. Аз ще имам грижата за това.

— О, стига с този Тиберий! — извикал някой и този вик се подел от всички страни с дюдюкания и подсвиркване. — Да живее Германик! Ти си императорът за нас. Хвърлете Тиберий в Тибър! Да живее Германик! По дяволите тая кучка Ливия! Да живее Германик! Напред към Рим! Ние сме твои хора! Да живее Германик, син на Германик! Германик за император!

Германик се слисал. Изкрещял:

— Луди ли сте, войници, да ми приказвате така! За какъв ме вземате? За предател ли?

Един ветеран му викнал:

— Нищо подобно, генерале! Нали току-що каза, че ще подемеш работата на Август. Не се отричай!

Чак тогава Германик осъзнал грешката си и докато виковете „Да живее Германик“ все още кънтели край него, той скочил от трибуната и се затичал към коня си, вързан за някакъв дирек, с намерението да го възседне и да побегне презглава от този проклет лагер. Ала войниците изтеглили мечове и му препречили пътя.

Германик, вън от себе си, изкрещял:

— Пуснете ме да мина или, кълна се, ще се убия!

— За нас ти си императорът! — отвърнали те Германик измъкнал меч си, но някой му хванал ръката. За всеки честен човек било съвсем ясно, че Германик не се шегува, ала мнозина от бившите роби решили, че това е лицемерен жест на скромност и добродетелност. Един от тях се изсмял и подвикнал:

— Дръж, вземи моя меч. По-остър е!

Старият Помпоний, който стоял до този глупак, избухнал и го ударил през устата. Приятели изтикали Германик към шатрата на пълководеца. Пълководецът лежал в леглото полумъртъв от страх, завит презглава под завивката. Минало време, докато събрал сили да стане и да поздрави Германик. Неговият живот и животът на щаба му били спасени от наемници от швейцарската граница.

Свикали набързо военен съвет. Касий съобщил на Германик, че подразбрал от един разговор, който подслушал, докато лежал в стражницата, намерението на бунтовниците да изпратят делегация до легионите в Горната провинция, за да подсиgurят съучастничеството им в един общ военен бунт. Приказвали да оставят Рейн неохраняван и да потеглят към Франция, да плякосат градовете, да отвлекат жени и да образуват независимо военно царство в югозапада, охранявани в тила от Пиренеите. От това Рим щял да бъде парализиран и те щели да останат необезпокоявани достатъчно дълго, за да успеят да направят царството си непревземаемо.

Германик решил да тръгне веднага към Горната провинция и да накара тамошните войски да положат клетва за вярност на Тиберий. Това били войниците, служили доскоро под пряка негова команда, и той вярвал, че ще му останат верни, стига да успеел да стигне там преди бунтовническите пратеници. Знаел, че и те се оплакват от заплатата и дългата служба, но командирите им били сигурни хора, подбрани от него заради проявите им на търпимост и здрав военен дух. Но най-напред трябвало да се направи нещо, за да се усмирят разбунените тукашни войски. Имало още един изход. И той извършил първото и последно престъпление в живота си: написал едно фалшиво писмо, което уж идвало от самия Тиберий, и накарал да му го донесат пред входа на палатката на следващата сутрин. Пратеникът бил изпратен тайно през нощта с нареждане да открадне кон от коневръза, да измине десет мили в югозападна посока, а после да препусне обратно по друг път.

В писмото се казвало, че Тиберий бил научил за законните искания на легионите в Германия и бил готов да ги задоволи начаса. Щял да се погрижи наследството на Август веднага да им се изплати и в знак на доверие към тяхната лоялност щял да го удвои от собствения си джоб. Щял да преговаря със Сената за повишаване на заплатите им. Щял да нареди за незабавното и окончателно освобождаване на всички войници с двайсетгодишна служба и за правото за освобождаване от служба на всички, които навършили шестнайсет години — те щели да бъдат викани само за гарнизонна служба, но не и за редовна военна служба.

Германик не беше хитър лъжец като чичо си Тиберий, баба си Ливия и сестра си Ливила. Конят на пратеника бил разпознат от неговия собственик, а тъй също познат бил и самият пратеник, един от личните ординарци на Германик. Разчуло се, че писмото е фалшиво. Ала ветераните предпочели да го приемат за истинско и да си поискат обещаното освобождаване и наследството веднага. Сторили го, а Германик им отвърнал, че императорът бил човек на думата си и че освобождаването щяло да стане още на същия този ден. Но ги помолил да потърпят за наследството, което можело да бъде изплатено изцяло едва когато се завърнели в зимния си лагер. В този лагер нямало достатъчно пари, казал, за да могат да се дадат на всекиго по шест златици, но той щял да се погрижи генералът да раздаде всичко, което било в наличност. Това ги поуспокоило, макар настроението към Германик да се било променило, защото не се оказал такъв, за какъвто го мислели; страх го е от Тиберий, казали войниците, а освен това е способен и на фалшификации. Изпратили разузнавачи да потърсят офицерите им и обещали пак да изпълняват заповедите на своя пълководец. Германик заявил на пълководеца, че ще го докладва пред Сената, ако не съумее веднага да се овладее.

И тъй, след като се уверил със собствените си очи, че старите ветерани са освободени веднага и че всички налични пари са разпределени, Германик заминал за Горната провинция. Намерил легионите нащрек, в очакване новини за онова, което ставало в Долната провинция; но все още не били вдигнали открит бунт, защото Силий, техният пълководец, бил твърд човек. Германик им прочел същото подправено писмо и ги накарал да дадат клетва за вяност на Тиберий; нещо, което те сторили веднага.

Рим много се развълнува, когато дойдоха вестите за бунтовете край Рейн. Тиберий, който и без това бе много порицаван, загдето, вместо да иде сам, бе изпратил Кастор да усмирява балканските бунтове — все още незатихнали, — сега бе освиркван по улиците и бе запитван защо въстаналите войски са тъкмо ония, които той сам бе командувал, докато другите са останали верни на империята. (Защото частите, командувани от Германик в Далмация, също не бяха въстанали.) Подканяха го да потегли за Германия незабавно и да свърши сам мръсната си работа на Рейн, вместо да я оставя на Германик. Затова той съобщи на Сената, че ще замине за Германия, и започна бавно да се приготвява, да подбира командния си състав и да подготвя една малка флота. Но докато се приготви, настъпването на зимата направи корабоплаването опасно, а и вестите от Германия бяха по-обнадеждаващи. Тъй че той не замина. Не беше и възнамерявал да тръгва.

Междувременно аз получих бързо писмо от Германик, в което ме умоляваше незабавно да събера двеста хиляди златици от имотите му, но под най-пълна тайна; трябвали му за безопасността на Рим. Не казваше нищо друго, но ми изпращаше подписано пълномощно, което ми даваше право да действам вместо него. Отидох при главния му управител, който ми съобщи, че можел да събере едва половината от сумата, без да продава имот, и че да се продава имот, щяло да даде повод за приказки, нещо, което Германик очевидно искаше да избегне. Значи, трябваше да намеря останалото сам — петдесет хиляди от личната си каса, което ме остави с наличност от само десет хиляди, след като бях изплатил началната вноска за моето жречество, и други петдесет хиляди от продажбата на един градски имот, оставен ми от моя баща (за щастие вече имах предложение за него), както и ония роби, без които можех да мина, но само мъже и жени, гдето ги знаех, че не са кой знае колко привързани към мен. Изпратих парите само два дни след като бях получил писмото с искането. Майка ми много се разгневи, като научи за продажения имот, но бях дал клетва да не казвам за какво ми са парите, затуй ѝ обясних, че напоследък съм играл на зар с висок залог и в стремежа си да възвърна големите загуби, загубил съм двойно повече. Повярва ми и прозвището „комарджия“ беше още една от тоягите, с които да ме удря. Но

мисълта, че не съм измамил Германик или Рим, ми бе достатъчна утеха срещу нейните подигравки.

По това време, да си призная, доста поигравах на зар, но никога не губех, нито печелех много. Играех да се развличам от работата си. След като свърших историята за Августовите религиозни реформи, написах една кратка хумористична книжка за играта на зар, посветена на божествеността на Август; ей така, да подразня майка си. Цитирах едно писмо, което Август, който бе страстно привързан към заровете, бе писал на моя баща: в него той обясняваше какво удоволствие изпитал от играта им предишната вечер, щото баща ми бил човекът, който умеел да губи най-добре от всички хора, които Август познавал. Баща ми, пишеше той, засмяно се оплаквал от съдбата всякога, когато хвърлил епек, но ако друг играч сполучел да хвърли дюшеш, изглеждал тъй доволен, сякаш го бил хвърлил сам той. „Наистина е удоволствие човек да печели от тебе, драги ми приятелю, а тези мои думи са най-голямата похвала, която мога да изкажа за някого, защото обикновено мразя да печеля заради възможността, която печалбата ми дава да вникна в сърцата на уж най-преданите ми приятели. Всички освен най-добрите се сърдят, когато губят срещу мен, защото аз съм императорът и, както си мислят, безкрайно богат и очевидно според тях боговете не бива да даряват повече на човек, който и без това има толкова много. Затуй съм възприел тактиката — ти сигурно си я забелязал — всякога да бъркам в пресмятането след поредното хвърляне. Или искам помалко, отколкото съм спечелил, уж по погрешка, или плащам повече, отколкото дължа, и почти никой друг освен тебе, както виждам, не е достатъчно честен да ме поправи.“ (Бих искал да цитирам и един пасаж по-надолу, който се споменава за непочтената игра на Тиберий, но, разбира нямаше как.)

В тази книжка започвах с едно уж задълбочено изследване на древния произход на играта със зар, цитирайки няколко несъществуващи автори и описвайки най-различни измислени от мен начини за разклащане на чашата със заровете. Но главната ми тема беше естествено тази за печеленето и губенето, а заглавието беше „Как да печелим на зарове“. Август бе писал в друго едно писмо, че колкото повече се опитвал да губи, толкова повече му вървяло да печели и дори когато сам себе си лъжел, при смятането, рядко ставал от масата победен, отколкото бил, когато сядал. Цитирах едно противоположно

изявление, приписвано на Полион от дядо ми Антоний в смисъл, че колкото повече се опитвал да спечели при играта на зар, толкова повече губел. Като съпоставях тези две изявления, заключавах: основният закон при играта на зар е, че боговете, освен в случаите, когато се сърдят някому за нещо друго, винаги даряват печалбата на оня, който най-малко иска да спечели. Единственият начин да се спечели на зар следователно е да си изработиш искрено желание да загубиш. Написана в тежък стил, пародиращ стила на омразния ми Катон, тя беше, лаская се да го кажа, много смешна книга, защото доводите ми бяха съвсем парадоксални. Цитирах старата поговорка, която ти обещава по хиляда златици всякога, щом срещнеш чужденец да язди шарено муле, но при условие, че не ще мислиш за опашката на мулето, докато не вземеш парите. Надявах се, че този пасквил ще се понрави на хората, които смятаха историите ми за несмилаеми. Но не стана тъй. Никой не я прие като хумористична творба. Би трябвало да се сетя, че старомодните читатели, отраснали с книгите на Катон, едва ли биха се насладили на една пародия на техния герой, а по-младото поколение, което не бе изучавало Катон, не ще разбере, че това е пародия. Затова и книгата бе отмината като ужасяващо тъпо и глупаво съчинение, написано с най-сериозни намерения; като окончателно доказателство за умствените ми недъзи.

Но колко неуместно отклонение от моя страна — как изоставих Германик да очаква нетърпеливо парите си, докато аз седя и пиша книга за игра със зарове! Старият Атенодор, предполагам, би ме порицал безмилостно, ако бе жив сега.

ГЛАВА 16

Германик бил посрещнат в Бон от група сенатори, изпратени от Тиберий. В същност те бяха отишли, за да видят дали Германик преувеличава, или омаловажава сериозността на бунта. Предали му освен това лично писмо от Тиберий; в него той одобрявал обещанията, дадени на войниците от негово име, с изключение на удвоеното дарение, което сега трябвало да се обещае на цялата армия, а не само на германските легиони. Тиберий поздравявал Германик за очевидния успех на тази му хитрост, но порицавал измамата, с която си послужил. Допълвал, че това, дали той ще изпълни обещанията, зависело само от поведението на войниците. (С което не е искал да каже, както предположил Германик, че ако войниците се усмирят, ще изпълни обещанията, а тъкмо обратното). Германик отговорил веднага, извинявайки се за разходите, причинени от удвояването на дарението, но обяснил как парите са били изплатени от собствения му джоб и как войниците не ще узнаят, че не Тиберий е техният благодетел: и как в подправеното писмо той заявявал съвсем ясно, че от това ще се облагодетелствуват само германските войски като награда за неотдавнашната им успешна акция отвъд Рейн. Що се отнасяло до другите определени обещания, ветераните с двайсетгодишна служба били вече освободени и оставали в редовете само докато пристигнат парите.

За Германик бе трудно да се справи с тежките парични загуби от имуществото си и ми писа, умолявайки ме да не бързам с връщането на моите петдесет хиляди. Отговорих, че съм му ги дал не в заем, а като подарък, който му правя с удоволствие. Но да се върна към другите събития. Два от легионите били в зимния лагер в Бон, когато пристигнала групата на пратениците. Завръщането им под командата на техния пълководец било позорна гледка: торбите с парите били привързани на дълги пръти и носени с отворите надолу, между знамената. Другите два легиона отказали да напуснат летния лагер, докато не им се изплати цялото дарение. Бонските легиони, Първи и

Двадесети, се усъмнили, че пратениците може би са пристигнали, за да не позволят да се изпълнят обещаните им отстъпки, и отново започнали да се бунтуват. Някои настоявали да се потегли към новото им царство незабавно и една група нахлула среднощ в покоите на Германик, където в едно заключено светилище се съхранявало знамето с Орела на Двадесетия полк, измъкнали Германик от леглото, скъсали златната верижка на врата му, на която държал ключа от светилището, отключили го и отмъкнали Орела. Тръгнали надолу по улиците, високо подвиквали на своите другари „да последват Орела“ и срещнали сенаторите от делегацията, които, дочули шума, се били затичали за убежище при Германик. Войниците взели ги ругаят и изтеглили мечове. Сенаторите кривнали от пътя си (се втурнали в главната квартира на Първи легион, където се прислонили при техния Орел. Но преследвачите им били влудени от гняв и алкохол и ако знаменосецът на Първия не бил смелчага в добър боец, водачът на делегацията щял да се намери с разцепен череп — престъпление, което би провинило легиона и би дало сигнала за гражданска война из цялата страна.

Размириците продължили през цялата нощ, но за щастие без кръвопролитие, като изключим пиянските сбивания между враждуващи войнишки отделения. На разсъмване Германик наредил на тръбача да свири за сбор, качил се на генералската трибуна и изправил водача на делегацията до себе си. Войниците били в нервно, гузно, раздражително настроение, но смелостта на Германик ги овладяла. Той се изправил, поискал тишина и тогава широко се прозял. Покрил уста с ръка и им се извинил, обяснявайки, че не бил спал добре, защото в спалнята му притичвали мишки. Шегата се харесала на войниците и те се засмели. Но той не се засмял с тях.

— Слава на небето, че се разсъмва. Не си спомням по-злокобна нощ. По едно време ми се присъни, че Орелът на Двадесетия е отлетял. С каква радост го виждам сега тук, в строя: из лагера витаха рушителни духове, пратени, без съмнение, от някой бог, когото сме обидили. Всички вие сте почувствували това безумие и само по някакво чудо сте се предпазили да не извършите едно престъпление, което не би имало равно в цялата история на Рим — безпричинното убийство на пратеник от собствения ви град, който потърси прикритие от вашите мечове при божествата на вашите легиони!

След това обяснил, че пратениците са дошли само за да потвърдят първоначалните обещания на Тиберий от страна на Сената и да се уверят, че те са правилно изпълнени от него.

— Добре де, какво ще стане тогава? Къде е дарението? — викнал някой и този вик се подел от останалите. — Искаме си дарението!

По някаква щастлива случайност точно в този миг съзрели колите с парите, охранявани от конници и от помощните войски, да влизат в лагера. Германик се възползувал от положението и изпратил набързо сенаторите в Рим, под охраната на същите тези помощни войски; а сетне сам надзиравал раздаването на монетите и едва успял да въздържа някои от войниците, които искали да задигнат възнаграждението, определено за другите легиони.

През същия този следобед безредието се увеличило; многото злато в кесиите на войниците довело до пиянство и безразсъдно комарджийство. Германик решил, че е рисковано за Агрипина, която по това време беше с него, да остане в лагера. Отново беше бременна; и макар че по-малките ѝ синове — Нерон и Друз, бяха в Рим при майка ми и мен, най-малкият, Гай, беше при нея. Хубавото дете било станало талисман на лагера и някой му направил малък войнишки костюм, заедно с предна броня, меч, шлем и щит. Всички го глезели. Когато майка му му слагала обикновените дрехи и сандали, той се разплаквал и си искал меча и малките ботушки, за да обикаля така из палатките. Затова го и бяха нарекли Калигула, или Малкото Ботушче.

Германик настоявал Агрипина да замине, макар тя да се кълняла, че не се страхувала от нищо и предпочитала да умре с него там, отколкото да чака на безопасно място вестта за убийството му от ръцете на бунтовниците. Но той я запитал дали смята, че Ливия ще бъде добра майка на техните сираци, и това всъщност я накарало да изпълни желанието му. С нея тръгнали още няколко офицерски жени заедно с децата си, всички облени в сълзи и облечени в траурни одежди. Преминали пешком през лагера без обичайните си придружвачи, подобно бегълци от осъден град. Една грубо скована кола, теглена от муле, представлявала целият им превоз. Касий Херея ги придружавал като водач и единствен пазач, Калигула бил възседнал гърба на Касий като кавалерийски кон и крещял и размахвал меча си, както кавалеристите го били научили. Напуснали лагера много рано сутринта. Неколцина стари ветерани, пробудени от навика, били

излезли край лагера да събират съчки за огъня, на който да стотвят закуската си, та те подвикнали да питат накъде са тръгнали жените.

— За Трев! — изкрещял Касий. — Главнокомандущият предпочита да изпрати жена си и детето под закрилата на нецивилизованите, но предани галски съюзници от Трев, отколкото да рискува да ги види убити от прочутия Първи легион. Кажете това на другарите си!

Старите войници изтичали обратно в лагера и един от тях, старецът Помпоний, хванал тръбата и я надул за тревога. Мъжете се изсипали из палатките полубудни, с мечове в ръка.

— Какво има? Какво се е случило?

— Изпращат го далеч от нас. С това късметът ни си отива и никога вече няма да го видим.

— Кого? Кого изпращат далеч от нас?

— Момченцето ни. Малкото Ботушче. Баща му казва, че не можел да вярва на Първия легион, затуй го праща на проклетите галски съюзници. Бог знае какво ще го сполети там. Знаем ги французите. И майка му си отива. Бременна в седмия месец, а тръгнала пеша като робиня, бедната женица. О, момчета! Съпругата на Германик и дъщерята на стария Агрипа, когото наричахме Войнишки приятел! И Малкото ни Ботушче!

Войниците наистина са странна човешка раса, корави като кожата на щит, суеверни като египтяни и сантиментални като сабински баби. Само след десет минути около две хиляди войници били обсадили палатката на Германик, обхванати от пиянска скръб, и коленопреклонно го умолявали да върне жена си и любимото им момченце.

Германик излязъл пред тях с бледо гневно лице и им казал да го безпокоят повече. Били се опозорили — и себе си, и името Рим и вече не можел да вярва, докато е жив; не му били правила никакво добро, като му отнели меча тъкмо когато се готвел да го забие в гърдите си.

— Кажи ни какво да сторим, генерале! Ще сторим всичко, каквото ни кажеш. Кълнем се — никога вече не ще се бунтуваме. Прости ни. Ще те следваме до края на света. Само ни върни малкото другарче.

Германик отговорил:

— Чуйте условията ми. Дайте клетва за вярност на баща ми Тиберий, предайте ми ония от вас, които са отговорни за смъртта на вашите командири, за обидата над пратениците и за открадването на Орела. Ако сторите това, ще имате прошката ми дотолкова, че да ви върна малкото приятелче. Жена ми обаче не бива да ляга в този лагер, докато не е очистен от вина. Часът ѝ приближава и не желая зли сили да заоблачат живота на детето. Но мога да я пратя в Кьолн вместо в Трев, щом не желаете да казват, че съм я поверил в ръцете на варварите. А цялата ми прошка ще получите едва тогава, когато изтриете спомена за кървавите си престъпления с една още по-кървава победа над враговете на нашето отечество — германците!

Заклели се да спазят условията му. Тогава той изпратил човек да настигне Агрипина и Касий; заръчал му да разкаже за случилото се и да върне Калигула. Войниците изтичали към палатките и призовали верните си другари да се присъединят към тях и да задържат подбудителите на бунта. Около стотина войници били хванати и отнесени на трибунала, край който останалите от двата легиона се наредили в каре, с изтеглени мечове. Един офицер карал всеки от задържаните поред да се качва на един грубо скован ешафод край трибунала и ако хората от дружината му го намирали за виновен, хвърляли го долу и го обезглавявали. Германик не продумал през целите два часа на този импровизиран съд, а наблюдавал със скръстени ръце и безизразно лице. Само неколцина от задържаните били оправдани.

Когато и последната глава се търкулнала и трупове били изнесени от лагера, за да ги изгорят, Германик повикал един по един всички офицери горе на трибуната и ги накарал да разкажат най-подробно за службата си във войската. Ако човекът се ползувал с добро име и очевидно не бил повишен в този чин заради подлизурство, Германик поисквал мнението на старите войници от дружината. Ако и те се изказвали ласкаво за него и ако командир му го одобрявал, оставяли го на поста му. Но ако славата му била лоша или войниците му се оплаквали от него, деградирали го и Германик оставял дружината сама да си избере най-способния сред тях на негово място. После Германик поблагодарил на хората за съдействието и ги призовал да положат клетва за вярност на Тиберий. Сторили го най-тържествено, а в следващия миг се понесли радостни възгласи.

Съзрели пратеника на Германик да препуска обратно; а пред него, на седлото, надаващ пискливи викове и размахващ малкия си меч, стоял Калигула.

Германик прегърнал детето и казал, че има да добави още нещо. Хиляда и петстотин изслужили службата си ветерани били освободени от двата легиона в изпълнение нарежданията на Тиберий. Но ако някой от тях, казал Германик, желаел да получи пълната му прошка, която другите скоро щели да заслужат, прекосявайки Рейн и отмъщавайки за поражението на Вар, все още можел да я получи. Готов бил да разреши на по-годните войници да се включат отново в старите си дружини; а пък онези, подходящи за гарнизонна служба, можели да постъпят в специалните войски, които се сформирали в Тирол, откъдето пристигали вести за опасни набези на германците. Ще повярвате ли? — ни един не се въздържал и повече от половината пожелали да постъпят във войската, която щяла да прекоси Рейн. Сред тези последните бил и Помпоний, който настоявал, че е годен колкото всички останали войници от армията въпреки беззъбата си уста и хернията си, Германик го назначил за свой ординарец, а внуците му направи свои телохранители. Тъй в Бон всичко се успокоило, а войниците разправяли на Калигула, че бил потушил войнишкия бунт с голи ръце и че един ден щял да стане велик император и да печели големи битки; думи, които се отразили много зле на детето, което, както вече казах, беше непростимо разглезено.

Оставаха обаче другите два легиона в Ксантен, които трябваше да бъдат вразумени. Те продължаваха да се държат бунтовнически дори и след изплащането на парите и командирът им не беше в състояние да ги усмири. Когато получили вестта за укротяването на бонските легиони, подстрекателите на бунта сериозно се разтревожили за собствената си безопасност и започнали да подсторват другарите си към нови прояви на жестокост и грабителство. Германик изпратил на техния генерал съобщение, че веднага потегля надолу по Рейн начело на голяма войскова част и че ако всичките му хора не последват незабавно примера на бонските легиони и не обезглавят смутителите на реда, ще избие всички войници най-безжалостно. Генералът прочел писмото поверително на знаменосците, на подофицерите и на неколцина верни стари войници и им казал, че време за губене няма; защото Германик можел да се появи при тях всеки миг. Обещаха му да

сторят каквото могат и като споделили тайната с още някои от съмишлениците си, които я запазили, втурнали се в палатките среднощ по даден знак и започнали да избиват бунтовниците. Те се отбранявали с всички сили и убили някои от хората на генерала. Петстотин души били избити и ранени през тази нощ. Останалите, като се изключат постове край палатките, излезли да посрещнат Германик и го помолили да ги поведе незабавно през Рейн срещу германците. Макар че времето за походи приближавало своя край, дъждовете още се бавели и Германик обещал да изпълни молбата им. Прехвърлил понтонен мост над реката и преминал начело на дванадесет хиляди римски пехотинци, двадесет и шест кохорти, съставени от съюзнически войски, и осем ескадрона конници. От своите разузнавачи във вражеската територия знаел, че голям брой от враговете са се струпали в селата край Мюнстер, да празнуват ежегодния есенен празник в чест на германския Херкулес. Германците били научили за бунтовете — бунтовниците встъпили в съюз с Херман и си разменяли подаръци с него — и само чакали войските да се отправят към новото си царство на югозапад, та да прехвърлят Рейн и да потеглят към Италия. Германик тръгнал по един почти неизвестен горски път и успял да изненада германците, докато те се напивали с бира. (Бирата е ферментирала напитка, приготвявана от накиснато зърно, и те я поглъщат в неимоверни количества по време на своите празненства.) Разпределил силите си в четири колони и опустошил страната на един фронт от цели петдесет мили, като изгарял селата и избивал жителите без оглед на възраст и пол. На връщане срещнал войски от различни съседни племена, които се опитали да му препречат пътя през гората; но той се придвижил в обход и здравата притиснал врага, когато неочаквано Двадесетият легион, който бил в ариергарда, надал тревога и Германик узнал, че мощна войска на германците, под личното командване на Херман, била връхлетяла върху му. За щастие дърветата на това място не били много гъсти и им позволявали да се придвижват. Германик препуснал към най-опасното място и извикал:

— Разбийте редиците им, войници от Двадесетия, и всичко ще бъде простено и забравено!

Хората от Двадесетия се хвърлили в боя като обезумели и отблъснали германците с голямо кръвопролитие, преследвайки ги надалеч в открито поле, отвъд горите. Германик съзрял Херман и го

извикал на двубой, но хората на Херман се били разбягали: да приеме предизвикателството, щяло да означава за Херман направо смърт. Затуй пришпорил коня и побягнал. Германик, и той като баща ни нямаше щастие в преследването на вражески главатари; но печелеше победите си по същия начин и прозвището „Германик“, което беше наследил, сега носеше по собствено право. Той отвел въодушевената армия обратно в безопасност в лагерите ѝ край Рейн.

Тиберий никога не бе разбирал Германик, нито пък Германик — Тиберий. Тиберий, както вече казах, бе от лошите Клавдии. Но въпреки това понякога лесно се поддаваше на добродетелите и в един благоприятен век би могъл да се прояви като благороден човек, защото не бе способен да извършва истински злини. Ала нашият век не беше благороден и сърцето му се бе вкоравило, а за това вкоравяване, вярвам ще се съгласите, Ливия носеше главната вина. Германик, от друга страна, беше изцяло склонен към добродетелност и колкото и безчестни да бяха времената, в които би живял, не би бил способен да се държи другояче. Тъй че, когато отказа монархията, предложена му от войските в Германия и ги накара да положат клетва за вярност на Тиберий, Тиберий изобщо не можа да разбере защо е трябвало да постъпи по този начин. Затова реши, че Германик ще да е по-хитър и от него самия и че играе някаква много дълбокомислена игра. Простичкото обяснение, че за Германик честта е над всичко останало и че той е обвързан с Тиберий с военна клетва и че е негов осиновен син, изобщо не му минаваше през ума. А пък Германик, понеже не подозираше Тиберий в съучастничество в кроежите на Ливия и понеже Тиберий никога не му бе нанасял обиди и унижения, а, напротив — похвали го много за справянето с бунта и му присъди пълен триумф за кампанията му в Мюнстер, вярваше, че и Тиберий е тъй добронамерен, като него самия, макар и твърде наивен, да не прозре в интригите на Ливия. Затова бе решил да поговори съвсем откровено с Тиберий още щом се прибере у дома за отпразнуването на триумфа. Ала смъртта на Вар все още не бе отмъстена; минаха цели три години, преди Германик да се прибере. Тонът на писмата, разменяни между Германик и Тиберий през това време, бе даден от Германик, който пишеше със синовна обич. Тиберий отвърщаше по същия дружелюбен начин, защото си мислеше, че като прави това, изиграва Германик с неговата собствена хитрост. Решил бе да му изплати сумата за удвоеното

дарение и да възнагради по същия начин и балканските войски. По тактически съображения той наистина изплати на балканските легиони тези три допълнителни златици на човек — чуваха се заплахи за нови бунтове, — но отложи плащането на Германик с няколко месеца под предлог парични затруднения. Естествено Германик не си поиска парите и също тъй естествено Тиберий никога не му ги изплати. Германик отново ми писа да пита дали би могъл да ми се издължи, след като Тиберий му се изплати, а пък аз му отговорих, че наистина съм му изпратил парите подарък.

Наскоро след възцаряването на Тиберий аз му писах и му съобщих, че от известно време изучавам право и администриране — както си и беше — с надежда, че най-после ще ми се отдаде възможност да служа на отечеството си в качеството на човек на по-отговорна длъжност. Той ми отговори, че и според него било съвсем неестествено оня, който е брат на Германик и негов собствен племенник, да продължава да бъде само обикновен конник, че след като вече съм станал жрец на Август, сигурно ще ми бъде разрешено да нося дрехи на сенатор: всъщност, ако съм бил в състояние да не zlepоставям одеждите, щял да поиска позволение да облека брокатна тога, каквато носеха консулите и бившите консули. Отговорих веднага, че бих предпочел длъжността пред дрехата, отколкото дрехата — без длъжността; ала единственият му отговор на това се изрази в подарък от четиридесет златици „да съм си купел играчки за празненствата на следващия Първи април“. Сенатът наистина ми гласува правото да нося брокатна дреха и като знак на уважение към Германик, който сега се намираше в разгара на една нова успешна война в Германия, предложи да ми се даде място в Сената при бившите консули. Но тук Тиберий наложи своето вето, като им обясни, че според него не съм бил способен да произнеса ни една държавническа реч, без да измъча до смърт колегите му сенатори.

По същото време бе предложен и друг един декрет, който той също гласува. Обстоятелствата бяха следните: Агрипина бе родила детето си, момиченце, наречено Агрипинила, в Кьолн; и още веднага трябва да каже, че тази същата Агрипинила се оказа една от най-лошите Клавдии — всъщност трябва да кажа, че тя, както личи, ще надмине всичките си праотци и прамайки по безсрамие и порочност. Няколко месеца след раждането Агрипина бе болна, не й бе възможно

да възпитава както трябва Калигула, затова го изпратиха в Рим още щом Германик започна пролетните си походи. Момченцето бе станало нещо като национален герой. Когато излезеше на разходка с братята си, акламираха го, взираха се в него и го превъзнасяха. Едва тригодишен, ала удивително развит за възрастта си, той бе много трудно дете, добре настроено само когато го ласкаеш и послушно само когато усещаше здрава ръка. Пратиха го при прабаба му Ливия, но тя нямаше достатъчно време да се грижи за него и понеже той непрестанно правеше бели и се караше с по-големите си братя, прехвърли се оттам при мама и мене. Майка ми никога не го ласкаеше, но не го държеше и достатъчно строго, докато един ден той я заплю в пристъп на гняв и тя здравата го напердаши.

— Ах ти, отвратителна дърта германко — викна той, — ще ти изгоря германската къща до основи!

Казваше „германско“ на всичко, което му се струваше най-лошо. И още същия този следобед се промъкнал в един килер до таванските помещения на робите, натъпкан със стари мебели и боклуци, и там подпалил един куп стари износени сламени дюшеци. Пламъците скоро обхванаха целия горен етаж, а понеже къщата беше стара, с изсъхнали греди и процепи в пода, не можахме да я угасим дори и с несекваща редица пълни кофи от шарановото езеро. Успях да спася всичките си бележки и ценности и част от мебелировката; нямаше човешки жертви освен двама стари роби, които лежах на легло, но от къщата не остана нищичко — само голите стени и мазето. Не наказахме Калигула, тъй като пожарът достатъчно го беше уплашил. Той самият едва се измъкна от него, защото се мушнало виновно под леглото, докато димът не го пропъдил с писъци навън.

Сенатът искаше да разпореди моята къща да се построи наново за сметка на държавната хазна, предвид това, че е била дом на многобройни изтъкнати членове на фамилията; ала Тиберий не позволи. Заяви, че пожарът бил предизвикан от моето нехайство и че щетите лесно можели да се ограничат само в таванските помещения, ако съм действувал с чувство за отговорност; и вместо да плащала държавата, той се наемал да построи и да обзаведе къщата на свои разноски. Бурни одобрителни възгласи от сенаторите. Това бе много несправедливо и непочтено, особено като се има предвид, че той изобщо нямаше намерение да удържи обещанието си. Принудих се да

продам последния си хубав имот в Рим, блок от жилища до говеждия пазар, и още един голям съседен парцел, за да възстановя къщата с мои средства. Не казах на Германик, че Калигула е бил подпалвачът, защото щеше да почувствува задължен сам да плати щетите; а освен това гледах на станалото като на нещастен случай, защото човек не може търси отговорност от такова малко дете.

Когато Германик и войниците му потеглиха отново да се бият с германците, появи се ново допълнение към оная балада за „Грите жалби на Август“, от което си припомням два-три куплета, както и по някой и друг стих от останалите, повечето от които бяха доста смешни:

*Царски дар — по шест златици
даде ни, та сухи сладки,
свинско и фасул да купим
в „сухите“ германски лавки.*

*Август — бог е на небето,
Марцел в Стикс отдавна плува,
Юлия умря след него —
вече да не се преструва.*

*Нашите орли далеч са,
срам и мъка ни гнетят.
Август, в гроба ти кълнем се:
пак при нас ще долетят!*

Друга една строфа започваше така:

*Херман губи и жена си
с малката кана за бира. —*

Ала края съм забравил, а и стиховете не са от значение, освен дето ми напомнят да разкажа за „любимата“ на Херман. Тя била дъщеря на някакъв германски главатар, наречен Зиготос или нещо

подобно, но римското му име беше Сегест. И той бе преживял известно време в Рим, подобно на Херман, и бе включен в списъците на конническото съсловие, но за разлика от Херман се чувствуваше морално обвързан от клетвата за приятелство, която бе дал на Август. Същият този Сегест бе предупредил Вар за Херман и Сегимер и бе посъветвал Вар да ги арестува на пиршеството, на което ги бе поканил тъкмо преди започването на злополучната му експедиция. Сегест имал любима дъщеря, която Херман бил отвлякъл и за която се бил оженил, а Сегест не му простил за тази обида. Но не бил в състояние да вземе открито страната на римляните срещу Херман, който беше национален герой; единственото, което му оставало да стори все пак, било да поддържа тайна кореспонденция с Германик, известявайки му за придвижването на войските и уверявайки го, че предаността му към Рим е непоклатима и че само чака подходящия случай, в който да я докаже. Но сега писал на Германик, че е обсаден в укрепеното си село от Херман, който се бил заклел да не пусне пиле да прехвъркне; и че нямало да може да удържи дълго. Германик направил един дълъг преход, сразил обсадните войски, които били малобройни — самият Херман не бил там, защото бил ранен, — и спасил Сегест. Тогава открил, че го очаква ценна награда — съпругата на Херман, която била на гости при баща си по време на скарването между него и съпруга ѝ и която била в последните месеци на бременността. Германик се отнесъл към Сегест и близките му много сърдечно, дал им имение на западната страна на Рейн. Херман, който се разгневил дълбоко от пленяването на жена му, се уплашил, че милостта на Германик ще подтикне и други германски главатари да подхванат мирни преговори. Образувал нов мощен съюз от племена, в който се включили и някои, до този миг предани на Рим. Германик останал неустрашим. Колкото повече германци имаше на бойното поле срещу си, толкова по-приятно му беше. Не им вярваше като съюзници.

И още преди края на лятото той ги срази в няколко последователни битки, принуди Сегимер да се предаде и си върна първия от трите загубени орли — знамето на Деветнадесетия легион. Освен това посетил лобното място на Варовото поражение и почетно погребал костите на своите бойни другари, като направил първата копка за гробницата със собствените си ръце. Генералът, който се бе държал тъй зле по време на бунтовете, сега се сражавал смело начело

на войските си, а веднъж превърнал едно неизбежно поражение в славна победа. Слухове, че тази битка била загубена и че побеждаващите германци настъпват към Рейн, предизвикали такава тревога сред войските при най-близкия мост, че началникът на стражата наредил на хората си да се прехвърлят оттатък, а сетне да разрушат моста: което щяло да означава всички на отвъдната страна да бъдат оставени на съдбата си. Но там била Агрипина и тя спряла заповедта. Заявила на войниците, че началник на стражите сега била тя и щяла да остане такава, докато съпругът ѝ не я освободи от длъжността. И когато победните войски се задали, била на поста си да ги посрещне с добре дошли. Сега тя била почти толкова популярна, колкото съпруга си. Уредила болница за ранените, които Германик отправял след всяка битка, и им осигурила възможно най-добрата помощ. Ранените войници обикновено оставаха с частите си, докато или умираха, или се изцеряваха. За болницата Агрипина плащала от собствените си средства.

Но аз споменах смъртта на Юлия. Когато Тиберий стана император, ежедневната хранителна дажба на Юлия в Реджио бе намалена на сто и двадесет грама хляб и трийсет грама сирене. Тя вече боледуваше от туберкулоза благодарение на нехигиеничното си жилище, а този гладен режим скоро съвсем я довърши. Ала от Постум все още нямаше никаква вест и Ливия, докато не бе убедена, че е умрял, не можеше да си намери мира.

ГЛАВА 17

Тиберий продължаваше да управлява предпазливо и се съветваше със Сената, преди да направи и най-незначителната политическа стъпка. Но сенаторите бяха свикнали да гласуват каквото им се нареди в продължение на толкова дълго време, че, изглежда, бяха загубили способност за самостоятелни решения: а пък Тиберий никога не изясняваше как точно би желал да гласуват дори когато очакваше от тях да гласуват по един или друг начин. Искаше му се да избегне всякакви подозрения за тиранство и в същото време да стои начело на нещата. Сенаторите скоро откриха, че ако се изказва с преднамерена елегантност в полза на някое предложение, с това той изтъква, че иска да се гласува против него, и че ако говори с преднамерено красноречие против, това означава, че желае да го прокара: и че в малобройните случаи, когато говореше кратко и без красноречие, той иска думите му да се вземат най-буквално. Гал и един стар шегобиец на име Хатерий обичаха да се забавляват, като държаха речи в гореща подкрепа на Тиберий, разточвайки неговите доводи почти до абсурдност, а след това гласуваха така, както той в действителност искаше от тях да гласуват, като по този начин му показваха, че отлично разбират хитрините му. Този Хатерий в разискванията по време на възкачването на Тиберий беше възкликнал:

— О, Тиберий, докога ще позволяваш на нещастния Рим да стои без глава? — което бе засегнало Тиберий, защото знаеше, че Хатерий прозира намеренията му.

На другия ден Хатерий продължи шегата, като падна в нозете на Тиберий и го замоли да му прости, че не го е подкрепил достатъчно пламенно. Тиберий отстъпи отвратен, ала Хатерий го сграбчи за коленете и Тиберий се преметна, удряйки глава о мраморния под. Германските телохранители на Тиберий не разбраха какво точно става и се впуснаха да убият нападателя на своя господар; Тиберий едва ги възпря. Хатерий бе ненадминат в пародирането. Имаше гръмък глас, смешно лице и бе неизчерпаем в хрумванията. Всякога щом Тиберий в

речите си употребеше някоя мъчително пресилена или пък архаична фраза, Хатерий я подхващаше и я правеше рефрен на своя отговор. (Август обичаше да казва, че колелата на Хатеровото красноречие се нуждаели от спирачка дори и когато се качвал нагоре.) Тиберий, с тромавия си ум, не можеше да се съревновава с Хатерий. Гал пък страшно умееше да се присмива. Тиберий много се пазеше да не помислят, че се стреми към божествени почести и не позволяваше да се говори за него така, като че ли притежава някакви свръхчовешки достойнства: не позволяваше дори на хора от провинциите да му издигат храмове. Затова и Гал много обичаше да се обръща към Тиберий, уж съвсем случайно, с титлата „Твое свещено височество“. А когато Хатерий, винаги готов да подхване шегата, се надигаше от мястото си да го упрекне за този неправилен начин на изразяване. Гал започваше надълго да се извинява и да твърди, че нищо не било по-неприятно за него от това, да стори каквото и да е в неподчинение на нарежданията на негово свещено... о, боже мили, как лесно се подхлъзвал човек да изтърси нещо не на място, хиляди извинения... искал да каже, противно на желанията на неговия почитаем приятел и колега — сенатор Тиберий Нерон Цезар Август.

— *Не* Август, глупако — просъскваше със сценичен шепот Хатерий. — Та той отказа и тази титла стотици пъти. Използува я *само когато подписва писма до други монарси*.

Имаха си една шега, която нервираше Тиберий повече от всички останали. Ако играеше на скромност, когато Сенатът му изказваше благодарност за извършване на някое държавно дело — като например начинанието да завърши ония храмове, които Август беше оставил недоизградени, — те започваха да го възхваляват, че бил достатъчно почтен да не си приписва заслуги за работа, свършена от майка му, и поздравяваха Ливия, че имала такъв послушен син. А щом разбраха, че от всичко най-много Тиберий мрази да слуша похвали за майка си, продължиха в същия тон. Хатерий дори подхвърли, че както гърците били наричани на името на баща си, тъй Тиберий трябвало да носи името на майка си и че щяло да бъде същинско престъпление да го наричат другояче освен Тиберий Ливиад — всъщност май Ливигена била по-правилната латинска форма. Гал откри друго едно слабо място в бронята на Тиберий, а именно омразата, с която изслушваше всеки намек за пребиваването си в Родос. Най-смелото нещо, което стори, бе

да похвали веднъж Тиберий за милосърдието му — бе същият оня ден, когато научихме за смъртта на Юлия — и да разкаже историята за учителя по риторика в Родос, който бе отказал скромната молба на Тиберий да присъствува на лекциите му под предлог, че нямало свободни места, поръчвайки му да се обади пак след седмица. Гал додаде:

— И какво, мислите, стори неговото свещено... прощавайте, искам да кажа, какво, мислите, стори моят почитаем приятел и колега сенатор Тиберий Нерон Цезар, след като се възкачи на престола и същият този нахален тип пристигна да изкаже уваженията си на новото божество? Отсече главата му и я даде на германските си телохранители да си играят на топка с нея, това ли? Нищо подобно: с остроумие, равно само на неговото милосърдие, той му отвърна, че в настоящия момент сред свитата му от ласкатели няма свободно място и че ще трябва да се върне, след седем години!

Това, разбира се, бе чиста измислица, но Сенатът нямаше основание да не повярва и започна да го акламира тъй сърдечно, че Тиберий бе принуден да го приеме за истина. Един ден Тиберий най-сетне успя да запуши устата на Хатерий, като изрече много бавно:

— Ще те моля да ме извиниш, Хатерий, че ще говоря поткровено, отколкото е прието сенаторите да говорят помежду си, но трябва да кажа, че те смятам за ужасно отегчителен и съвсем не остроумен.

После се обърна към сенаторите:

— Ще ми простите, уважаеми, но винаги съм казвал и пак ще повторя, че след като сте били тъй добри да ме облечете с такава пълна власт, не би трябвало да се стеснявам да я използвам за общото благо. Ако я използвам сега, за да затворя устата на смешници, които обиждат вас, както и мене, с глупавите си шеги, надявам се, че ще получа вашето одобрение. Винаги сте били добри и търпеливи към мен.

А без Хатерий Гал оставаше без партньор.

Макар Тиберий да мразеше майка си повече от всякога, оставяше се тя да го командува. Всички назначения на консули или провинциални управители всъщност ги извършваше тя: но решенията бяха много разумни, хората се избираха по достойнствата им, а не по фамилен произход, нито понеже умееха да я ласкаят или й бяха

правили лични услуги. Защото трябва да изясня докрай, то досега не съм съумял да го сторя, че колкото и престъпни да бяха средствата, използвани от Ливия, за да вземе в свои ръце управлението на нещата — първо чрез Август, а сетне и чрез Тиберий, тя бе един изключително способен и справедлив управник; едва когато спря да направлява системата, която си бе построила, всичко се обърка.

Споменах за Сеян, сина на командувания преторианците. Сега той бе взел мястото на баща си и бе един от тримата, пред които Тиберий донякъде се бе разкрил. Другият беше Трасил; той се бе върнал в Рим с Тиберий и за миг не го изпускаше из ръка. Третият беше един сенатор на име Нерва. Трасил никога не разискваше държавните работи с Тиберий и никога не си поиска държавен пост; а когато Тиберий му даваше големи парични суми, приемаше го като нещо в реда на нещата, като че ли парите бяха от твърде малко значение за него. Имаше си голяма обсерватория в една стая с купол в самия дворец, чиито прозорци бяха от стъкло — толкова прозрачно и ясно, че човек едва го забелязваше. Тиберий прекарваше голяма част от времето си там с Трасил, който го учеше на елементарните принципи на астрологията и на много други магически изкуства, включително и на тълкуването на сънища по халдейските способности. Сеян и Нерва Тиберий, изглежда, бе избрал поради съвсем противоположните им характери. Нерва кога не си навличаше неприятели и не губеше приятелите си. Единственият му недостатък, ако би могъл да се нарече така, беше, че мълчеше пред лицето на злините, когато виждаше, че не ще се оправят с думи. Беше добронравен, великодушен, смел, дълбоко правдив и никой не бе чул да се е преклонил и пред най-незначителната измама, дори ако знаеше, че ще спечели от това. Да бе на мястото на Германик например, никога не би подправил онова писмо, макар собствената му безопасност и сигурността на империята да зависеха от това. Тиберий назначи Нерва за главен управител на градските акведукти и не го пускаше да се отделя от него; правеше го според мен, за да има винаги подръка мерило за справедливост, тъй както Сеян му служеше за мерило за злина. На млади години Сеян бе приятел на Гай и бе служил сред приближените му в Изтока, но бе достатъчно прозорлив да предусети възвръщането на Тиберий на власт: допринесъл беше за това, уверявайки Гай, че Тиберий говорел искрено, като твърдял, че не се

стреми към власт, и го бе подтикнал да напише онова препоръчително писмо до Август. Постарал се беше да доведе до знанието на Тиберий какво е сторил, а Тиберий му бе отговорил — той и днес пази писмото, — че никога не ще забрави услугите му. Сеян беше лъжец, но умел командир на лъжите си и знаеше как да ги подрежда в такава будна и стройна формация — тази остроумна забележка принадлежи на Гай, а не на мен, — че винаги успяваше да се измъкне от всякоя засада на подозрение и всяка голяма битка с истината. Тиберий му завиждаше за тази дарба, както завиждаше на Нерва за неговата честност: защото, макар да бе затънал доста в тресавището на злината, все още понякога биваше обхващан от неочаквани импулси на доброта.

Сеян бе оня, който пръв започна да трови мислите му срещу Германик, заявявайки, че на човек, който е в състояние да фалшифицира писмо от баща си, при каквито и да било обстоятелства, не може да се вярва; и че Германик в действителност се стремил към оглавяване на монархията, но действувал предпазливо — първо си спечелвал обичта на войниците с подкуп; а сетне се уверявал в бойните им достойнства и в собственото си място на военачалник с тази ненужна кампания отвъд Рейн. Що се отнасяло до Агрипина, казваше Сеян, тя била опасно амбициозна жена: та виж само как се държала — обявила се за началник на моста и посрещнала легионите при завръщането им, сякаш била кой знае коя! А това, гдето мостът бил заплашен от опасността да бъде разрушен, то си било чиста нейна измислица. Сеян също казваше, че знаел от един свой освободенец, който бил навремето роб в дома на Германик, че Агрипина смятала Ливия и Тиберий отговорни за смъртта на тримата ѝ братя и за изгнанието на сестра ѝ и се била заклела да отмъсти. Сеян също така започна да открива най-разнообразни заговори срещу Тиберий и го държеше под постоянната заплаха за похищение върху живота му, като същевременно го уверяваше, че нямало защо да се страхува, щом като той се грижел за охраната му. Подтикваше Тиберий да се заяжда с Ливия за дреболии, да ѝ показва, че тя надценява силата на своята позиция. И пак той няколко години по-късно организира преторианците в дисциплинирана единица. Дотогава трите кохорти, разположени в града, квартируваха в различните му краища, в странноприемници и други подобни места и бе много трудно да се съберат на едно място по време на тревога, освен това бяха разпасани

и в облеклото, и в поведението си. Той подхвърли на Тиберий, че ако се построи един общ лагер за тях извън града, това щяло да внуши по-силно чувство за единство, да им попречи да се влияят от слухове и колебания в политическите настроения, които неспирно се ширеха из града, и да ги привърже по-здраво към неговата личност като техен император. Тиберий доразви неговото предложение, като повика останалите шест кохорти от постове им в другите части на Италия и направи новия лагер достатъчно голям, за да побере всички — девет хиляди пехотинци и две хиляди кавалеристи. Освен четирите градски кохорти, една от които сега той изпрати в Лион, и отделните групи от освободени ветерани, те бяха единствените войници в Италия. Германските телохранители не се смятаха за войници, защото фактически бяха освободени роби. Но те бяха подбрани хора, много по-фанатично предани на своя император, отколкото всеки свободно роден римлянин. Ни един от тях не желаше истински да се завърне в своята ледена, груба, варварска страна, макар непрестанно да пееха тъжни хорови песни за нея: тук се чувствуваха добре.

А що се отнася до криминалните досиета, до които Тиберий поради страха от заговори срещу живота му много искаше да се добере, за тях Ливия все още разказваше, че нямало ключ за шифъра им. Тиберий, по съвета на Сеян, ѝ казал, че след като не били от полза за никого, щял да ги изгори. Тя отвърнала, че можел да го стори, ако иска, но все пак по-добре било да ги запази, в случай че ключът се откриел. А и тя можело внезапно си го припомни.

— Отлично, майко — отвърнал ѝ той, — ще ги взема при себе докато се сетиш: а междувременно вечер и аз ще се опитвам да открия шифъра.

Така ги взе в своята стая и ги заключи в един долап. Положи най-големи усилия да открие ключа за този шифър, но безуспешно. Обикновеният шифър се състоеше в простото написване на латинското Е вместо гръцката Алфа, латинското Ф вместо гръцка Бета, Г — вместо Гама, Х — вместо Делта и т.н. Но ключът на поверителния шифър бе направо неоткриваем. Беше почерпен от първите сто стиха от първата книга на „Илиадата“, която трябваше да се чете едновременно с изписването на шифъра, като всяка буква в написаното се представляваше от броя на буквите в азбуката, които се намираха между нея и съответната буква у Омир.

Така първата буква на първата дума на първия стих на първата книга на „Илиадата“ е Мю. Да предположим, че първата буква на първата дума на някоя бележка в досието е Ипсилон. В гръцката азбука има седем букви, които се намират между Му и Ипсилон: тъй че Ипсилон ще бъде вписано като 7. В този план азбуката трябва да се приема като кръг. Омега — последната буква, следващата Алфа — първата, така че разликата между Ипсилон и Алфа ще бъде 4, но разстоянието между Алфа и Ипсилон ще бъде 18. Август го беше измислил и сигурно му е струвало много време да го изписва и дешифрира, но предполагам, че дългогодишната практика им е дала възможност да знаят разликата между всеки две букви в азбуката, без да трябва да пресмятат, което е спестявало време. А как съм го научил аз ли? Защото много, много години по-късно, когато досиетата попаднаха в мои ръце, сам си разгадах шифъра. Намерих един свитък от първата книга на Омир, написан върху овча кожа, мушнат между другите свитъци. Личеше си, че са изследвани само първите сто стиха; защото овчата кожа бе много изцапана и накапана с мастило в самото начало и съвсем чиста — в края. Когато се вгледах по-внимателно и видях ситни цифри — 6, 23, 12, — драснати под буквите на първия стих, не ми беше трудно да ги свържа с шифъра. Учудих се, че Тиберий не е обърнал внимание на тази следа.

Като става дума за азбуката, по онова време разработвах един много прост план, с който да направя латинската истински фонетична. Струваше ми се, че ѝ липсват три букви. Тези три бяха: консонантно U, което да се различава от гласната U, една буква, която да отговаря на гръцката Ипсилон (това е гласна, средна между латинското J и U), за употреба в гръцките думи, които бяха латинизирани; и една буква, която да изразява двойната консонанта, която сега изписваме на латински като BS, а я произнасяме като гръцката Пси. От значение е, писах аз, за ония провинциалисти, които изучават латински, да го заучат както трябва; но ако буквите не отговарят на звуковете, как биха избягнали грешките при произношението? Затова предлагам за консонантното U обърнато F (което се използва за същата цел в етруския): така LAJINIA вместо LAUINIA и едно прекъснато H наместо гръцкия ВF-BLIOTHECA вместо ВHBLIOTHECA както и едно обърнато C вместо BS: така AᶒQUE вместо ABSQUE. Последната буква не беше кой знае колко важна, но другите две ми се струваха

много съществени. Предлагам прекъснатото Н и обърнатите F и C, защото това би било най-удобно за хората, които използват буквени матрици за метал или глина: нямаше да стане нужда да си изработват нови матрици. Публикувах книгите, един-двама се обадиха, че предложенията ми били смислени; разбира се, никакъв резултат не последва. Майка ми ми каза, имало три невъзможни неща на този свят; продавниците да се проточат през залива от Бай до Путеоли; аз да покоря британския остров и някоя от тези три абсурдни букви да се появи в обществените надписи на Рим. Никога не забравих тази нейна забележка, защото тя имаше последствия.

Майка ми се държеше извънредно рязко с мене по това време, защото престрояването на къщата се проточи много и новите мебели, които купих, не бяха равни на старите, а и защото доходите ѝ бяха рязко намалени поради участието, което взе в тези разноски — сам не успях да набавя всичките необходими средства. Две години живяхме в двореца (стаите ни не бяха много хубави) и тя си изсипваше яда върху ми толкова често, щото накрая не можах вече да понасям и се преместих от Рим във вилата си край Капуа; в Рим отивах само когато го изискваха задълженията ми на жрец, а то не беше често. Ще попитате за Ургуланила. Тя не дойде в Капуа нито веднъж; и в Рим се виждахме рядко. Едва ме поздравяваше, като се срещнехме, и не ми обръщаше никакво внимание освен в името на приличието, пред гостите; и винаги спяхме отделно. Изглеждаше привързана към момченцето ни, Друзил, но на практика не правеше почти нищо за него. Отглеждането му бе поверено на моята майка, която ръководеше домакинството и никога не се обръщаше към Ургуланила за каквото и да било. Майка ми се отнасяше към Друзил като към свое дете и някак си съумяваше да забрави кои са му родителите. Самият аз не успях да обикна Друзил; беше намръщено, отпуснато, безочливо дете, а и майка ми тъй често ми се караше пред него, че то нямаше никакво уважение към мен.

Не знам как прекарваше времето си Ургуланила. Ала никога не изглеждаше отегчена, ядеше ненаситно и доколкото ми е известно, нямаше тайни любовници. Това странно създание все пак имаше една страст — Нумантина, жената на Ургуланилиния брат Силван, дребно, русокосо тъничко същество, което веднъж бе сторило или бе казало нещо (не знам какво), което бе пробил през дебелия кожа и едрото

мускулесто тяло и бе докоснало онова, то служеше на Ургуланила за сърце. Ургуланила държеше портрет в естествена големина на Нумантина в приемната си: изглежда, имаше навика да седи вгледана в него по цели часове, ако не ѝ се удаваше възможност да гледа самата Нумантина. Когато се преместих в Капуа, Ургуланила остана в Рим с майка ми и Друзил.

Единственото неудобство на Капуа като дом за мене бе липсата на добра библиотека. Но все пак започнах една книга, за която нямах нужда от библиотека — историята на Етрурия. По това не бях доста напреднал в етруския и Арунс, с когото прекарвах няколко часа на ден, ми помагаше много, позволявайки ми да ползвам от архивите на полусрутения му храм. Каза ми, че е роден в деня, когато се появила кометата, възвестила началото на десетия и последен цикъл на етруската раса. Един цикъл е период, пресмятан според най-дългия живот: това означава, че един цикъл не се е завършвал, докато не умрат всички, които са били живи на празненствата по случай завършването на предишния цикъл. Етруските са го пресмятали на сто и десет години. Това беше последният цикъл и той щеше да завърши с пълното изчезване на етруския като говорим език. Предсказанието можеше да се смята за изпълнено, защото Арунс нямаше приемници в жреческата си служба, а селяните вече разговаряха на латински дори и у дома си; затова с радост ми помагаше да си пиша историята, както сам казваше, като паметник за традициите на една велика някога раса. Започнах я през втората година от управлението на Тиберий и я завърших двадесет и една години по-късно. Смятам я за най-хубавата си творба: във всички случаи най-упорито съм работил върху нея. Доколкото ми е известно, друга книга върху етруските изобщо няма, а те са били една наистина много интересна раса; затова смятам, че историците от бъдещето ще са ми благодарни.

При мен бяха Калон и Палас и водехме тих и редовен живот. Проявявах интерес към стопанския двор на вилата ми и се радвах на редките посещения на приятелите от Рим, които идваха понякога да прекарат с мен по няколко дни. При мен живееше една жена на име Акте, професионална проститутка и много почитена жена. Ни веднъж през всичките петнайсет години, които преживях с мен, не ми е причинила неприятности. Връзката ни бе съвсем служебна. Тя умишлено си бе избрала проституцията за професия, а пък аз ѝ плащах

добре; беше много положителна жена. Много държахме един на друг. Най-после тя ми заяви, че смятала да се оттегли и да живее от спестяванията си. Искаше да се ожени за някой почтен човек, прослужил войник, да се засели в някоя от колониите и да си роди деца, преди да е станало твърде късно. Винаги бе мечтала да има пълна къща с деца. Затова я целунах, сбогувахме се и ѝ дадох достатъчно пари за зестра, та да ѝ улесня живота. Но тя не ме напусна, преди да си намери заместница, на която да вярва, че ще се отнася с мен както подобава. Намери ми Калпурния, която толкова ѝ приличаше, че често съм си мислил дали не беше нейна дъщеря. Акте веднъж ми бе споменала, че имала дъщеря, която дала на отглеждане, защото една жена не можела да бъде едновременно и проститутка, и майка. И тъй Акте се омъжи за някакъв бивш войник от преторианците, който се отнасяше с нея добре, и тя му роди пет деца. Докрай проявявах интерес към това семейство. Споменавам я, защото читателят ми ще се запита какъв полов живот съм водил освен връзката ми с Ургуланила. Не го смятам за много естествено един нормален мъж да преживее дълго без жена, а понеже Ургуланила беше непоносима като съпруга, не смятам, че мога да бъда винен, загдето съм живял с Акте. Акте и аз се бяхме споразумели, докато сме заедно, никой от нас да няма отношения с никого друго. Това не се дължеше на сантименталност, а на хигиенични съображения: много венерически болести имаше в Рим по онова време — още едно фатално наследство, между другото, от пуническите войни.

Тук искам да впиша, че никога и по никое време в живота си не съм се отдавал на хомосексуализъм. Не си служа с Августовия аргумент срещу това, в смисъл че хомосексуалността пречела на мъжете да създават деца, които да увеличат държавата, но винаги съм го смятал едновременно за жалко и отвратително да гледаш как възрастен човек, да речем, един магистрат със собствено семейство, се лигави и пилее пари по някое момченце с изрисувано лице и гривни; или как някой древен сенатор играе ролята на Венера пред строен млад Адонис от конните преторианци, който понася стария глупак само защото оня има пари.

Когато ми се налагаше да ходя в Рим, гледах да стоя там колкото може по-малко. Усещах нещо неловко в атмосферата на Палатинския хълм, което може да се е дължало на нарастващото напрежение между

Тиберий и Ливия. Той бе започнал да си строи голям дворец на северозападната страна на хълма и вече се бе настанил в стаите от долния етаж, преди горните да бяха още завършени, като остави Ливия в пълно владение на Августовия дворец. Тя пък, за да покаже сякаш, че новата постройка на Тиберий, макар и три пъти по-голяма, никога не ще се ползува със славата на старата, постави величествена златна статуя на Август в приемната зала и предложи в качеството си на върховна жрица на неговия култ да покани всички сенатори и съпругите им на пиршество по случай освещаването ѝ. Ала Тиберий заяви, че първо трябвало да се поиска от Сената да гласува предложението ѝ: случаят бил държавнически, а не някаква частна покана. Той съумя да уреди разискванията по такъв начин, че банкетът бе осъществен в две части едновременно: сенаторите бяха в приемната зала, начело с него като домакин, а съпругите им бяха в една съседна голяма зала, с домакиня — Ливия. Тя преглътна обидата — направи се, че изобщо не я забелязва, прие нещата като разумно разрешение, много по-близко до онова, което сам Август би пожелал; но нареди на дворцовите готвачи да поднесат първо на жените от по-хубавите късове месо, сладкиши и вина. Освен това отдели най-скъпите съдове и винени купи за своите гостенки. Успя го надхитри и в този случай, а съпругите на сенаторите здравата посмяха за сметка на Тиберий и своите съпрузи.

Друго едно неудобство при връщанията ми в Рим бе това, че за нищо на света не успях да избягна срещите със Сеян. Мразех да имам каквото и да е общо с него, макар той винаги да бе подчертано любезен към мен и ни веднъж да не ми бе направил открито каквото и да е зло. Учудвах се, че човек с лице и държане като неговите, човек от долен произход, лош борец, не особено богат, можеше да се ползува с такъв голям успех в столицата: беше вторият по значение след Тиберий и необикновено обичан от преторианците. Имаше твърде отблъскващо лице — лукаво, жестоко, с неправилни черти, — единственото, което му даваше облик, бе някаква животинска сила и решителност. А още по-странно ми се струваше, че няколко жени от добри семейства си съперничеха за любовта му. Той и Кастор не можеха да се понасят, нещо съвсем естествено, защото се говореше, че Ливила и Сеян са се разбрали помежду си. Но Тиберий, изглежда, му вярваше напълно.

Споменах Бризеида, старата освободена робиня, прислужницата на майка ми. Когато ѝ съобщих, че напускам Рим и се заселвам в Капуа, тя ми призна, че много ще ѝ липсвам, но че постъпвам мъдро, напускайки града.

— Много странно те сънувах миналата нощ, да ме прощаваш, господарю Клавдий. Видях те като малко, сакато дете: крадци нахлуха в дома на детето и убиха баща му и още много роднини и приятели; но то се измъкна през прозореца на някакъв килер и изкуцука до съседната гора. Покачи се на едно дърво и зачака. Крадците излязоха от къщата и седнаха под дървото, на което то се криеше, да си делят плячката. Не мина много, започнаха да се карат кой какво да вземе, един от крадците бе убит, после още двама, а сетне останалите започнаха да пият вино и да се преструват, че много си вярват; но виното бе отровено от един от убитите крадци, тъй че всички умряха в агония. Сакатото момче слезе от дървото и прибра ценностите, а сред тях намери много злато и скъпоценности, крадени от други семейства: то отнесе всичко у дома и стана много богато.

Усмихнах се.

— Странен сън, Бризеида. Но въпреки това детето си остана все така сакато и цялото му богатство не бе в състояние да откупи живота на баща му и на семейството му, нали?

— Не, мили мой, но то може би се е оженило и си е създадо собствено семейство. Затуй избери си едно по-хубаво дърво, господарю Клавдий, и не слизай от него, докато и последният крадец не умре. Това казва моят сън.

— Дори и тогава няма да сляза, ако зависи от мен, Бризеида. Не желая да се облагодетелствувам с крадени неща.

— Винаги можеш да ги върнеш, господарю Клавдий.

Всичко това бе многозначително, като се имат предвид последвалите събития. Не вярвах много в сънища. Атенодор веднъж бе сънувал, че в дупката на един язовец край една гора до Рим имало скрито съкровище. Намери мястото, което преди не беше посещавал, и там, на една стръмнина, откри дупката към леговището. Извика няколко селяни да подровят стръмнината, докато накрая стигнаха до леговището — там намериха една стара изгнила пунгия с шест мухлясали медни монети и една продупчена пара, което не стигна дори да им плати за труда. А пък един от моите наематели веднъж бе

сънувал, че ято орли се вие над главата му и един каца на рамото му. Взе го за знамение, че един ден ще стане император, ала единственото, което последва, беше, че група стражи го посети на другата сутрин (те имаха орли на шлемовете) и го арестуваха за някакво нарушение, заради което го изправиха на военен съд.

ГЛАВА 18

През един летен следобед в Капуа седях на каменната пейка зад конюшната на вилата ми, размишлявах над някакъв проблем на моята етруска история и небрежно подхвърлях зарове с лява длан, сключена над дясната, върху грубата дървена маса пред мене. Някакъв окъсан човечец приближи и ме попита дали аз съм Тиберий Клавдий Друз Нерон Германик: изпратили го тук, каза, от Рим. (16 г. от н.е.)

— Нося ти вест, господарю. Не знам дали струва нещо, но аз съм стар войник — един от ветераните на твоя баща, господарю, — та нали знаеш какво е, драго ми е да си намеря причина да поема един път, вместо някой друг.

— Кой те натовари с тази вест?

— Някакъв човек, когото срещнах в гората край нос Коза. Странен човек. Облечен като роб, а пък говореше като Цезар. Едър, набит, недохранен на вид.

— Как се нарече?

— Не си каза името. Щял си да го познаеш, каза, от думите, които ти изпраща, и щял си да се изненадаш, че ти се обажда. Накара ме два пъти да повтора съобщението, та да се увери, че съм го запааметил. Иска да ти кажа, че все още ловял риба, но че човек не можел да се изхранва само от риболов и че трябвало да се обадиш на зетя му, и че ако млякото наистина му било изпращано, то никога не било стигнало до него, и че му трябвала някаква малка книжка, поне от седем страници, да си я четеш. И че не трябва да правиш нищо, докато пак не ти се обади. Има ли смисъл всичко това, господарю, или човекът е бил побъркан?

Като ми го каза, не повярвах на ушите си. Постум! Но нали Постум беше мъртъв?

— Какъв беше на вид? С голяма челюст, сини очи и малко накланя глава встрани, като те пита нещо — такъв ли?

— Същият е, господарю.

Налях му да пие, а ръката ми трепереше тъй силно, че излях толкова, колкото и налях. После, давайки му знак да ме чака, влязох в къщата. Намерих две хубави прости одежди и някои долни дрехи и сандали и два бърснача, както и сапун. После взех първата подшита книга, която ми падна подръка — последните речи на Тиберий пред Сената, — и на седмата страница изписах с мляко: „Каква радост! Веднага ще пиша на Г. Внимавай! Поискай, и ще ти пратя всичко, каквото ти трябва. Къде мога да те видя? Изпращам ти най-искрената си обич. Ето и двадесет златици, всичко, с което разполагам в момента, но навременният подарък е двоен подарък, надявам се.“

Изчаках страницата да изсъхне, а после предадох на човека книгата и дрехите, увити във вързоп, и една кесия. Казах му:

— Вземи тези тридесет златици. Десет са за тебе. Двайсет за човека в гората. Донеси ми обратна вест от него и ще получиш още десет. Но дръж си устата затворена и се върни скоро.

— Много добре, господарю! — отвърна той. — Няма да те измамя. Ала какво би могло да ми попречи да избягам с този вързоп и с тези пари?

А пък аз му казах:

— Ако беше някой нечестен човек, никога не би задал този въпрос. Затуй да изпием още по чашка и да тръгваш.

Накратко казано, той пое с вързоп и парите и след няколко дни ми донесе устна вест от Постум — благодарности за парите и дрехите и съобщение, че не бивало да го търся, но че майката на Крокодила го знаела къде е и че сега се наричал Пантера и дали бих могъл да му изпратя отговора на зетя му веднага щом го получа? Платих на стария войник десетте обещани златици и още десет за верността му. Разбрах кого има предвид Постум под „майката на Крокодила“. Крокодила беше стар освободенец на Агрипа, когото зовяхме така заради неговата апатичност и лакомия и заради огромните му челюсти. Имаше майка, която живееше в Перузия и държеше странноприемница. Знаех мястото много добре. Веднага писах на Германик да му съобщя новината; изпратих писмото по Палас в Рим, като му наредих да го препрати със следваща поща до Германик. В писмото казвах само, че Постум е жив и се крие — но не казах къде, — и молах Германик веднага да ми съобщи, щом получи писмото. После зачаках отговора, но той не дойде. Писах отново, по-подробно; но пак

не получих отговор. Изпратих вест на майката на Крокодила по един тамошен разносвач, че още няма нищо за Пантера от неговия зет.

Не чух повече от Постум. Очевидно не искаше да ме излага на нова опасност, а сега, като имаше пари и можеше да се придвижва без страх да бъде задържан под подозрение, че е избягал роб, не се нуждаеше от помощта ми. Някой в странноприемницата го бе познал и той трябвало да се махне оттам. Скоро слухове, че бил жив, плъзнаха из цяла Италия. В Рим всички говореха за това. Неколцина, включително трима сенатори, дойдоха от града да ме питат тайно дали е вярно. Казах им, че лично аз не съм го виждал, но че съм срещнал някого, който го е видял, и че без съмнение това е бил Постум. В замяна ги попитах какво възнамеряват да сторят, ако той се върне в Рим и получи подкрепата на гражданството. Ала прямотата на въпроса ми ги смути и обиди и те не ми отговориха.

Чу се, че Постум е посетил няколко от градовете край Рим, но очевидно се пазеше да влиза в тях, преди да е паднала нощта, и винаги се измъкваше преобразен, преди да се съмне. Никой не го бе виждал лично, но обикновено след като нощуваше в някоя странноприемница, оставяше на отиване записка с благодарност — подписана с истинското му име. Най-сетне един ден слязъл в Остия от някакъв малък крайбрежен кораб. Пристанището знаело няколко часа преди това, че пристига, и като слязъл на кея, посрещнали го с гръмки овации. Избрал Остия, защото това бе лятната главна квартира на флотата, чийто адмирал навремето бе неговият баща Агрипа. На кораба му се развявал червеният флаг, който Август бил позволил на Агрипа да издига винаги когато бил в открито море (на него, както и на синовете му след него), в памет на морската му битка край Акциум. В Остия паметта на Агрипа беше почитана много повече, отколкото паметта на Август.

Животът на Постум се намираще под голяма заплаха, защото той все още имаше присъда за изгнание и следователно нямаше право да се появява в Италия. Той произнесъл кратка благодарствена реч пред тълпата за посрещането, което му устроили. Заявил, че ако съдбата бъде благосклонна към него и ако успеел да си възвърне благоразположението на римския Сенат и на народа, което бил загубил поради неверни обвинения, отрупани върху му от неговите врагове — обвинения, които неговият дядо, богът Август, късно осъзнал, че са

неверни, — той щял да възнагради верността на мъжете и жените от Остия най-щедро. Взвод преторианци присъствували там с нареждане да го арестуват, защото Ливия и Тиберий някак си също научили за пристигането му. Но войниците в никакъв случай нямало да успеят да изпълнят нареждането при тази огромна моряшка тълпа. Началникът им разумно не се и опитал; наредил на двамина от хората си да облекат моряшки дрехи и да следят неотклонно Постум. Ала докато се преоблекат, той изчезнал и те не успели да открият следите му.

На другия ден Рим бил претъпкан с моряци, които патрулирали по главните улици; от всеки срещнат конник или сенатор, или обществен служител изисквали паролата. Паролата била „Нептун“, ако оня още не я бил научил, карали го да я повтаря по три пъти, ако не искал да яде пердах. Никой не предпочитал да го напердашат, а и народните симпатии към Постум и омразата към Тиберий и Ливия били толкова накупели, че една само окуражителна дума от страна на Германик и целият град, включително преторианците и градските кохорти веднага били готови да преминат на негова страна. Но без подкрепата на Германик едно въстание в полза на Постум би означавало гражданска война; а никой не вярвал кой знае колко в успеха на Постум, ако се стигнело до борба с Германик.

В този критичен момент същият оня Крисп, който бе раздразнил Тиберий преди две години, като бе убил Клемент на острова (но след това бе получил опрощение), пак се появил и предложил да поправи грешката си, като този път наистина свърши с Постум. Тиберий му дал пълна свобода на действие. Крисп открил някак си къде е свърталището на Постум, явил се пред него с огромна сума, която, обяснил му, била за плащането на моряците му, които и без туй били загубили два цели дни да патрулират по улиците, и се наел да привлече на страната на Постум германците телохранители в мига, в който му подадял знак. Бил им дал вече огромни подкупи. Постум му повярвал. Уредили си среща в два часа след полунощ на ъгъла на някаква улица, където и моряците на Постум щели да се съберат. Щели да отидат в двореца на Тиберий. Крисп щял да нареди на охраната да пусне Постум. Тиберий, Кастор и Ливия щели да бъдат арестувани, а Крисп казал, че Сеян, макар да не участвувал явно в заговора, се бил наел да привлече преторианците в подкрепа на новия режим веднага щом

бъдел нанесен първият сполучлив удар: при условие, че си запазел командирското място.

Моряците били точни на срещата, ала Постум не се появил. По това време на нощта из улиците нямало жива душа и когато сборна дружина от германци телохранители и подобрани хора на Сеян нападнали изневиделица моряците — повечето от които били пияни и не в боен ред, — паролата „Нептун“ загубила силата си. Мнозина загинали на самото място, други, докато се опитвали да избягат, а оцелелите се спрели, като стигнали чак до Остия. Крисп и двама войници причакали Постум в една тясна алея между убежището му и мястото на срещата, ударили го с торба, пълна с пясък, за да го зашеметят, запушили му устата, вързали го, хвърлили го в закрыта носилка и го отнесли в двореца. На другия ден Тиберий направил изказване пред Сената. Някакъв си роб на Постум Агрипа, на име Клемент, казал той, предизвикал голяма и ненужна тревога в града, представяйки се за своя мъртъв бивш господар. Този нагъл човек избягал от своя собственик, конник провинциал, който го бил купил след разпродажбата на Постумовото имение, и се укривал в някаква гора край Тосканския бряг, докато брадата му порасне достатъчно, за да прикрие малката му челюст — единствената разлика между неговото и Постумовото лице. Група буйни моряци от Остия се направили, че му вярват, но само за да могат да дойдат в Рим и да създадат безредици в града. Събрали се в покрайнините малко преди разсъмване същата тази сутрин, под негово предводителство, с намерение да потеглят към центъра на града и да ограбят продавниците и частните жилища. Нападнати от отряд стражи, те се разпръснали и изоставили водача си, който веднага бил осъден на смърт: тъй че Сенатът не бивало повече да се тревожи по този въпрос.

По-късно научих, че Тиберий се престорил, че не познава Постум, когато го довели пред него в двореца, и го запитал подигравателно:

— Как така ти стана един от Цезарите?

На което Постум му отвърнал:

— По същия начин и в същия ден, в който и ти стана такъв. Нима си забравил?

Тиберий наредил на един роб да удари Постум през устата за нахалството му, а сетне го подложили на мъчения и му заповядали да

разкрие съучастниците си. Но единственото, което той сторил, било да разказва скандални истории из личния живот на Тиберий, които били толкова отвратителни и тъй обстоятелствени, че Тиберий не се сдържал и заблъскал лицето му с огромните си кокалести юмруци. Войниците довършили кървавото дело, като го обезглавили и го нарязали на парчета в подземията на двореца.

Има ли по-тежка скръб от тая да оплакваш смъртта на любимия си другар — и то пред края на едно дълго и незаслужено изгнание, — а после, след кратката радост и удивление от вестта, то той някак си е съумял да изиграе палачите си, да трябва да го оплакваш повторно — без дори да го видиш в промеждутъка, — измамно хванат и срамно изтезаван и убит? Единствената ми утеха бе, че чуе ли Германик за станалото — а пък аз веднага щях да му пиша за случилото се така, както го знаех, — ще изостави войните си в Германия и ще се върне в Рим начело на всичките войски, които би могъл да отдели от Рейнските си походи, за да отмъсти на Ливия и Тиберий за Постумовата смърт. Писах му, но той не отговори; писах отново, пак не ми отговори. Изведнъж получих дълго мило писмо, в което се учудваше от успехите, които Клемент бе завоювал, представяйки се за Постум — как, за бога, е съумял да го стори? От това изречение ставаше ясно, че ни едно важните ми писма не бе достигнало до него: единственото, то беше получил, бе изпратено със същата поща, с която бях пратил второто. В него само му давах подробности за една служебна задача, която ме бе натоварил да извърша вместо него; благодареше за сведенията, които били тъкмо такива, от каквито се нуждаел. Осъзнах с ужас, че Ливия или Тиберий са обсебили останалите.

Храносмилането ми открай време не бе добро, а сега страхът от отрова във всичко, което поглъщам, не го подобри. Заекването ми се възвърна и започнах да страдам от афазия — внезапни празнини в съзнанието, които ме поставяха в смешни положения: случеше ли се по средата на някое изречение, завършвах го с безсмислени думи. Най-злостното последствие от тази ми болест бе, че обърквах задълженията си като жрец на Август, които досега бях изпълнявал, без никому да дам повод да се оплаче от мен. Един стар римски обичай гласи, че ако в ритуала на жертвоприношението или в друг някакъв обред се извърши грешка, цялата процедура трябва да се започне от

самото начало. Сега често се случваше така, че когато аз служех, забравях текста на молитвата и понякога започвах да повтарям многократно едно и също изречение по два-три пъти, преди да осъзная какво правя, или пък вземах кремъчния нож за разрязване гърлото на жертвата, преди да съм поръсил главата ѝ с ритуалното брашно и сол — а това означаваше, че ще трябва да подхвана всичко отначало. Тягостно беше да прекъсваш три или четири пъти една служба, преди да я доведеш до успешен завършек, а и богомолците ставаха неспокойни. Накрая писах на Тиберий, в качеството му на върховен понтифекс, и го помолих да ме освободи от всичките ми религиозни задължения в продължение на една година поради заболяване. Той удовлетвори молбата ми без коментар.

ГЛАВА 19

Третата година, в която Германик воюваше с германците, за него по-успешна дори и от предишните две. Изработил беше нов план за нападение, с който изненадваше германците неподготвени и предпазваше войниците си от опасностите на дълги и измерителни походи, т.е. построил бе на Рейн флота от близо хиляда транспортни съда, натоварваше на тях повечето от сили си и потегляше надолу по реката, преминаваше по канала, който баща ни навремето беше прокопал, и през холандските езера и през морето достигаше до устието на реката Емс. Там закотвяше съдовете на близкия бряг, като си оставяше само няколко, колкото да му служат за построяването на понтонен мост. Тогава нападнаше племената отвъд Везер, река, проходима на места, която течеше успоредно с Емс, на около петдесетина мили отвъд нея. Планът му се прилагаше успешно във всяко отношение. *(16 г. от н.е.)*

Когато авангардът достигнал Везер, намерили там на отвъдния бряг да ги чака Херман с някои от съюзническите главатари, Херман викнал отсреща, запитвайки дали Германик е предводителят.

Когато отговорили утвърдително, запитал ги готови ли са да му предадат едно съобщение. То било следното: „Почтителни поздравии от Херман на Германик и готов ли е да му разреши да говори с брата си?“ Това бил някакъв брат на Херман, наречен на германски Голдкопф или нещо от тоя род, толкова дивашко име, че било трудно да се преведе на латински, и тъй както „Херман“ бе превърнат в „Арминий“ или както „Зигмиргт“ в „Сегимер“, тъй и този беше наречен „Флавий“, което означава златоглав. Флавий се биеше в римската армия от години насам и понеже беше в Лион по време на злополучието с Вар, там бе изразил желанието си да бъде верен на Рим, отричайки се от всички роднински връзки, които го свързваха с измамния му брат Херман. В битките, водени на следващата година от Германик и Тиберий, той се бе сражавал храбро и бе загубил едното си око.

Германик попитал Флавий иска ли да разговаря с брат си. Флавий отвърнал, че няма кой знае какво желание, но че това можело да се окаже предложение за предаване. И тъй двамата братя започнали да си подвикват през реката. Херман заговорил на германски, ала Флавий заявил, че докато не му заприказва на латински, разговор нямало да се подхване. Херман не искал да приказва на латински, език, който другите вождове не разбирали, страхувайки се да не го помислят за предател, а Флавий пък не желаел римляните да го вземат за изменник, защото те пък не знаели този език. От друга страна, на Херман му се искало да сащиса римляните, а на Флавий — да възхити германците. Херман се опитвал да продължи на германски, а Флавий — на латински, но понеже все повече се разгорещявали, заговорили на такъв объркан език, че както Германик ми писа, било същинска комедия да го слуша човек. Цитирам описанието на Германик за диалога:

Херман: Здравей, братко. Какво ти е станало на лицето? Този белег страшно те обезобразява. Око ли си загубил?

Флавий: Да, братко. Не си ли намирал някое? Загубих го в оня ден, когато ти препусна назад в гората и щитът ти беше тъй дебело намазан с кал, че Германик не можа да те познае.

Херман: Грещиш, братко. Не съм бил аз. Изглежда, пак си се пропил. Открай време си такъв преди битка: умираш от страх, докато не си пийнеш поне пет кани бира, та трябва да те връзват за седлото, когато изсвири бойният рог.

Флавий: Това естествено е чиста лъжа, но то ми спомня какво гнусно питие е нашата германска бира. Не я кусвам вече дори когато в лагера донесат огромна плячка от вашите пленени германски селца. Хората я пият само по принуждение: разправят, че била все пак похубава от блатната вода, вмирисана от германски трупове.

Херман: Да, и аз обичам римското вино. Останали са ми още няколкостотин стомни от плячката на Вар. Това лято ще си доставя пак хубавичък запас, ако Германик не си отваря очите. Между другото, какво получи в замяна на загубеното си око?

Флавий (с голямо достойнство): Личните благодарности на главнокомандуващия и три медала, включително Короната и Веригата.

Херман: Хо, хо! Веригата, а? На глезените си ли я носиш, римски робе?

Флавий: Предпочитам вечно да съм роб на римляните, отколкото да ги предам. Между другото, миличката ти Труснелда е много добре, момченцето ти също. Кога смяташ да прескочиш до Рим да ги споходиш?

Херман: След края на битките, братко. Хо, хо!

Флавий: Искаш да кажеш, когато се влачиш зад колата на Германик по време на триумфа и тълпата те замеря с развалени яйца? Ще има да се смея тогава!

Херман: Гледай да се насмееш предварително, защото, ако до три дни все още имаш гърло за смях, името ми да не е Херман. Но стига толкова. Имам вест за тебе от майка ти.

Флавий (изведнъж става сериозен и въздъхва дълбоко): А, моята мила, мила майчица! Каква вест ми праща моята майка? Имам ли още свещената ѝ благословия, братко мой?

Херман: Братко, ти нарани нашата мъдра и благородна плодовита майка до дъното на душата ѝ. Тя казва, че ще превърне благословията си в проклятие, ако продължаваш да бъдеш изменник на рода си, на племето и расата и ако веднага не се прехвърлиш към нас и не станеш вожд наравно с мене.

Флавий (избухвайки в гневни сълзи): О, тя никога не е казвала подобно нещо, Херман. Не може да го е казала. Тази лъжа ти си я измислил, за да ме огорчиш. Признай, че е лъжа, Херман.

Херман: Дава ти два дни да вземеш решение.

Флавий (на слугата си): Хей ти, грозно прасе, дай ми коня и оръжието! Отивам през реката да се бия с брат си. Хермане, отвратително човече, идвам да се бия с тебе!

Херман: Хайде ела де, едноок чорбар, жалък роб такъв!

Флавий скочил от коня си и се готвел да преплува реката, когато един римски трибун го спипал за крака и го смъкнал от седлото: знаел германски и познавал невероятното обожание, което германците изпитват към съпругите и майките си. Ами ако Флавий всъщност възнамерява да избяга? Затова му казал да не обръща внимание на Херман и да не се вслушва в лъжите му. Но Флавий държал да има последната дума. Избърсал сълзите си и викнал към отсрещния бряг:

— Миналата седмица срещнах тъста ти. Добре се е наредил край Лион. Каза ми, че Труснелда избягала при него, защото не можела да изтърпи позора да бъде съпруга на мъж, който нарушил свещената си

клетва за вярност на Рим и е предал приятеля, от чийто хляб е ял. Казала, че единственият начин, по който можеш да си върнеш благоволенieto й, е да спреш да използваш срещу клетвените си приятели оръжията, които ти е дала на сватбения ви ден. Все още не ти е изменила, но това нямало да трае дълго, ако не дойдеш на себе си тозчас.

Сега дошъл редът на Херман да плаче, да се гневи и обвинява Флавий в лъжа. Германик тайно наредил на един офицер да следи Флавий много внимателно по време на следващото сражение и при най-малкия признак за предателство да го убие.

Германик пишеше рядко, но пишеше ли ми, писмата му бяха дълги и в тях той излагаше, както казваше, всички интересни и забавни неща, които не му се стрували достатъчно сериозни, за да ги отбележи в официалните си съобщения до Тиберий: с какво нетърпение чаках тия писма! Никога не се тревожех за живота на Германик, когато воюваше с германците: справяше се с тях така уверено, както опитният пчелар с пчелите — той смело приближава кошера и вади меда, а пчелите, кой знае защо, никога не го жият, както биха ужилили мен или вас, ако се опитаме да сторим същото нещо. Два дни след като прекосил Везер, той водил решителна битка с Херман. Винаги съм проявявал интерес към речите, произнасяни преди сражение: нищо не хвърля по-ясна светлина върху характера на един военачалник. Германик не се опитваше да омайва войниците си с красиви словоизлияния, нито пък се шегуваше с тях нецензурно, както Юлий Цезар. Той винаги оставаше сериозен, много точен и много делови. В речта си при този случай той им разказал какво мисли за германците. Казал, че те не са войници. Притежавали известна самонадеяност и се биели смело, когато били в голяма група, както се бият дивите животни; притежавали и известна животинска хитрост, което изисквало от човека да не пренебрегва обикновената предпазливост, когато воюва с тях. Но лесно се изморявали след първото стремително нападение и не притежавали дисциплина в истинския военен смисъл на думата, а ги крепяло само чувството за военно съревнование. Вождовете им никога не можели да разчитат те да изпълнят онова, което се изисквало от тях, правели или повече, или по-малко. „Германците — казал — са най-нахалната и най-самохвална нация на света, когато нещата им се нареждат както трябва, но сразиш ли ги

веднъж, стават страхливи и жалки. Никога не се доверявай на германеца, когато е зад гърба ти, но и не се страхувай от него, когато ти е пред очите. Освен туй искам да ви кажа следното: голямата част от утрешната битка ще се води сред тези гори, където, доколкото разбирам, враговете ще бъдат разположени толкова нагъсто, че няма да имат място за придвижване. Тръгнете право насреща, не се страхувайте от техните асъгаи и бързо преминете към ръкопашна схватка. Удряйте право в лицата им: от всичко най-много те мразят това!“

Херман подбрал полето за сражение много внимателно: стесняваща се долина, разположена между Везер и низ от гористи хълмове. Наредил войските си в теснината на тази долина, зад гърба му имало голяма дъбова и брезова гора, реката му оставала отдясно, а хълмовете — отляво. Германците били разделени на три части. Първата, състояща се от млади бойци от местните племена, въоръжени с асъгаи, трябвало да настъпят в равнината срещу водещите римски части, които вероятно щели да се състоят от френски помощни войски, и да ги отблъснат. Тогава, когато римските подкрепления тръгнали напред, те щели да прекъснат борбата и да се престорят, че уж се оттеглят в паническо бягство. Римляните щели да ги подгонят към гората и тук втората част, съставена от съплеменниците на Херман, щяла да се втурне из засада откъм хълма и да ги нападне във фланг. Това трябвало да предизвика голямо объркване, а в същото време първата част щяла да се върне, следвана отблизо от третата част — опитните по-възрастни войници от местните племена, — и да подгони римляните към реката. До това време германската конница щяла вече да е обиколила хълма и щяла да хване римляните откъм гърба.

Планът би бил добър, ако Херман имал под командата си дисциплинирана войска. Но всъщност всичко се объркало. Германиковият план за битката бил следният: първо, две части от тежката пехота на речния фланг и две части от помощни германски войски на хълмовия фланг, след това лъконосците-пехотинци, след тях четири редовни части, после Германик с две преториански кохорти и редовната конница, после още четири редовни части, след тях френските конни стрелци, а подире — френската лека пехота. Когато германските помощни войски потеглили по полите на планината, Херман, който следял събитията от върха на един бор, подвикнал

развълнувано на племенника си, застанал отдолу, за да чака заповедите му:

— Ето го предателя, брат ми! Той не бива да излезе от тази битка жив!

Глупавият племенник хукнал напред, викайки:

— Херман заповяда да нападате веднага!

И се понесъл към долината, последван от половината племе. Херман едва успял да удържи останалите. Германик незабавно изпратил редовната конница да нападне глупаците откъм фланга, преди да са достигнали войниците на Флавий, и френските конни стрелци — да прекъснат отстъплението им.

Германският засаден отряд междуременно бил излязъл от гората, но римското конно нападение подгонило бойците под водачеството на Хермановия племенник право върху му, паниката обхванала и тях и те също побягнали назад. Третата част на германците, главната им сила, излязла тогава от гората, очаквайки засадните войски да спрат и да се върнат назад с тях, както било уговорено. Ала единствената мисъл на засадните отреди била да се измъкнат някак си от конницата: и те продължили да бягат, промъквайки се между редовете на главната сила. В този миг се появило едно много радостно знамение за римляните — осем орли излетели от хълма, подплашени от шума, започнали да кръжат над равнината, надали високи крясъци и вкупом полетели към гората. Германик викнал:

— Следвайте орлите! Следвайте римските орли!

Цялата войска подепа вика:

— Следвайте орлите!

Междуременно Херман се впуснал в атака с останалите си хора, нападнал неочаквано пешите стрелци и избил една част от тях; но тилният легион от френската тежка пехота се извил и отишъл в помощ на стрелците. Хермановите хора, които наброявали около петдесет хиляди души, все още можели да спечелят битката, като разбият френската пехота и по този начин се впили като ужасен клин между римския авангард и главните сили. Но слънцето блестяло право в лицата им, отразявано от оръжията и нагръдниците и шлемовете на дългите редици на настъпващата редовна пехота, и това сломило германците. Повечето от тях побягнали към хълма. Херман успял да

задържи една-две хиляди, обаче в това време два ескадрона от редовна конница се врязали в групите на бегълците и по този начин пресекли отстъплението към планината. Как той самият се е измъкнал, е същинска загадка, (макар да се смята, че е пришпорил коня си към гората и е застигнал нашите германски помощни войски, които напредвали, за да я атакуват. Тогава викнал:

— Сторете път, говеда! Аз съм Херман!

Никой не посмял да го убие, защото бил брат на Флавий, а Флавий щял да се почувствува задължен, заради семейната чест, отмъсти за смъртта му.

Това вече не било битка, а истинско клане. Германските главни сили били отбити и подгонени към реката, която мнозина успели да преплуват — мнозина, но не всички. Германик изпратил втората редица на редовната си пехота към гората и вдигнал Хермановите засадни войски, които се спотайвали там с напразната надежда, че битката някак си ще се обърне в тяхна полза. (Нашите стрелци здравата се забавлявали да свалят германците, покатерени по дърветата и изпокрити между листата по върховете.) Всяка съпротива вече била сломена. От осем часа сутринта докъм седем вечерта, когато започнало да се здрачава, не спрели да избиват. На цели десет мили около бойното поле горите и равнините били осеяни с германски трупове. Сред пленниците била майката на Херман и Флавий. Тя се замолила да ѝ пощадят живота, уверявайки ги, че непрестанно се опитвала да убеди Херман да прекрати безплодната си съпротива срещу римските завоеватели. Тъй че сега верността на Флавий била осигурена.

Месец по-късно се състояла нова битка в гъстите гори край бреговете на Елба. Херман избрал място за засада и разположил хората си по такъв начин, че сигурно би спечелил победа, ако Германик не бил научил за всичко това само няколко часа по-рано от германски дезертъори. Онова, което последвало, било, че вместо римляните да бъдат натикани в реката, германците били набутани в гората, където се сблъскали толкова нагъсто, че не могли да приложат обичайната си тактика на бързо нападение и отстъпление, а вместо това навлезли в дълбокото тресавище, което заобикаляло гората, и там хиляди от тях бавно потънали, издавайки неистови викове на гняв и отчаяние. Херман, който в предишната битка бил ранен от стрела, не бил този

път в бойна форма. Но все пак издържал сражението в гората с упорство, а когато случайно се срещнал с брата си Флавий, промушил го с едно асъгаи. Избягал през тресавището, подскачайки пъргаво от туфа на туфа, окрилян от щастието.

Германик издигнал голяма камара от трофейни германски оръжия и положил на нея следния надпис: „Войските на Тиберий Цезар, които покориха племената между Рейн и Елба, посвещават този паметник на своята победа на Юпитер, Марс и на Август“. Нито дума за него самия. Загубите му в тези две битки не надвишавали общо две хиляди и петстотин души убити и тежко ранени. Германците загубили най-малко двадесет и пет хиляди.

Германик сметнал, че е извършил достатъчно през тази година и изпратил някои от хората си обратно в земите край Рейн, а останалите натоварил на плавателните съдове. Тогава го сполетяла бедата: внезапна буря от югоизток връхлетяла върху флотата малко след като вдигнал котва и разпръснала плавателните съдове по всички посоки. Много от тях потънали и само личният кораб на Германик успял да се добере до устието на Везер, където той започнал да окайва себе си, че се е превърнал във втори Вар и погубил цялата римска армия. Приятелите му едва го удържали да не се хвърли в морето и да се присъедини към удавниците. Ала няколко дни по-късно вятърът променил посоката си, задухал към север и разпръснатите кораби се прибрали един по един, почти всички без гребла, а на някои имало вдигнати наметала вместо платна, като тия с повече възможности теглели на буксир ония, които едва се крепели над водата.

Германик незабавно наредил да започне поправката на повредените съдове и изпратил годните кораби да претърсват пустите околни острови за оцелели войници. Открили мнозина, полугладни, прехранващи се само с миди и с труповете на конете, изхвърлени на брега. Други се прибрали от по-далечни крайбрежни места; населението се отнесло с тях добре, защото неотдавна било принудено да се закълне във вярност към Рим. Около двадесет корабни товара се завърнали чак от Британия (която плащаше някакъв малък годишен данък, след като преди седемдесет години бе покорена от Юлий Цезар), изпратени от предводителите на Кент и Съсекс. Накрая по-малко от една четвърт от загубените хора останали в неизвестност и почти двеста от тях се намериха, години по-късно, в Централна

Британия. Те бяха измъкнати от оловните мини, където били изпратени на принудителна работа.

Германците от вътрешността, като научили за това нещастие, решили, че боговете им са отмъстили за тях. Разхвърляли трофейната могила и дори започнали да се готвят за настъпление към Рейн. Но Германик внезапно отново ги връхлетял, изпращайки експедиция от шейсет пехотни кохорти и сто конни ескадрона срещу племената от Горни Везер, докато сам той потеглил начело на други осемдесет пехотни кохорти и още сто конни ескадрона срещу племената между Долни Рейн и Емс. И двете експедиции завършили съвсем успешно и — което бе по-хубаво дори от изстребването на хиляди германци — намерили знамето с орела на Осемнадесетия легион в някакво подземно светилище в една гора и победоносно го отнесли. Оставал спасен само орелът на Седемнадесетия легион, но Германик обещал на хората си, че следващата година, ако все още им бъдел командир, щели да спасят и него. Междувременно го изпратил обратно в зимните им лагери. Тогава Тиберий му писал, настоявайки да се върне у дома, за да отпразнува триумфа, който му бе гласуван, защото наистина бе свършил много нещо, Германик отвърнал, че нямало да се успокои, докато не разбие докрай германската сила, за което не му трябвали още много битки, и докато не си върне третия орел. Тиберий му отговорил, че Рим не може да си позволи толкова много скъпи жертви, дори в замяна на такива блестящи победи; че не порицавал уменията на Германик като пълководец, защото битките му завършвали почти без никакви жертви, но между загубите от битките и морското нещастие той бил загубил войници колкото два цели легиона, което било повече, отколкото Рим може да си позволи. Напомнял на Германик, че самият той бил пращан девет пъти в Германия от Август и говорел от личен опит. Според неговото мнение животът на един-единствен римлянин вече струвал много по-скъпо от живота на десет германци. Германия била като хидра: колкото повече глави ѝ отсечеш, толкова повече израстват на тяхно място. Най-добрият начин да се справяш с германците бил да използваш междуплеменните им вражди и да подклаждаш войни между съседни главатарии, подтиквайки ги да се избиват едни други без странична помощ. Германик отговорил на това с молба да остане само още една-единствена година, в която да приключи покоряването. Ала Тиберий му заявил, че пак им бил нужен

в Рим като консул, и го засегнал най-слабото място, казвайки, че трябвало да си спомни за брата си Кастор. Германия сега била единствената страна, в която се водела истинска война, и ако той настоявал да я завърши сам, Кастор нямало да има възможност да си заслужи триумф, нито титлата император. Германик спрял да упорствува, заявил, че желанията на Тиберий са за него закон и че ще се завърне веднага щом го освободят.

Прибра се в началото на пролетта и отпразнува своя триумф. Цялото население на Рим се изсипало да го посрещне на двайсет мили от града. Край храма на Сатурн била вдигната голяма арка в памет на намирането на орлите. Триумфалната процесия преминала под нея. Имало коли, накамарени с плячка от германските храмове, с неприятелски щитове и оръжия; на други имало живи картини, представящи битка или германски водни божества и планински божества, покорени от римски войници. Труснелда и детето ѝ били качени на кола, с оглавници около шиите, следвани от огромна свита оковани германски пленници. Германик преминал, увенчан в своята колесница, заедно с Агрипина, седнала до него, и петте му деца — Нерон, Друз, Калигула, Агрипинила и Друзила, — седнали отзад. Посрещнали го с повече аплодисменти от всеки друг генерал, минавал в триумф подир Августовия триумф след Акциум. (17 г. от н.е.)

Но аз самият не бях там. Запилял се бях не другаде, а чак в Картаген! Месец преди завръщането на Германик получих записка от Ливия, с която ми нареждаше да се приготвя за пътешествие до Африка. Трябвало им някакъв представител на императорското семейство, за да освети нов храм на Август в Картаген, и аз съм бил единственият, който имал време да свърши тази работа. Щели да ми дадат точни указания как да се държа и как да извърша церемонията и се надявали, че няма отново да стана за смях, та макар и пред очите на африканските провинциали. Веднага се сетих защо ме изпращат. Все още нямаше смисъл да се изпраца който и да било, защото храмът щеше да бъде завършен чак след три месеца. Просто ме изритваха от пътя си. Докато Германик се намирал в града, нямаше да ми позволят да се върна и всичките ми писма до дома щяха да бъдат отваряни. Тъй че изобщо не ми се удаде възможност да разкажа на Германик онова, което толкова отдавна очаквах да му съобщя. От друга страна, Германик си поговорил с Тиберий. Заявил му, че знаел, че

изгнаничеството на Постум се дължи на жесток заговор от страна на Ливия — имал сигурни доказателства за това. Ливия на всяка цена трябвало да бъде отдалечена от обществена работа. Действията ѝ не можели да се оправдаят с никакви по-късни деяния на Постум. Съвсем естествено било за него да се опита да избяга от незаслуженото си изгнание. Тиберий се престорил на ужасен от разкритията на Германик; но казал, че не желае да предизвиква обществен скандал, като изведнъж опозори собствената си майка: щял насаме да я обвини в това престъпление и постепенно да ѝ изземе властта.

А всъщност отишъл при Ливия и ѝ разказал най-подробно какво чул от Германик, додавайки, че Германик е доверчив глупак, но намеренията му били съвсем сериозни, пък и римляните и войската толкова го обичали, щото може би щяло да бъде правилно Ливия да се опита да го убеди, че няма никаква вина за онова, в което я обвиняват, освен ако сметнела това под своето достойнство. Додал още, че ще изпрати Германик надалеч веднага щом станело възможно, най-вероятно в Изтока, и че щял отново да настои пред Сената да я нарекат Майка на Отечеството, титла, която тя напълно заслужавала. Намерил най-подходящия тон за този разговор. Тя останала доволна, че той все още се страхувал от нея дотолкова, че да ѝ разкаже всичко, и го нарекла предан син. Заклепа се, че не е измисляла обвинения срещу Постум: тази история била скроена вероятно от Агрипина, която Германик слушал сляпо и която се опитвала да го увещае да узурпира монархията. Планът на Агрипина, казала тя, очевидно бил да се създават недоразумения между Тиберий и неговата любеща майка. Прегръщайки я, Тиберий заявил, че въпреки дребните недоразумения, които понякога възниквали помежду им, нищо не било в състояние да скъса връзката, която ги свързвала. Тогава Ливия въздъхнала — тя вече беше старица, минала беше седемдесетте — и обяснила, че работата започвала да ѝ тежи: дали той не можел някак си да я освободи от поизморителните ѝ задължения и да иска съветите ѝ само за по-важни въпроси и назначения и декрети? Нямало да се огорчи дори ако престане да поставя името ѝ над своето във всички официални документи — не искала да говорят, че живеел под нейно опекунство. Но, добавила, колкото по-скоро успеел да убеди Сената да ѝ дадат тази титла, толкова по-радостна щяла да бъде. Така те изиграли сцената на помирението — ала никой не вярвал на другия.

Тиберий обявил Германик за свой колега в консулството и му казал, че е увещал Ливия да се оттегли от обществените работи, макар за пред хората още да щял да продължава да се преструва, се съветва с нея. Това като че ли задоволило Германик. Но самият Тиберий не се чувствувал никак спокоен. Агрипина почти не разговаряла с него, а като знаел, че Германик и тя са едно цяло, не можел да вярва в искреното им верноподаничество. Освен това нещата в Рим се развивали така, че човек с характера на Германик трудно можел да ги приеме. На първо място — доносниците. Понеже Ливия не му давала достъп до криминалните досиета, нито му позволявала да участва в контрола над нейната отлично уредена шпионска система — имала платен агент във всеки по-виден дом или институция, — той се принудил да възприеме друг метод. Издал декрет, че ако някой бъде намерен за виновен в заговорничество срещу държавата или в богохулство срещу бога Август, конфискуваните му имущества ще бъдат поделени между неговите обвинители. Заговор срещу държавата се доказваше по-трудно, отколкото богохулството срещу Август. Първият случай на богохулство срещу Август бе този с един шегаджия, млад собственик на продавница, който стоял до Тиберий на Пазарния площад, когато край тях минала някаква погребална процесия. Той изтичал напред и прошепнал нещо в ухото на мъртвеца. Тиберий любопитствувал да узнае какво. Човекът обяснил: помолил бил мъртвеца да каже на Август, като го срещне в подземия свят, че дарението му за римския народ все още не е изплатено. Тиберий накарал да арестуват човека и да го екзекутират, задето бил говорил за Август, като че ли той е някакъв обикновен дух, а не безсмъртно божество, и казал, че го изпраща в подземния свят да се убеди сам в грешката си. Месец или два по-късно между другото той изплати цялото дарение. В случай като този Тиберий имаше някакво оправдание, но по-късно и най-невинната обида на Августовото име бе достатъчна да изправи човека на съд за живота му.

Създаде се цяла класа от професионални доносници, на които можеше да се разчита да скалпят съдебно следствие срещу всеки, за когото знаеха, че е неприятел на Тиберий. Тъй криминалните досиета, оформени вследствие истинско престъпление, станаха съвсем излишни. Сеян бе посредникът между Тиберий и тези мошеници. В годината преди завръщането на Германик Тиберий пратил

доносниците да подработят случая с един младеж на име Либон, правнук на Помпей и братовчед на Агрипина чрез общата им баба Скрибония. Сеян предупредил Тиберий, че Либон е опасен и че подхвърля обидни забележки за него: ала Тиберий по онова време бе достатъчно внимателен да не позволява неуважението към него самия да бъде превърнато в наказуемо провинение, тъй че трябвало да потърси други обвинения. Сега Тиберий, за да прикрие собствените си връзки с Трасил, бе пропъдил от Рим всички астролози, магьосници, гадатели и тълкуватели на сънища и беше забранил да се иска съвет от ония, които тайно практикуваха професията си. Оставени бяха само неколцина, със знанието на Тиберий, при условие, че ще правят сеансите си само в присъствието на тайно скрит в стаята императорски агент. Либон бил увещан от един сенатор, професионален доносник, да посети един от тези гадатели-съучастници, който да му предскаже бъдещето. Въпросите му били записани от тайния агент. Сами по себе си не били заговорнически, а по-скоро глупави: поискал да узнае колко богат ще стане и дали някога ще бъде първият човек на Рим и други подобни. Но на съдебното му следствие бил представен фалшив документ, който уж бил намерен от робите в спалнята му — един списък, уж с неговия почерк, на който били имената на всички членове на императорското семейство и на най-видните сенатори, а срещу всяко име стояли някакви странни халдейски и египетски, букви. Наказанието за съветване с магьосник беше изгнание, ала наказанието за правене на магия беше смърт. Либон отказал да е автор на документа, а показанията на робите, дори ония, изтръгнати с мъчения, не бяха достатъчни, за да бъде осъден: робските показания се приемаха само когато обвинението бе за кръвосмешение. Показания на освободенци не могли да получат, защото не успели да склонят хората на Либон да свидетелствуват срещу него, а е забранено освободен роб да бъде подлаган на мъчение, за да се изтръгнат от него показания. По съвета на Сеян обаче Тиберий издал нов правен указ, който гласял, че когато някой е съден за углавно престъпление, робите му могат да бъдат откупени на умерена цена от главния съдия и по този начин да бъдат принудени след подлагане на мъчение да дадат показания. Либон, който не съумял да намери адвокат, достатъчно смел, за да поеме защитата му, разбрал, че е хванат в клопка и помолил да отложат съдебното заседание за другия ден. Когато му разрешили,

той си отишъл у дома и се самоубил. Въпреки това обвинението срещу него минало през Сената със същите процедури, като че ли бил жив, и го признали за виновен по всички обвинения. Тиберий заявил, че младежът постъпил глупаво, като се самоубил, защото смятал да се застъпи за живота му. Имуществото на Либон било поделено между обвинителите му, сред които имало четирима сенатори. Подобен позорен фарс не би могъл никога да се разиграе по времето на Август, но при Тиберий той се разиграваше в различни вариации почти непрестанно. Един-единствен човек се осмелил да нададе глас на протест и той бил Калпурний Пизон, който станал в Сената да заяви, че бил дотолкова отвратен от атмосферата на политически интриги в града, от покварата на правосъдието и от позорната картина, която представлявали колегите му сенатори в ролята на платени доносници, щото решил да напусне Рим завинаги и да се оттегли в някое село в най-отдалечената част на Италия. След като казал това, той си излязъл. Думите му направили силно впечатление на Сената. Тиберий изпратил да върнат Калпурний и когато оня отново заел мястото си, казал му, че ако действително съществуват прояви на злоупотреба с правосъдието, всеки сенатор е в правото си да обърне внимание върху тях по време на свободните разисквания. Казал също, че в столичния град на империята, най-великата, откакто свят светува, политическите интриги са нещо неизбежно. Нима Калпурний е искал да намекне, че сенаторите не щели да излизат с обвинения, ако не съществувала надеждата за материалното облагодетелствуване? Заявил, че се възхищава от искреността и независимостта на Калпурний и завижда на дарбите му; но нима не ще е по-добре да се използват тези негови благородни качества за подобряването на обществения и политическия морал в Рим, вместо да се погребат в някое окаяно селце на Апенините, сред пастири и разбойници? И тъй, Калпурний се принудил да остане. Но скоро изявил своята искреност и независимост, като призовал старата Ургулания да се яви пред съда за неизплащане на голяма парична сума, която му дължала за някакви картини и статуи; сестрата на Калпурний починала и имало разпродажба. Когато Ургулания прочела призовката за незабавно явяване пред съда за длъжници, наредила на носачите си да я отнесат с носилка право в двореца на Ливия. Калпурний я последвал и в преддверието бил посрещнат от Ливия, която му заповядала да се маха. Калпурний

учтиво, но твърдо отказал, заявявайки, че Ургулания на всяка цена трябва да се подчини на повикването, освен ако е много болна. Дори девиците-весталки били задължавани да се явяват пред съда при повикване. Ливия казала, че държането му било лична обида към нея самата и че синът ѝ, императорът, знаел как да му отмъсти заради нея. Извикали Тиберий и той се опитал да успокои духовете, обяснявайки на Калпурний, че Ургулания непременно щяла да се яви доброволно още щом се съземела от неочакваната тревога от призовката, и казвайки на Ливия, че това било просто някаква грешка, че Калпурний в никакъв случай не искал да я обиди и че сам той, Тиберий, щял да присъствува на процеса и да се погрижи Ургулания да има добър защитник и справедлив процес. Напуснал двореца и тръгнал заедно с Калпурний към съда разговаряйки с него за това-онова. Приятелите на Калпурний се опитвали да го убедят да се откаже от обвинението си, ала той отвърнал, че бил старомоден: държал да си получи парите, които му дължали. Процесът обаче не се състоял. Ливия изпратила подире им пратеник на кон, в чиито дисаги се намирал целият дълг в златни монети; той настигнал Калпурний и Тиберий, преди да стигнат до вратите на съда. *(16 г. от н.е.)*

Но аз всъщност започнах да пиша за доносниците и за деморализиращия ефект, който те оказаха върху живота на Рим, както и за корупцията в съдопроизводството. Тъкмо се готвех да отбележа, че докато Германик бил в Рим, в съдилищата не било повдигнато нито едно обвинение за богохулство срещу Август, нито пък за заговорничене срещу държавната власт, а доносниците били предупредени да мируват. Тиберий се държал безупречно, а речите му в Сената били пример за дълбока искреност. Сеян се оттеглил на заден план, Трасил бил преместен от Рим на завет в селото на Тиберий на остров Капри и по всичко изглеждало, че Тиберий няма други сърдечни приятели освен почтения Нерва, чиито съвети искал непрестанно.

Не успях да обикна Кастор. Беше цапнат в устата, кръвожаден, буен, безпътен човек. Характерът му се бе изявил най-ясно по време на една гладиаторска борба, когато се наслаждаваше повече от вида на кръвта, бликаща от раните, отколкото от проявите на сръчност или смелост от страна на борците. Но дължен съм да призная, че се отнасяше чудесно с Германик и като че ли изцяло се променяше в

негово присъствие. Политическите партии в града се опитваха да въвлекат двамата в грозното положение на съперничество за приемничество на монархията, но те ни веднъж не се поддадоха на тези уловки. Кастор се отнасяше към Германик със същото братско чувство, с което го даряваше Германик. Кастор не беше всъщност страхливец, но бе по-скоро политик, отколкото войник. Когато бе изпратен отвъд Дунава в отговор на молбата за помощ от страна на източногерманските племена, които водеха отбранителна и кървава война срещу Хермановата западна конфедерация, той съумя с хитри интриги да въвлече във война племената от Бохемия, а и от Бавария. Продължаваше политиката на Тиберий — да подтиква германците да се изстребват едни други. Маробод („Оня, който върви по езерното дъно“), жрецът-цар на източните германци, потърси убежище в лагера на Кастор. Позволиха му да се оттегли на сигурност в Италия; и понеже източните германци бяха положили клетва за вечна вярност, той остана цели осемнадесет години като заложник за тяхното добро държане. Тези източни германци бяха по-жестоки и по-силна раса от западните и Германик имаше щастие, че не бе влизал във военен конфликт с тях. Но Херман се бе превърнал в национален герой след поражението, нанесено на Вар, а Маробод му завиждаше за успеха. И за да не стане Херман върховен цар на всички германски племена, което бе неговата мечта, Маробод му бе отказал помощ във войната му с Германик, не бе пожелал дори да извърши военна диверсия на някоя друга граница.

Често съм си мислил за Херман. Беше забележителен човек и макар да е трудно да се забрави предателството му към Вар, Вар е направил много повече, за да предизвика бунта, а Херман и хората му се бяха сражавали за своята свобода. Те истински презираха римляните. Не можеха да проумеят по какво строгата дисциплина в римската армия под водачеството на Вар, Тиберий и почти всички останали пълководци, с изключение на баща ми и брат ми, се различава от обикновеното робство. Бунтуваха се срещу наказателния бой с пръчки и намираха системата да се плаща на войниците определена дневна заплата, вместо да се привличат в бой с обещания за слава и плячка, за много покварена. Германците открай време са били много чисти в морално отношение, докато римските офицери открито проявяваха пороци, за които в Германия, узнаеха ли ги веднъж

— макар то да ставаше рядко, — двамата провинили се биваха задушавани в кал под натиска на дебела греда. Що се отнася до страхливостта на германците, всички варвари са страхливци. Ако някога германците бъдат цивилизовани, чак тогава ще се прецени дали са истински страхливци, или не. Но те, изглежда, са много крамолен и нервен народ и все още не мога да си изясня дали изобщо има близка възможност да бъдат цивилизовани в истинския смисъл на тази дума. Според Германик — няма. И това, дали неговата политика на унищожение бе оправдана, или не (във всеки случай, не такава бе обичайната римска политика по отношение на граничните племена), зависи от отговора на първия въпрос. Единствено пленените знамена с орлите трябваше да бъдат извоювани обратно, а пък Херман не бе показал никаква милост след поражението над Вар, когато бе прегазил провинцията; докато Германик, който бе много благ и човечен мъж и ненавиждаше всеобщи изстребителни кланета, сигурно е имал много сериозни причини да заповяда това.

Херман не загинал в битка. Когато Маробод бил принуден да избяга от страната, Херман си помислил, че сега вече пътят му към монархията, обединяваща всички племена в Германия, е открит. Но сгрешил: не успял да стане монарх дори на собственото си племе, което било свободно племе и вождовете нямали никакво право да заповядват, а само да ръководят, да съветват и да увещават. Един ден, година-две по-късно, той се опитвал да издаде заповед като истински цар. Семейството му, което до този миг му било дълбоко предано, тъй се възмутило, че без дори предварително да разискват въпроса, всички се впуснали върху му с оръжие в ръка и го съсекли на парчета. Бил на тридесет и седем години, когато загинал, тъй като бил роден една година преди брат ми Германик, най-заклетия му враг.

ГЛАВА 20

Прекарах близо цяла година в Картаген. (Бе същата година, в която Ливий почина в Падуа, откъдето никога не бе успял да изтръгне сърцето си.) Старият Картаген бе сринат със земята и това беше нов град, застроен от Август на югоизточната част на полуострова — на него бе писано да стане първият град на Африка. За първи път от най-ранната си възраст насам напуцах Италия. Климатът ми се стори много тежък, африканските туземци — много диви, болни и изтощени от работа; местните римляни бяха скучни, сприхави, користолюбиви и изостанали; рояците от непознати пълзящи и хвърчащи насекоми — много отвратителни. А от всичко най-много ми липсваха дивите гористи площи. В Триполи няма нищо, което да послужи за преход между обикновената обработена земя — смокинови и маслиненни градини или житни ниви — и голата, каменлива, обсипана с тръни пустиня. Живеех в къщата на управителя, който бе оня Фурий Камил, чичото на моята скъпа Камила, за когото вече писах; беше много любезен с мене. Първото, което ми каза, като се срещнахме, бе, че моите „Балкански проучвания“ му били от голяма полза в този му поход и че на всяка цена трябвало да получа обществена награда, загдето съм ги съставил тъй успешно. Стори всичко по силите си церемонията по освещаването на храма да премине благополучно и успя да изтръгне от провинциалите уважението, което рангът ми изискваше. Овен това с голямо усърдие се зае да ми показва местните забележителности. Градът въртеше цветуща търговия с Рим, изнасяйки за там не само големи количества зърнени храни и зехтин, но и роби, пурпурна боя, сунгери, злато, слонова кост, абанос и диви животни за игрите. Ала аз скучаех и Фурий подхвърли, че щяло да бъде добре за мен, ако, докато съм там, започна да събирам материали за една цялостна история на Картаген. Нямахше подобна книга в римските библиотеки. Архивите на стария град неотдавна били попаднали в негово владение, открити от туземци, разравящи развалините за скрити съкровища, и ако съм се интересува, предоставял ми ги. Отвърнах, че

не познавам финикийския език; но той предложи, ако наистина се интересувам, да възложат на един от своите освободенци да ми преведе по-важните ръкописи на гръцки. (18 г. от н.е.)

Идеята за написването на историята ми допадна много: чувствувах, че историческата истина за картагенците не е била казвана никога. Използувах свободното си време да проучвам развалините на стария град с помощта на едно съвременно изследване и да се запозная с географските особености на страната изобщо. Научих освен това езика дотолкова, че да мога да разчитам по-обикновените надписи и да разбирам няколко финикийски думи, употребявани от авторите, писали за пуническите войни от римска гледна точка. Когато се завърнах в Италия, започнах да пиша книгата заедно с историята на етруските. Обичам да се занимавам с две неща едновременно: като се уморя от едното, заемам се с другото. Но, струва ми се, прекалено взискателен съм като автор. Не се задоволявам само да преписвам от древни авторитети, щом съществуват каквито и да било възможности да сверя твърденията им и с други източници на информация по същия въпрос, особено изложения на автори от противоположни политически партии. Тъй че тези две истории, всяка от които, ако не бях тъй добросъвестен би могла да бъде съставена за година-две, ме занимаваха в продължение на двадесет и пет години. За всяка дума, написана от мен, сигурно съм изчел стотици; и накрая станах отличен познавач и на етруския, и на финикийския, а освен това умеех да си служа с още няколко други езика и диалекта, като нумидийски, египетски, оскийски и филикийски. Първа завърших „Историята на Картаген“.

Наскоро след освещаването на храма, което премина много успешно, Фурий неочаквано трябваше да влезе в сражение с Такфаринат, разчитайки само на военните единици, които се намираха в провинцията — един-единствен легион. Третият, заедно с няколко кохорти помощни войски и два конни ескадрона. Такфаринат беше нумидийски главатар, някогашен дезертър от редовете на римските помощни войски и преуспяващ разбойник. Неотдавна бе създад нещо като армия по римски образец във вътрешността на страната си и се бе съюзил с мавританците, за да нападне провинцията откъм запад. Двете армии заедно надвишаваха силите на Фурий поне с пет към едно. Срегнаха се в открито поле на около петдесет мили от града и Фурий трябваше да реши дали да нападне Такфаринатовите полуобучени

войски, които се намираха в центъра на дивите мавритански сили, разположени по фланговете. Той изпрати конниците и помощните войски, предимно стрелци, да отвличат вниманието на мавританците, а с легиона потегли направо към Такфаринатовите нумидийци. Наблюдавах битката от едно възвишение от около петстотин стъпки — отидох дотам върху муле — и никога преди, нито след това, струва ми се, не съм бил по-горд от това, че съм римлянин. Трети легион съумя да се запази в отличен строй: сякаш гледах церемониален парад на Марсово поле. Настъпиха в три линии, по на петдесет крачки разстояние една зад друга. Всяка линия се състоеше от сто и петдесет души във фронт, по осем в дълбочина. Нумидийците заеха отбранително положение. Наредени бяха в шест линии, с фронт също като нашия. Трети легион продължи право към тях, без да спира нито за миг, и чак когато стигнаха на десет стъпки от вражеската линия, първата редица войници запратиха копията си като блестящ порой. След това изтеглиха мечовете и нападаха щит в щит. Отблъснаха първата линия, която се състоеше от хвърлячи на копия, върху втората, зад тях. А новата линия разбиха с повторен порой от копия — всеки войник носеше по две. Тогава римската подкрепителна линия зае мястото им, за да им даде възможност да се пренаредят. Скоро видях нов ослепителен порой от копия, изпратени едновременно, да лети към третата линия на нумидийците. Мавританците по фланговете, обезпокоявани непрестанно от стрелите на помощните войски, видяха как римляните правят пробив дълбоко в центъра. Започнаха да надават отчаяни викове, сякаш битката бе вече загубена, и се разпиляха на всички страни. Такфаринат бе принуден да заплати с много жертви оттеглянето към лагера си. Единственият неприятен спомен от тази победа бе пиршеството, с което бе отпразнувана: по време на това пиршество синът на Фурий, наречен Скрибониан, на няколко пъти подхвърли хапливи забележки за моралната подкрепа, която съм бил оказал на войниците. Стори го най-вече, за да извика вниманието върху собствената си храброст, която според него не бе възхвалявана достатъчно. После Фурий го накара да ми се извини. Сенатът гласува на Фурий триумфалните орнаменти — той бе първият от своя род, получил военни почести след праотеца му Камил, който бе спасил Рим преди повече от четиристотин години.

Когато най-сетне ме извикаха в Рим, Германик вече бе заминал за Изтока, където Сенатът му бе гласувал върховното командване на всички провинции. С него бяха заминали Агрипина и Калигула, сега осемгодишен. По-големите деца бяха останали в Рим, при майка ми. Макар и дълбоко разочарован, че трябваше да изостави германската война недовършена, той бе решил да използва предлаганите му възможности и да разшири образованието си, като посети всички онези места, станали прочути от историята или литературата. Посетил залива на Акциум и там видял възпоменателното светилище, посветено на Аполон от Август, както и лагера на Антоний.

Като внук на Антоний това място събудило у него чувството на тъга. Тъкмо обяснявал плана на битката на младия Калигула, когато оня го прекъснал с глупава насмешка:

— Да, татко, дядо ми Агрипа и пращядо ми Август здравата са напердашили твоя дядо Антоний. Чудя се как не се срамуваш да ми разправяш тази история.

Бил един от многобройните подобни случаи, в които напоследък Калигула си позволявал да разговаря нахално с Германик, и сега вече Германик решил, че е безсмислено да се отнася към него мило и приятелски, както се държал с другите деца — решил, че Калигула заслужава само строга дисциплина и жестоки наказания.

В Беотия посетил Тива да види родната къща на Пиндар, както остров Лесбос — да види гробницата на Сафо. Тук се родила друга моя племенница, на която дали злощастното име Юлия, макар всякога да я наричахме Лесбия. Сетне отишъл във Византион, в Троя и в прочутите гръцки градове на Мала Азия. От Милет ми изпрати дълго писмо, а в него описваше пътешествието си с такава радостна възбуда, щото проличаваше, че вече не съжалява чак толкова за отзоваването си от Германия.

Междувременно нещата в Рим се върнаха към онова положение, в което бяха преди консулата на Германик; и Сеян съживи старите опасения на Тиберий относно Германик. Донесъл му за някаква забележка, която Германик изрекъл на един интимен обяд, където присъствувал Сеянов агент, в смисъл, че източните войски и те сигурно се нуждаели от същото онова пресяване, каквото бил направил на войските край Рейн. Подобна забележка действително имало, но тя не означавала друго, освен че тези войски вероятно били третирани зле

от по-низшите офицери, по същия начин, по който били третирани и другите; и че той възнамерявал да преразгледа всички назначения при първия удобен случай. Сеян накарал Тиберий да разбере тази забележка в смисъл, че причината, загдето Германик все още забавя узурпацията на властта, се дължала на това, че не разчитал докрай на поддръжката на източните войски, която сега вече щял да спечели, като оставел войниците сами да изберат началниците си и им раздавал подаръци и разпуснел дисциплината им — същото, което бил сторил край Рейн. Тиберий се уплашил и сметнал за разумно да се посъветва с Ливия: разчитал да му се притече на помощ. А тя знаеше точно какво да направи. Назначиха един човек на име Гней Пизон за управител на провинция Сирия — назначение, с което му се даваше командването, под началничеството на Германик, на по-голямата част от източните войски — и му казаха поверително, че може да разчита на тяхната подкрепа, ако Германик се опита да попречи на каквито и да било негови политически или военни разпореждания. Изборът им беше много подходящ. Гней Пизон, чичото на оня Луций Пизон, дете бе обидил Ливия, беше надменен старец, който преди двадесет и пет години, когато Август го бе изпратил за управител на Испания, си бе навлякъл горчивата омраза на испанците със своята жестокост и алчност. Беше заборчлял до шия и намекът, че в Сирия би могъл да прави каквото си ще, стига да предизвика Германик, той прие като покана да натрупа ново богатство на мястото на онова, което бе събрал в Испания и отдавна беше пропилял. Ненавиждаше Германик за неговата сериозност и набожност и го наричаше суеверна баба; освен това много му завиждаше.

Когато посетил Атина, Германик изразил уважението си към древната ѝ слава, като се явил пред градските порти, придружен от един-единствен телохранител. Освен това произнесъл дълга и искрена реч във възхвала на атинските поети, войници и философи на празненството, организирано в негова чест. На път за Сирия Пизон също минал през Атина и тъй като тя не беше част от неговата провинция, не си направил труда да се държи с атиняните учтиво като Германик, а и те не се постарали да бъдат учтиви към него. Някой си Теофил, брат на един от Пизоновите кредитори, току-що бил осъден за фалшификация, с гласуване на Народното събрание. Пизон поискал като лична услуга този човек да бъде оправдан, но молбата му била

отхвърлена, което много го разгневило: ако Теофил бъдел оправдан, братът непременно щял да му опрости задължението. Произнесъл гневна реч, в която заявил, че днешните атиняни нямали никакво право да се отъждествяват с великите атиняни от дните на Перикъл, Демостен, Есхил и Платон. Древните атиняни били изличени от непрестанните войни и убийства, а тези тук били мелези, дегенерати и потомци на роби. Заявил, че всеки римлянин, който ги ласкаел, сякаш са законни наследници на онези древни герои, само принизявал достойнството на римското име; и че сам той никога не можел да забрави как в последната гражданска война се обявили срещу великия Август и подкрепили оня страхлив предател Антоний.

След това Пизон напуснал Атина и отплавал за Родос, на път за Сирия. Германик бил също в Родос — отишъл да посети университета — и научил за речта, която очевидно била насочена срещу му, малко преди да съзрат корабите на Пизон. Извила се внезапно буря и те видели, че корабите на Пизон са застрашени от опасност. Два по-малки съда потънали пред очите на Германик, а третият, в който бил Пизон, загубил мачтите си и бил подхвърлен към скалите на северния бряг. Кой друг освен Германик не би оставил Пизон на неговата участ? Но Германик изпратил няколко галери, които с отчаяно гребане успели да стигнат до корабокрушенците, малко преди те да се разбият, и да ги довелкат благополучно до пристана. И кой друг освен човек, покварен като Пизон, не би се отплатил на своя спасител с доживотна благодарност и преданост? Но Пизон направо се оплакал, че Германик забавил спасението му до последния момент, с надежда да му се притече на помощ твърде късно; и без да остане нито ден в Родос, потеглил отново през още бурното море, за да стигне Сирия преди Германик.

Още щом слязъл в Антиохия, той започнал да прави преглед на войските в смисъл, обратен на замисления от Германик. Вместо да отстрани разпасаните, жестоки офицери, той изхвърлил от редиците всички началници, които се ползували с добро име, и назначил на тяхно място свои любимци негодници — с уговорката, че сам той ще получава като процент половината от онова, което съумеят да спечелят от назначението си, и никой няма да им иска сметка за нищо. И тъй за сирийците започнала тежка година. Собствениците на продавници в градовете и земеделските стопани из селата трябвало да плащат тайно

„пари за охрана“ на местните офицери; откажели ли да платят, нощем ги нападали маскирани хора, домовете им бивали подпалвани, а семействата им — избивани. Отначало към Пизон се отправяли многобройни молби срещу този тормоз — от страна на градските сдружения, земеделците и тъй нататък. Той неизменно им обещаваха незабавно разследване, но не извършил ни едно; а тъжителите обикновено намирали пребити до смърт по пътя им за дома. Изпратили делегация в Рим да се осведоми лично от Сеян дали Тиберий знае какво става и ако знае, дали го одобрява. Сеян заявил на провинциалите, че Тиберий не е чул нищо от официален източник; а дори и да им обещае да разследва нещата, нали Пизон и без туй вече им бил сторил злината? Може би най-доброто щяло да е, казал Сеян, да си плащат ония суми „за охрана“, които им се искали, и да вдигат колкото може по-малко шум. Междувременно лагерната дисциплина на сирийските войски била паднала до танкова ниско равнище, че в сравнение с нея разбойническата армия Накфаринат изглеждала като образец на боеспособност и преданост към дълга.

Делегатите отишли и при Германик в Родос, а той останал отвратен и смаян от техните разкрития. По време на неотдавнашно си пътешествие из Мала Азия си бил поставил за цел да разглежда лично всички оплаквания за користоно управление и да отстранява всички магистрати, проявили беззаконие или насилие. Сега писал на Тиберий — уведомявал го относно вестите, които получил за поведението на Пизон, и съобщавал, че незабавно потегля за Сирия; освен това поискал разрешение да отстрани Пизон дори ако само част от жалбите срещу него се окажели верни и да сложи на негово място някой по-достоеен човек. Тиберий отговорил, че и той бил дочул някои оплаквания, но те май били неоснователни и злонамерени; смятал Пизон за способен и справедлив управител. Германик не подозираше Тиберий в непочтеност, а сега затвърдил у себе си впечатлението, което имаше за него — като човек простодушен и поддаващ се на чуждо влияние. Съжалил, че е поискал разрешение за нещо, което трябвало да извърши веднага на своя отговорност. Междувременно получил друго сериозно обвинение срещу Пизон, а именно, че се уговарял с Вононес — сваления цар на Армения, който бе избягал в Сирия — да го възстанови на трона му. Вононес беше неизмеримо богат, защото бе успял да избяга с по-голямата част от арменската

съкровищница, тъй че Пизон се надявал да се облагодетелствува от сделката. Германик веднага отишъл в Армения, свикал благородниците и със собствените си ръце, но от името на Тиберий, положил диадемата върху главата на човека, когото те били избрали за цар. После наредил на Пизон да посети Армения начело на два легиона и да изкаже добросъседско уважение на новия монарх; ако ли го задържали важни дела, да изпрател сина си. Но Пизон нито изпратил сина си, нито отишъл сам. След като посетил други далечни провинции и съюзнически царства и уредил там нещата благополучно, Германик слязъл в Сирия и срещнал Пизон в зимната квартира на Десетия легион.

На срещата присъствували и някои други военачалници, защото Германик не искал Тиберий да бъде зле осведомен за казаното там. Подхванал да говори колкото може по-благо, изисквайки от Пизон да му обясни защо не се подчинил на нарежданията му. Заявил, че ако не съществували други обяснения освен същата оная лична враждебност и неучтивост, които Пизон демонстрирал в речта си в Атина, в неблагодарните си забележки в Родос и в други някои случаи оттогава насам, щял да се принуди да изпрати доклад до императора. След това се оплакал, че намира Десетия легион във възмутително недисциплинирано и мръсно състояние, нещо недопустимо за войска, която живее при условия на мир, в здравословен и хубав лагер.

Тогава Пизон се ухилил и казал:

— Да, наистина са мръсна сбирщина, нали? А какво щяха да си кажат арменците, ако им ги бях изпратил като представители на силата и величието на Рим? („Силата и величието на Рим“ беше любимата фраза на брат ми.)

Германик, едва сдържайки гнева си, отвърнал, че разложението е започнало след пристигането на Пизон в провинцията и че щял да пише на Тиберий тъкмо в този смисъл.

Пизон отправил иронична молба за опрощение, придружена от обидна забележка за високите идеали на младостта, които често трябвало да се пречупват в този труден свят пред по-прозаични, но по-практични изисквания. Германик го прекъснал с искрящи очи:

— Често, но не винаги, Пизоне. Утре например ще седна заедно с теб на трибунала и заедно ще видим дали високите идеали на младостта могат да бъдат спрени от каквито и да са пречки: и дали

който да било невеж, алчен, кръвожаден шейсетгодишен развратник би могъл да откаже справедливост на провинциалите.

Това приключило срещата. Пизон незабавно писал на Тиберий и Ливия, разправяйки за случилото се. Цитирал последното изречение на Германик в такъв смисъл, щото Тиберий повярвал, че този „невеж, алчен, кръвожаден шейсетгодишен развратник“ е самият Тиберий. Тиберий отговорил, че има пълно доверие в Пизон и че ако една известна личност продължава да говори и действа по същия нелоялен начин, и най-смелите стъпки, направени от неговия подчинен, за да се сложи край на тази нелоялност, без съмнение ще се приемат благосклонно от Сената и римските граждани. Междувременно Германик заседавал в трибунала и изслушвал жалби от провинциалите срещу несправедливи присъди в съдилищата. Отначало Пизон сторил всичко по силите си, за да го смути с помощта на законни обструкции, но когато Германик успял да се сдържи и продължил да изслушва делата, без дори да прекъсва за обяд или следобедна почивка, той изменил тактиката и се измъкнал от заседанията под предлог, че бил заболял.

Съпругата на Пизон, Планцина, ревнувала Агрипина, защото тя, като съпруга на Германик, стояла над нея при всички официални церемонии. Измисляла най-различни дребни обиди, за да я дразни, най-вече чрез прояви на неучтивост от страна на подчинените ѝ, които да могат да се обяснят като случайност или невежество. Когато Агрипина си отмъстила, отнасяйки се с нея хладно и презрително пред другите, тя съвсем се забравила. Една сутрин в отсъствието на Пизон и Германик Планцина поела командването на конницата и накарала войниците да извършат нелепи и смешни неща пред главната квартира на Германик. Повела ги през някаква нива, атакувала една редица от празни палатки, които били насечени на ленти, издавала всички възможни команди, като се почне от „Гаси светлината!“ и се стигне до пожарна тревога, и наредила да се започне битка между ескадроните. Най-сетне ги накарала да галопират във все по-стесняваща се спирала, докато накрая, когато центърът се стеснил до диаметър от няколко стъпки, издала командата „Кръгом!“, сякаш искала да върне движението в обратна посока. Много коне изпопадали на земята, изхвърляйки ездачите си. Настанала невъобразима бъркотия, невиджана в историята на конните маневри. По-буйните войници я

увеличили, като забивали камите си в конете на съседите си, за да ги накарат да се обърнат, или просто ги избутвали от седалката. Неколцина ездачи били лошо ритнати, други си счупили краката, когато конете им се строполили върху им. Един бил убит. Агрипина изпратила един от младите щабни офицери да помоли Планцина да престане да прави за смях и себе си, и армията. Планцина ѝ отговорила, пародирайки ония смели думи на Агрипина на Рейнския мост:

— Докато се върне съпругът ми, аз ще командувам конниците. Подготвям ги за очакваното нападение на партите!

В лагера действително току-що били пристигнали няколко пратеници на партите, които наблюдавали тази демонстрация, обзети от почуда и възмущение.

А този Вононес, преди да стане цар на Армения, беше цар на Партия, откъдето набързо го бяха изпъдили. Приемникът му бил изпратил тези същите посланици при Германик с предложение съюзът между Рим и Партия да бъде подновен и със съобщението, че в чест на Германик ще отиде до река Ефрат (границата между Сирия и Партия) да му поднесе почитанията си. Междувременно го умолявал да не позволява на Вононес да стои повече в Сирия, откъдето за него било лесно да поддържа предателска кореспонденция с някои от партските благородници. Германик отговорил, че като представител на баща си, императора, ще се радва да се срещне с царя, за да поднови съюза, и ще се погрижи да премести Вононес в друга някоя провинция. Тъй Вононес отплавал за Киликия, а с него изчезнала и надеждата на Пизон да забогатее. Планцина се разгневила не по-малко от своя съпруг; Вононес я обсипвал почти всеки ден с красиви скъпоценности.

В началото на следващата година до Германик стигнала вест, че в Египет е настъпил глад. Последната реколта била лоша, но имало много жито от предишните две години, прибрано в големи житници. Богатите търговци на зърнени храни поддържали цените високи, като отпусчали малко зърно на пазара. Германик заминал незабавно за Александрия и принудил търговците да продадат необходимото зърно на разумни цени. Радвал се, че му се е отдал такъв предлог да посети Египет, който го интересувал дори повече, отколкото Гърция. Александрия беше по онова време, както е всъщност и днес, истинският културен център на света — тъй както Рим е бил и още е

политическият му център, и Германик изразил уважението си към традициите на Александрия, влизайки в града, облечен в гръцки одежди, бос и без телохранители. От Александрия потеглил нагоре по реката Нил, посетил пирамидите и сфинкса, огромните развалини на египетска Тива, някогашна столица, както и голямата каменна статуя на Мемнон, чийто гръден кош е кух, и която малко след изгрев-слънце започва да пее, защото въздухът в кухнята се стопля и образува течение през тръбовидното ѝ гърло. Стигнал чак до развалините на остров Елефантина и през цялото време си водел подробен дневник на пътуването. В Мемфис посетил градините на великия бог Апис, въплътен в тялото на бик с особени белези; на Апис не му дал обнадеждаващ знак, а вместо това побягнал от Германик в мига на срещата им и влязъл в „злокобния обор“. Агрипина била с него, но Калигула били оставили в Антиохия под надзора на възпитателя му като наказание за непрестанното му непослушание. (19 г. от н.е.)

С всяка своя постъпка напоследък Германик само увеличаваше подозренията на Тиберий; но заминаването му за Египет беше най-голямата от всичките му грешки. Ще обясня защо. Август, съзнавайки още в началото на своето управление, че Рим зависи почти изцяло от Египет като източник на зърнени храни и че Египет, ако попадне в ръцете на някой авантюрист, лесно може да бъде отстояван със съвсем малобройна армия, беше постановил следното неотменимо правило за управлението: никой римски конник или сенатор няма право да посещава Египет без изрично разрешение от самия Август. Подразбираше се от само себе си, че същото правило важи и при Тиберий. Но Германик, обезпокоен от съобщенията за зърнения глад в Египет, бе сметнал, че няма време за губене в изчакване на разрешение да отпътува за там. Сега вече Тиберий беше убеден, че Германик се кани да нанесе отдавна подготвения удар; смяташе, че е отишъл в Египет, за да привлече тамошните войски на своя страна; разглеждането на забележителностите край Нил според него не бе друго освен предлог да се посети граничната охрана; реши, че бе допуснал изобщо голяма грешка, изпращайки Германик в Изтока. И той направи публично оплакване пред Сената срещу това дръзко нарушение на категоричните разпоредби на Август.

Когато се върнал в Сирия, дълбоко огорчен от порицанието на Тиберий, Германик установил, че всичките му наредби до войските и

до градовете били или пренебрегнати, или пък отменени с противоположни заповеди на Пизон. Издал наредбите отново и чак тогава, за пръв път, дал публична гласност на недоволството си с прокламацията, че всички разпоредби, издадени от Пизон по време на Германиковото отсъствие в Египет, трябва да се смятат за отменени и че до второ нареждане ни една заповед на Пизон ще бъде валидна в провинцията, ако не е заверена от самия Германик. Едва подписал прокламацията, паднал болен. Стомахът му бил толкова раздразнен, че нищо не задържал. Предположил, че храната му е отровна, и взел всички възможни мерки срещу ѝ. Ястията му ги приготвяла Агрипина и никой от домакинството нямал достъп до храната нито преди, нито след като била сготвена. Но минало доста време, преди да се поправи дотолкова, че да напусне леглото и да може да седи излегнат на стола си. Гладът изострил чувството му за обоняние и той заявил, че в къщата дъха на труп. Никой друг не долавял такава миризма и Агрипина отначало не обърнала внимание, но воняло все повече и повече. Най-после и самата Агрипина усетила миризмата. Излъчвала се като че ли от всяка стая. Запалила тамян да почисти въздуха, но вонята не се премахнала. Слугите се уплашили и започнали да шушукат, че в това имат пръст магьосниците.

Германик си беше открай време суеверен както всички от нашия род, с изключение на мене: аз съм по-малко суеверен. Той не само вярваше в щастието или нещастията, носено от дадени дни и предзнаменования, но се беше оплел в цяла мрежа от свои измислени суевория. Числото седемнадесет и среднощното кукуригане на петли бяха двете неща, които го довеждаха до отчаяние. Затова прие като много лош знак това, че след като бе успял да върне знамената с орлите на Осемнадесетия и Деветнадесетия легион, бе отзован от Германия, преди да успее да намери знамето на Седемнадесетия. Ужасяваше се от черната магия, каквато практикуват тесалийските магьосници, и всякога спеше с талисман под възглавницата, който действуваше против магията: зелена ясписова фигурка на богиня Хеката, единствената, която има власт над магьосници и привидения), представена с факла в едната и ключовете на подземния свят — в другата ръка.

Подозирайки, че Планцина му прави магии — защото за нея се говорело, че е магьосница, — той принесъл на Хеката

умилостивително жертвоприношение от девет черни палета: така е редно да се постъпи при подобна магия. На другия ден един роб съобщил с ужасено лице, че когато миел пода в преддверието, забелязал една разхлабена плоча, а като я вдигнал, намерил отдолу голия и разлагащ се труп на малко бебе, чийто корем бил боядисан в червено, а на главата му имало прикрепени рога. Претърсили веднага всички стаи и открили повече от десет подобни ужасяващи същества, скрити под плочите или в ниши, издълбани в стените зад завесите. Сред тях имало труп на котка със зачатъчни криле на гърба и глава на негър, от чиято уста се подавала детска ръка. Към всяка от тия откатителни останки имало оловна табелка с името на Германик. Извършили ритуално очищение на дома и Германик малко се развеселил, макар стомахът да продължавал да му създава грижи.

Наскоро след това в дома започнали да стават чудновати неща. Сред възглавниците откривал пера от петел, изцапани с кръв; прокобни знаци, надраскани с въглен, се явявали по стените, понякога ниско долу, сякаш писани от джудже, понякога високо горе, като че писани от гигант — обесен човек, думата Рим обърната надолу, невестулка; и макар единствено Агрипина да знаеше за скритото му суеверие към числото седемнадесет, то непрестанно се появявало тук-там. После се явило името Германик, обърнато надолу, и всеки ден се скъсявало с по една буква. Вероятно било Планцина да е скрила разните магии в дома му, докато бил в Египет, но за тия непрестанни явления нямало никакво обяснение. Слугите били въвн от подозрение, защото думите били написани в стаи, до които те нямали достъп, а в една заключена стая, с прозорец твърде малък да се провере човек, знаците покривали стените от пода до тавана. Единствената утеха на Германик бил начинът, по който се държали Агрипина и малкият Калигула. Агрипина правела всичко по силите си да омаловажи злокобните явления, а Калигула казал, че той не се страхувал, защото един правнук на бога Август не можел да бъде засегнат от магии, и ако му се случело да срещне магьосница, щял да я прободет с меча си. Но Германик отново паднал на легло. По средата на нощта, последвала деня, когато от името му останали само три букви, Германик бил събуден от кукуригането на петел. Макар и да бил съвсем отпаднал, той скочил от леглото, грабнал меча си и се втурнал в съседната стая, където спели Калигула и бебето Лесбия. Там съзрял петела — голям

черен петел със златен пръстен около шията, който кукуригал тъй, че можел да събуди и мъртвите. Опитал се да му отсече врата, но петелът изхвъркнал през прозореца. Германик припаднал. Агрипина някак си успяла да го положи отново в леглото, но като се свестил, ѝ казал, че е осъден.

— Това не може да стане, докато с теб е твоята Хеката — успокоила го тя. Той бръкнал под възглавницата, докоснал талисмана и смелостта му се възвърнала.

На другата сутрин написал писмо на Пизон по стария римски обичай, обявявайки лична война помежду им; нареждал му да напусне провинцията и го предизвиквал да стори най-лошото, на което е способен. Но междуременно Пизон бил вече отплавал и се намирал в Хиос, очаквайки там вестта за смъртта на Германик, готов да се завърне да управлява провинцията веднага щом я получи. А бедният ми брат с всеки час отслабвал все повече и повече. На другия ден, докато Агрипина била излязла от стаята, а той лежал в полусвяст, почувствувал някакво движение под възглавницата си. Извърнал се и стреснато потърсил талисмана. Той бил изчезнал; а в стаята нямало никого.

На следващия ден Германик събрал всичките си приятели и им казал, че вече умира и че убийците му са Пизон и Планцина. Натоварил ги да съобщят на Тиберий и Кастор за онова, което било сторено, и ги помолил да отмъстят за жестоката му смърт.

— И кажете на римския народ — казал той, — че поверявам милата си съпруга и шестте си деца на неговите грижи и че не бива да се вярва на Пизон и Планцина, ако се опитват да разправят, че им е било наредено да ме убият; ако ли пък повярват, не бива поради това да им простят.

Починал на девети октомври, деня, в който единствено буква „Г“ останала на стената в стаята му срещу леглото, и на седемнадесетия ден от заболяването си. Изтощеното му тяло било изложено на пазарния площад в Антиохия, тъй че всеки да може да види аления обрив по корема му и синината по ноктите му. Подложили робите на мъчение. Освободенците му и те били поставени на кръстосан разпит, всеки по за цели двадесет и четири часа от бодри следователи, а в края на процедурите били тъй разсипани духом, че ако наистина са знаели нещо, непременно са щели да го съобщят, само и само да ги

оставят на мира. Единственото, което могло да се научи все пак и от освободенците, и от робите, било, че една известна магьосница, някоя си Мартина, била виждана твърде често с Планцина и че всъщност един ден била дори в къщата заедно с Планцина, когато там нямало никого друго освен Калигула. И че един следобед, малко преди завръщането на Германик, домът бил оставен на охраната само на един глух стар пазач, понеже всички останали прислужници били отишли да наблюдават гладиаторските борби, организирани от Пизон в местния амфитеатър. Но никакви реални обяснения не могли да се намерят нито за случката с петела, нито за написаното по стените, нито за изчезването на талисмана.

Свикана била среща на всички командири на легиони и на всички знатни римляни от провинцията, за да се избере временен управител. Избрали командира на Шести легион. Той незабавно арестувал Мартина и я изпратил под охрана в Рим. Ако се случело да бъде съден Пизон, тя щяла да бъде една от най-важните свидетелки.

Когато научил, че Германик е умрял, Пизон, вместо да скрие радостта си, извършил в храмовете благодарствени жертвоприношения. Планцина, която наскоро била загубила една от сестрите си, направо захвърлила траурните одежди и отново навлякла най-ярките си дрехи. Пизон писал на Тиберий, обяснявайки му, че бил отстранен от поста си на управител, на който бил официално назначен от него, само заради смелата си опозиция на Германиковите предателски кроежи срещу държавата; сега се завръщал в Сирия да поеме управлението. Подметнал също така за Германиковото „разточителство и нахалство“. Опитал се да се върне в Сирия и дори си осигурил войски да го подкрепят, обаче новият управител обсадил крепостта в Киликия, която Пизон бил превърнал в своя твърдина, принудил го да се предаде и го изпратил в Рим да отговаря на обвиненията, които сигурно щели да му бъдат отправени там.

Междувременно Агрипина бе отплавала за Италия с двете деца и с праха на съпруга си, поставен в урна. В Рим вестта за смъртта му бе извикала такава скръб, сякаш всяко едно семейство в града бе загубило най-любимия си член. Цели три дена, макар за това да нямаше нито декрет от Сената, нито заповед от магистратите, бяха посветени на всеобщ траур: продавниците бяха затворени, съдилищата — опразнени, не се извършваха сделки, всички носеха траур. „Сякаш че

слънцето залезе — дочух един на улицата да разправя — и няма да изгрее вече!“ За собствената си скръб няма да пиша.

ГЛАВА 21

Ливия и Тиберий се затвориха в своите дворци и се престориха, че уж от мъка не могат да се покажат пред хората. Агрипина би трябвало да пристигне по суша, защото зимата вече бе започнала и корабоплаването — прекратено. Но тя бе тръгнала по море въпреки бурите и след няколко дни бе стигнала в Корфу, откъдето до пристанището на Бриндизи е само един ден при попътен вятър. Там бе спряла да си почине, но бе пратила вестители да съобщят, че идва да се остави под закрилата на италиятския народ. Кастор, който междуременно се бе върнал в Рим, четирите ѝ други деца и аз излязохме извън Рим да я посрещнем. Тиберий незабавно бе изпратил към пристанището преторианските кохорти, с нареждане до магистратите от провинциите, през които щеше да мине прахът, да отдадат на мъртвия му син последните почести. Когато Агрипина слязла на сушата, посрещната от изпълненото с уважение мълчание на една огромна тълпа, урната била поставена върху катафалката и понесена към Рим на раменете на офицерите от преторианската гвардия. Знамената на кохортите били неувенчани, в знак на народно бедствие, а брадвите и пръчките от ликторските снопове — обърнати надолу. Когато тази процесия от много хиляди души преминавала през Калабрия, Апулия и Кампания, хората се стичали на групи — селяните облечени в черно, конниците в червени роби, — облени в сълзи, с гръмки вайкания, и изгаряли приношения от благовония за духа на мъртвия им герой. (20 г. от н.е.)

Ние срещнахме процесията при Терацина, на около шестдесетина мили югоизточно от Рим, където Агрипина, която дотогава бе вървяла, без да пророни сълза и да каже нито дума през целия път от Бриндизи, остави мъката си да избухне при вида на четирите ѝ сирачета. Тя извика на Кастор:

— В името на обичта ти към милия ми съпруг, закълни се, че ще отбраняваш живота на децата му със собствения си живот и ще отмъстиш за смъртта му! Това бе сетната му заръка към теб!

Кастор, разплакан за пръв път може би от детството си насам, се закле, че ще изпълни заръката.

Ако попитате защо Ливила не е била с нас, отговорът е, че току-що бе дала живот на момчета-близнаци: чийто баща между впрочем май че беше Сеян. Ако запитате защо майка ми не бе дошла, отговорът е, че Тиберий и Ливия не ѝ бяха позволили да присъствува дори и на погребението. Щом тях — бабата и бащата-осиновител — скръбта ги бе съкрушила дотолкова, че да не могат да присъствуват, очевидно съвсем невъзможно беше и за нея като негова майка да се появи там. Но те наистина бяха разумни, като не се показаха. Защото, ако го бяха сторили, дори и престорено опечалени, сигурно щяха да бъдат обругани от населението; струва ми се, че и преторианците щяха да стоят настрана и да не се помръднат в тяхна защита. Тиберий не си бе направил труда да се погрижи дори и за ония приготовления, които са обичайни за погребалните церемонии на много по-незначителни личности: фамилните маски на Клавдиите и Юлиите не се появиха, нито пък обичайното изображение на самия мъртвец, положен на легло; никой не произнесе надгробно слово от ораторската трибуна; не се пяха погребални химни. Обяснението на Тиберий за всичко беше, че погребението вече било извършено в Сирия и че боговете щели да се оскърбят, ако церемониите бъдели повторени. Но никога Рим не е потъвал в такава всеобща и искрена скръб, както в онази нощ. Марсово поле бе огряно от факли, а тълпата край гробницата на Август, в която урната бе положена почтително от Кастор, бе толкова гъста, че мнозина бяха премазани до смърт. Навсякъде говореха, че Рим бил загубен, че не оставала и капчица надежда: защото Германик бил сетната им преграда срещу насилието, а сега Германик бил подло убит. И навсякъде възхваляваха и окайваха Агрипина и се възнасяха молитви за живота на децата.

Няколко дни подир това Тиберий издаде прокламация, в която се казваше, че макар мнозина видни римляни да били загинали за държавата, ничия смърт не била тъй всеобщо и единодушно оплаквана, както смъртта на милия му син. Но сега било време хората да се съвземат и да поемат ежедневните си задължения: принцовете били смъртни, ала държавата — вечна. Въпреки това карнавалните дни в края на декември преминаха без обичайните шеги и веселби и чак на празненствата на Великата майка Кибела през април хората свалиха

траура и обществените дела бяха подхванати както трябва. Подозренията на Тиберий сега се съсредоточаваха върху Агрипина. Тя го бе посетила в двореца на другата сутрин след погребението и безстрашно му бе заявила, че ще го държи отговорен за смъртта на своя съпруг дотогава, докато той не докаже своята невинност и не отмъсти на Пизон и Планцина. Той прекъсна набързо разговора, като ѝ процитира гръцките стихове:

*Но ако ти не властвуваш, дъщеричке,
смяташ ли, че ти е нанесена неправда?*

За известно време Пизон не се завърна в Рим. Вместо това изпрати сина си да се застъпи за него пред Тиберий, а той самият отиде да посети Кастор, който вече се бе върнал с легионите си край Дунава. Очакваше, че Кастор ще му е благодарен, загдето е отстранил от пътя му един съперник за наследник на монархията, и с готовност ще повярва измислицата за Германиковото предателство. Кастор отказал да го приеме и пред всички заявил на пратеника му, че ако слуховете излязат верни, тъкмо върху Пизон трябва да стовари отмъщението, за което бил дал клетва при смъртта на брата си, и че препоръчва на Пизон да не му се мярка пред очите, докато не докаже своята невинност. Тиберий прие сина на Пизон, въздържайки се да покаже особено благоразположение, а също и неприязън, за да изтъкне сякаш, че ще остане непредубеден дотогава, докато се извърши обществено разследване за Германиковата смърт.

Междувременно Пизон се появи в Рим с Планцина. Пристигнали с кораб надолу по Тибър, слезли на брега, при гробницата Август, заедно с неколцина от приближените си, и почти предизвикали бунт, преминавайки широко усмихнати през враждебната тълпа, която набързо се насъбрала наоколо им, а после се качили на украсена колесница, теглена от два добре чифтосани бели галски коня, която ги очаквала на Фламиниевия път. Пизон притежаваше къща над Пазарния площад и тя също бе украсена за случая. Той покани всичките си приятели и роднини на пиршество за отпразнуване на завръщането си и причини големи смутове — стори го само за да покаже на римските граждани, че не го е страх от тях и че разчита на подкрепата на

Тиберий и Ливия. Тиберий бе решил Пизон да бъде съден от обикновения криминален съд, от един сенатор, за когото можеше да се вярва, че ще поведе следствието тъй несръчно, противоречейки на самия себе си и не съумявайки да представи нужните доказателства в подкрепа на обвиненията си, че процедурата щеше да завърши с освобождаването на Пизон от отговорност. Ала приятелите на Германик, особено тримата сенатори, които бяха служили при него в Сирия, се бяха завърнали в Рим с Агрипина, се противопоставиха на избора на Тиберий. Накрая сам Тиберий бе принуден да председателствува процеса, и то в Сената, където приятелите на Германик можеха да разчитат на необходимата им подкрепа. Сенатът беше гласувал няколко специални почести в памет на Германик — кенотафи, мемориални арки, полубожествени ритуали, — които Тиберий не бе посмял да отхвърли.

В това време Кастор отново се върна от Дунава и макар че му бе присъдена овация (или малък триумф) за справянето с Маробод, влезе в града, вместо на кон, пешком, като обикновен гражданин, с венец на главата. След като посети баща си, той отиде право при Агрипина и ѝ се закле, че може да разчита на него, защото той ще направи всичко за тържеството на правдата.

Пизон помоли четирима сенатори да го защитават; трима от тях се измъкнаха под предлог, че били болни или неподготвени; четвъртият, Гал, заяви, че никога не се наемал да защитава човек, обвинен в убийство, за което, изглежда, бил виновен, ако не съществувала поне малка вероятност да се хареса с това на императорското семейство. Калпурний Пизон, макар че не бе присъствувал на пиршеството на чичо си, предложи да го защитава за честта на фамилията, а сетне още трима се присъединиха към него, защото бяха уверени, че Тиберий ще оправдае Пизон, все едно какви са доказателствата, и че те след това ще бъдат наградени за участието си в процеса. Пизон се радваше, че сам Тиберий ще го съди, защото Сеян го бе уверил, че всичко ще бъде уредено както трябва и че Тиберий щял само да се преструва на много строг, но накрая щял да разпусне съда за нови доказателства. Мартина, главната свидетелка, вече бе премахната — удушиха я хората на Сеян, — затова обвинителите бяха без подкрепа.

За обвинението отделиха само два дни, а човекът, който бе определен да заплете нещата в полза на Пизон, се изстъпи напред и стори всичко по силите си да пропилее определеното му време с изтъкване на празни обвинения в некадърно управление и корупция в Испания по времето на Август. Тиберий го остави да продължава с тези несвързани приказки цели няколко часа, докато сенаторите, тропайки с крака, покашляйки се и удряйки една с друга плочките си за писане, най-сетне го предупредиха да изслуша главните свидетели, защото иначе ще станат неприятности. Четиримата приятели на Германик се бяха подготвили добре и всеки на свой ред стана и даде показания за внесеното от Пизон разложение във военната дисциплина в Сирия, за обидното му държане към Германик и към тях самите, за неподчиняването му на заповедите, за интригите му с Вононес, за насилията му над населението на провинцията. Обвиниха го в убийството на Германик с отрова и магии, изобличиха го в извършване на благодарственото жертвоприношение при неговата смърт и накрая — в организиране на въоръжено нападение над провинцията с лични негови войски, събрани по незаконен начин.

Пизон не отрече обвиненията за разложение на военната дисциплина, за обиждане и неподчинение на Германик, нито за насилия над провинциалите: той само каза, че били преувеличени.

Но възмутено отхвърли обвинението в отровителство и магии. Обвинителите не споменаха свръхестествените явления в Антиохия от страх, че ще извикат скептичен присмех, нито пък можеха да обвинят Пизон в съучастничество с домашните помощници и роби, защото вече бе станало ясно, че те нямат нищо общо с убийството. Затова Пизон бе обвинен, че е отровил храната на Германик, когато седял до него на едно пиршество в собствения дом на Германик. Пизон се присмя на това обвинение: как е било възможно да стори подобно нещо, без никой да го види, когато всички — цялата маса, да не говорим пък за прислугата, следели всяко негово движение. Да не би с помощта на магия?

В ръката си държеше връзка писма, които всички разпознаха — по големината, по цвета им и по начина, по който бяха завързани, че са от Тиберий. Приятелите на Германик поискаха всички инструкции, които Пизон бе получил от Рим, да бъдат прочетени на глас. Пизон отказа да прочете писмата под предлог, че били запечатани с печата със

Сфинкса (с който си служеше Август), което ги правеше „тайни и поверителни“: да ги прочете, било равнозначно на предателство. Тиберий отхвърли предложението, обяснявайки, че било чисто губене на време да се четат писма, които не съдържали нищо важно. Сенатът не беше в състояние да настоява. Пизон връчи писмата на Тиберий в знак, че очаква от него да спаси живота му.

Тълпата отвън нададе гневни възгласи, защото следеше целия ход на делото, и един мъж с дебел гръмък глас изрева през един прозорец:

— На вас той може и да ви избяга, господари, но от нас няма да се измъкне!

Пратеник дойде да съобщи на Тиберий, че някои от статуите на Пизон били съборени от тълпата и сега ги влачели към Стълбите на плача, за да ги натрошат там. Стълбите на плача бяха няколко стъпала в полите на Капитолийския хълм, където обикновено се излагаха трупове на престъпниците, преди да бъдат завлечени с кука в гърлото към Тибър и да бъдат хвърлени в реката. Тиберий нареди да се изземат статуите и да се сложат на техните пиедестали. Но се оплака, че не можел да продължава да съди при подобни обстоятелства, и разпусна съда до вечерта. Пизон бе отведен под охрана.

Планцина, която до този миг се бе хвалила, че ще сподели съдбата на съпруга си, каквато и да е тя, и дори ако трябва — ще умре с него, сега се уплаши. Реши да се защитава отделно от го и много разчиташе, че Ливия, с която бяха близки приятелки, ще я отърве. Пизон не подозираше за това предателство. Когато процесът започна отново, Тиберий не му показва никакво съчувствие и макар да заяви на обвинителите, че трябвало да представят сигурни доказателства за отровителство, предупреди Пизон, че въоръженият му опит да си вземе обратно провинцията никога не ще му бъде простен. Същата тази вечер Пизон се затворил в стаята си и на другата сутрин бе намерен смъртно прободен, с меча му край него. В същност това не беше самоубийство.

Защото Пизон бе задържал най-злепоставящото от всички писма, едно писмо, писано му от Ливия, но от името на Тиберий и от нейно име, неподпечатано със Сфинкса (който Тиберий си пазеше само за себе си). Той казал на Планцина да води преговори за живота им на цената на това писмо. Планцина отишла при Ливия. Ливия ѝ казала да

почака, докато се посъветва с Тиберий. Тогава Ливия и Тиберий за пръв път се скарали открито. Тиберий страшно се разгневил на Ливия, загдето написала писмото, а Ливия отвърнала, че той си бил виновен, защото не ѝ позволявал да използва печата със Сфинкса, ѝ се оплакала, че напоследък се държал с нея много обидно. Тиберий запитал кой е императорът — той или Ливия? Ливия му отговорила, че ако той бил император, това се дължало само на нейното съучастничество, защото тъй както била намерила начин да го издигне, така сега можела да измисли средства да го провали. Измъкнала от кесията си някакво писмо и започнала да го чете: било старо писмо, писано ѝ от Август по време на Тибериевото отсъствие в Родос, в което той го обвинявал в предателство, жестокост и содомия и заявявал, че ако не бил неин син, ни ден повече нямало да го остави жив.

— Това тук е само копие — казала тя. — Но оригинала го пазя на сигурно място. То е едно от многобройните писма в същия дух. Не би желал да ги предам на Сената, нали?

Тиберий се овладял и се извинил за избухването си: съвсем ясно било, заявил, че той и тя са в състояние да се унищожат един друг и затова било глупаво да се карат. Но как можел да запази живота на Пизон, особено след като вече бил казал, че ако обвинението за събиране на частни войски и опитът да се върне с тях в Сирия се докаже, това ще означава смъртно наказание, без никаква надежда за опрощение?

— Но Планцина не е събираща никакви войски, нали така?

— Не виждам какво общо има едното с другото. Не мога да иззема обратно писмото от Пизон само с обещанието, че ще спася живота на Планцина.

— Ако ми обещаеш да спасиш Планцина, аз ще взема писмото от Пизон: остави това на мене. Ако Пизон бъде убит, това ще задоволи общественото мнение. Ако ли пък се страхуваш да спасиш Планцина на своя отговорност, можеш да кажеш, че аз съм тази, която се е застъпила за нея. И всъщност така ми се пада, защото си признавам, че именно писмото, което аз написах, обърка работата.

И тъй, Ливия отишла при Планцина и ѝ съобщила, че Тиберий не давал и дума да се издума и бил готов по-скоро да изложи собствената си майка на народната ненавист, отколкото да рискува собствената си

кожа, оставяйки верен на своите приятели. Единственото, което успяла да измъкне от него, каза Ливия, било неохотното обещание да даде опрощение на Планцина, ако върне писмото. И тъй, Планцина отишла при Пизон с писмо от името на Тиберий, подправено от Ливия, и съобщила, че е уредила всичко по мед и масло и ето — това било обещанието за освобождаването. А когато Пизон ѝ връчил исканото писмо, тя изведнъж го пробола в гърлото с кама. Докато той агонизирал, тя натопила върха на меча му в кръвта, свила дясната му ръка около дръжката и го оставила. Отнесла писмото и подправеното обещание на Ливия, както било уговорено.

На другия ден в Сената Тиберий прочете едно изявление, написано уж от Пизон преди смъртта му, в което се заявяваше, че бил съвсем невинен в обвиненията, отправяни срещу му, декларираше верността си към Ливия и Тиберий и просеше тяхното застъпничество за синовете си, защото те нямали никакво участие в събитията, послужили за обвиненията срещу него. После започна съденето на Планцина. Доказа се, че е виждана заедно с Мартина, доказа се, че Мартина е била магьосница, и се установи, че когато приготвяли тялото на Мартина за погребение, намерили в косите ѝ шишенце с отрова. Старият Помпоний, ординарецът на Германик, даде показания за отвратителните разложени останки, скрити в къщата, и за посещението на Планцина с Мартина в дома, когато Германик отсъствувал, а когато Тиберий го подложи на разпит, той даде подробни показания за появата на привиденията. Никой не излезе в защита на Планцина. Със сълзи и клетви тя уверяваше, че е невинна, и каза, че не знаела нищо за славата на Мартина като отровителка и че единствените ѝ отношения с тази жена били да купува от нея парфюми. Каза, че жената, която отишла с нея в дома, не била Мартина, а съпругата на един от военачалниците. И какво по-невинно имало в това да отидеш на гости и да не намериш никого там освен едно малко момченце. Що се отнасяло до обидите ѝ към Агрипина, от все сърце съжалявала за това и смирено умолявала Агрипина да ѝ прости; но тя всъщност се подчинявала на заповедите на мъжа си, както всяка покорна жена, а освен туй съпругът ѝ ѝ бил казал, че Агрипина заговорничи срещу Сената, та затова с още по-голяма готовност изпълнила онова, което се очаквало от нея.

Тиберий направи обобщението. Заяви, че съществувало известно съмнение за вината на Планцина. Връзките ѝ с Мартина били доказани, както и славата на Мартина като отровителка. Но това, че връзката е била престъпна, оставало недоказано. Обвинението не показало в съда дори шишенцето, намерено в косите на Мартина, нито каквото и да било доказателство, че съдържанието му е било отровно: нищо чудно да е било някакво приспивателно или пък любовен еликсир. Майка му Ливия имала много добро мнение за Планцина и желала Сенатът да я оправдае поради липса на доказателства, ако доказателствата за вината ѝ не са неоспорими; защото духът на любимия ѝ внук ѝ се бил явил насън и я помолил да не позволява невинните да страдат заради провиненията на своите съпрузи или бащи.

Така Планцина бе освободена, а от двамата синове на Пизон на единия позволиха да наследи имуществото на баща си, а другият, който бе участвувал в битките в Киликия, бе само изпратен в изгнание за няколко години. Един сенатор предложил да се отдаде публична благодарност на семейството на починалия герой — на Тиберий, Ливия, майка ми Антония, Агрипина и Кастор, — загдето са отмъстили за смъртта му. Тъкмо да гласуват предложението, един мой приятел — бивш консул, който навремето бе управител на Африка преди Фурий — стана да направи едно допълнение. Предложението, възрази той, не било правилно: изпуснато било едно важно име, името на брата на покойния герой, Клавдий, който сторил повече от всекиго друго за подготвяне на делото за следствие и за опазване на свидетелите от покушение. Тиберий сви рамене: с изненада чувал, че изобщо се били обърнали към мен за помощ, и ако не съм се бил намесвал, по всяка вероятност обвиненията срещу Пизон щели да бъдат по-ясно подредени. (Напълно вярно беше: аз ръководех срещите на приятелите на брата ми и аз решавах какви показания да даде всеки свидетел; и пак аз всъщност ги разубедих да обвинят Пизон, че е сложил отровата по време на пиршеството със собствените си ръце, но те не ме послушаха. Аз бях този, който успешно укривах Помпоний и внуците му и трима от освободенците на брат си в една селска къща до моята вила в Капуа до деня на процеса. Опитах се да скрия и Мартина в дома на един познат търговец в Бриндизи, но Сеян я проследи.) Е, тъй или инак, Тиберий позволи името ми да бъде

включено в публичната благодарност; но за мен това бе нищо в сравнение с благодарностите, които Агрипина ми отдаде: каза, че едва сега разбирала какво е имал предвид Германик, когато ѝ заявил пред самата си смърт, че най-верният приятел, когото имал, бил неговият брат Клавдий.

Настроението срещу Ливия беше толкова силно, че Тиберий го използва като аргумент, за което не е поискал от Сената да ѝ гласува титлата, която неведнъж ѝ бе обещавал. Всички искаха да знаят какво означава това, че бабата приема тъй благосклонно убийцата на своя внук и я освобождава от отмъщението на Сената. Отговорът би могъл да бъде единствено, че тази баба сама е организирала убийството и сега толкова дълбоко се срамува от себе си, щото и съпругата, и децата на убития няма да го надживеят дълго.

ГЛАВА 22

Германик беше мъртъв, но от това Тиберий не се чувствуваше по-сигурен, отколкото преди. Сеян му донасяше постоянно какво бил казал тоя, какво бил рекъл оня известен човек против него по време на съдебния процес срещу Пизон. Но вместо да отвърне, както навремето бе казал на своите войници, „нека се страхуват от мен, стига само да ми се подчиняват“, сега той заявил на Сеян:

„Нека ме мразят, стига да ги е страх от мен.“ Трима конници и двама сенатори, които бяха най-откровени в критиките си към него, той осъди на смърт с нелепото обвинение, че били изразили радост, като научили за смъртта на Германик. Доносниците разделиха имуществата им помежду си.

По това време най-големият син на Германик, Нерон^[1], навърши пълнолетие и макар да не личеше да е наследил военните способности на баща си, нито администраторските му дарби, той имаше неговото хубаво лице и мил характер и градът очакваше много от него. Вдигнаха се големи народни веселби, когато се ожени за дъщерята на Кастор и Ливила, която отначало наричахме Елена поради удивителната ѝ хубост (истинското ѝ име беше Юлия), а по-късно Хелуо, което означава Лакомница, защото развали хубостта си с преяждане. Нерон беше любимецът на Агрипина. Семейството беше разделено, тъй като бе от Клавдиите, на добри и лоши; или по думите на баладата на „киселици и ябълки“. Киселиците бяха повече от ябълките. От деветте деца, които Агрипина беше родила на Германик, три умряха малки — две момичета и едно момче, — а доколкото можах да ги опозная, това момченце и по-голямото момиче бяха най-добри от деветте. Момчето, което умря на осмия си рожден ден, бе толкова обичано от Август, че старецът си държеше един негов портрет, на който то бе облечено в дрехите на Купидон, в своята спалня и го целуваше всяка сутрин още щом станеше от леглото, но от оцелелите деца само Нерон притежаваше наистина добър характер. Друз беше смръщен и нервен и лесно се поддаваше на злото. Друзила беше като него. Калигула,

Агрипинила и най-малката, която наричахме Лесбия, бяха изцяло лоши, както, изглежда, щеше да бъде и най-малкото от момичетата, което умря невръстно. Но градът преценяваше цялото семейство според Нерон, защото поне до този момент той единствен бе достатъчно пораснал, за да направи силно впечатление на обществеността. Калигула бе още само на девет години. Един ден, когато се случих в Рим, Агрипина ме посети, обхваната от дълбоко отчаяние, за да се посъветва с мен. Каза ми, че където и да отидела, чувствувала, че я следят и шпионират, а това я разстройвало. Дали познавам някого освен Сеян, който да има силно влияние над Тиберий? Уверена била, че Тиберий е решил да я убие или да я изпрати в изгнание, стига да има и най-малкото нещо, за което да се хване. Отвърнах, че знам само двама души, които имат добро влияние върху Тиберий — Кокцей Нерва и Випсания. Тиберий докрай не успя да изтръгне любовта към Випсания от своето сърце. На нея и Гал им се бе родила внучка, която на петнадесетгодишна възраст приличаше напълно на оная Випсания от времето, когато беше съпруга на Тиберий. Тиберий не можа да се помири с мисълта, че тя би могла да се ожени за друго освен за него; и единственото, което го възпря от този брак, бе, че тя бе племенница на Кастор; което щеше да направи брака кръвосмесителен. Затова я назначи за главна весталка, приемница на старата Окция, която току-що бе умряла. Казах на Агрипина, че ако успее да се сприятели с Кокцей и Випсания (която като майка на Кастор щеше да стори всичко по силите си, за да ѝ помогне), щеше да бъде в безопасност — и тя, и децата ѝ. Агрипина последва съвета ми. Випсания и Гал, които много ѝ съчувствуваха, ѝ оставиха на разположение своя дом и трите си вили в провинцията и положиха големи грижи за децата. Гал например избра нови учители за децата, защото Агрипина подозираше, че старите са агенти на Сеян. Нерва обаче не помогна кой знае колко. Той беше юрист и най-големият жив капацитет по въпросите на договорите, по които бе написал няколко книги: но във всяко друго отношение беше дотолкова разсеян и непроницателен, че се проявяваше като същински глупак. Държеше се мило с нея, както и с всички останали, но тъй и не разбра какво очаква тя от него.

За жалост Випсания почина наскоро и това веднага пролича у Тиберий. Той вече не се и опитваше да прикрива сексуалните си

извратености — дотогава всички се ужасяваха да повярват на тези слухове. Защото някои от перверзиите бяха толкова чудовищни и отвратителни, че никой не можеше да ги свърже с достойнството на един римски император, с избрания от Август наследник. Нито жените, нито децата вече бяха в безопасност в негово присъствие, та дори жени и деца на сенатори; и ако ценяха собствения си живот или живота на своите съпрузи и бащи, те доброволно вършеха онова, което се искаше от тях. Но една жена, съпруга на консул, след това се самоуби в присъствието на приятелите си, заявявайки, че била принудена да спаси малката си дъщеря от страстта на Тиберий, скланяйки да му се даде, което било достатъчно срамно; но старият пръч се бил възползувал от нейната благосклонност, принуждавайки я да върши с него такива отвратителни неща, че предпочитала да умре, отколкото да живее със спомените за тях.

По това време се пееше една популярна песен, която започваше с думите: „Защо, о, защо този стар пръч...“ Срамувам се да цитирам повече от нея, но тя беше колкото остроумна, толкова и мръсна и се предполагаше, че е била написана от самата Ливия. Ливия беше авторка на няколко сатири от този род срещу Тиберий, които разпространяваше анонимно чрез Ургулания. Знаеше си, че рано или късно ще достигнат до него — а той бе особено чувствителен към подигравките, — и си мислеше, че докато чувства положението си несигурно заради тях, не би посмял да скъса с нея. Освен това започна да се държи необичайно мило с Агрипина и дори ѝ бе казала поверително, че сам Тиберий бил дал на Пизон наставления как да подмами Германик. Агрипина не ѝ се доверяваше, ала беше съвсем ясно, че Ливия и Тиберий са враждебни един към друг, и тя чувствувала, каза ми, че ако трябвало да избира между покровителството на единия и другия, щяла да предпочете Ливия. Склонен бях да се съглася с Агрипина. Забелязал бях, че никой от любимците на Ливия не е паднал жертва на Тибериевите доносници. Но предчувствувах какво би могло да стане, когато Ливия умре.

Едно нещо бе започнало да ме плаши като особено знаменателно, макар да ми бе трудно да си дам ясна сметка на какво се гледат тези мои предчувствия: това бе силната връзка между Ливия и Калигула. Калигула, общо взето, имаше само два начина на поведение: беше или нагъл, или раболепен. Към Агрипина, майка ми и мен, към

своите братя и Кастор например се отнасяше нагло. Към Сеян, Тиберий и Ливила — раболепно. С Ливия обаче той бе някак си друг, по-особен. Беше ѝ като любовник. Не приличаше на обикновена, нежна обич, която свързва малките момченца с техните отстъпчиви баби или прабаби, макар наистина веднъж да бе положил необикновени усилия да съчини много мило стихотворение за седемдесет и петия ѝ рожден ден, а тя пък, от своя страна, всякога му правеше подаръци. Имах предвид впечатлението, че споделят някаква неприятна тайна, но никак не искам да кажа, че е съществувала неприлична връзка между тях. Агрипина изпитвала същото, както сама ми каза, но и тя не можа да открие нищо определено.

Един ден започнах да разбирам защо Сеян се държеше толкова любезно с мене. Предложи ми да сгодим дъщеря му за сина ми Друзил. Личните ми възражения срещу брака бяха тия, че момиченцето, което ми се виждаше мило малко същество, ще има нещастieto да живее с Друзил, който при всяка нова среща ми се струваше все по-голям дървенияк. Но не можех да кажа това. А още по-малко можех да кажа, че се отвращавам от мисълта да се сродя дори и далечно, чрез сватовство, с такъв негодник като Сеян. Той почувствува колебанието в отговора ми и поиска да знае дали не преценявам съюза като недостоеен за моя род. Заекнах и отговорих — не, разбира се, че не: неговият клон от фамилията на Елиите бе много благороден. Защото Сеян, макар да беше син на обикновен провинциален конник, на младини е бил осиновен от един богат сенатор от фамилията на Елиите, консул, който му бе оставил всичките си пари; имаше някаква скандална история, свързана с това осиновяване, но фактът си оставаше — Сеян беше Елий. Той настойчиво ме застави да му обясня колебанието си и каза, че ако съм имал някакви възражения срещу брака, щял да съжалява, загдето изобщо ми е предложил, макар естествено да бил сторил това по настояване на Тиберий. Тогава му казах, че ако Тиберий предлага този брак, с удоволствие ще дам съгласието си, че единственото, което ме въздържа, е чувството, че едно четиригодишно момиченце е твърде малко, за да бъде сгодено за тринадесетгодишно момче, което ще бъде на двадесет и една, преди да може законно да консумира брака си, а дотогава вече може да се е обвързало на друго място. Сеян се усмихна и заяви, че разчитал на мен да предпазя момчето от сериозни грешки.

В града настъпи истинска тревога, когато се разбра, че Сеян ще се сродява с императорската фамилия, но всички побързаха да го поздравят, а и мен също. Няколко дни по-късно Друзил бе вече мъртъв. Намерен бе да лежи зад някакъв храст в градината на една къща в Помпей, където приятели на Ургуланила го били поканили. Затъкната в гърлото му, намериха малка круша. На следствието се каза, че го били видели да хвърля плодовете във въздуха и да се опитва да ги лови с уста: смъртта му без съмнение се дължала на злополука. Ала никой не го повярва. Ясно беше, че Ливия, понеже не бяха потърсили съвета ѝ за брака на един от двамата ѝ правнуци, бе уредила детето да бъде удушено, а крушата да бъде втъкната в гърлото му след това. Както бе обичайно в такива случаи, крушовото дърво беше обвинено в убийство и бе осъдено на изкореняване и изгаряне. (23 г. от н.е.)

Тиберий поиска от Сената да обяви Кастор за народен трибун, което бе равносилно на това, да го посочи за наследник на монархията. Искането предизвика всеобщо облекчение. Изтълкуваха го като знак, че Тиберий прозира в амбициите на Сеян и възнамерява да им попречи. Когато се издаде декретът, някой предложи да го изпишат на стената на Сената със златни букви. Никой не се усети, че всъщност Кастор бе почетен по предложение на самия Сеян; Сеян бе загатнал на Тиберий, че Кастор, Агрипина, Ливия и Гал се намирали в съюз, и му бе предложил това като най-добрия начин да се разбере кой друг още принадлежи към тяхната партия. Личен негов приятел бе направил предложението за златния надпис, а имената на сенаторите, които бяха подкрепили тази чудновата идея, бяха записани веднага. По това време Кастор бе по-обичан от по-видното гражданство от когато и да било преди. Отказал се беше от пиянството — смъртта на Германик, изглежда, го беше отрезвила — и макар все още да изпитваше необикновено удоволствие от кръвопролитията по време на гладиаторските борби, макар че се обличаше чудато и че залагаше огромни суми по надбягванията с колесници, беше съвестен магистрат и предан другар. Рядко се виждах с него, но когато се срещахме, държеше се с мен много по-мило, отколкото преди смъртта на Германик.

Горчивата омраза между него и Сеян постоянно заплашваше да се развихри в кавга, но Сеян бе достатъчно внимателен да не предизвиква Кастор дотогава, докато не би могъл да извлече някаква

полза от подобно скарване. Сега този час бе настъпил. Сеян отишъл в двореца да поздрави Кастор за трибунската длъжност и го намерил в работната му стая с Ливила. Наоколо нямало нито роби, нито освободенци, тъй че Сеян можел да каже каквото си ще. Междувременно Ливила бе вече толкова влюбена в него, че той разчитал на нея да предаде Кастор така, както навремето беше предала Постум — някак си бе научил за тази история, — и вече си били говорили за това колко е жалко, че не са император и императрица, та да постъпват както им се иска. Сеян казал:

— Е, Касторе, видя ли как успях да те подреда! Няма ли да ме поздравиш?

Кастор се смръщил. „Кастор“ го наричаха само най-близките му. Вече обясних, струва ми се, че беше получил това прозвище заради приликата си с един прочут гладиатор и то му бе останало; защото един ден избухнал при скарване с някакъв конник. Конникът му заявил безцеремонно на едно пиршество, че е мъртво пиян, а Кастор викнал:

— Мъртво пиян, а? Чакай сега да ти покажа дали съм мъртво пиян! — Залитнал от лежанката си и тъй силно ударил конника в корема, че оня повърнал всичката си храна.

Сега Кастор казал на Сеян:

— Не разрешавам никому да ме нарича с прякор освен на приятелите и на равните си, а ти не си ми ни едното, ни другото. За теб аз съм Тиберий Друз Цезар. И не разбирам как така си ме „наредил“. И не ми трябва поздравленията ти по този случай, какъвто и да е той. Затуй — махай се!

Ливила казала:

— Ако питаш *мене*, ти си най-жалък страхливец, щом можеш да обиждаш Сеян по този начин, да не говорим пък за неблагодарността да го изритваш като куче, когато е дошъл да те поздрави за трибунството. Знаеш много добре, че баща ти никога не би ти го дал, ако не беше препоръката на Сеян.

Кастор отвърнал:

— Дрънкаш глупости, Ливила. Този мръсен доносник има пръст в назначението ми точно толкова, колкото евнухът ми Лигд. Само се прави на важен. Но я ми кажи, Сеяне, това пък за страхливостта какво е?

Сеян казал:

— Жена ти е права. Страхливец си. Не би посмял да ми говориш тъй, преди да те направят трибун и личността ти да стане неприкосновена. Много добре си знаеш, че аз ще те надвия.

— И щеше да ти се пада — додала Ливи́ла.

Кастор погледнал Сеян, а после Ливи́ла и бавно изрекъл:

— Охо, значи, между вас двамата има нещо, така ли?

Ливи́ла се усмихнала презрително:

— Да кажем, че има. Кой е по-истинският мъж?

Кастор изревал:

— Отлично, моето момиче, ще видим! Хайде сега да забравим за миг, че съм народен трибун, Сеяне, и да си приготвиш юмруците.

Сеян скръстил ръце на гърдите.

— Свий си юмруците, не чуваш ли, страхливецо!

Сеян не отвърнал и тогава Кастор го цапардосал здравата по лицето с отворена длан.

— А сега — вълн!

Сеян напуснал с ироничен поклон, Ливи́ла го последвала. Този шамар реши съдбата на Кастор. Описанието на случилото се, за което Тиберий научи от Сеян, който се явил пред него все още със следата от Касторовия шамар на лицето си, бе, че Кастор бил пиян, когато Сеян го поздравил за трибунството, и го плеснал през лицето с думите: „Да, чудесно е да знаеш, че можеш да направиш това без страх, че ще ти отвърнат. И можеш да кажеш на баща ми, че ще постъпвам тъй с всеки негов мръсен доносник.“ Ливи́ла потвърдила същото на другия ден, когато дошла да се оплаче, че Кастор я е бил; обяснила, че я бил, защото му казала колко се отвращава от него, загдето е ударил човек, беззащитен да му отговори със същото, и загдето е обидил баща си. Тиберий им повярва. На Кастор той не каза нищо, но постави бронзова статуя на Сеян в театъра на Помпей, изключителна чест, оказвана някому приживе. Това се изтълкува като знак, че Кастор е в немилост пред Тиберий въпреки своето трибунство (защото Сеян и Ливи́ла бяха разпространили версията за скарването) и че сега Сеян е човекът, чието благоразположение заслужава да се търси. Вследствие на това от статуята се направиха безброй отливки, които неговите съчувственици поставяха на почетно място в преддверията си, от дясната страна на статуята на Тиберий: статуи на Кастор обаче се срещаха малко. Сега по лицето на Кастор всякога, когато срещаше баща си, се четеше такава

възмущение, че това улесни задачата на Сеян. Той сподели с Тиберий, че Кастор подпитвал различни сенатори за готовността им да го подкрепят, ако реши да узурпира монархията, и че някои от тях вече му обещали. Онези, които се сториха опасни на Тиберий, бяха веднага арестувани под познатия предлог за богохулство срещу Август. Един бе осъден на смърт, защото отишъл в нужника със златна монета с лика на Август в ръка. Друг един бе обвинен, че е включил статуя на Август в списъка на покъщнината за продан от извънградската си вила. Щяха да го осъдят на смърт, ако консултът, който председателствуваше съда, не бе помолил Тиберий да гласува пръв. Тиберий изпита срам да гласува за смъртно наказание, тъй че човекът бе оправдан, но скоро го осъдиха по друго обвинение.

Кастор се уплаши и помоли Ливия за помощ срещу Сеян. Ливия му каза да не се страхува: скоро щяла да вразуми Тиберий. Но тя не вярваше на Кастор като съюзник. Отишла при Тиберий и му съобщила, че Кастор обвинявал Сеян в похищение на Ливила, в това, че опозорявал положението си на довереник, като шантажирал богатите от името на Тиберий, и в стремеж към завземане на монархията. Освен туй бил заявил, че ако Тиберий час по-скоро не се отърве от този мошеник, той щял да вземе нещата в свои ръце; а след това я бил помолил за съдействие. Излагайки по този начин случая пред Тиберий, тя се надявала да събуди у него същото недоверие към Сеян, каквото изпитвал към Кастор, и така да го върне към стария му навик да се опира само на нея. За известно време поне успя. Но наскоро един случай внезапно накара Тиберий да се убеди, че Сеян му е толкова предан, на колкото се преструваше и какъвто всичките му досегашни постъпки го представяха. Излезли заедно да се хранят на открито един ден, с още трима-четирима приятели, в една пещера край морския бряг, когато долетял внезапен трясък и грохот и част от тавана пропаднал, убивайки неколцина от придружаващите ги и препречвайки целия изход. Сеян се надвесил с извит гръбнак над Тиберий — те били и двамата невредими, — за да го предпази от нови срутвания. Когато един час по-късно войниците ги разкопали, намерили го в същото положение. Между другото и Трасил заздрави доброто си име при този случай: казал бе на Тиберий, че около пладне през този ден го очаква един час на мрак. Тиберий бе получил уверения от Трасил, че ще надживее Сеян с много години и че Сеян не е опасен за него. Мисля,

че сам Сеян бе уредил това с Трасил, но нямам доказателства — Трасил не беше докрай неподкупен, ала когато изричаше предсказания, за да задоволи желанията на клиентите си, те някак си се сбъдваха, също като истинските му предсказания. Тиберий наистина надживя Сеян с няколко години.

Тиберий направи още една публична демонстрация, за да покаже, че Кастор е в немилост, като го порица пред Сената за едно негово писмо. Кастор се бе извинил, че не е в състояние да присъствува на жертвоприношението по случай откриването на заседанията на Сената след лятната ваканция, обяснявайки, че друго обществено задължение го спира да се завърне навреме в града.

Всеки би си помислил, заяви укорително Тиберий, че този млад човек е на поход в Германия или на дипломатическо посещение в Армения: а то цялата му „обществена работа“, която го задържала, не било друго, а разходки с лодка и слънчеви бани в Терацина. Каза, че той самият, сега вече в залеза на живота си, могъл да бъде извинен за някое случайно отсъствие от града: можел да обясни, че силите му са изтощени от продължителната обществена служба и във войската, и в администрирането. Ала какво друго освен безочието можело да възпрепятствува неговия син? Това бе много несправедливо: по време на сенатската ваканция Кастор бе натоварен да направи един доклад за състоянието на бреговата отбрана и не бе успял да събере всички сведения; затова, вместо да губи време да се завръща в Рим и после да отива пак в Терацина, останал бе да довърши работата си.

Когато се върна, Кастор почти веднага легна болен. Признаците бяха на скоротечна туберкулоза. Пребледня, отслабна и започна да кашля кръв. Писа на баща си и го помоли да дойде да го посети в неговата стая — живееше в другия край на двореца, — защото чувствувал, че умира, и да му прости, ако по някакъв начин го е обидил. Сеян посъветвал Тиберий да не ходи: болестта можела да бъде истинска, но, от друга страна, това можело да бъде някаква хитрост, за да го убият. И тъй, Тиберий не отиде да го посети, а след няколко дни Кастор умря.

Смъртта на Кастор не събуди особена скръб. Буйният му нрав и славата му на жесток човек бяха накарали града да се страхува от онова, което би могло да се случи, ако той наследи своя баща. (23 г. от н.е.)

Малцина вярваха в неговото изправление през последно време. Повечето смятаха, че това е хитрост, за да спечели обществените симпатии, и че и той ще стане лош като баща си още щом седне на неговото място. А вече и Германиковите трима синове подрастваха — току-що бе навлязъл в пълнолетие и Друз — и ставаха несъмнено наследници на Тиберий. Но Сенатът, от уважение към Тиберий, оплака Кастор колкото можеше по-шумно и му гласува посмъртно същите почести, каквито бяха гласувани на Германик. Тиберий не се и постара да изрази някаква скръб при този случай, а произнесе панегирика, който бе приготвил за Кастор, с твърд, кънтящ глас. Когато видя сълзи да се стичат по лицата на някои от сенаторите, той подхвърли с ясен шепот на Сеян, който стоеше до него:

— Пфу! Тук ми вони на лук!

Подир това Гал стана да похвали Тиберий, че е съумял да сдържи мъквата си. Припомни, че дори и богът Август, когато бил сред тях в тленния си образ, дотолкова се бил поддал на скръбта при смъртта на Марцел, неговия осиновен син (дори не негов роден син!), че когато изказвал благодарност на Сената за изразеното съчувствие, спрял по средата, защото вълнението го надвило. Докато словото, което току-що били чули, било шедьовър на сдържаността. (Тук бих искал да спомена, че когато — четири-пет месеца по-късно — една делегация от Троя се появи пред Тиберий да изкаже съболезнования за смъртта на единствения му син, Тиберий им поблагодари така:

— И аз ви изказвам съболезнования, благородници, за смъртта на Хектор.

След това Тиберий изпрати да му доведат Нерон и Друз, а когато пристигнаха в Сената, той ги взе за ръка и ги представи:

— Уважаеми сенатори, преди три години аз поверих тези осиротели деца на техния чичо, милия ми син, когото днес тъй горчиво оплакваме, поръчвайки му да ги осинови, макар че той самият имаше собствени синове, и да ги отгледа като достойни наследници на семейната традиция. (Възгласи „Браво, браво!“ от Гал и всеобщи аплодисменти.) Но сега, когато злата съдба го отне от нас (стенания и оплаквания), аз изисквам същото от вас. В присъствието на боговете, пред лицето на нашата любима родина, аз ви умолявам, приемете под свое покровителство, вземете под ваше ръководство тези благородни правнуци на Август, наследници на предци, чиито имена отекват в

римската история: погрижете се, защото вашият дълг и моят също да бъде изпълнен спрямо тях. Внуци мои, тези сенатори сега са ви бащи, а произходът ви е такъв, че каквито добрини или злини споходят вас, те ще означават добро или зло и за самия Сенат! (Гръмки аплодисменти, сълзи, благословии, уверения във вярност.)

Но вместо да спре дотук, той провали целия ефект, като завърши с оная изтъркана стара негова фраза за това, как скоро щял да се оттегли и да възстанови Републиката — когато „консулите или някой друг“ щели да „поемат товара на управлението“ от „старите му плещи“. Ако не е готвел Нерон и Друз (или някой от тях двамата) за свои императорски приемници, какво тогава искаше да каже, отъждествявайки съдбите им със съдбата на Сената?

Погребението на Кастор не беше тъй внушително като Германиковото, защото имаше малобройни искрени изблици на скръб, но затова пък беше по-тържествено. Всички семейни маски на Цезарите и Клавдиите бяха носени на процесията, като се почне от маската на Еней — основателя на Юлиевия род, и на Ромул — основателя на Рим, и се стигне до маските на Гай, Луций и Германик. Появи се и маската на Юлий Цезар, защото, подобно на Ромул, той беше полубожество, но не и маската на Август, защото той беше главно божество.

Сега вече Сеян и Ливила трябваше да обмислят как да постигнат амбицията си да станат император и императрица. На пътя им стояха Нерон, Друз и Калигула; те трябваше някак си да се премахнат. Трима бяха твърде голямо число, за да се отърват от тях по лесен начин, но, както изтъквала Ливила, баба ѝ все пак съумяла да се отърве от Гай, Луций и Постум, когато решила да издигне Тиберий на власт. А Сеян бил в много по-благоприятно положение от това на Ливия за осъществяването на техните планове. За да покаже на Ливила, че наистина възнамерява да се ожени за нея, както ѝ бе обещал. Сеян се разведе с жена си Апиката, от която имаше три деца. Обвини я в изневяра и заяви, че щяла да стане майка на дете, което не било негово. Той не назова публично името на любовника, но казал на Тиберий на четири очи, че подозирал Нерон. Нерон, казал, започна да се прославя в похожденията си със съпругите на видни хора и, изглежда, си въобразява, че като вероятен наследник на монархията може да прави каквото си ще. Междувременно Ливила стори всичко по силите си да

отдели Агрипина от покровителството на Ливия, предупреждавайки Агрипина, че Ливия я използва само като оръдие в конфликта си с Тиберий, което впрочем беше вярно, — и предупреждавайки Ливия чрез една от нейните приближени, че Агрипина я използва само като оръдие в конфликта си с Тиберий — което също беше вярно. Накара и двете да повярват, че другата се е заклела да я убие веднага щом престане да има полза от нея.

Дванадесетте понтифекси сега започнаха да включват Нерон и Друз в обичайните молитви, които отправяха за здравето и благоденствието на императора, а другите жреци последваха примера им. Тиберий, в качеството си на върховен понтифекс, им изпрати възмутено писмо, заявявайки, че не правели никаква разлика между тези хлапета и него, човека, който почтено бил заемал повечето от най-отговорните служби в държавата цели двадесет години, преди младоците да се родят, а оттогава насам — всички останали: това не било прилично. Извика ги при себе си и ги запита дали Агрипина само ги е придумала да направят това допълнение към молитвата, или пък със заплахи ги е принудила да го сторят. Те, разбира се, отрекоха да е правила каквото и да било, но той не се разубеди; четирима от дванадесетте, включително и Гал, бяха по някакъв начин сродени с нея по сватовство, а петима други бяха в много приятелски отношения с нея и синовете ѝ. Порица ги жестоко. В следващата си реч предупреди Сената „да не раздава никакви нови почести, които биха могли да поощрят неуравновесените умове на някои младежи да се впускат във въображаеми домогвания“.

В лицето на Калпурний Пизон Агрипина намери неочакван съюзник. Той ѝ заяви, че бил защищавал чичо си Гней Пизон само от уважение към роднинската чест и че не бивало да го мисли за свой враг; готов бил да стори всичко по силите си, за да защити нея и нейните деца. Но Калпурний не живя дълго след това. Обвинен бе от Сената за „изменнически думи, казани между четири очи“, и за това, че държал в дома си отрова, и за това, че се явил в Сената въоръжен с кама. Последните две обвинения бяха толкова невероятни, че отпаднаха, но бе определен ден за съденето му за „изменническите думи“. Той се самоуби, преди да се гледа делото.

Тиберий бе повярвал на Сеяновата измислица, че съществувала тайна партия, наречена партия „Зелено“, организирана от Агрипина, а

доказателство за това според него беше необичайната популярност на групите на „зелените“ в надбягванията с колесници в цирка. При тези състезания имаше четири цвята — ален, бял, син и зелен. Точно по това време бе станало така, че привържениците на зеления цвят бяха най-многобройни, докато на аления — най-малко. Тъй че сега, когато Тиберий отиваше на надбягванията по време на обществените празници, както бе задължен поради официалното си положение (макар че дотогава изобщо не се интересуваше от тях и се дразнеше от празните приказки за надбягвания в двореца или по пиршествата, на които го канеха), и започна за пръв път да следи каква симпатия извикват различните цветове, той с тревога отбелязваше, че зелените имат най-много привърженици. Сеян освен това му беше казал, че аленият цвят бил тайният символ, използван от зелените, когато искали намеки за собствените им поддръжници, и забеляза, че всеки път, когато някоя колесница на червените спечели, нещо, което се случваше рядко, от публиката се понасяха стонове и подсвирквания. Сеян беше хитър: знаеше, че Германик всякога бе поддържал зелените и че Агрипина, Нерон и Друз, от сантиментални причини, продължаваха да държат на същия цвят.

Имаше един благородник на име Силий, който от дълги години е военачалник на Рейн. Май го споменах като оня генерал на четирите легиона в Горната провинция на Германик, който не бе участие в големия бунт. Беше най-способният военачалник брат ми и беше награден с триумфалните орнаменти за победите си над Херман. Неотдавна, като главнокомандуващ обединените сили на Горната и Долната провинция, той бе потушил един, опасен бунт на галските племена край родното ми място Лион. Не беше кой знае колко скромен човек, но и не беше някой голям самохвалко и ако наистина, както бе донесено, бе заявил лично, че ако не било неговото тактично ръководство на тези четири легиона по време на бунта, те щели да се присъединят към останалите бунтовници и че следователно, ако не бил той, Тиберий, имало да има империя, която да управлява — ако наистина го е казал, то не е било далеч от истината. Но естествено това не се понарава на Тиберий, още повече, че разбунтувалите се легиони, ало вече казах, бяха легионите, командувани навремето от самия Тиберий. Съпругата на Силий, Сосия, беше най-добрата приятелка на Агрипина. Случи се така, че на големите Римски игри, които се

провеждат в началото на септември, Силий заложи голяма сума за зелените. Сеян му подвикна отдалеч:

— Залагам на същата сума срещу теб. Парите ми са за алените.

Силий му отговори:

— Залагаш на слабия цвят, приятелю. Аленият водач няма понятие как се държат юзди. Опитва се да си върши работата с камшика. Обзалагам се на хиляда монети, че зеленият ще победи. Младият Нерон тук казва, че вдига на хиляда и петстотин. Той е страстен привърженик на зелените.

Сеян погледна многозначително към Тиберий, който бе дочул целия разговор и бе учуден от наглостта на Силий. Прие го за добро знамение, когато колесницата на зелените не успя да заобиколи знака на предпоследната обиколка и червеният победи без усилие.

Десет дни по-късно Силий бе призован пред Сената за държавна измяна. Обвинен бе, че е използвал победата си като оправдание за плячкосване на мирни провинциали и че след това е наложил големи допълнителни данъци върху провинцията за погасяване разноските по военните операции. Сосия бе обвинена за съучастничество в същите провинения. Силий беше паднал в немилост в двореца от галските бунтове насам. Тиберий бе подложен на голяма критика заради това, че не застанал начело на войските срещу бунтовниците и че е проявявал много по-голям интерес към процесите за държавна измяна, които се гледаха по същото време, отколкото към сраженията. Извинил се бе пред Сената, оправдавайки се с напредналата си възраст — а Кастор бе зает с важни дела, — и бе обяснил, че поддържа непрестанна връзка с главната квартира на Силий и му дава ценни съвети. Тиберий бе много обидчив за този галски бунт. Когато галите бяха сразени, той стана за смях с предложението на един сенатор-шегобиец, подражател на Галовите хитрини, да бъде награден с триумф, защото той всъщност бил човекът, отговорен за победата. Дотолкова се раздражни от това, щото заяви, че във всички случаи за тази незначителна победа дори не заслужавало да се говори и поради това никой не се осмели да гласува на Силий триумфалните орнаменти, които той напълно заслужаваше. Силий бе останал разочарован и онова, което бе казал за рейнските бунтове, бе изречено като реакция на Тибериевата неблагоприятност.

Силий сметна под своето достойнство да отговаря на обвинението за държавна измяна. Не бе виновен в никакво

разбирателство с бунтовниците и ако войниците под негова команда в някои случаи не бяха успели да направят разлика между имуществото на бунтовниците и имуществото на верноподаниците, то това би могло да се очаква: мнозина престорени верноподаници всъщност тайно бяха финансирали въстанието. Що се отнася до данъците, истината беше, че Тиберий му беше обещал специално дарение от държавната съкровищница, за да се покрият разносните по военните действия и да се обезщетят римските граждани за загубата на техните къщи, реколти и добитък. В очакване на тази сума Силий бе наложил данък на някои северни племена, обещавайки да им върне парите, когато му бъдат изплатени от Тиберий: нещо, което изобщо не стана. След бунта Силий бе обеднял с цели двадесет хиляди златни монети, защото бе събрал войска от конни доброволци, които сам бе въоръжил и на които бе платил за своя сметка. Главният му обвинител, един от консулите за тази година, с голямо озлобление наблегна на обвиненията за грабеж. Беше приятел на Сеян, а освен това бе син на военния управител на Долната провинция, който бе изявил желание да поеме върховното командване на римските войски срещу галите и бе принуден да се оттегли в полза на Силий. А Силий дори не бе в състояние да представи доказателства за обещаната от Тиберий помощ, защото писмото, в което се говореше за това, бе подпечатано с печата на Сфинкса. А пък и обвиненията за грабеж бяха във всички случаи неуместни, понеже го обвиняваха в държавна измяна, а не в грабежи.

Накрая Силий избухна:

— Уважаеми сенатори! Много нещо бих могъл да кажа в своя защита, но ще замълча, защото това съдопроизводство не се извършва по законен начин и присъдата е решена много по-отдавна. Разбирам — истинското ми престъпление е това, гдето съм казал, че ако не бях аз, легионите в Горна Германия щяха да се разбунтуват. Сега искам да задълбоча докрай вината си. Ще кажа, че ако преди това не беше ги командувал Тиберий, войските в Долна Германия *нямаше* да се разбунтуват. Сенатори, аз съм жертва на един алчен, ревнив, кръвожаден, тираничен...

Останалата част от речта му бе удавена в рев от протестите на сенаторите. Силий поздрави Тиберий и напусна с гордо вдигната глава. Когато се върнал вкъщи, прегърнал Сосия и децата, изпратил сърдечно

сбогом на Агрипина, Нерон, Гал и другите си приятели и като се оттеглил в своята спалня, забил меча си в гърлото.

Реши се, че вината му се потвърждавала от обидите, нанесени на Тиберий. Цялото му имущество беше конфискувано с обещанието от него провинциалите да си получат обратно парите от несправедливо наложения от Силий данък и на обвинителите му да се даде една четвърта част от остатъка, както го изискваше законът, а парите, оставени по завещанието на Август за верността му, да се върнат на държавната хазна като изплатени погрешно. Провинциалите не посмяха да настояят за връщането на данъка, тъй че Тиберий си задържа три четвърти от имуществото, защото вече не съществуваше истинска разлика между военната хазна, държавната хазна и средствата за личните разходи на императора.

Това бе първият път, когато той се облагодетелствуваше направо от конфискацията на нечий имоти и когато позволяваше устна обида към самия него да бъде превърната в доказателство за държавна измяна.

Сосия имаше свои собствени имоти и за да спаси живота ѝ и да спаси децата ѝ от просешката тояга, Гал предложи в Сената тя да бъде изпратена в изгнание, като половината от имуществото ѝ се даде на нейните обвинители, а другата половина остане на децата. Но един роднина по сватовска линия на Сосия, който бе съучастник на Гал, предложи обвинителите да получат само една четвъртина, което бе законният минимум, като се аргументира с това, че Гал бил по-лоялен към императора, но несправедлив към Сосия; защото се беше пуснало слух, че Сосия, ако не друго, поне е укорила съпруга си на смъртното му ложе за неговите изменнически и неблагодарни думи. И тъй Сосия се отърва само с изгнание — отиде да живее в Марсилия; а понеже Силий, още щом разбрал, че ще го осъдят на смърт, тайно предал на Гал и на други някои приятели по-голяма част от наличните си пари да ги пазят за децата му, семейството се измъкна сравнително добре. По-късно големият му син ми причини големи тревоги.

От този миг нататък Тиберий, който бе обосновавал обвиненията си в държавна измяна върху предполагаеми богохулства срещу Август, започна да се държи все повече и повече за едикта, издаден през първата година на владичеството му, подвеждайки за държавна измяна всеки, който порицаваше собствената му чест и добро име по какъвто

и да било начин. Обвини един сенатор, когото подозираше да е от партията на Агрипина, че цитирал една цинична епиграма, насочена срещу му. Истината бе такава: съпругата на сенатора една сутрин забелязала къс папирус, закачен високо над портата на дома им. Помолила съпруга си да прочете какво пише на него — той беше по-висок. Той бавно засричал:

*О, той не пие вече вино,
тъй както пиеше преди.
Кръвта на хората невинни
го стопля по-добре сега.*

Тя най-невинно го запитала какво биха могли да означават тези стихове, а той ѝ отвърнал:

— Не е безопасно да ти ги обяснявам на висок глас, мила.

Край вратата се навъртал един професионален доносник, с надеждата, че когато прочете сътворената от Ливия епиграма, сенаторът ще изрече нещо, което ще струва да се донесе. Отишъл направо при Сеян. Сам Тиберий подложи сенатора на кръстосан разпит, запитвайки го какво е имал предвид под „не е безопасно“ и срещу кого според него е насочена епиграмата. Сенаторът се объркал и не могъл да отговори направо. Тогава Тиберий казал, че по време на младостта му се подхвърляли много обиди, обвиняващи го в пиянство, и че наскоро лекарите му препоръчали да се въздържа от алкохола поради склонност към подагра, и че нови хули се появили напоследък, обвинявайки го в кръвожадност. Запитал обвинения дали не е чувал тези неща и дали е сметнал, че епиграмата би могла да се отнася за друго освен за императора. Нещастникът признал, че бил чувал хулите за алкохолизма на Тиберий, но знаел, че не се основават на истината и не ги свързал с епиграмата на портата. Попитали го тогава защо не е донесъл ония предишни обиди пред Сената, както го изисквал дългът. Той отвърнал, че когато ги бил чувал, все още не било наказуемо провинение да се съчиняват или повтарят епиграми, та дори и най-злостните, писани срещу когото и да е, бил той и най-добродетелният; нито се смятало за държавна измяна да се съчиняват или повтарят цинизми, насочени дори срещу самия Август, щом не се

публикуват в писмена форма. Тиберий го запитал за кое време точно говори, защото на стари години и Август бе издал декрет срещу устно разпространявани цинизми. Сенаторът отговорил:

— Бе по време на третата ти година в Родос.

Тиберий извикал:

— Уважаеми сенатори, защо позволявате този човек да ме обижда така?

И тъй Сенатът го осъди да бъде хвърлен от Тарпейската скала, наказание, определяно обикновено за най-злокачествените изменници; военачалници, които са продали битката на неприятеля, и други подобни.

Друг един човек, конник, бе осъден на смърт, защото бе написал трагедия за цар Агамемнон, в която съпругата на Агамемнон, Клитемнестра, го убива в банята и докато размахва секирата, вика:

*Тиране кървав, знай — не е престъпно
за стореното зло тъй да мъстя.*

Тиберий заяви, че в образа на Агамемнон бил представен той самият и че цитираните стихове представлявали подстрекателство към убийството му. Така трагедията, която всички бяхме осмели, щото бе нескопосно и глупаво съчинена, си спечели слава, понеже всички екземпляри бяха събрани и изгорени, а авторът ѝ — екзекутиран.

Този процес бе последван — две години по-късно, но аз го отбелязвам тук, защото историята с Агамемнон ми припомни за него — от процеса на Кремуций Корд, старик, който се бе сдърпал Сеян за някаква си дреболия. В един дъждовен ден Сеян, влизайки в Сената, закачил наметката си на закачалката, която открай време използвал Кремуций, а Кремуций, когато пристигнал, без да знае, че това е наметката на Сеян, преместил я на друга закачалка, за да освободи място за своята. Наметката на Сеян паднала от другата закачалка, а някой с кални сандали стъпил отгоре ѝ. Сеян започна да си отмъщава по най-различен и злобен начин, а Кремуций така намрази и вида на лицето, и звука на името му, че когато чул за статуята на Сеян, която поставиха в театъра на Помпей, възкликнал: *(25 г. от н.е.)*

— Е, това вече проваля театъра!

Веднага след това бе докладван на Тиберий като един от главните привърженици на Агрипина. Но понеже беше почитан, добродушен старец, който нямаше друг враг на света освен Сеян и никога не бе изрекъл ни една излишна дума, трудно беше да се състави обвинение срещу него и да се подкрепи с такива доказателства, които да се приемат дори и от този подплашен Сенат. Накрая обвиниха Кремуций, че бил писал във възхвала на Брут и Касий, убийците на Юлий Цезар. За доказателство бе представен един исторически труд, който той бе съставил преди тридесет години и за който се знаеше, че самият Август, осиновен от Юлий, бе включил в личната си библиотека и често препрочиташе.

Кремуций излезе с разпалена защита срещу това абсурдно обвинение, заявявайки, че Брут и Касий са мъртви толкова отдавна и тъй често са възхвалявани за своето дело от по-сетнешни историци, щото той не може да не смята процеса за чист фарс — фарс, подобен на оня, който преживял някакъв млад пътешественик в град Лариса. Този младеж бил публично обвинен в убийство на трима души, макар това да не било друго, а тулуми за вино, окачени пред една продавница, които той съсякъл в тъмнината, взимайки ги за обирници. Но този лариски процес се бил разиграл на празненствата на Смеха, което оправдавало процедурата, а и младежът бил пияница, вечно готов да размаха меча, та затова си заслужавал подобен урок. Но той, Кремуций Корд, бил твърде стар и твърде трезв, за да му се присмиват по този начин, а и това не било празненство на Смеха, а тъкмо обратното — четиристотин седемдесет и шестата годишнина от тържественото обявяване на Законите на Дванадесетте таблици, славния документ на законодателния гений и моралната справедливост на нашите праотци. Отиде си у дома и умря от гладна смърт. Всички екземпляри от книгата му бяха събрани и изгорени, с изключение на два-три, които дъщеря му успя да скрие някъде и преиздаде много години след това, когато Тиберий бе вече мъртъв. Не беше кой знае каква книга; спечели си по-голяма слава, отколкото заслужаваше.

През цялото това време аз си казвах: „Клавдий, Клавдий, ти си един нещастник и не принасяш много полза на този свят, животът ти, общо взето, бе живот на несретник, но поне не е в опасност!“ Така че когато старият Кремуций, когото познавах отблизо — често се срещяхме и разговаряхме в библиотеката, — загуби живота си поради

такова обвинение, много се уплаших. Почувствувах се като човек на склона на вулкан, от който внезапно изригва предупредителен порой от пепел и нажежени камъни. Навремето бях писал далеч по-изменнически неща от Кремуций. Историята ми за религиозните реформи на Август съдържаше няколко фрази, които лесно можеха да послужат за обвинение. И макар имотът ми да беше толкова незначителен, щото едва ли някой обвинител щеше да си направи труда да ме клевети заради една четвъртина от него, съзнавах достатъчно добре, че всички жертви от последните процеси за измяна бяха приятели на Агрипина, която продължавах да посещавам при всяко мое отиване в Рим. Не бях сигурен дали и фактът, че съм зет на Сеян, ще бъде достатъчна гаранция за мен.

Да, наскоро бях станал зет на Сеян и сега ще ви разкажа как се случи това.

[1] Този Нерон няма нищо общо с Нерон, който става император.
— Б.а. ↑

ГЛАВА 23

Един ден Сеян ми бе заявил, че трябвало да се оженя наново, защото се виждало, че не съм щастлив със съпругата си. Казах му, че Ургуланила ми я е избрала баба ми Ливия и не бих могъл да се разведа с нея без позволенията на Ливия.

— О, не, разбира се, че не — каза той, — това ми е съвсем ясно, но сигурно си много нещастен така, без жена.

— Благодаря ти — отвърнах, — и тъй се оправям добре.

Престори се, че шегата ми го е развеселила, разсмя се гръмко, нарече ме умен човек, но след това подметна, че ако случайно сметна за възможно да се разведа с жена си, да му се обадя. Намерил ми бил тъкмо жена за мене — от благородно потекло, млада и интелигентна. Благодарих му, но се почувствувах неловко. Тъкмо вече излизах, когато рече:

— Приятелю Клавдий, искам да ти дам един съвет. Залагай утре на алените при всяко състезание и не се скъпи да позагубиш малко пари в началото: в дългото бягане ще спечелиш. И не залагай *на зелените*: напоследък този цвят носи нещастие. И никому не казвай, че съм ти подсказал.

Почувствувах дълбоко облекчение от факта, че Сеян все още не ме смята за излишен, ала нищо не разбрах от онова, което ми каза. Но, тъй или иначе, на състезанията с колесници на следващия ден — беше празненството на Август — Тиберий ме видя, като заемах мястото си в цирка. И понеже беше в дружелюбно настроение, изпрати да ме повикат и ме запита:

— С какво се занимаваш напоследък, племеннико?

Заекнах, че пиша история на древните етруски, ако той няма нищо против.

— О, наистина ли? — възкликна Тиберий. — Това показва, че не си глупав. Древните етруски са мъртви, за да се възпротивят, а ни един от живите не би се трогнал: значи, можеш да пишеш, каквото си щещ. А какво друго правиш?

— П-п-п-иша историята на древните к-к-к-артагенци, ако нямаш нищо против.

— Отлично! И какво още? Стига си заеквал. Аз съм зает човек.

— В момента з-з-з...

— Започваш историята на К-к-к-лав-Кукуруигуландия, а?

— Н-н-н-не, господарю, з-з-залагам на алените.

Погледна ме много удивено и каза:

— Виждам, племеннико, че не си бил истински глупак. А как те кара да залагаш на алените?

Затрудних се, защото не можех да кажа, че Сеян ми е подсказал. Затова отвърнах:

— Сънувах, че зелените са изключени от състезанието, защото бият с камшик п-противниците си, и алените излизат на първо място, а сините и белите изобщо ги няма.

Подаде ми кесия с пари и ми прошепна в ухото:

— Никому не казвай, че играеш с мои пари, но заложи на алените и да видим какво ще стане.

Излезе, че в този ден на алените им върви, и като се обзалагах срещу младия Нерон на всяко състезание, спечелих точно две хиляди златици. Вечерта сметнах за разумно да посетя Тиберий в двореца и да му кажа:

— Ето щастливата кесия, господарю, с цяло семейство от малки кесийки, които тя народи през деня.

— И всичките са мои? — възкликна той. — О, не, на мене *наистина* ми върви. Значи, аленото е цветът, а?

Колко типично беше това за чичо ми Тиберий. Не беше изяснил кому ще остане печалбата и аз си бях решил, че ще е моя. Но ако ли бях загубил всичките пари, непременно щеше да каже нещо, с което да ме накара да се чувствавам негов дължник за сумата. Можеше да ми даде поне някакъв процент.

Следващия път, когато дойдох в Рим, намерих майка си в такова дълбоко отчаяние, че не посмях отначало да промълвя нито дума в нейно присъствие от страх да не избухне и да ми издърпа ушите. Разбрах, че ядовете ѝ са свързани с Калигула, тогава дванайсетгодишен, и Друзила — на тринайсет, които живееха при нея. Друзила бе затворена в стаята си без никаква храна, а Калигула бе

свободен, но изглеждаше уплашен до смърт. Дойде при мене вечерта и ми рече:

— Чичо Клавдий. Помоли майка си да не казва на императора. Нищо лошо не сме правили, кълна ти се. Просто си играехме. Ти не вярваш, че сме го направили? Кажи, че не вярваш.

Когато ми обясни какво не иска да бъде казано на императора, след като се закле в честта на баща си, че той и Друзила са напълно невинни, сметнах се задължен да сторя каквото мога за децата. Отидох при майка си и ѝ казах:

— Калигула се кълне, че не си права. Кълне се в честта на баща си и ако у теб се таи и най-малкото съмнение за вината му, длъжна си да уважиш клетвата му. От своя страна аз не мога да повярвам, че едно дванадесетгодишно момче...

— Калигула е чудовище, а Друзила е женско чудовище, а пък ти глупак, и аз вярвам на собствените си очи повече, отколкото клетвите им или на твоите глупости. Още рано сутринта ще ида при Тиберий.

— Но, майко, ако кажеш на императора, ще пострадат не само те двамата. Нека веднаж си поговорим откровено и по дяволите доносниците! Аз може и да съм глупак, но и ти като мен знаеш: Тиберий подозира Агрипина, че е отровила Кастор, за да направи големите си синове наследници на монархията, и че той живее в ужас от внезапно въстание в тяхна полза. Ако ти, като тяхна баба, обвиниш тези деца в кръвосмешение, смяташ ли, че той не намери начин да въвлече и по-възрастните членове на семейството в обвинението?

— Казах ти, че си глупак. Не мога да гледам как си тресеш главата и как подскача адамовата ти ябълка.

Но аз разбрах, че думите ми са ѝ направили впечатление, и реших, че ако не се мяркам пред очите ѝ, докато съм в Рим, тъй видът ми да не ѝ напомня за съвета ми, възможно бе Тиберий не чуе нищо от нея за тази история. Взех си някои неща и отидох в дома на моя шурей Плавций, с молба да ме приюти. По това време Плавций бе много напреднал в кариерата и четири години по-късно стана консул. Времето за вечеря отдавна беше отминало и когато пристигнах, той четеше някакви правни документи в работната си стая. Жена му, каза ми, си била легнала. Попитах:

— Как е тя? Последния път, когато я видях, ми се стори угрижена.

Той се засмя.

— Ех ти, селска душо, нима не си научил? Преди месец и повече се разведох с Нумантина. Като ти казах „жена ми“, имах предвид новата — Апрония, дъщеря на човека, който неотдавна здравата натупа Такфаринат.

Извиних се и казах, че вероятно би трябвало да му поднеса поздравленията си.

— Но защо се разведе с Нумантина? Мислех, че се разбирате добре.

— Дори много добре. Но да ти кажа истината, напоследък много се бях объркал с парични задължения. Преди няколко години като млад магистрат не ми провървя. Знаеш, че на този пост от човека се очаква да харчи много пари по уреждането на Игрите. Първо на първо, аз похарчих повече, отколкото можех да си позволя, а освен това никак не ми вървеше, сигурно си спомняш. На два пъти станаха грешки при извършването на процедурите, когато Игрите бяха преполовени, и на другия ден трябваше да подхващам всичко отново. Първия път виновният бях аз — използвах една молитва, която била забранена две години преди това със статут. Втория път един от тръбачите, който изсвирваше дългия сигнал, не си поел достатъчно дълбоко дъх: пресече се, а това стигаше да спре всичко за втори път. Затова аз лично трябваше да плащам на гладиаторите и на водачите на колесници по три пъти. Оттогава не съм се отървал от дългове. Най-сетне трябваше да сторя нещо, защото кредиторите ми взеха да се държат нахално. Зестрата на Нумантина изхарчих отдавна, но успях да уредя нещата с чичо ѝ. Взе си я обратно без зестра при условие, че му позволя да осинови по-малкия ми син. Нужен му е наследник, а много обикна момчето. А пък Апрония е много богата, тъй че сега съм добре. Естествено на Нумантина никак не ѝ се щеше да ме напусне. Трябваше да ѝ кажа, че правя това само защото един приятел на една известна личност ми е подсказал, че ако не се оженя за Апрония, която беше влюбена в мене и има връзки с двореца, ще ме обвинят в богохулство срещу Август. Предишния ден един от робите ми се спъна и изпусна една алабастрова купа, пълна с вино, по средата на преддверието. Държах камшик в ръка и като чух трясъка, изтичах към глупака и силно замагнах по него. Полудял бях от гняв. А той каза:

— Внимавай, господарю, виж къде сме!

Нахалникът бе стъпил с единия крак върху оня свещен бял мраморен квадрат около статуята на Август. Хвърлих камшика веднага, но неколцина освободенци трябва да са ме видели. Сигурен съм, че са ми верни и няма да ме издадат, но Нумантина се разтревожи от случката и аз се възползувах от това да я склоня на развод. Впрочем това е съвсем поверително. Вярвам, че няма да го кажеш на Ургуланила. Трябва да ти призная, че тя е доста разгневена от тая история с Нумантина.

— Изобщо не се виждам с нея.

— Добре, но ако я видиш, нали няма да ѝ кажеш какво съм ти казал? Закълни се, че няма.

— Кълна се в божествената глава на Август.

— Това ми стига. Нали знаеш спалнята, в която пренощува последния път у нас?

— Да, благодаря ти. Ако си зает, ще отида да си легна. Пътят от провинцията дотук беше дълъг, а и у дома имах неприятности. Майка ми всъщност ме изхвърли от къщи.

Пожелахме си лека нощ и се качих горе. Един освободенец ми подаде лампата и някак странно ме изгледа, а аз влязох в спалнята, която се намираше на коридора почти срещу тази на Плавций, и след като затворих вратата, започнах да се събличам. Леглото бе скрито зад завеса. Свалих си дрехите, измих ръцете и краката си в малкия леген в другия край на стаята. Внезапно край мен прокъття тежка стъпка и някой духна лампата ми. Помислих си: „Загубен си, Клавдий. Това е някой с кама!“ Но гласно казах колкото се може по-спокойно:

— Моля те, който и да си, запали лампата и нека видим дали можем спокойно да се разберем. Ако ли пък решиш да ме убиеш, ще виждаш по-добре на светло.

Дълбок глас отговори:

— Стой там, където си.

Дочух шумолене, пъшкане, някой се обличаше, сетне удар на кремък в стомана и най-сетне лампата се запали. Беше Ургуланила. Не бях я виждал от погребението на Друзил, а и тя не се бе разхубавила през изминалите пет години. Беше по-дебела от преди, колосално дебела, с подуто лице: у тоя женски Херкулес се криеше достатъчно сила да надвие хиляда Клавдиевци. В ръцете съм много як, но стигаше

ми само да се хвърли върху ми, и щеше да ме смаже. Приближи ме и бавно изрече:

— Какво търсиш в спалнята ми?

Обясних ѝ колкото можех по-подробно, казах ѝ, че това е лоша шега от страна на Плавций да ме изпрати в нейната стая, без да ми каже, че тя е там.

— Изпитвам най-дълбоко уважение към тебе — казах — и се извинявам от сърце за нахълтването и веднага ще те оставя и ще легна на някоя лежанка в Баните.

— Не, миличък, щом вече си дошъл, никъде няма да ходиш! Не ми се случва често да имам удоволствието да бъда със съпруга си. Моля те да разбереш, че щом веднъж си дошъл, няма да ми избягаш. Влизай в леглото и заспивай, аз ще легна по-късно. Ще чета, докато ми се доспи. Нощи наред не съм спала като хората.

— Много съжалявам, ако съм те събудил сега...

— Влизай в леглото!

— Много съжалявам за развода на Нумантина. Не знаех нищо, преди малко научих от освободения роб.

— Лягай си и млъквай.

— Лека нощ, Ургуланила, наистина много...

— Млък! — Дойде към мен и дръпна завесите.

Макар че бях смъртно уморен и едва държах очите си отворени, сторих всичко по силите си да не заспя. Уверен бях, че Ургуланила ще ме изчака, докато заспя, а сетне ще ме удуши. Междувременно тя си четеше много бавно от една много скучна книга, някаква гръцка любовна история от най-идиотските, страниците шумоляха, а тя сричаше бавно с хрипков шепот:

„О, ум-ни чо-вече, рече тя, се-га ти вку-си и от меда, и от жлъч-та. Вни-мавай наслада-та от удо-волствието да не се превър-не ут-ре в горч-ил-ка на покаяние-то!“ — „Ха! — отвърнах аз. — Люби-ма моя, готов съм, а-ко ми да-деш още една це-лув-чица като послед-ната, да ме пе-кат на ба-вен огън като ко-кош-ка или гъска.“

Тя се засмя на това, после каза на висок глас:

— Хайде, заспивай, съпруге, ще те чакам, докато чуя да захъркаш.

Възразих ѝ:

— Тогава не чети такива вълнуващи истории.

След време чух Плавций да влиза в спалнята си.

„О, небеса — помислих си. — След няколко минути и той ще заспи и с тези две врати помежду ни няма да чуе виковете ми, когато Ургуланила започне да ме души.“

Ургуланила спря да чете и вече нито шепотът ѝ, нито шумоленето на хартията ми помагаха да надвия съня. Усетих, че заспивам. Заспах. Знаех, че съм заспал и че непременно трябва да се събудя. Опитвах се неистово да се събудя. Най-сетне се събудих. Чух удар и шумолене на хартия. Книгата бе издухана от масата на пода. Лампата бе изгаснала; усещах силно течение. Вратата трябва да беше отворена. Вслушах се внимателно около три минути. Ургуланила положително не беше в стаята.

Докато се чудех какво да сторя, чух да проехтява един страхотен вик — идваше много отблизо. Някаква жена изпищя:

— Пощади ме! Пощади ме! Това е дело на Нумантина! О! О!

След това се чу трясък от падането на нещо метално, после шум от счупено стъкло, нов вик, далечен удар, сетне забързани стъпки през коридора. Някой отново влезе в стаята ми. Вратата бе затворена тихо, спусна се и резето. Познах задъханото дишане на Ургуланила. Чух я да сваля дрехите си и да ги поставя върху стола, а скоро след това тя вече лежеше край мене. Престорих се на заспал. Тя посегна към гърлото ми в тъмнината. Казах уж в просъница:

— Недей така, мила. Гъдел ме е. А утре трябва да отида в Мим, за да ти купя някои помади. — Сетне с по-буден глас добавих: — О, Ургуланила! Ти ли си? Какъв е този шум? Кое време е? Отдавна ли сме заспали?

Тя отговори:

— Не знам. Трябва да съм спала около три часа. Скоро ще съмне. Нещо ужасно, изглежда, се е случило. Хайде да идем да видим.

И тъй, ние станахме, облякохме се набързо и отключихме вратата. Плавций, завит само в някаква покривка, стоеше в средата на развълнувана тълпа, въоръжена с факли. Изглеждаше съвсем разстроен и все повтаряше:

— Не съм го направил. Аз бях заспал. Усетих как я откъсват от прегръдката ми и чух някой да я носи във въздуха, а тя викаше за помощ, сетне дочух трясък от нещо падащо и още един трясък, когато

тя излетя през прозореца. Беше тъмно като в рог. Тя извика: „Пощади ме! Това е дело на Нумантина.“

— Разправяй го на съдиите, да видим дали ще ти повярват — каза братът на Апрония, приближавайки го. — Ти си я убил. Черепът ѝ е счупен.

— Не съм го направил — каза Плавций. — Как бих могъл? Аз спях. Това е магия. Нумантина е магьосница.

На разсъмване бащата на Апрония го заведе при императора. Тиберий го разпитал най-строго. Този път казал, че докато спял дълбоко, тя се откъснала от прегръдката му, скочила през стаята и с викове се метнала през прозореца долу на двора. Тиберий накара Плавций веднага да го придружи до мястото на убийството. Първото, което забеляза в спалнята, беше собственият му сватбен подарък за Плавций, един красив египетски бронзов и златен канделабър, взет от гробницата на една царица, който сега лежеше счупен на пода. Погледна нагоре и видя, че е бил откъснат от тавана. Каза:

— Хванала се е за него и той се е отскубнал. Била е отнесена към прозореца на нечии рамене. И ето, виж колко високо е дупката в стъклото! Хвърлена е била, а не е скочила оттам.

— Магия беше — каза Плавций. — Пренесена беше през въздуха от невидима сила. Изпищя и обвини бившата ми жена Нумантина.

Тиберий се усмихна иронично. Приятелите на Плавций разбраха, че ще бъде обвинен в убийство и екзекутиран, а имуществото му — конфискувано. Затова баба му Ургулания му изпратила една кама, заръчвайки му да си помисли за наследниците си, които ще имат право да задържат имуществото му, ако изпревари съдбата с незабавно самоубийство. Той беше страхливец и не могъл да се реши и да си забие камата. Но влязъл в една вана топла вода и заповядал на един хирург да му разреже вените и безболезнено умрял от загуба на кръв. Чувствувах се много виновен за неговата смърт. Не бях обвинил Ургуланила в убийство веднага, понеже щяха и мен да попитат защо още като съм дочул първите крясъци, не съм скочил да спася Апрония. Решил бях да чакам до разглеждането на делото и да се обадя само ако разбере, че Плавций ще бъде осъден. Не знаех нищо за камата, а като научих, беше вече късно. Успокоявах се с мисълта, че се бе отнесъл към Нумантина много жестоко, а освен това и към мен не се бе държал като добър приятел. За да очисти паметта на Плавций, брат му

повдигна обвинение срещу Нумантина, че била объркала разума на Плавций с магии. Но Тиберий се намеси и заяви, че можел да докаже как по това време Плавций бил във владение на умствените си способности.

С Ургуланила не разменихме нито дума след това. Но месец по-късно Сеян ме посети неочаквано, на минаване през Капуа. Придружаваше Тиберий на път за Капри, остров до Неапол, където Тиберий имаше дванадесет вили и често отиваше да се развлича. Сеян каза:

— Сега вече ще можеш да се разведеш с Ургуланила. След около шест месеца тя ще добие дете, така ми съобщиха моите агенти. Трябва на мене да благодариш за това. Знаех за необикновената любов на Ургуланила към Нумантина. Случайно видях един млад роб, грък, който изглеждаше като мъжки близък на Нумантина. Подарих ѝ го и тя веднага се влюби в него. Нарича се Ботер.

Какво друго да сторя, освен да му благодаря? После запитах:

— А коя ще бъде новата ми жена?

— Значи, помниш разговора ни? Е добре, дамата, която имам предвид, ми е сестра по осиновяване — Елия. Нали я знаеш?

Знаех я, но скрих разочарованието си и само попитах дали една тъй млада, тъй хубава и интелигентна жена ще се съгласи да се омъжи за мене — стария, куц, болен, заекващ глупак.

— О — възкликна грубо той, — това ни най-малко не ще ѝ попречи. Ще се омъжи за племенника на Тиберий и чичото на Нерон, а нея само това я интересува. Не си въобразявай, че е влюбена в теб. Може да надвие себе си и да ти роди дете заради продължението на рода, но що се отнася до някакви чувства...

— Значи, ако не беше честта, че ще ти стана зет, можех и да не се развеждам с Ургуланила, що се отнася до благоприятната промяна в живота ми?

— О, ти ще се справиш — изсмя се той. — Като гледам тази стая, виждам, че не живееш много самотно. Тук някъде има жена, то си личи. Ръкавици, ръчно огледало, гергеф за бродерия, кутия със сладки, грижливо подредени цветя. А пък и Елия няма да ревнува. Тя вероятно си има любовници, макар да не надничам в историите ѝ.

— Добре — отговорих. — Ще го направя.

— Не ми изглеждаш много благодарен.

— Но не съм неблагодарен. Направил си си голям труд заради мене и не знам как точно да ти благодаря. Просто съм малко нервен. От онова, което знам за Елия, тя е доста критична, ако разбираш за какво говоря.

Той избухна в смях.

— Езикът ѝ е като игла-губерка. Но нима досега не си свикнал да ти се карат? Майка ти добре те е привикнала, нали?

— Все още, на някои места кожата ми е тънка — отговорих.

— Хайде, да не се бавя повече, драги ми Клавдий. Тиберий ще се чуди къде съм се запилял. Значи — разбрано, нали?

— Да, и много ти благодаря.

— О, впрочем не друг, а самата Ургуланила уби бедната Апрония, нали? Очаквах подобна трагедия. Ургуланила има едно писмо от Нумантина, в което тя я моли да отмъсти за нея. Всъщност не го е писала Нумантина, нали разбираш?

— Нищичко не знам. Бях дълбоко заспал по това време.

— И ти ли като Плавций?

— По-дълбоко и от самия Плавций.

— Умен човек! Е, довиждане, Клавдий.

— Довиждане, Елий Сеян.

Той се качи на коня.

Разведох се с Ургуланила, след като първо писах на баба си за разрешение. Ливия отговори, че веднага щом се роди детето, ще бъде хвърлено на хълма; такова бе нейното желание и това на Ургулания.

Изпратих един доверен освободденец при Ургуланила в Херкулан да ѝ каже за нареждането, което съм получил, предупреждавайки я, че ако иска детето ѝ да живее, ще трябва да го смени веднага щом го роди, за някое мъртво бебе; трябваше ми някакво бебе, което да хвърля, и ако не бе много отдавна мъртво, всяко бебе можеше да ми послужи. Така детето бе спасено и по-късно Ургуланила си го прибра от родителите, които го бяха отгледали — същите, от които бе взела мъртвото дете. Не знам какво стана с Ботер, но детето, което беше момиче, приличало досущ на Нумантина, тъй поне разправят. Ургуланила отдавна е мъртва. Когато умряла, принудили се да сринат цяла стена, за да изнесат огромното ѝ тяло от къщата — била много дебела, а не защото е била болна от воднянка. В

завещанието си ми бе отдала странна почит: „Не ме е грижа какво разправят хората, но Клавдий не е глупак.“ Остави ми една колекция от гръцки геми, някои персийски бродерии и своя портрет на Нумантина.

ГЛАВА 24

Тиберий и Ливия вече изобщо не се срещаха. Ливия беше обидила Тиберий, посвещавайки една статуя на Август от името на двамата и поставяйки първо своето име. Той ѝ отмъсти, като стори единственото нещо, което тя не успяваше дори да се престори, че може да прости — когато при него се явили посланици от Испания с молба за разрешение да вдигнат храм на него и майка му, той отказал от името на двамата. Казал на Сената, че, изглежда, в момент на слабост бил позволил един храм в Азия да бъде посветен на Сената и неговия ръководител (а именно на него самия), символизиращи общо патриархалното управление на Рим. Името на майка му също се било появило в посветителния надпис като върховна жрица на култа на Август. Но да се съгласи за обожествяването на него и на майка му, това щяло да означава да надвиши привилегиите си. (25 г. от н.е.)

— На мене, сенатори, повярвайте, ми стига това, че съм смъртен, че съм спъван от несъвършенствата на човешката природа и че заемам първото място сред вас, за да ви бъда в помощ — ако действително съм ви в помощ: така искам да ме запомнят идните поколения. Ако потомството сметне, че съм бил достоен за предците си, бдителен към вашите интереси, непреклонен пред опасностите и в защита на държавата — безстрашен пред личните вражди, този спомен ще ми бъде достатъчен. Сърдечната благодарност на Сената и римския народ и на нашите съюзници е най-прекрасният храм, който бих искал да ми се издигне — храм не от мрамор, но по-траен от мрамора, храм на сърцето. Мраморните храмове, щом високопоставените личности, в чест на които са вдигнати, паднат в немилост, биват презирани като обикновени саркофази. Затова моля Небесата да ми дарят до края на моя живот ведър дух и сила да прозирам във всички задължения, човешки и свещени: и затова умолявам нашите граждани и съюзници, когато смъртта навести това мое смъртно тяло, да споменат живота и делата ми (ако наистина са толкова достойни) с вътрешна благодарност и молитви, а не с външно великолепие и вдигане на храмове и

ежегодни жертвоприношения. Дълбоката обич, която Рим изпитваше към моя баща Август, докато беше сред нас в образа на човек, вече е засенчена от страхопочитанието, което божествената му глава извиква у религиозните, и от безразборния начин, по който използват името му като клетва по пазарищата. И докато говорим по този въпрос, уважаеми сенатори, предлагам отсега нататък употребата на свещеното име на Август във всички други освен в най-тържествени случаи да се смята за криминално престъпление и ние ревностно да следим за прилагането на този закон.

И нито дума за отношението на Ливия към въпроса. А предишния ден назначил едно от нейните протежета на вакантно съдийско място, но сторил това със следното, определение:

— Тази личност е избрана от моята майка, Ливия Августа, под чиито настойчиви молби бях принуден да склоня в негова полза, макар да нямам добро мнение за неговия характер и способности.

Наскоро след това Ливия поканила всички римски благороднички на целодневно посещение. Имало фокусници и акробати, и рецитации от поетите, и великолепни сладкиши и бонбони, и напитки, и по една красива скъпоценност за всяка гостенка — за спомен от този ден. Като завършек на всичко Ливия уредила четене на Августови писма. По това време беше осемдесет и три годишна, гласът ѝ бе отслабнал и малко фъфлеше, но в продължение на час и половина успяла да държи слушателките си в захлас. Първото писмо, което прочела, съдържало мнения за обществената политика, които прозвучали като предупреждения, писани сякаш нарочно за настоящото състояние на нещата в Рим:

Макар да съм задължен да се предпазвам със законни средства срещу всякакъв вид клевети, ще положа всички усилия, мила ми Ливия, да избягна разиграването на неприятни зрелища от рода на съдебните процеси за държавна измяна срещу някой глупав сатирик, карикатурист или епиграматик, който ме е взел за прицел на своето остроумие и красноречие. Баща ми Юлий Цезар опрости на поета Катул най-отвратителните памфлети, които човек би могъл да си представи: писа на Катул, че

ако се опитвал да докаже, че не е сервилен ласкател като повечето от своите колеги-поети, сега напълно бил постигнал целта си и вече можел да се върне към теми, по-поетични, отколкото половите извращения на своя застаряващ държавен глава; и го питал би ли приел да дойде на вечеря на другия ден и доведе когото иска. Катул отишъл и оттогава нататък двамата станали неразделни приятели. Да използваш величието на закона, за да отмъщаваш за всяка дребнава проява на лична неприязън, означава да направиш обществено признание за вътрешна слабост, страхливост и низост.

Имало един забележителен пасаж за доносниците:

Освен в случаи, когато съм уверен, че един доносник не очаква да се облагодетелствува пряко или косвено от своите обвинения, да ги повдига от чувство за истинско родолюбие и обществено приличие, аз не само не взимам под внимание значението им като доказателства, но слагам името на този доносник в черния списък и никога след това не го назначавам на отговорна работа...

И като завършек тя прочела няколко писма с много изобличителен характер. Ливия притежаваше десетки хиляди Августови писма, писани в един период от петдесет и две години, внимателно подвързани във форма на книги и снабдени с индекси. Избрала измежду тези хиляди петнадесетте най-пакостливи, които успяла да намери. Поредицата започвала с оплаквания срещу отвратителното поведение на Тиберий като малко момче, неприязънта, която извиквал сред съучениците си като по-голямо момче, склонността му към побоища и надменност като млад мъж и тъй нататък, с признаци за растящо раздражение и често повтаряната фраза „и ако той не ти беше син, мила ми Ливия, бих казал, че...“ После следвали оплаквания за грубиянската строгост към войските под негово командване — „едва ли не подстрекателство към бунт“, —

мудността му при атакуване на неприятеля, с неблагоприятни сравнения между неговите методи и тия на моя баща. Следвал гневен отказ да го приеме за свой зет и подробно описание на моралните му несъвършенства. После още няколко писма, свързани с мъчителната история на Юлия, написани в по-голямата си част с изрази на почти налудничава омраза и отвращение към Тиберий. Прочела едно важно писмо, писано по повод отзоваването на Тиберий от Родос:

Мила ми Ливия,

Взимам за повод четиридесет и втората годишнина от нашия брак, за да ти благодаря от все сърце за изключителните заслуги, които имаш към държавата, откакто обединихме нашите сили. Ако мен ме зоват Баща на Отечеството, струва ми се невъзможно ти да не бъдеш Майка на Отечеството: кълна се, че ти си сторила два пъти повече от мене в нашето голямо дело по общественото преустройство. Защо ме караш да чакам още няколко години, преди да поискам от Сената да ти гласува тази чест? Единственият начин, по който бих могъл да изтъкна пълното си доверие в твоята безкористна преданост и мъдра преценка, е да отстъпя най-сетне на непрестанните ти молби за връщането на Тиберий, човек, към когото, признавам, продължавам да изпитвам най-дълбоко отвращение и моля Небесата дано, отстъпвайки пред теб сега, не нанесе дълготрайни щети на държавата.

Последното писмо, на което Ливия се спряла, било писано година преди смъртта на Август:

Вчера, когато разисквах с Тиберий по въпросите на държавната политика, изпитах внезапно чувство на най-дълбоко съжаление и отчаяние, мила ми съпруго, за това, че римският народ ще бъде осъден да издържа погледа на тези негови изпъкнали очи и да бъде удрян от този негов

кокалест юмрук, и да бъде дъвкан от тези негови ужасни, бавни челюсти, и да бъде тъпкан от тези негови огромни крачища. Но тогава нямах предвид тебе и милия ни Германик. И ако не вярвах, че когато съм вече мъртъв, той ще бъде напътствуван от теб по всички държавни въпроси и посрамяван от примера на Германик, поне по отношение на прилично поведение в личния си живот, дори и сега, кълна ти се, бих бил готов да го обезнаследя и да поискам от Сената да отнеме всичките му почетни титли. Този човек е говедо и се нуждае от вардияни.

Когато свършила, тя се изправила и казала:

— Струва ми се, мили приятелки, че ще е по-добре да не казвате нищо на съпрузите си за тези странни писма. Всъщност аз не успях да осъзная, подхващайки да ги чета, доколко... доколко странни са наистина. Не моля това заради себе си, а за доброто на императора.

Тиберий научил цялата история от Сеян тъкмо когато заемал мястото си в Сената, и останал смазан от срам, гняв и тревога. Случило се тъй, че работата му за този следобед била да изслуша по обвинение в държавна измяна, повдигнато срещу Лентул, един от понтифексите, който бе извикал подозрението му в оня случай с молитвата за Нерон и Друз и също тъй защото бе гласувал за смекчаване наказанието на Сосия. Когато Лентул — непресторен старик, уважаван не само заради произхода, но и заради победите си в Африка по времето на Август и поради своята Кротост — прозвището му беше „Водач“ — чул, че го обвиняват в държавна измяна, избухнал в смях. Тиберий, и без туй вече разстроен, загубил контрол над себе си и казал почти разплакан на Сената:

— Ако и Лентул ме мрази, не съм достоен да живея.

Гал отговорил:

— Развесели се, твое величество — прощавай, забравих, че мразиш тази титла, — искам да кажа, развесели се. Тиберий Цезар! Лентул не се смее *на тебе*, той се смее *с тебе*. Радва се заедно с тебе, че поне веднаж пред Сената се повдига обвинение в държавна измяна, което е напълно неоснователно.

И тъй обвинението срещу Лентул било отхвърлено. Но Тиберий вече бе станал причина за смъртта на Лентуловия баща. Този баща беше несметно богат и толкова се бе уплашил от подозренията, които Тиберий хранеше към него, че се бе самоубил, а като доказателство за своята вярност беше оставил цялото си богатство на Тиберий, който поради това не бе в състояние да повярва, че Лентул, сега крайно беден, не храни омраза към него.

Тиберий не стъпи в Сената в продължение на два цели месеца: не можеше да гледа сенаторите в очите, след като знаеше, че жените им са чели Августовите писма срещу него. Сеян му подхвърлил, че за здравето му ще бъде полезно да напусне за известно време Рим и да се установи на няколко мили надалеч, в една от вилите си, където би могъл да се отдели от ежедневния наплив дворцовите посетители и от шума и блъсканицата на града. Тиберий последва съвета му. Действията, които предприе срещу майка си бяха да я отстрани поради старост, да изпуска името ѝ от всички обществени документи, да прекрати обичайните ѝ почести, отдавани по случай рождения ѝ ден, и да даде да се разбере, че свързване на името ѝ с неговото или каквато и да била за нея в Сената ще се смятат едва ли не за държавна измяна. Нещо по-сериозно не посмя да предприеме. Знаеше, че тя все още притежава писмото, което ѝ бе написал от Родос с обещание да ѝ отдаде доживотно послушание, и че тя все още бе в състояние да го прочете, та макар то да я разкрие като убийцата на Гай и Луций.

Но тази невероятна старица все още не бе победена, както ще прочетете по-надолу. Един ден получих от нея следната бележка:

Господарката Ливия Августа очаква любимият ѝ внук Тиберий Клавдий да я посети и да вечеря с нея по случай рождения ѝ ден: тя се надява, че той е в добро здраве.

Бях удивен. Аз — неин любим внук! Загрижени въпроси за моето здраве! Не знаех да се смея ли, или да се плаша. Никога досега не ми бяха позволявали да я посетя на рождения ѝ ден. Никога дори не бях вечерял с нея. Не бях разговарял с нея освен церемониално, на Августовите празненства, от цели десет години насам. Какво може да цели сега? Тъй или инак, след три дни щях да разбера, а

междувременно трябваше да ѝ купя един наистина великолепен подарък. Най-сетне ѝ купих нещо, което бях сигурен, че ще ѝ се хареса — красива кана за вино от бронз, с дръжки като змийски глави и един много сложен рисунък, инкрустиран в злато и сребро. Беше, според мене, с много по-изящна изработка от ония коринтски съдове, за които колекционерите хвърлят такива луди пари напоследък. Правена беше в Китай! В средата на рисунката беше вложен златен медальон на Август, който се бе озовал, кой знае как, чак в оная далечна страна. Тази кана ми струваше петстотин златици, макар да не бе по-висока от четиридесетина сантиметра.

Но преди да ви разкажа за моето посещение и за дългия ми разговор с нея, нека изясня един въпрос, по който може би съм ви подвел. От изброяването на процесите за измяна и други подобни зверства човек би могъл да предположи, че империята при Тиберий е била непоносимо зле управлявана във всяко отношение. Всъщност съвсем не беше така. Макар да не бе подхванал нови обществени дела, за които да заслужава да се говори, а само се бе задоволил да довърши започнатото от Август, той поддържаше армията и флотата в пълен ред и мощ, плащаше на ръководните си чиновници най-редовно и изискваше от тях да му изпращат подробни доклади на всеки три месеца, поощряваше търговията, осигуряваше на Италия редовно снабдяване със зърнени храни, поддържаше пътищата и акведуктите в добро състояние, ограничаваше общественото и частно разточителство по всевъзможни начини, закрепил цените на хранителните стоки, премахнал пиратството и бандитството и заделил настрана значителен резерв от обществени средства в случай на непредвидено обществено бедствие. Оставяше провинциалните си управители на техните постове дълги години наред, ако работеха добре, за да не причинява сътресения, обаче през цялото време ги следеше внимателно. Един управител, за да покаже, че е способен и верен, изпрати на Тиберий по-голям данък, отколкото се полагаше. Тиберий го смъмри: „Искам овцете ми да се стрижат, не да се бръснат!“ В резултат на всичко това войни по границите почти не избухваха, след като размириците в Германия бяха уредени с идването на Марибод в Рим и след смъртта на Херман. Главният враг беше Такфаринат. Дълго време бе известен с прозвището „Дарителя на лаврови венци“, защото трима пълководци — моят приятел Фурий, Апроний — бащата на Апрония, и един трети

— Блез, чичо на Сеян по майчина линия, всеки на свой ред го бе побеждавал и си бе заслужил триумфални орнаменти. Блез, който разпръсна армията Такфаринат и плени брата му, бе почетен с необикновената чест да получи титлата император, чест, запазвана обикновено само за императорското семейство. Тиберий бе заявил на Сената, че с радост удостоява Блез по този начин заради родството му неговия доверен приятел Сеян; а когато три години по-късно четвърти пълководец, Долабела, сложи край на Африканската война, която бе избухнала отново с двойна сила, като не само победи Такфаринат, но успя и да го убие. Долабела получи само триумфални орнаменти, „защото иначе лаврите на Блез, чичото на моя верен приятел Сеян, ще загубят от своя блясък“.

Но аз говорех за добрите дела на Тиберий, а не за неговите слабости: и действително, от гледна точка на империята като цяло тези последни дванадесет години той се бе показал разумен и справедлив управник. Никой не би могъл да отрече това. Язвата на сърцевината на ябълката, ако мога да се изразя така, не си личеше отвън и не нарушаваше целостта на плода. От петте милиона римски граждани само двеста или триста души пострадаха от ревнивите страхове на Тиберий. А не знам още колко десетки милиона роби и провинциали, които бяха поданици във всяко друго отношение освен по име, се облагодетелствуваха истински от операторската система, усъвършенствувана от Август и Ливия и продължена в същата традиция от Тиберий. Но аз самият живеях в сърцевината на ябълката, така да се каже, и ще ми бъде простено, ако описвам по-подробно скритата язва, отколкото все още неразядената и блестяща външност. (26 г. от н.е.)

Като подхванеш веднаж с една метафора, Клавдий, което все пак става рядко, прекаляваш с употребата ѝ. Нима си забравил, че Атенодор ти забрани да правиш това? Хайде, наречи Сеян червея в сърцевината и слагай край; а сега подхвани пак с обичайния си, познат глас.

Сеян бе решил да използва Тибериевото чувство за срам като средство да го държи далеч от града не само за два, а за повече месеци. Подучил един от своите преториански офицери да обвини един прочут шегаджия, наречен Монтан, че очернял личното поведение на Тиберий. Докато до този ден обвинителите се бяха въздържали да

разправят друго освен най-общи обвинения срещу Тиберий — че бил надменен, жесток или деспотичен, — този войник се изстъпи и сложи в устата на Монтан много сериозни обвинения. Сеян се бе погрижил обвиненията да бъдат толкова истински, колкото и отвратителни, макар Монтан — който за разлика от самия Сеян не знаеше какво точно се върши в двореца — да не ги беше изричал. Свидетелят, който бе най-добрият в строевото обучение на преторианците, изригнал въображаемите мръсотии на Монтан с най-висок глас, без да премълчава и най-нецензурните думи и изрази, и не се оставил да го стреснат възмутените протести на сенаторите.

— Заклел съм се да кажа цялата истина — изревал той — и заради честта на Тиберий Цезар няма да премълча ни една думичка от подслушания разговор на обвиняемия, който чух на казаната дата и при казаните обстоятелства. Обвиняемият освен това заяви, че нашият благороден император уж вече ставал импотентен поради разните там безпътства и злоупотреба с възбудителни средства и за да възпламени повяхващата си полова мощ, той уреждал на всеки три дни частни оргии в една нарочно подредена стая в подземие то на двореца. Обвиняемият заяви, че изпълнителите на тези оргии, така наречените спинтрии, нахълтвали тичешком вътре, трима по трима, съвсем голи...

Продължил в същия дух цял половин час, а Тиберий не посмял да го спре — или пък е искал да разбере какво точно се знае, — докато свидетелят казал нещо прекалено (не е важно какво). Тиберий, забравяйки се, скочил внезапно с алено лице и заявил, че веднага ще се очисти от тези чудовищни клевети или ще нареди да се извърши съдебно разследване. Сеян се опитал да го успокои, но той останал прав, оглеждайки се разгневено, докато най-сетне Гал се надигнал и учтиво му напомнил, че Монтан, а не той е обвиняемата страна, че личният му морал бил извън подозрение; и че ако се разчуе за подобно съдебно разследване в пограничните провинции и всички съюзнически държави, то ще бъде разтълкувано съвсем погрешно.

Наскоро след това Тиберий бил предупреден от Трасил — дали това е било уредено от Сеян, или не, не зная, — че наскоро ще напусне града и че за него ще бъде равнозначно на смърт, ако се върне там отново. Тиберий съобщил на Сеян, че възнамерява да се премести в Капри и че ще остави Сеян да ръководи работите в Рим. Присъствувал на още един процес за измяна — този на братовчедка ми Клавдия

Пулхра, вдовицата на Вар, която след прокуждането на Сосия беше най-близката приятелка на Агрипина. Обвинена била в прелюбодейство, в проституиране на собствените си дъщери и в правене магии срещу Тиберий. Според мен тя бе напълно невинна в тези обвинения. Веднага щом научила за това, Агрипина отишла в двореца и сварила Тиберий тъкмо да правел жертвоприношение на Август. Още преди да била приключила церемонията, тя приближила към него и му казала:

— Тиберий, това поведение е нелогично. Принасяш фламинги и пауни в жертва на Август, а преследваш внуците му.

Той отвърнал бавно:

— Не те разбирам. Кои внуци на Август съм преследвал, които той сам не е преследвал?

— Не ти говоря за Постум и Юлила. Имам предвид себе си. Ти изпрати в изгнание Сосия, защото беше моя приятелка. Принуди Силий да се самоубие, защото беше мой приятел. И Калпурний, пак защото ми беше приятел. А сега и милата Пулхра е осъдена, макар единственото ѝ престъпление да е глупавата ѝ привързаност към мене. Хората започват да ме избягват и казват, че нося нещастие.

Тиберий я хванал за раменете и отново повторил:

*Но ако ти не властвуваш, дъщеричке,
смяташ ли, че ти е нанесена неправда?*

Пулхра беше осъдена и екзекутирана. Прокурор беше един, на име Афер, назначен заради голямото си красноречие. Няколко дни покъсно Агрипина случайно го видяла пред театъра. Той изглеждал засрамен от себе си и избягвал да срещне погледа ѝ. Тя отишла при него и му казала:

— Нямах причина да се криеш от мене, Афер. — А след това цитирала от Омир — но малко изменено, за да ѝ послужи за целта — окуражителния отговор на Ахил към смутените пратеници, които му донесли унизителната вест от Агамемнон. Казала:

*Принудил ви е той. При все че сте били добре платени,
туй дело Агамемноново е, не ваше — срещу мене.*

Това било докладвано на Тиберий (макар и не от Афер), думата „Агамемнон“ го подплашила наново.

Агрипина се разболяла и помислила, че е отровена. Отишла с носилката си в двореца за сетен път да помоли Тиберий за милост. Изглеждала толкова слабичка и бледа, че на Тиберий му станало драго: нищо чудно скоро да умре. Казал ѝ:

— Бедна ми Агрипина, изглеждаш ми тежко болна. Какво ти е?

Тя отвърнала със слаб глас:

— Може би съм те винила напразно, въобразявайки си, че следваш приятелите ми само защото са мои приятели. Може аз да ги подбирам зле, а може и преценката ми често да е погрешна. Но кълна ти се — ти ме виниш напразно, като мислиш, че храня някакво чувство на невярност към тебе или че съм обхваната от амбицията да управлявам, пряко или непряко. Единственото, което моля, е да ме оставиш на мира и да ми опростиш ония обиди, които не умишлено съм нанесла на тебе... и... — Думите ѝ се удавили в плач.

— И какво друго?

— О, Тиберий, бъди добър към децата ми! Бъди добър и към мене! Позволи ми да се омъжа наново. Толкова съм самотна. Откак умря Германик, за миг не съм забравила грижите си. Не мога да спя нощем. Ако ми позволиш да се омъжа, да се уредя и да отпусна разтревожената си душа, ще стана съвсем друга и тогава може би няма да ме подозираш, че заговорнича срещу ти. Уверена съм, че само защото изглеждам тъй нещастна, ти си мислиш, че храня лоши чувства към тебе.

— Кой е мъжът, за когото искаш да се омъжиш?

— Той е добър, великодушен човек, лишен от всякакви амбиции, преминал е средната възраст и е един от най-верните ти министри.

— Как се нарича?

— Гал. Казва, че е готов да се ожени за мен веднага.

Тиберий се извърнал и напуснал стаята, без да каже нито дума.

След няколко дни я поканил на пиршество. Често канеше на вечеря хора, към които изпитваше особено недоверие, и през цялото време на яденето се взираше в тях, опитвайки се сякаш да прочете тайните им мисли — а това извикваше смущение почти у всеки поканен. Ако гостът му се виждаше уплашен, той го приемаше като доказателство за вина. Ако ли пък срещаше погледа му спокойно, той го приемаше като още по-сигурно доказателство за вина, допълнена с нахалство. В този случай Агрипина, все още болна и неспособна да яде друго освен най-леката храна, без да ѝ се повдига, наблюдавана неотстъпно от Тиберий, се чувствувала ужасно. Не беше кой знае колко приказлива, а пък и разговорът, който бил за относителните достойнства на музиката и философията, не я интересувал никак и тя не била в състояние да допринесе с нищо за поддържането му. Престорила се, че яде, но Тиберий, който я наблюдавал внимателно, забелязал, че отпращала блюдо след блюдо, без да ги докосне. Решил, че го подозира в намерение да я отрови и за да я изпита, внимателно избрал една ябълка от чинията пред него и казал:

— Драга Агрипина, ти почти нищо не хапна. Хайде сега опитай поне тази ябълка. Великолепна е. Преди три години получих от царя на Партия малки ябълкови дръвчета и този е първият им плод.

Знае се, че всеки си има по един „природен неприятел“ — ако мога тъй да го нарека. За някои медът е силна отрова. Други се поболяват, като се докоснат до кон или като влязат в конюшня, или дори като легнат на легло, напълнено с конски косми. Трети пък се чувствуват много зле в присъствие на котка и като влизат в някоя стая, чуваме ги да казват: „Тук е имало котка, простете, но ще се оттегля.“ Аз самият изпитвам непреодолимо отвращение към цвета на глогината. Природният неприятел на Агрипина беше ябълката. Тя поела подаръка от ръката на Тиберий и му поблагодарила, но не успяла да прикрие погнусата си и казала, че ще я запази, ако ѝ позволи, за да си я изяде у дома.

— Отхапи си само да видиш колко е хубава.

— Моля те да ме простиш, но наистина не мога.

Подала ябълката на един слуга и му поръчала да ѝ я завие грижливо в една салфетка. Защо тогава Тиберий не я подведе незабавно с обвинение за държавна измяна? Защото Агрипина все още се намираще под покровителството на Ливия.

ГЛАВА 25

А сега стигам до описанието на моята вечеря с Ливия. Поздрави ме много сърдечно и пролича, че искрено се зарадва на подаръка ми. По време на вечерята, на която присъствуваха само старата Ургулания и Калигула, сега вече четиринайсетгодишен — стройно, бледолико момче с пъпчиво лице и хлътнали очи, — тя ме изненада с остротата на ума си и с ясната си памет. Запита ме за работата ми, а когато аз заприказвах за Първата пуническа война и отрекох някои подробности, дадени от поета Невий (той е участвувал в тази война), тя се съгласи с моите заключения, но ме хвана в невярно цитиране. Каза:

— Нали сега си ми благодарен, внуко, загдето не ти позволих да напишеш онази биография на баща си? Нима мислиш, че щеше да вечеряш днес тук, ако не бях се намесила?

Всеки път, щом робът наливаше чашата ми, аз я изпивах до дъно, тъй че сега, на десетата или дванадесетата чаша, се усещах като лъв. Отвърнах смело:

— Безкрайно благодарен, бабо, че съм на завет между картагените и етруските. Но би ли ми казала *защо* вечерям днеска тук?

Тя се усмихна.

— Да си призная, присъствието ти на масата все още ми причинява известно... Но все едно. Ако съм нарушила едно от най-старите си правила, това си е моя работа, не е твоя. Мразиш ли ме, Клавдий? Бъди искрен.

— Вероятно колкото и ти мене, бабо. (Моят ли беше този глас?)

Калигула се изкикоти, Ургулания се захла, а Ливия се засмя.

— Откровен си, признавам! Я ми кажи, забеляза ли този изверг тук? Той се държи необичайно кротко тази вечер.

— Кой, бабо?

— Този твой племенник.

— Нима е изверг?

— Не се прави, че не знаеш. Ти *наистина* си чудовище, нали, Калигула?

— Както кажеш, прабабо — отвърна Калигула със сведен поглед.

— Та, Клавдий, този изверг тук, твоят племенник — сега ще ти разкажа за него. Той *ще бъде следващият император*.

Приех го като шега. Отвърнах усмихнато:

— Щом казваш така, бабо, значи, така е. Но какви са достойнствата му? Той е най-младият от рода и макар да е доказал своята голяма вродена дарба...

— Искаш да кажеш, че ни един от тях няма да успее да се пребори със Сеян и сестра ти Ливила?

Удивен бях от свободата, с която се водеше разговорът.

— Нищо подобно не съм искал да кажа. Никога не се занимавам с висшата политика. Мислех си само, че още е млад, твърде млад за император; и че като предсказание това ми звучи твърде далечно.

— Нищо подобно, Тиберий ще го направи свой приемник. Защо ли? Защото Тиберий е такъв. Страда от същата суета като бедния Август: не може да понася мисълта за приемник, който да бъде по-обичан от него самия. Но в същото време прави всичко, за да накара хората да го намразят и да се страхуват от него. Тъй че, когато усети, че часът му приближава, ще си потърси някого поне малко по-лош от него самия да го наследи. И ще се спре на Калигула. Има една постъпка, извършена от Калигула, която е много по-престъпна от всички престъпни дела, които Тиберий би могъл да осъществи.

— Моля ти се, прабабо... — обади се Калигула.

— Добре, изверго, тайната ти ще остане в мене дотогава, докато се държиш прилично.

— Ургулания знае ли я тази тайна? — запитах аз.

— Не. Тя е само между изверга и мен.

— Доброволно ли ти я призна?

— Разбира се, че не. Не е от ония, дето си признават. Открих я съвсем случайно. Претърсвах една нощ спалнята му да видя дали не се опитва да ми играе някои ученически шеги — дали не се занимава с черна магия например, или не дестилира отрови или нещо подобно. Попаднах на...

— Моля ти се, прабабо...

— ... един зелен предмет, който ми разкри нещо забележително. Но аз му го върнах.

Ургулания се обади ухилено:

— Трасил разправя, че съм щяла да умра тази година, тъй че няма да имам щастието да живея под твоето управление, Калигула, освен ако не побързаш да убиеш Тиберий!

Обърнах се към Ливия:

— Нима той ще стори това, бабо?

Калигула рече:

— Безопасно ли е да се разправят такива неща на чичо Клавдий? Или смяташ да го отровиш?

Тя каза:

— О, той е безопасен и без отрова. Искам вие двамата да се опознаете по-добре, отколкото се знаехте досега. Това е едната причина за тази вечеря. Слушай, Калигула, чичо ти Клавдий е особен човек. Толкова е старомоден, че само защото е дал клетва да обича и да пази децата на брата си, винаги можеш да се облягаш на него — докато си жив. Чуй и ти, Клавдий, племенникът ти Калигула е необикновен. Той е коварен, страхлив, похотлив, суетен, лъжлив, той ще ти създаде много големи неприятности, преди да си отиде: но помни едно, никога няма да те убие.

— Това пък защо? — запитах и отново изпразних чашата си. Разговорът ми приличаше на сън — налудничав, но интересен.

— Защото ти си човекът, който ще отмъсти за неговата смърт.

— Аз ли? Кой го казва това?

— Трасил.

— Нима Трасил никога не греша?

— Не. Никога. Калигула ще бъде убит и ти ще отмъстиш за неговата смърт.

Мрачно мълчание се спусна изведнъж и продължи чак до десерта, когато Ливия се обади:

— Хайде, Клавдий, останалият ни разговор ще бъде на четири очи.

Другите двама станаха и ни оставиха сами. Аз казах:

— Този разговор ми се видя много особен, бабо. Моя ли е вината? Много ли пих? Искам да кажа, че някои шегички днес не са съвсем безопасни. Опасни приказки изрекохме. Надявам се, че слугите...

— О, те са глухонеми. Не, не се сърди на виното. Във виното има истина, а разговорът беше напълно сериозен, що се отнася мене.

— Но... но ако наистина го смяташ за изверг, защо го поощряваш? Защо не подкрепиш Нерон! Той е чудесен човек.

— Защото Калигула, а не Нерон ще бъде следващият император.

— Но той ще бъде неподходящ, ако наистина е това, което ти казваш за него. А ти, която си посветила целия си живот в служба на Рим...

— Да. Но човек не може да се бори със Съдбата. А сега, след като Рим бе тъй неблагоприятен и достатъчно безумен, за да позволи този мой подъл син да ме захвърли като непотребна вещь и да ме обиди — мен, представяш ли си, може би най-великата управница, която светът е познавал, на туй отгоре и негова майка... — Гласът ѝ се извиси в писък.

Побързах да променя темата. Казах:

— Успокой се, моля ти се, бабо. Както сама каза, човек не може да се бори със Съдбата. Но няма ли нещо по-специално, свързано с всичко това, което да искаш да ми кажеш, бабо?

— Да. То е за Трасил. Често се съветвам с него. Тиберий не знае, че го правя, че Трасил често идва тук. Преди няколко години той ми каза какво ще се случи между Тиберий и мене — че по всяка вероятност той ще се вдигне срещу мене и ще вземе империята изцяло в свои ръце. Тогавя не му повярвах. Каза ми и нещо друго: че макар да умра като разочарована старица, много години след смъртта ми ще ме признаят за богиня. А преди това ми беше съобщил, че някой, който трябвало да умре в годината, за която сега знам, че е годината на моята смърт, щял да стане най-голямото божество, което светът е познавал, и че накрая всички храмове в Рим и навсякъде в империята ще бъдат посвещавани само на него. Дори не и на Август.

— А ти кога трябва да умреш?

— След три години, през пролетта. Знам точния ден.

— А нима толкова ти се иска да станеш богиня? Чичо ми Тиберий, както изглежда, не го желае особено.

— Единствено за това мисля сега, когато престанах да работя. А и защо не? Ако Август е бог, смешно е аз да съм само негова жрица. Нали аз свърших цялата работа? Той бе толкова неспособен за управник, колкото е и Тиберий.

— Да, бабо. Но не ти ли стига да *знаеш* какво си извършила, без да искаш да те обожават невежата сган?

— Клавдий, слушай да ти обясня. Съгласна съм за невежата сган. Но аз не мисля толкова за земната си слава, а за положението, което ще заемам на Небето. Сторила съм много безбожни дела — никой велик управник не може без това. Поставяла съм доброто на империята над всички човешки съображения. За да запазя империята от разцепление, принуждавала съм се да извършвам много престъпления. Август направи всичко по силите си, за да разбие империята със своята глупава фаворизация: Марцел срещу Агрипа, Гай срещу Тиберий. Кой спаси Рим от подновяването на гражданските войни? Аз. Неприятната и трудна задача на премахването на Марцел и Гай падна върху мене. Не, не се преструвай, че не си ме подозирал в отравянето им. А каква е истинската награда за един управник, който извършва подобни престъпления за благо на своите поданици? Истинската награда очевидно е да бъде обожествен. Ти вярваш ли, че душите на престъпниците са осъдени на вечни мъки?

— Открай време са ме учили да вярвам, че са осъдени.

— Но безсмъртните богове не се страхуват от наказанието, колкото и престъпления да са извършили, нали?

— Е, да — Юпитер развенча баща си и уби един от внуците си и извърши кръвосмешение, като се ожени за сестра си, и... да, права си. Никой от тях не е бил много морален. И наистина съдниците на смъртните мъртъвци нямат закони, по които да съдят боговете.

— Точно така. Сега разбираш ли защо за мен е от такова значение да бъда обожествена? И тази, ако искаш да знаеш, е причината, поради която понасям Калигула. Той ми се закле, че ако опазя тайната му, ще ме направи богиня веднага щом стане император. А пък от тебе искам да се закълнеш, че ще сториш всичко по силите си да се погрижиш да ме обожествят колкото възможно по-скоро, защото — о, нима не разбираш? — докато той ме обожестви, аз ще бъда в ада, ще премина през най-ужасните мъчения, най-отвратителните неизбежни мъчения!

Внезапната промяна в тона на гласа ѝ от императорски надменен и безстрастен на умоляващо ужасен — ме удиви повече от всичко, което бях чул досега. Трябваше да кажа нещо, затова обадих:

— Не разбирам какво влияние би могъл да има бедният чичо Клавдий върху самия император или пък върху Сената.

— Няма значение какво разбираш и какво не разбираш, идиот такъв! Ще се закълнеш ли да изпълниш молбата ми? Ще се закълнеш ли в собствената си глава?

Отвърнах:

— Бабо, ще се закълна в собствената си глава — каквото и да струва тя сега — при едно условие.

— Осмеляваш се да ми поставяш условия, *на мене*?

— Да, след двайсетата чаша; и то е простичко условие. След тридесет и шест години на безразличие и отвращение към мен не вярвам да очакваш да сторя каквото и да било за теб, без да ти поставя условия, нали?

Тя се усмихна.

— Е, какво е това простичко условие?

— Много са нещата, които бих искал да узная. Искам да знам, първо място, кой уби баща ми и кой уби Агрипа, и кой уби брат ми Германик, и кой уби сина ми Друзил...

— Защо искаш да знаеш всичко това? Нима храниш някаква глупава мисъл да отмъстиш за смъртта им на мене?

— Не, дори и ти да си убийцата. Никога не отмъщавам, освен ако не съм принуден към това от някаква клетва или при самозащита. Убеден съм, че злото само си отмъщава. Онова, което искам сега, е да зная истината. Аз съм историк по професия и единственото, което дълбоко ме интересува, е да открия как са се случили нещата и защо. Аз например пиша за историята по-скоро да осведомя себе си, отколкото да осведомя читателя.

— Старият Атенодор дълбоко ти е повлиял, както виждам.

— Беше добър към мене и аз му бях благодарен, затова станах стоик. Никога не съм се набърквал във философски спорове — това не ме привлича, — но възприех стоическия начин да гледам нещата. Можеш да бъдеш сигурна — не ще повтора нито дума от онова, което ще ми кажеш.

Успях да я убедя, че ѝ казвам истината, и тъй, в продължение на четири часа и повече дори, тя отговаряше без заобикалки и с такова спокойствие, сякаш бе селски управител, който съобщава и най-малките бедни, сполетели стопанството на собственика, пристигнал от града. Да, тя отровила дядо ми, но не, не била отровила баща ми, въпреки подозренията на Тиберий — той наистина починал от

гангрена; да, тя отровила и Август, като размазала отрова по смокините, докато били още на дървото; разказа ми и цялата история на Юлия, тъй както вече я разправих, и цялата история на Постум — там подробностите успях да засека и по друг път; да, тя отровила Агрипа и Луций, както и Марцел и Гай, тя спряла писмата ми до Германик, но не, него тя не била отровила — Планцина сторила това по своя инициатива, — но тя самата го била определила за убиване, както набеязала и баща ми, и то по същата причина.

— А каква беше причината, бабо?

— Решил беше да възстанови Републиката. Не, не ме разбирай криво: не по начин, който да наруши клетвата му за вярност към Тиберий, макар това да означаваше, че аз трябва да бъда премахната. Щеше да накара Тиберий доброволно да направи тази крачка, да му остави славата за това действие, а сам да остане в сянка. За малко не убеди Тиберий. Знаеш ли какъв страхливец е Тиберий. Трябваше да работя като вол и да подправя много документи, и да изрека един куп лъжи, за да въздържа Тиберий да не разобличи Сеян. Този републиканизъм се гнезди като зараза у него. Принудих се дори да вляза в разбирателство със семейството. И дядо ти страдаше от това.

— Аз също.

— Все още ли? Това е забавно. И Нерон, доколкото разбирам, и той. Няма да му донесе много щастие. А да се спори с вас, републиканците, е безсмислено. Не желаете да разберете, че да се възвърне републиканското управление в настоящия момент е толкова невъзможно, колкото да възвърнеш старомодните представи за добродетелност у съвременните съпруги и съпрузи. Все едно да опитваш да върнеш назад сянката на слънчевия часовник: това не може да стане.

Призна, че е накарала да удушат Друзил. Каза ми колко близо съм бил аз самият до смъртта, когато за пръв път съм писал на Германик за Постум. Единствената причина, поради която ме пощадила, била, че очаквала да му съобщя къде се крие Постум. Най-интересните подробности, които ми разказа, бяха за начина ѝ на отровителство. Зададох ѝ въпроса на Постум — дали почита бавните или бързите отрови — и тя ми отговори без най-малко смущение, че предпочитала повтарящи се дози от бавни, безвкусни отрови, които предизвиквали признаци на туберкулоза. Запитах я как е успявала да

прикрива така добре следите си и как е успявала да поразява на такива далечни разстояния: защото Гай бе убит в Мала Азия, а Луций — в Марсилия.

Напомни ми, че никога не била замисляла убийство, за което да се знае, че ще я облагодетелствува пряко или незабавно. Така например отровила дядо ми едва след като минало време от развода им; не била отровила и никоя от своите жени-съпернички — Октавия, Юлия или Скрибония. Жертвите ѝ били предимно хора, чрез чиято смърт синовете и внуците ѝ се приближавали до приемничеството на престола. Ургулания била единствената ѝ довереница, а тя била толкова дискретна и сръчна и дотолкова предана, че било невъзможно престъпленията, които замисляли заедно, да бъдат открити, а дори и да бъдат, никога не можели да обвинят нея, Ливия, за това. Ежегодните изповеди пред Ургулания в подготовка за празника на Добрата богиня били отлично средство за премахването на неколцина, които се препречвали пред нейните планове. Обясни ми го най-подробно. Случвало се понякога да се чуят изповеди не само за прелюбодеяние, но и за кръвосмешение с брат или със син. Ургулания заявявала, че единственото изкупление е смъртта на този мъж. Тогава жената започвала да умолява да се намери друго средство за изкупление. Ургулания заявявала, че съществувала друга възможност, която Богинята също би приела. Жената можела да се пречисти, като подпомогне богинята в нейното отмъщение със съучастничеството на мъжа, който ѝ е навлякъл позора. Защото, казвала Ургулания, изслушала била подобна отвратителна изповед от друга една жена, която не намерила сили да убие своя похитител, и тъй оня проклетник бил все още жив, макар самата жена да била пострадала. „Проклетникът“ бил съответно първо Агрипа, после Луций и Гай. Агрипа бил обвинен в кръвосмешение с дъщеря си Марцелина — чието необяснимо самоубийство потвърдило измислицата: Гай и Луций — в кръвосмешение с майка си, преди нейното изгнание, славата на Юлия правела убедителна и тази лъжа. Във всеки от случаите жената с радост обмисляла убийството, а мъжът го изпълнявал. Ургулания помагала със съвети и подходящи отрови. Безопасността на Ливия се криела в липсата на каквато и да било връзка с извършителя, който дори и да бил заподозрян или хванат на местопрестъплението, не можел да обясни мотивите си за убийството,

без да изложи сам себе си. Запитах я дали не е изпитала угрижение на съвестта, убивайки Август и също тъй убивайки или изпращайки в изгнание толкова много хора от неговите приемници. А тя ми отговори така:

— Никога нито за миг не съм забравила чия дъщеря съм.

Това вече ми обясни много. Бащата на Ливия, Клавдиан, бил проскрибиран от Август след битката при Филипи и предпочел да се самоубие, отколкото да попадне в ръцете му.

Казано накратко, тя ми разправи всичко, което исках да узная, с изключение на необяснимите магии в дома на Германик в Антиохия. Пак ми повтори, че тя не била нареждала подобно нещо и че нито Планцина, нито Пизон ѝ били казали нещо по този въпрос и че аз съм можел да направя за изясняването на загадката толкова, колкото и тя самата. Видях, че е безсмислено да я разпитвам повече, затова ѝ поблагодарих за търпението към мен, и най-последно се заклек в собствената си глава да сторя всичко по силите си, за да я обожествя.

Като тръгнах, тя ми даде едно малко томче и ми каза да го прочета, като се върна в Капуа. Беше сборникът с изхвърлените сибилски стихове, за които писах в първите страници на тази история, а когато стигнах до предсказанието, озаглавено „Приемствеността на Косматите“, стори ми се, че разбрах защо Ливия ме бе поканила на вечеря и ме бе накарала да положа оная клетва — ако изобщо съм я полагал. Всичко ми приличаше на пиянски сън.

ГЛАВА 26

Сеян написал една записка до Тиберий, в която го умолявал да си спомни за него, ако започне да търси съпруг за Ливила: отлично съзнавал, че е само обикновен конник, но Август веднаж се готвел да омъжи собствената си дъщеря за конник, а Тиберий в негово лице имал един от най-верните си подчинени. Не се стремял към сенаторски ранг, стигало му сегашното му положение на неуморен страж за безопасността на неговия благороден император. Допълвал, че подобен брак щял да представлява сериозен удар срещу хората от партията на Агрипина, които виждали Сеяново лице най-дейния си противник. Щели да се страхуват да приложат насилие срещу оцелелия син на Кастор от Ливила — младия Тиберий Гемел. За неотдавнашната смърт на другия близък трябвало да се благодари на Агрипина.

Тиберий отговорил любезно, че все още не може да даде благоприятен отговор на молбата въпреки голямото си чувство на задължение към Сеян. Съмнявал се, че Ливила, чиито двама предишни съпрузи били мъже от най-благороден произход, ще се съгласи той да си остане обикновен конник; но ако бъде повишен в ранг и в същото време се сродял с императорското семейство, това щяло да извика голяма завист и да подсили партията на Агрипина. Обяснил, че именно за да избегне подобна завист, Август бил намислил да омъжи дъщеря си за конник, възрастен човек, оттеглил се от обществената работа, който изобщо не бил замесен в политиката.

Но завършвал с обнадеждаваща нотка:

Засега ще се въздържа да ти съобщя какви са моите планове да те свържа по-близо с мен в родство. Но ще ти кажа само, че с каквото и да те възнаградя за твоята преданост, то не ще бъде достатъчна отплата и че когато ми се отдаде възможността, ще изпитам голямо задоволство да сторя това, което смятам да сторя.

Сеян познаваше Тиберий достатъчно добре, за да разбере, че е избързал с молбата си и доста е засегнал Тиберий — писал бил само защото Ливила настоявала. Решил, че Тиберий трябва да бъде увещан да напусне Рим незабавно и че трябва да назначи човек за постоянен префект — магистрат, чиито решения можеха да се обжалват само пред императора. Като командир на преторианците Сеян беше отговорен и за императорските куриери, тъй че щеше да държи в ръцете си цялата императорска кореспонденция. Тиберий щеше да зависи от него и в решаването кои хора да бъдат допускани до императора; а колкото по-малко хора виждаше императорът, толкова по-доволен щеше да бъде. Малко по малко префектът на Рим щеше да обсеби цялата власт и щеше да действа без страх за намеса от страна на императора.

Най-сетне Тиберий напусна Рим. Поводът беше освещаването на един храм в Капуа на Юпитер и един в Нола — на Август. Но той изобщо не възнамеряваше да се завърне. Знаеше се, че е взел това решение заради предупреждението на Трасил; а каквото предскажеше Трасил, се приемаше безусловно като нещо, което ще се случи. Очакваше се, че Тиберий, сега вече шестдесет и седем годишен — а каква отблъскваща картина представляваше: слаб, приведен, плешив, скован в ставите, с лице, разядено от язви, налепено с пластири, — ще умре в скоро време. Никой не би могъл да предположи, че му бе съдено да живее още цели единадесет години. Може би стана така, защото той вече изобщо не се приближи нито града, нито до покрайнините. Но, тъй или инак, така се случи.

Тиберий доведе със себе си в Капри неколцина учени гръцки учители, една отбрана войскова част, включваща германските му телохранители, Трасил, няколко изрисувани странни същества от неопределен пол и най-неочаквано избра от всички хора не друго, а Кокцей Нерва. Капри е остров в Неаполския залив, на около три мили от брега. Климатът му през зимата е мек, през лятото — прохладен. Има единствен пристан, защото останалата част от острова е предпазена от стръмни скали и непроходими гъсталаци. Как е прекарвал Тиберий свободното си време там — когато не е разисквал поезия и митология с гръците или право и политика с Нерва — е разказ, толкова отвратителен, че не може да се напише дори и в една история. Ще кажа само, че бил занесъл със себе си пълно събрание от

прочутите книги на Елефантина, най-богатата енциклопедия по порнография, каквато е съществувала изобщо. В Капри можеше да върши онова, което не си позволяваше в Рим — да се държи неприлично под открито небе, сред дървесата и цветята или пък на морския бряг, и да вдига колкото шум си иска. Понеже някои от забавленията му бяха извънредно жестоки, тъй като страданията на партньорите му съставяха голяма част от удоволствието, той е сметнал, че усамотеността на Капри е едно преимущество, което далеч надминава недостатъците му. Но не живееше постоянно там: прескачаше на посещения в Капуа, Бай и Анций. Обаче главната му квартира си остана Капри. (28 г. от н.е.)

След известно време дал право на Сеян да премахне водачите на Агрипинината партия с каквито най-подходящи средства намери. Беше в ежедневна връзка със Сеян и одобряваше всичките му действия в писмата си до Сената. Отпразнувал едно новогодишно празненство в Капуа, като произнесъл обичайна молитва или благословия в качеството си на върховен понтифекс, а сетне внезапно се извърнал към един конник, наречен Сабин, който стоял наблизо, и го обвинил в опит да подкупи верността на неговите освободенци. Един от хората на Сеян веднага смъкнал наметката на Сабин, увил главата му в нея, а сетне метнал примка през врата му и го извлякъл навън. Сабин извикал със задавен глас:

— Помощ, приятели, помощ!

Но никой не се помръднал и Сабин, чието единствено престъпление беше, че бе приятел на Германик и бе подмамен от един Сеянов шпионин скрито да изрази симпатиите си към Агрипина, бил екзекутиран без съд. На другия ден в Сената било прочетено писмо от Тиберий, в което се съобщавало за смъртта на Сабин и се споменавало за разкрития от Сеян опасен заговор.

Уважаеми сенатори, съжалете се над един нещастен старец, който живее под непрекъснат страх, а членовете на собственото, му семейство постоянно заговорничат срещу живота му.

Било съвсем ясно, че имал предвид Агрипина и Нерон. Гал станал и направил предложение да се поиска от императора да изложи опасенията си пред Сената и да позволи на Сената да унищожи заговорниците: нещо, което сигурно нямало да бъде трудно. Но Тиберий все още не се чувствуваше достатъчно силен, за да си отмъсти на Гал.

През лятото на тази година се състоя случайна среща между Ливия, в нейната носилка, и Тиберий — на кон, на главната улица на Неапол. Тиберий тъкмо бил пристигнал от Капри, а Ливия се връщала от посещение в Херкулан. Тиберий предпочитал да я отмине без поздрав, но силата на навика го накарала да дръпне юздите и да ѝ отпрати официално запитване за нейното здраве. Тя каза:

— Любезното ти внимание ме ощастливява, моето момче. А майчиният ми съвет към тебе е: *внимавай с рибата барбуна, която ядеш на твоя остров*. Някои от уловените са много отровни.

— Благодаря, майко — отговорил той. — Понеже не друг, а ти ме предупреждаваш, отсега ще се придържам с религиозен фанатизъм към рибата тон и кефала.

Ливия изсумтяла и като се извърнала към Калигула, който бил с нея, каза на висок глас:

— Та, както ти казвах, съпругът ми (прадядо ти, миличък) и бързахме по тази улица през една тъмна нощ преди шейсет и пет години, да, толкова има оттогава, отивахме към пристана, дето скришом ни чакаше нашият кораб. Всеки миг хората на Август можеха да ни хванат и убият — колко странно ми се вижда сега! По-големият ми син — тогава имахме само едно дете — беше на гърба на баща си. И какво, мислиш, стори тогава този малък звяр? Ревна с пълен глас: „О, татко, искам да се върнем в Перу-у-у-зия.“ Това ни издаде. Двама войници изскочиха иззад една пивница и завикаха по нас. Скрихме се край някаква тъмна порта, окато ни отминат. Но Тиберий продължи да пици: „Искам да се върна в Перу-у-у-зия.“ Аз казах: „Убий го! Убий зверчето! Единствено това ще ни спаси.“ Но съпругът ми беше мекосърдечен глупак и не посмя. Отървахме се благодарение на случайността.

Тиберий, който останал да чуе края на историята, пришпорил коня си и препуснал разгневен. Никога вече не се видяха.

Предупреждението на Ливия за рибата било изречено само за да го притесни, да го накара да си мисли, че рибарите и готвачът му са подкупени от нея. Знаеше, че Тиберий обича барбуна и че отсега нататък ще живее във вечен конфликт между лакомията си и страха от убийство. Но всичко това имало тъжни последици. Един ден Тиберий седял под някакво дърво на западния склон на острова, разхождал се на ветреца и съчинявал стихотворен диалог на гръцки, диалог между заек и фазан, в който всеки изтъква на свой ред гастрономическите си предимства. Идеята му не била оригинална: неотдавна бил наградил един от своите придворни поети с две хиляди златици за подобна поема, в която съперници били една гъба, една ливадна бъбрица, стрида и кос. В увода към настоящата творба той отхвърлял всички тези твърдения като несъстоятелни, заявявайки, че единствени заекът и фазанът имат право да си оспорват магданозовия венец — единствено тяхното месо притежавало достойнство и лекота, чудесен вкус и мекота.

Тъкмо си блъскал ума над някое обидно прилагателно, с което да окачестви стридата, трънливите храсти под него прошумели и рошав, див мъж изскочил из тях. Дрехите му били мокри и разкъсани на парцали, лицето — одрано, а в ръката стискал отворен нож. Той изхвъркнал из храстите с вика:

— Ето те, Цезаре; виж каква хубавица!

От торбата, прехвърлена през рамото му, той измъкнал огромна барбуна и я метнал все още жива пред нозете на Тиберий. Бил просто обикновен рибар, който току-що хванал този забележителен улов и забелязвайки Тиберий горе, решил да му я подари. Завързал лодката си за някакъв камък, преплувал до скалата, изкатерил се по стръмната пътека до пояса от трънаци и си прерязал път с джобния си нож.

Но Тиберий се бил изплашил почти до смърт. Той надул една свирка и изкрещял на германски:

— Помощ, помощ! Елате веднага! Волфганг! Зигфрид! Еделщайн! Убиец!

— Идем, най-велики, благородни, вседаряващ господарю — бързо откликнали германците. Били на пост отляво, отдясно и зад него, но никой естествено не седял отпред. Появили се тичешком, размахвайки своите асъгаи.

Човекът не разбирал германски и затваряйки ножа си, възкликнал весело.

— Хванах я долу в подмолите. Колко мислиш тежи? Като същински кит, нали? Щеше да ме смъкне от лодката.

Тиберий, малко поуспокоен, макар сега да си помислил пък за отровителство, викнал на германците:

— Не, не го промушвайте. Разрежете това нещо на две и натрийте парчетата по лицето му.

Здравенякът Волфганг сграбил рибаря изотзад, тъй че да не може да движи ръцете си, докато другите двама натрили по лицето му суровата риба.

Нещастникът извикал:

— Хей, спрете! Това не е шега! Какво щастие, че не предложи на императора първо другото, което ми е в торбата.

— Вижте какво е! — наредил Тиберий.

Еделщайн отворил торбата и открил вътре един огромен рак.

— Натрийте лицето му и с това! — казал Тиберий. — Здравата го натрийте!

Нещастникът загубил и двете си очи. Тогава Тиберий рекъл:

— Достатъчно, войници. Сега го пуснете!

Рибарят се залутал наоколо, разплакан и подлудял от болка; не оставало друго, освен да го хвърлят в морето от най-близката скала.

Драго ми е да кажа, че ни веднаж не бях поканен да посетя Тиберий на неговия остров и внимателно отбягвам да ходя там оттогава насам, макар всички следи от гнусните му забавления да бяха премахнати и да разправят, че дванадесетте му вили били много хубави. Поисках разрешение от Ливия да се оженя за Елия и тя ми го даде с ехидни благопожелания. Дори дойде на бракосъчетанието. Беше много тържествена сватба — Сеян се бе погрижил — и едно от последствията бе, че туй ме отчужди от Агрипина, от Нерон и техните приятели. Смятаха, че не ще мога да опазвам тайните им от Елия и че Елия ще разказва на Сеян всичко, каквото научи. Това дълбоко ме огорчи, но разбрах, че ще е безполезно да разубеждавам Агрипина (тя сега жалееше сестра си Юлила, която току-що бе починала след двадесетгодишно изгнание на оня проклет малък остров Тремер).

Постепенно престанах да посещавам дома ѝ, за да избягна усложненията. Аз и Елия бяхме мъж и жена само по име. Първото, което тя ми заяви още щом влязохме в брачната ни спалня, беше:

— Дай сега да се разберем, Клавдий: не желая да ме докосваш; и ако пак някога, като в тази нощ, ще трябва да спим в едно легло, помежду ни ще има завивка, а опиташ ли се да ме наближиш — изритвам те веднага. И още нещо: ти си гледай своята работа, аз — моята...

Отвърнах:

— Благодаря ти, голям товар свали от съзнанието ми.

Беше ужасна жена. Притежаваше гръмкото, натрапливо красноречие на продавачите от пазара за роби. Скоро се отказах от опитите си да споря с нея. Разбира се, все още си живеех в Капуа, където Елия не дойде ни веднаж, но Сеян настояваше при всяко мое отиване в Рим да се явявам в нейна компания колкото може по-често.

Нерон не можеше да се пребори със Сеян и Ливила. Макар Агрипина постоянно да го предупреждаваше да претегля всяка изречена дума, беше прекалено чистосърдечен, за да прикрива мислите си. Сред младите благородници, на които се доверяваше като на приятели, имаше неколцина агенти на Сеян, които си записваха мненията му по всички обществени събития. Но което бе де по-лошо, съпругата му — наричахме я Елена, или Хелуо — дъщеря на Ливила — ѝ съобщаваше всичко, което той ѝ довереше. Най-лош от всички обаче беше собственият му брат Друз, на когото той се доверяваше повече, отколкото на жена си, който пък му завиждаше, защото Нерон беше най-големият син и любимец на Агрипина. Друз отишъл при Сеян и заявил, че Нерон му предложил да отплават тайно за Германия през първата тъмна нощ, а там да се оставят под закрилата на легионите като синове на Германик и да ги вдигнат за настъпление към Рим; и че той естествено възмутено отказал. Сеян го посъветвал да мълчи, докато го повика да разкаже тази история на Тиберий; защото още не бил настъпил подходящият момент.

Междувременно Сеян пръсна слуха, че Тиберий се готви да обвини Нерон в държавна измяна. Приятелите на Нерон започнаха да го избягват. Когато двама-трима отказаха поканите му за вечеря и взеха да отвръщат хладно на поздравите му при срещи на обществени места, другите последваха примера им. След няколко месеца край него

останаха само истинските му другари. Сред тях беше и Гал, който, откакто Тиберий не посещаваше Сената, бе започнал да отправя стрелите си към Сеян. Непрестанно предлагаше да му се гласува благодарност за неговите заслуги, да бъде удостояван с извънредни почести — статуи, арки, титли и молитви, да се празнуват публично рождените му дни. Сенатът не смееше да се противопоставя на предложенията, а Сеян, който не беше сенатор, нямаше правото да се изказва по тези въпроси; Тиберий пък не желаше да се противопоставя на Сената от страх да не разсърди Сеян или да не остави впечатлението, че е загубил доверие в него. Сега вече, когато Сенатът искаше да се извърши нещо, първо се изпращаха представители при Сеян за разрешение да се отнесат към Тиберий по съответните въпроси: ако Сеян не се отзовеше благосклонно, нещата спираха дотук. Един ден Гал направил следното предложение: както потомците на Торкват имали златна торква, а Цинциатовите — къдрав кичур коса, определени им от Сената за фамилна инсигния в памет на заслугите на предците им към държавата, тъй и на Сеяновите наследници да се даде като инсигния златен ключ в знак на преданата му служба като императорски ключар. Сенатът единодушно гласувал това предложение, а Сеян, подплашвайки се, написал на Тиберий и се оплакал, че Гал злоумишлено бил предложил всички предишни почести с надеждата да подбуди у сенаторите завист към него, Сеян, и дори да предизвика самия император да го заподозре в нахални амбиции. Настоящото предложение било далеч по-злонамерено: намек за императора, че достъпът до самия император бил в ръцете на някого, който се възползвал от това за собствено облагодетелствуване. Той умолявал императора да измисли някакви технически пречки, за да сложи вето на декрета и някак си да затвори устата на Гал. Тиберий отвърнал, че не е възможно да сложи вето на декрета, без да накърни доброто име на Сеян, но че скоро ще вземе мерки, за да усмири Гал: нека Сеян не се тревожи за това; а от писмото му си личало, че е напълно предан и умее прозорливо да преценява. Ала намекът на Гал попаднал в целта. Тиберий изведнъж осъзнал, че докато всички негови пътешествия до и от Капри са известни на Сеян и до голяма степен могат да се контролират от него, самият Тиберий знае само онова, което Сеян благоволява да му съобщи за посетителите в собствения си дом.

Сега пристъпвам към един повратен миг в моята история — смъртта на баба ми Ливия на осемдесет и шест годишна възраст. Тя би могла да поживее доста повече, защото все още виждаше, чуваше и се движеше много добре — да не говорим пък за ума и паметта ѝ. Но напоследък прекара няколко последователни простуди и накрая едната я удари в белите дробове. Повика ме край леглото си в двореца. Случи се да съм в Рим и веднага отидох. Личеше, че умира. Отново ми припомни моята клетва. (29 г. от н.е.)

— Няма да имам мира, докато не я изпълня, бабо — отговорих. Когато някоя старица легне да мре, та на това отгоре ако се случи да му е баба, човек е готов да обещае всичко, за да я зарадва. — Но си мислех, че Калигула ще свърши това.

Не отговори дълго време. А после се обади, обзета от безсилен гняв.

— Няма и десет минути, откакто си отиде! Седя тук и ми се смя! Каза ми да вървя в ада и да се пържа там на вечни времена, не го било грижа. Каза, че сега, когато вече съм умирала, не било нужно да се съобразява с мен и че не се смятал обвързан от клетвата, защото насила я бил дал. Каза, че *той* щял да бъде всемогъщият бог от предсказанието, а не аз. Каза.....

— Не се безпокой, бабо. Накрая не той — ти ще се смееш. Когато ти станеш царицата на небето, а него бавно го разкъсват на адското колело хората на Минос...

— И само като си помисля, че съм те смятала за глупак — обади се тя. — Сега си отивам, Клавдий. Склопи ми очите и сложи в устата ми монетата, гдето е под възглавницата. Лодкарят ще я познае. Ще отдаде нужната почит...

С тези думи тя умря, а аз склопих очите ѝ и сложих монетата в устата ѝ. Беше златица, каквато не бях виждал преди, на лицевата рана с образите на Август и нейния, вгледани един в друг, и с една триумфална колесница — на обратната.

Нищо не споменахме за Тиберий. Скоро чух, че бил предупреден за състоянието ѝ достатъчно рано, за да ѝ отдаде нужната последна почит. А сега писа на Сената, извинявайки се, че не я е посетил, обяснявайки, че бил извънредно много зает, и заявявайки, че на всяка цена ще дойде в Рим за погребението. Междувременно Сенатът беше издал декрет за различни извънредни почести в нейна памет,

включвайки и титлата Майка на Отечеството, и дори бе предложил да я направят полубожество. Но Тиберий отхвърлил почти всички тези декрети, обяснявайки в писмо, че Ливия била извънредно скромна жена, противница на всякакви обществени признания за нейните заслуги, и изпитвала някакво странно нежелание да бъде религиозно боготворена след своята смърт. Писмото завършваше с размишления за това колко неподходящо било жените да се допускат в политическия живот, „за който те не са пригодени и който възбужда у тях всички най-лоши чувства на наглост и сприхавост, към които женският пол е природно склонен“.

Разбира се, той не дойде в града за погребението, макар — за да понамали от блясъка му — сам да бе поел цялата му организация. И толкова бавно извърши всичко, че трупът, колкото и да бе стар и съсухрен, бе вече много разложен, преди да го сложат на кладата. За всеобща изненада Калигула произнесе надгробното слово, което бе редно да се изрече от самия Тиберий и ако не от него, тогава от Нерон като неин наследник. Сенатът бе издал декрет за вдигане на арка в памет на Ливия — първият случай в историята на Рим, когато на жена се отдаваше подобна почит. Тиберий не отхвърли декрета, но обеща да построи арката със свои средства: и забрави да го стори. Що се отнася до завещанието на Ливия, той получи по-голямата част от богатството ѝ като най-пряк наследник, ала тя бе оставила онази част, над която имаше законно право, на членовете на своя род и на други доверени хора. Той не изплати на ни един нито стотинка. Иначе аз самият щях да бъда облагодетелствуван с двадесет хиляди златици.

ГЛАВА 27

За нищо на света не бих повярвал, че тъй ще чувствам липсата на Ливия след нейната смърт. В детството си тайно, нощ подир нощ, съм умолявал боговете от преизподнята да дойдат да я отнесат. А сега бях готов да принеса най-богати жертвоприношения — бели бикове, пустинни антилопи, безчет ибиси и фламинго, — за да се върне. Защото стана ясно, че от години насам единствено страхът от майка му е карал Тиберий да спазва приличието. Няколко дни след нейната смърт той удари по Агрипина и Нерон. Агрипина се беше съвзела от болестта. Не ги обвини в предателство. Написа до Сената оплакване за скандалните полови извращения на Нерон, за „надменното държане и интригантството“ на Агрипина и предложи да се вземат строги мерки за укротяването им.

След прочитането на писмото в Сената настъпила продължителна тишина. Всеки се питал доколко семейството на Германик би могло да разчита на народната подкрепа сега, когато Тиберий се готви да ги унищожи; и дали не би било по-безопасно да се тръгне срещу Тиберий вместо срещу населението. Най-сетне един приятел на Сеян станал да заяви, че желанието на императора трябвало да се уважи и да се издаде някакъв декрет срещу упоменатите личности. Имаше един сенатор, който изпълняваше длъжността на официален регистратор на решенията на Сената и чиято дума много тежеше. До този ден той гласуваше безропотно всяко предложение в писмата на Тиберий и Сеян бе докладвал, че е човек, готов да стори всичко, каквото му се каже. Но тъкмо този регистратор се възпротивил на предложението. Сега не му е времето, казал, да се повдига въпросът за морала на Нерон и поведението на Агрипина. Лично той смятал, че императорът е невярно уведомен и че е прибързал с писмото си и че в негов личен интерес, както и в интерес на Нерон и Агрипина, било да не издава декрет, докато не премисли тези тежки обвинения срещу близките си роднини. Вестта за писмото междувременно плъзнала из града, макар уж всички решения на Сената да представляваха тайна,

докато не се обявяха официално с императорска заповед, и край Сената се струпала огромна тълпа, която викала в полза на Агрипина и Нерон. Чували се възгласи: „Да живее Тиберий! Писмото е подправено! Да живее Тиберий! Това го е скроил Сеян!“

Сеян изпратил бърз пратеник при Тиберий, който по този повод се преместил в една вила на няколко мили до града, да е наблизо, в случай че започнат неприятности. Съобщил му, че Сенатът, по предложение на регистратора, отказал да се съобрази с писмото; че народът бил на прага на бунта и наричал Агрипина истинска Майка на Отечеството, а Нерон — свой спасител; че ако Тиберий не се намесел безпрекословно и решително, щяло да има кръвопролития, преди още да е паднала нощта.

Тиберий се уплашил, но послушал Сеяновия съвет и пратил заплашително писмо до Сената, обвинявайки регистратора за тази нечувана обида на императорското достойнство и изисквайки правото съвсем сам да реши въпроса, тъй като те не взимали присърце неговите интереси. Сенатът се предал. А пък Тиберий, след като наредил на преторианците да преминат през града с изтеглени мечове и надути свирки, заплашил да намали наполовина безплатните дажби от жито, ако още веднаж се повторят подобни бунтарски демонстрации. Сетне пратил Агрипина в изгнание на Пандатария, същото островче, на което първоначално бе заточена майка ѝ Юлия, а пък Нерон — на Понция, друг малък скалист остров, по средата между Капри и Рим, но далеч от брега. Заявил в Сената, че двамата затворници се готвели да бягат от града с надеждата да привлекат на своя страна рейнските войски.

Преди Агрипина да потегли за своя остров, той я извикал и ѝ задал разни подигравателни въпроси: как смятала да управлява великото царство, което току-що наследила от майка си (непорочната му покойна съпруга), и дали смятала да прати посланици при сина си Нерон, в неговото царство, та да сключи мощен военен съюз с него. Тя не отвърнала нито дума. Той се разгневил и ѝ ревноал да отговори, а когато тя продължила да мълчи, наредил на един преториански офицер да я удари по врата. Чак тогава тя се обадила:

— Прогизнала от кръв тиня — това си ти. Чух, че така те е нарекъл Теодор от Гадара, като си посещавал лекциите му по реторика в Родос.

Тиберий сграбчил лозовата пръчка от офицера и започнал да я шиба по тялото и главата, докато паднала в несвяст. Загубила едното си око вследствие този побой.

Наскоро след това Друз бе обвинен в заговорничене с рейнските легиони. Сеян представил за доказателство писма, които уж бил хванал, но които всъщност били подправени, както и писмено свидетелство на Лепида, съпругата на Друз (с която имаше тайни любовни връзки), че уж Друз я бил помолил да се свърже с моряците от Остия, които, надявал се, още помнели, че Нерон и той са внуци на Агрипа. Сенатът предаде Друз на Тиберий, за да го накаже, а Тиберий нареди да го затворят в една таванска стая на двореца под надзора на Сеян.

Следващата жертва беше Гал. Тиберий писал на Сената, че Гал завиждал на Сеян и правел всичко по силите си, за да го злепоставя пред своя император с иронични възхвали и други злосторни средства. Сенаторите били толкова разстроени от вестта за самоубийството на регистратора, за което научили в същия тоя ден, че незабавно изпратили един магистрат да арестува Гал. Когато магистратът отишъл в дома на Гал, научил, че Гал е въвн от града, в Бай. В Бай го насочили към вилата на Тиберий и не щещ ли, заварил го там да вечеря с Тиберий. Тиберий тъкмо вдигал наздравица за Гал, а Гал отвърщал верноподанически, наоколо царяло такова добро настроение и благоразположение, че магистратът се смутил и не знаел какво да каже; Тиберий го запитал за какво е дошъл.

— За да арестувам един от твоите гости, Цезаре, по нареждане на Сената.

— Кой гост? — запитал Тиберий.

— Азиний Гал — отвърнал магистратът, — но, изглежда, е станала грешка.

Тиберий се престорил на разтревожен.

— Щом Сенатът има нещо срещу ти, Гал, и щом изпраца този служител да те арестува, страхувам се, че приятната ни вечер ще трябва да свърши. Разбираш, не мога да се противя на Сената. Но знаеш ли какво ще сторя — понеже много се сприятелихме с тебе, ще пиша на Сената и ще помоля да ми сторят тази лична услуга и да не предприемат нищо по твоя въпрос, докато не им кажа. Това ще означава, че ти си само задържан по обвинение на консулите — без

пранги, без унизителни неща. Ще уредя да те освободят колкото може по-скоро.

Гал бил принуден да благодари на Тиберий за проявеното великодушие, но усещал, че има скрита уловка, че Тиберий му отвръща на иронията — с ирония; и бил прав. Завели го в Рим и го хвърлили в една подземна стая в сградата на Сената. Не му позволявали да вижда никого, дори и слугите, нито да изпраща съобщения до приятелите и семейството си. Храна му подавали всеки ден през някаква решетка. Стаята била тъмна, светлина се процеждала само през решетката, покъщнина нямало — само един сламеник. Обяснили му, че тук ще остане временно, понеже Тиберий скоро щял да разгледа неговия случай. Но дните се превръщаха в месеци, месеците в години, а той все стоеше там. Храната била много лоша — внимателно пресметната от Тиберий така, че да остава вечно гладен, но никога — умиращ от глад. Не му давали нож да я реже, от страх да не се самоубие, нито каквото и да било остро оръжие, нито пък нещо, с което да се развлича, като, да речем, средства за писане, книги или зарове. Давали му съвсем малко вода, за да пие, но не и да се измие. Колчем и станело дума за Гал пред Тиберий, старецът отвръщал ухилено:

— Още не съм се сдобрил с Гал.

Когато научих за арестуването на Гал, съжалих, че наскоро се бях скарал с него. Беше литературно спречкване. Написал беше някаква глупава книжка, озаглавена: „Сравнение между баща ми, Азиний Полион, и неговия приятел, Марк Тулий Цицерон, в качеството им на оратори“. Да беше взел за мярка на сравнение човешките им качества или политическите им способности, та дори тяхната ученост, победител щеше да бъде Полион. Ала Гал се опитваше да докаже, че баща му е бил по-сладкодумният оратор. Това беше същинска нелепост и аз от своя страна написах една книжка, за да го изясня; но тъй като тя се появи наскоро след критиката ми на Полионовите нападки срещу Цицерон, Гал много се ядоса. На драго сърце бих спрял издаването на книгата си, ако с това можех да облекча с нещичко тъжния затворнически живот на Гал. Глупаво е било от моя страна, струва ми се, да разсъждавам така.

Най-после Сеян вече можеше да съобщи на Тиберий, че силата партията на зелените е сразена и че няма за какво повече да безпокои.

Тиберий му се отблагодари, като му заяви, че е решил го ожени за внучката си Елена (чийто брак с Нерон той бе разтрогнал), намекна и за други някакви още по-големи благоволения. В този именно момент майка ми, която, както си спомняте, бе майка и на Ливила, се намеси. След смъртта на Кастор Ливила живееше при нея и вече бе станала дотолкова небрежна, че бе допуснала майка ми да разбере за тайната кореспонденция, която водела със Сеян. Майка ми открай време бе пестелива жена, а сега на старини голяма радост ѝ доставяше да събира остатъци от свещи, да ги претопява и да излива нови свещи, да продава кухненската помия на свинегледачи, да смесва въглищен прах с разни течности, за да прави брикети, които, като изсъхнеха, горяха като същински дървени въглища. Ливила, от друга страна, беше голяма прахосница и мама вечно ѝ го натякваше. Случило се един ден мама да минава край стаята на Ливила тъкмо когато един роб излизал оттам с кошче папирусови отпадъци.

— Къде го носиш, момче? — запитала мама.

— В пещта, господарке, така заповяда господарката Ливила.

Майка ми каза:

— Ама че разсипия — да се хвърлят в пещта такива чисти папируси; ти знаеш ли колко струва папирусът? Цели три пъти повече от пергамента. А някои от тия листове са почти съвсем празни.

— Господарката Ливила ми нареди...

— Господарката Ливила сигурно е мислела за друго, когато ти е нареждала да гориш този ценен папирус. Дай ми кошчето. На празните места ще се пишат списъци за домакинските нужди и разни други неща. Който пести, той има.

Отнесла папирусите в стаята си и тъкмо да изреже чистите части от един лист, минало ѝ през ума да се опита да изтрие мастилото от целия лист. До този миг най-почтено се пазела да не чете написаното; ала когато започнала да го трие, невъзможно било да не се вгледа в думите. Изведнъж осъзнала, че това било черновката или незадоволителното начало на някакво писмо до Сеян; а веднъж като започнала, не могла да откъсне очи и още преди да е стигнала до края, цялата история ѝ станала ясна. Ливила била разгневена и обхваната от ревност, че Сеян се е съгласил да се ожени за друга — на всичкото отгоре за собствената ѝ дъщеря! Но се опитвала да прикрие чувствата си — всяка, нова черновка на писмото звучала все по-меко и по-меко.

Пишела, че той трябвало да действа бързо, преди още Тиберий да е заподозрял, че не възнамерява да се жени за Елена; и че ако той още не бил готов да убие Тиберий и да узурпира монархията, не било ли по-добре самата тя да отрови Елена?

Майка ми пратила да извикат Палас, който работеше по мое поръчение в библиотеката във връзка с някои исторически източници за етруските, и му заръчала да отиде при Сеян и от мое име, уж пратен от мен самия, да поиска позволение да се види с Тиберий в Капри, за да му връчи моята „История на Картаген“. (Тъкмо бях привършил тази творба и бях пратил едно чисто копие на мама, преди да я публикувам.) В Капри трябвало да помоли императора, пак от мое име, да позволи творбата да се посвети на него. Сеян се съгласил с готовност; познаваше Палас като наш семеен роб и не заподозрял нищо. Но в дванадесетата книга на историята майка ми залепила писмата на Ливила, както и едно свое обяснително писмо, и наредила на Палас да не позволява никой друг да се докосне до книгите (била ги запечатала), а да ги даде лично на Тиберий със собствената си ръка. Казала му да предаде моите въображаеми поздравления, да измоли разрешение за посвещението и да додаде следното съобщение: „Господарката Антония, и тя ти изпраща преданите си поздравии, но смята, че тези книги от нейния син не представляват никакъв интерес за императора, с изключение на дванадесетата, където има едно странно отклонение, което, според нея, веднага ще те заинтересува.“

Палас се отби в Капуа, за да ми каже накъде е тръгнал. Призна, че престъпвал нарежданията на майка ми, като ми разкривал своята мисия, но в края на краищата истинският му господар съм бил аз, макар тя да разправяла, че бил неин роб и че нямало да стори нищо, с което умишлено да ме вкара в беда; и че бил уверен, че аз самият не съм имал никакво намерение да предлагам посвещението на императора. Озадачих се отначало, особено като спомена за дванадесетата книга, затуй, докато той се миеше и преобличаше, счупих печата. Като видях приложението, толкова се уплаших, че за миг ми мина през ума да изгоря всичко. Но това щеше да е толкова опасно, колкото и да го пусна, затова за всеки случай отново му сложих печата. Майка ми бе използвала копието на моя личен печат, който ѝ бях дал за делови нужди — кой нямаше да знае, че съм отварял книгата, дори и самият Палас. После Палас забърза към Капри, а на

върщане ми съобщи, че Тиберий взел дванадесетата книга и я отнесъл в гората да я вгледа. Позволявал ми да му посветя творбата си, щом съм искал, но да съм се въздържал от пресилени изрази. Това малко ме поуспокои, но човек не можеше да вярва на Тиберий, когато се показваше дружелюбен. Съвсем естествено с голяма тревога очаквах по-нататъшните събития и се сърдех на майка си, загдето поставяше живота ми в такава ужасна опасност, намесвайки ме в спречкването между Тиберий и Сеян. Искаше ми се да избягам, но нямаше къде.

Първото, което се случи, бе, че Елена заболя — сега знаем, че нищо не ѝ е било, но Ливила ѝ дала възможността да избира между това да остане в леглото, като че ли е болна, или да остане в легло, защото е болна. Преместиха я от Рим в Неапол, където климатът се смяташе по-здравословен. Тиберий разреши сватбата да се отложи за неопределено време, но започна да се обръща към като към свой зет, все едно, че вече се е състояла. Включи го в сенаторското съсловие, направи го свой колега в консулата и понтифекс. После обаче стори нещо, което заличи това благоволение: покани Калигула в Капри за няколко дни, а сетне го изпрати обратно, въръжен с едно много важно писмо до Сената. В писмото заявяваше, че бил огледал внимателно младежа, който сега бил негов наследник, намерил го съвсем различен по нрав и характер от неговите братя и вече отказвал да вярва в каквито и да били обвинения срещу неговия морал или верноподаничество. Поверявал Калигула на грижата на Елий Сеян, неговия колега в консулата, с молба да предпазва младежа от всякакви злини. Освен това го назначавал за понтифекс и жрец на Август. (31 г. от н.е.)

Когато гражданите научиха за това писмо, настана голяма радост. Сметна се, че натоварвайки Сеян с отговорността за живота на Калигула, Тиберий всъщност го предупреждава да не прекалява повече с враждата си към семейството на Германик. Консулството на Сеян се тълкуваше като лош знак за него; това бе петият консулат на Тиберий и всеки един от предишните му колеги беше загинал при нещастни обстоятелства: Вар, Гней Пизон, Германик, Кастор. Тъй че възникнаха нови надежди за щастливи дни: син на Германик щеше да поеме управлението. Възможно е Тиберий да се готвеше да убие Нерон и Друз, но очевидно бе решил да запази Калигула: Сеян нямаше да бъде следващият император. Всеки, с когото Тиберий сега разисквал по

въпроса, изглеждал толкова искрено зарадван от избора му на приемник — защото, кой знае как, бяха си внушили, че Калигула е наследил всички добродетели на баща си, — щото Тиберий, който умееше от пръв поглед да различи истинското зло и бе заявил на Калигула съвсем откровено, че го смята за отровна змия и тъкмо затова го е пощадил, бе много развеселен и напълно доволен. Можеше да използва нарастващата популярност на Калигула като спирачка за Сеян и Ливила.

Започнал да се доверява на Калигула и му възложил задача: да разбере при задушевни разговори с преторианците кой от техните командири се ползува с най-голямо лично влияние в преторианския лагер след Сеян; а после да проучи дали оня е също така жесток и безстрашен. Калигула са предрешил в женски дрехи и перука и заедно с група млади проститутки започнал да обикаля кръчмите в покрайнините на града, където вечер пиели войниците. С гримирано лице и подпълен бюст, той минавал за жена — дръглива, не много привлекателна, но все пак жена. Версията, която разправял за себе си в кръчмите, била, че го издържал някакъв богат собственик на продавница, който му давал много пари — затова и черпел наред всички присъстващи. Щедростта му го направила много популярен. Скоро научил куп новини и клюки от живота в лагера, а името, което най-често се споменавало, било на някой си офицер на име Макрон. Макрон бил син на един освободен Тибериев роб и — както се разбирало — най-якият и жилав човек в Рим. Войниците разказвали с възхита за неговите запои, за любовните му похождения, за надмощието му над другите офицери и за хладнокръвието му в тежки моменти. Дори сам Сеян се страхувал от него, казвали те: Макрон бил единственият, който можел да му се опре. И тъй, една вечер Калигула се запознал с Макрон и тайно му се представил: двамата излезли да се поразходят и дълго разговаряли.

След това Тиберий започна да пише поредица от странни писма до Сената, в които ту разправяше, че е зле със здравето и е на умирање, ту съобщаваше, че внезапно се е съвзел и всеки миг може да пристигне в Рим. Изказваше се много странно и за Сеян, примесвайки прекалени възхвали с ядовити порицания; а общото впечатление от всичко това беше, че е изпаднал в старческо оглупяване и губи разума си. Сеян и той беше толкова удивен от тези писма, защото не можеше да реши

дали незабавно да вдигне бунт, или да задържа сегашното си положение, което беше все още много здраво, докато Тиберий умре или бъде свален от власт поради слабоумие. Искаше му се да отиде в Капри и да види с очите си как стоят нещата с Тиберий. Писа за разрешение да го посети на рождения му ден, но Тиберий му отвърна, че е консул и трябва да си стои в Рим; достатъчно нередно било, гдето самият той непрестанно отсъствувал. Тогава Сеян му писа, че Елена е сериозно болна в Неапол, и помоли да го пусне при нея — възможно ли е да стори това поне за един ден? А от Неапол до Капри е само един час по море. Тиберий отвърна, че за Елена се грижат най-добрите лекари, да бъде търпелив; и че той самият смятал да потегли за Рим и желал Сеян да го посрещне. Пак по това време прекрати съдебното следствие срещу един бивш управител на Испания, когото Сеян обвиняваше в грабителство, защото смятал доказателствата за противоречиви. Всякога дотогава подкрепяше Сеян в подобни случаи. Сеян започна да се плаши. Срокът на консулството му приближаваше своя край.

В деня, определен от Тиберий за пристигането му в Рим, Сеян бил начело на една преторианска кохорта пред храма на Аполон, където заседавал Сенатът, защото по това време поправяха сградата на Сената. Внезапно Макрон пристигнал на кон и го поздравил. Сеян го запитал защо е напуснал лагера. Макрон отвърнал, че Тиберий го е натоварил да предаде някакво писмо на Сената.

— Защо пък тебе? — подозрително запитал Сеян.

— Защо пък не?

— А защо не мене?

— Защото писмото се отнася до тебе! — И Макрон му прошепнал: — Сърдечни поздравления, префекте. Писмото ти носи изненада. Ще ставаш народен трибун. Което значи, че ти си следващият император.

Сеян не вярвал, че Тиберий наистина ще дойде, но бил много притеснен от неговото мълчание напоследък. Затуй се втурнал, ликуващ, в сградата на Сената.

Тогава Макрон дал команда „мирно“. И казал на преторианците:

— Момчета, императорът току-що ме назначи за ваш командир на мястото на Сеян. Ето назначението ми. Сега вървете обратно в лагера, освободени сте от всички постове. Като се върнете, кажете на

другите, че вече Макрон е префектът и всеки, който знае да изпълнява заповеди, ще получи от мен по тридесет златици. Кой е старшият офицер? Ти ли? Отведи хората! И без много шум.

Така преторианците се оттеглили, а Макрон наредил на началника на градската стража, който бил вече предупреден, да ги замени със свои стражи. После влязъл подир Сеян, предал писмото на консулите и излязъл навън, преди да са го прочели. Уверил се, че стражите са правилно разпределени, а сетне забързал подир преторианците да предотврати евентуални размирици в лагера.

Междувременно в Сената научили новината за трибунството на Сеян и всички взели да го аплодират и да му поднасят поздравления. Първият консул въдворил тишина и зачел писмото. То започвало с обичайните извинения на Тиберий, гдето не е успял да присъствува на заседанието — много работа, разклатено здраве, — и продължавало с разискване на някои общи въпроси, следвало оплакване от прибързаността, с която Сеян бил подготвил обвинението срещу бившия управител без убедителни доказателства. Тук Сеян се усмихнал, защото тази сприхавост на Тиберий обикновено водеше към удостояване с нови почести. Но писмото продължавало все в този укорителен тон, изречение след изречение, ставало все по-гневно и усмивката бавно се изтрила от Сеяновото лице. Сенаторите, които го възхвалявали, се умълчали и объркали, а ония, които седели край него, намерили извинение и се измъкнали чак в другия край на залата. Писмото завършвало с думите, че Сеян се обвинява в тежки престъпления, че двама от неговите близки, чичо му Юний Блез, който бе възтържествувал над Такфаринат, и друг един трябвало според него да бъдат наказани и че самият Сеян трябвало да бъде арестуван. Консултът, който бил предупреден от Макрон предишната вечер за онова, което Тиберий искал от него, викнал:

— Сеяне, ела тук!

Сеян не можел да повярва на ушите си. Той очаквал да чуе края на писмото и съобщението за назначаването му за народен трибун. Станало нужда консултът да викне повторно, преди Сеян да го разбере. Казал:

— Кой, аз ли? Мене ли викаш?

Щом неприятелите му осъзнали, че Сеян най-сетне е паднал, взели гръмка да го освиркват и подиграват; а приятелите и роднините

му, разтревожени за собствената си безопасност, започнали да им пригласят. Той изведнъж се озовал без ни един поддръжник. Консултът задал въпроса дали да се вслушат в препоръката на императора.

— Да, да! — викнал целият Сенат. Призовали началника на стражата и като видял, че неговите преторианци са изчезнали и че стражите са заели техните места, Сеян разбрал, че е бит. Повели го към затвора, а населението, поето усетило какво става, се насъбрало край него, всички взели да викат, да ругаят, да го замерят с мръсотии. Той скрил лице с наметката си, но те заплашили да го убият, ако не се покаже; като го сторил, започнали да го замерят още по-силно. В същия този следобед, като видели, че няма и следа от преторианците и че тълпата заплашва да нахлуе в затвора и да линчува Сеян, сенаторите решили да запазят славата за себе си и го осъдили на смърт.

Калигула изпратил вестта на Тиберий още начаса посредством сигнални огньове. Тиберий бил подготвил кораби, които да го отведат в Египет, ако плановете му пропаднат. Сеян бил екзекутиран и трупът му хвърлен по Стълбите на Плача, където тълпата го поругавала в продължение на три цели дни. Когато дошло време да го завлекат в Тибър с кука през гърлото, черепът бил отнесен в обществените бани и използван като топка, а от трупа била останала само половината. Улиците на Рим били покрити с начупените части от безбройните му статуи.

Децата му от Апиката бяха осъдени на смърт с декрет. Имаше едно момче, вече пълнолетно, и друго едно — непълнолетно, а момиченцето, което бе сгодено за сина ми Друзил, по онова време беше четиринайсетгодишно. Непълнолетното момче не можеше да бъде законно екзекутирано, затова, използвайки един прецедент от Гражданската война, накарали го да облече мъжка роба. Момичето като девица бе още по-силно покровителствувано от закона. Не съществуваше прецедент да се екзекутира девица само защото била дъщеря на баща си. Когато я отнасяли към затвора, не разбрала какво се случва и извикала:

— Не ме карайте в затвора! Бичувайте ме, ако искате, но аз вече няма да го повтора!

Вероятно на съвестта ѝ е тежало някакво детинско провинение. За да се избегне злощастното, което би сполетяло града, ако бъде екзекутирана като девица, Макрон разпоредил палачът да я обезчести.

Щом научих за това, аз си казах: „Риме, ти си загинал; за престъпление, отвратително като това, изкупление няма“, и се обърнах към боговете да засвидетелствуват, че макар и роднина на императора, не съм участвувал в управлението на моята страна и че се отвращавам от престъплението колкото и те самите, макар да нямам власт да отмъстя.

Когато Апиката научила какво е станало с децата ѝ и като видяла тълпата да обругава труповете им на Стълбите, самоубила се. Но първо написала писмо на Тиберий, съобщавайки му, че Кастор е бил отровен от Ливила и че Ливила и Сеян се готвели да узурпират монархията. Обвинявала Ливила за всичко. Майка ми не знаеше за убийството на Кастор. Тогава Тиберий повикал майка ми в Капри, поблагодарил ѝ за големите услуги и ѝ показал писмото на Апиката. Заявил ѝ, че каквато награда поиска, стига да е по силите му, ще ѝ се даде. Майка ми отвърнала, че единствената награда, която иска, е да не се петни семейното име: дъщеря ѝ да не бъде екзекутирана и трупът ѝ да не бъде хвърлен по Стълбите.

— А как тогава да я накажем? — остро запитал Тиберий.

— Дай я на мен — казала мама. — Аз ще я накажа.

Тъй че Ливила не бе подложена на официален съд. Мама я заключила в стаята, съседна на нейната, и я оставила да умре от глад. Чувала отчаяните ѝ викове и клетви, ден след ден, нощ подир нощ, все по-слаби и по-слаби; но я държала там, докато умряла, вместо да я затвори в някое мазе, откъдето не би могла да я чува. Сторила това не защото е изпитвала наслада от чуждите мъки, тъй като и за нея е било неизказано тежко, а за да накаже сама себе си, загдето е родила подобна отвратителна дъщеря.

Цяла поредица екзекуции последваха от смъртта на Сеян — всички негови приятели, които не съумели своевременно да се отвърнат, и голяма част от ония, които сторили това. Тия, които не предварили да се самоубият, били хвърлени от Тарпейската скала на Капитолийския хълм. Имуществата им бяха конфискувани. Тиберий платил на обвинителите незначителни суми: ставаше пестелив. По съвета на Калигула повдигна обвинения срещу ония от обвинителите, които трябваше да се облагодетелствуват повече, и тъй съумя да конфискува и техните имуществата. Около шестдесет сенатори, двеста конници и хиляда или повече обикновени граждани загинаха по това

време. Роднинството ми по брачна линия със семейството на Сеян лесно би могло да ми струва живота, ако не бях син на майка си. Сега ми позволиха да се разведе с Елия и да задържа една осма от нейната зестра. Но аз ѝ я върнах цялата. Сигурно ме е сметнала за глупак. Аз обаче го сторих като отплата, загдето ѝ бях отнел малката ни дъщеричка Антония още като се роди. Защото Елия се остави да забременее от мене веднага щом усети, че положението на Сеян става несигурно. Реши, че това ще я предпази, ако той падне от власт: Тиберий не би я ексукутирал бременна с дете от неговия племенник. Зарадвах се на развода с Елия, но едва ли бих ѝ отнел детето, ако майка ми не беше настояла: майка ми искаше Антония за себе си, за да я отгледа като своя собствена рожба — бабин глад, както го наричат.

Единственият член от Сеяновата фамилия, който успя да се отърве, беше брат му и той се измъкна поради странната причина, че се бе подиграл с плешивостта на Тиберий. На последния ежегоден празник в чест на Флора, който случайно оглавявал, той повикал само плешиви мъже да изпълняват церемониите, които продължили чак до вечерта, а зрителите били изведени от театъра от пет хиляди деца с факли в ръце, чиито глави били обръснати. Тиберий бил осведомен за това в присъствието на Нерва от някакъв сенатор, дошъл на посещение, и само за да направи добро впечатление на Нерва, казал:

— Прощавам му. Щом Юлий Цезар не се е дразнел от шегите за неговата плешивост, аз имам още по-малко право на това.

Предполагам, че когато Сеян е паднал, Тиберий е решил, пак по същата прищявка, да поднови великодушieto си.

Но Елена, само защото се бе престорила на болна, бе наказана да встъпи в брак с Бланд, много прост човек, чийто дядо, провинциален конник, бе дошъл в Рим като учител по реторика. Това се сметна за злостна постъпка от страна на Тиберий, защото Елена му беше внучка и с тази връзка той опетняваше собствения си дом. Разправяха, че не било нужно да се връщаш кой знае колко назад в родословието на Бланд, за да се натъкнеш на предци-роби. Сега Тиберий осъзна, че преторианците — на които платил по петдесет, а не по трийсет златици, както им бе обещал Макрон — са единствената му сигурна защита срещу народа и Сената. Казал на Калигула:

— Няма човек в Рим, който с радост да не би ме изял.

Преторианците пък, за да изтъкнат верността си към Тиберий, се оплакали, че ги обидили, като предпочели пред тях стражите за тъмничари на Сеян, и в знак на протест напуснали лагера и се втурнали да грабят покрайнините на града. Макрон ги оставил да се навилнеят цяла нощ, но когато на разсъмване дали сигнал за сбор, и наредил ония, които не се върнали два часа след това, да се напердашат с пръчка почти до смърт. (32 г. от н.е.)

След известно време Тиберий обяви амнистия. Никой вече нямаше да бъде съден заради политическите си връзки със Сеян и всеки, който би пожелал да носи траур за него, припомняйки си добрите му дела сега, когато бе наказан за злините си, би могъл да го стори спокойно. Мнозина го направиха, очаквайки, че тъкмо това е желанието на Тиберий, но се излъгаха. Не мина време, извикани бяха на съд по най-безпочвени обвинения, обикновено за кръвосмешение. Екзекутираха ги всичките. Сигурно ще се запитате, нима след всички тия кланета все още са останали сенатори в конници? Но отговорът е, че Тиберий поддържаше живота на съсловията с постоянни нови удостоявания. Да си син на свободен гражданин, да имаш неопетнено име и да можеш да платиш еди-колко си златици — тези бяха единствените изисквания за влизане в благородното съсловие на конниците и затова постоянно имаше желаещи, макар първоначалната вноска да беше много голяма. Тиберий ставаше все по-алчен: очакваше богатите да му завещаят поне половината от имуществата си, а когато откриеше, че не са го сторили, обявяваше завещанията за технически неиздържани поради една или друга несъобразност със закона и си присвояваше цялото имущество, а наследниците оставаха с пръст в устата. Не даваше почти никакви средства за обществени строежи, не завърши дори храма на Август и намали даренията от жито и сумите за обществени развлечения. Плащаше редовно на войската, това беше всичко. Колкото до провинциите, спря да прави каквото и да било за тях, стигаше му данъците и налозите да се внасят редовно; не си правеше труда дори да назначава нови управители, когато старите умираха. Веднъж някаква делегация от испанци дошла да му се оплаче, че от четири години нямали управител и че хората на бившия управител безсрамно грабели провинцията. Тиберий им казал:

— Нима искате нов управител? Но един нов управител ще си доведе и нови хора, а тогава ще сте по-зле и от преди. Ще ви разкажа

следната история. Тежко ранен войник лежал на бойното поле в очакване на лекаря да превърже раната му, която била покрита с мухи. Друг, по-леко ранен, видял мухите и решил да ги прогони. „О, недей — извикал тежко раненият, — не ги пропъждай! Тези мухи са вече преситени от моята кръв и ме хапят много по-малко, отколкото в началото — отпъдиш ли ги, на тяхно място ще дойдат нови и по-гладни, а това наистина ще ме умори!“

Позволи на партите да нахлуят в Армения, на отвъддунавските племена — да нападнат Балканите, на германците — да извършат набези през Рейн, във Франция. Конфискува имуществото на неколцина от дребните съюзнически царе във Франция, Испания, Сирия и Гърция под най-неблаговидни предлози. Задигна съкровището на Вононес — припомнете си, че Вононес беше бившият цар на Армения, заради когото брат ми Германик се скара с Гней Пизон, — като изпрати хора да подпомогнат бягството му от оня град в Киликия, където Германик го бе въдворил под охрана, а след това им нареди да го преследват и убият.

По същото време доносниците започнаха да обвиняват богатите, че при отпускане на заеми вземали лихва, по-голяма от законната — нямаха право да получават повече от един процент и половина. Постановлението за това бе отдавна отпаднало от употреба и едва ли имаше сенатор, който да не го бе нарушил. Но Тиберий отново го върна в сила. При него се явила депутация и помолила на всекиго да се даде срок от година и половина, за да оправи личните си сметки така, че да са съобразени с буквата на закона, и Тиберий като голямо благоволение удовлетворил молбата. В резултат на това всички поискаха да им се изплатят задълженията, което пък доведе до намаляване на монетното обращение. Неизползуваните запаси от злато и сребро в държавната съкровищница, трупани там от Тиберий, бяха първопричината за увеличаване на лихвите, а сега пък се създаде финансова паника и стойността на земята се обезцени съвсем. Тиберий най-сетне се принуди да отпусне на банкерите заем в размер на един милион златици от обществените пари, и то без лихва, които да се дадат на длъжниците срещу гаранция от поземлена собственост. Той не би сторил дори и това, но тъй го посъветвал Кокцей Нерва. Все още понякога се съветвал с Нерва, който, живеейки в Капри (където го пазели грижливо от разгулните прояви на Тиберий и не му

позволявали да получава много новини от Рим), беше май единственият човек в света, още вярващ в добротата на Тиберий. На Нерва (това ми го разказа Калигула няколко години по-късно) Тиберий обяснил изрисуваните си любимци като бедни сирачета, които бил съжалил, защото повечето били малко смахнати, което пък обяснявало странния начин, по който се обличали и държали. Но възможно ли е Нерва да е бил дотолкова наивен, че да повярва, и тъй късоглед?

ГЛАВА 28

Колкото по-малко се разказва за последните пет години от управлението на Тиберий, толкова по-добре. Мъчително ми е да пиша подробно за Нерон, бавно убиван от глад; или за Агрипина, която бе обнадеждана от новината за падането на Сеян, но като видя, че това не оправя нещата за нея, отказа да се храни, известно време бе хранена насила, а накрая я оставиха да умре, каквото бе желанието ѝ; или пък за Гал, който почина от туберкулоза; или Друз, който, преместен известно време преди това от таванската стаичка в двореца в някакво тъмно мазе, бе намерен мъртъв, с уста пълна с вълна от дюшека, която се бе опитвал да дъвче в глада си. Но би трябвало поне да отбележа, че Тиберий написа писмо до Сената, ликуващ от смъртта на Агрипина и Нерон — той я обвиняваше в държавна измяна и прелюбодеяние с Гал — и изказващ съжаление, че в случая с Гал „неотменими обществени задължения доведоха до непрестанно отлагане на съдебния процес, тъй че умря, без вината му да бъде доказана“. Що се отнася до Друз, писа, че този младеж бил най-развратният и вероломен нехранимайко, който бил срещал. Накарал бе да се прочете публично докладът от преторианския началник, отговарящ за Друз, в който оня съобщаваше за предателските думи, които Друз изричал, докато бил в затвора. Това бе най-страховитият документ, четен някога в Сената. От думите на Друз ставаше ясно, че е бил бичуван, измъчван и тероризиран от самия началник, от обикновени войници и дори от роби и че храната и водата му са били намалявани най-жестоко с всеки изминал ден, трошичка по трошичка, капка по капка. Тиберий стигна дотам, че наредил на началника да прочете предсмъртното проклятие на Друз. Била отчаяна, но добре съставена клетва, обвиняваща Тиберий в скъперничество, измама, гнусен разврат, наслада от чужди мъчения, в убийството на Германик и Постум и в цяла поредица други престъпления (повечето от които бе извършил, но ни едно от които не бе споменавано публично до този момент); умолявал боговете всички неизброими мъчения и цялото отчаяние, което Тиберий бе причинил

на другите, да натежава на плещите му с все по-голяма сила, насън и наяве, денем и нощем, докато е жив, да го надвие в смъртния му час и да го хвърли във вечни мъки в деня на страшния съд. Сенаторите прекъсвали четенето с възклицания на престорен ужас от предателството на Друз, но всички тези „ах“ и „ох“, всички онези стенания прикривали удивлението им от това, че Тиберий доброволно позволява подобно разголване на собствените му слабости. По онова време Тиберий бил обхванат от голямо съжаление към себе си (научих го сетне от Калигула), измъчван от безсъние и суеверни страхове; и разчитал на съчувствието на Сената. Заявил на Калигула със сълзи на очи, че избиването на неговите роднини му било наложено от техните лични амбиции и от политиката, която бил наследил от Август (казал Август, а не Ливия), да поставя спокойствието на страната пред личните чувства. Калигула, който не бе проявил ни най-малки признаци на скръб или гняв пред начина, по който Тиберий се беше отнесъл с майка му и братята му, изказал съчувствията си на стареца; а сетне бързо взел да му разказва за новия порок, който бил научил неотдавна от някакви сирийци. Подобен разговор бе единственият начин да се развесели Тиберий, когато имаше пристъпи от угризения на съвестта. Лепида, която бе предала Друз, не го надживя много. Обвинена бе в блудство с един роб и тъй като не можа да опровергае обвинението (защото я хванаха в леглото с него), самоуби се.

Калигула прекарваше по-голяма част от времето си в Капри, но понякога прескачаше до Рим, вместо Тиберий, да държи под око Макрон. Сега Макрон извършваше цялата работа на Сеян, и то много умело, ала бе достатъчно разумен да уведоми Сената, че не желае да му се гласуват никакви почести и че всеки сенатор, който предложи подобно нещо, бързо ще се намери под съд с искане за смъртно наказание, подведен за държавна измяна, кръвосмешение или фалшификация. Тиберий бе посочил Калигула за свой приемник по няколко причини. Първата бе, че популярността на Калигула като син на Германик караше римляните да се държат добре от страх, че всеки смут, извикан от тяхна страна, ще бъде наказан с неговата смърт. Следващият бе, че Калигула беше отличен подчинен и един от малцината, дотолкова покварени, че да кара Тиберий да се чувствава, в сравнение с него, добродетелен човек. Третата беше, че той всъщност не вярваше Калигула изобщо да стане император. Защото Трасил,

комуто той все още се доверяваше безпрекословно (тъй като не се бе случило нищо противно на неговите предсказания), му беше казал: „Калигула може да стане император толкова, колкото ще може да премине с кон през отсрещния залив от Бай до Путеоли.“ Трасил казал още:

„След десет години от днес нататък Тиберий Цезар все още ще император.“ В действителност това се оказа вярно, но оня беше друг Тиберий Цезар.

Тиберий знаеше доста неща, но Трасил не му бе казал всичко докрай. Знаеше например съдбата на внука си Гемел, който не му беше същински внук, защото беше син не на Кастор, а на Сеян.

Един ден казал на Калигула:

— Правя те мой пръв наследник. Правя Гемел мой втори наследник, в случай че ти умреш преди него, ала това е само формалност. Зная, че ти ще убиеш Гемел; но тебе пък ще те убият други.

Казал това, мислейки, че ще надживее и двамата. А сетне допълнил с цитат от някой от гръцките трагичи:

Умра ли аз, пожар земята да изпепели!

Но Тиберий още не беше мъртъв. Доносниците продължаваха да действуват и от година на година все повече хора биваха екзекутирани. Едва ли бе останал жив някой от сенаторите от времето на Август. Макрон изпитваше далеч по-голяма жажда за кръв и много по-малко угризения да я пролива, отколкото Сеян. Сеян поне беше син на конник; бащата на Макрон беше роден като роб. Сред новите жертви беше и Планцина, тъй като след смъртта на Ливия нямаше вече кой да я закриля. Отново я обвиниха в отравянето на Германик; защото беше богата. Тиберий не бе позволил да я съдят, докато Агрипина беше жива, защото, ако Агрипина чуеше за това, вестта щеше много да я зарадва. Не изпитвах съжаление, като разбрах, че трупът на Планцина бил хвърлен на Стълбите, макар да бе изпреварила екзекуцията със самоубийство.

Веднаж на една вечеря с Тиберий Нерва поискал извинение от Тиберий, обяснявайки, че не се чувствава гладен и не иска да яде. През

цялото това време Нерва се намирал в отлично здраве и добро настроение и очевидно бил доволен от спокойния си живот в Капри. Отначало Тиберий помислил, че предишната вечер Нерва е взел очистително и сега оставя стомаха си да почине, но когато оня продължи да гладува и на втория, та и на третия ден, Тиберий започнал да се страхува, че Нерва е решил да се самоубие с глад. Седнал до Нерва и го помолил да му каже защо не яде. Нерва обаче продължавал да иска извинение и да твърди, че не бил гладен. Тиберий си казал, че Нерва вероятно му се сърди, загдето не го е послушал и не е прекъснал навреме финансовата криза. Запитал го:

— Ще започнеш ли да се храниш с повече апетит, ако отменя лихвите върху всички заеми до цифра, която на теб ти се струва достатъчно ниска?

Нерва отвърнал:

— О не, не е това. Просто не съм гладен.

На другия ден Тиберий рекъл на Нерва:

— Писах на Сената. Някой ми беше казал, че двама-трима души направо си изкарвали прехраната с донесения срещу провинили се хора. И през ум не ми беше минавало, че възнаграждавайки верността към държавата, мога да подтикна някои да подмамват приятелите си към престъпления, а сетне да ги предават, но, изглежда, точно тъй е ставало, и то не веднаж и дваж. Нарещам на Сената незабавно да езекутира всеки, за когото се докаже, че е преживявал от подобни позорни постъпки. Сега вече може би ще хапнеш нещо, а?

Когато Нерва му поблагодарил и възхвалил решението му, но казал, че все още няма никакъв апетит, Тиберий изпаднал в дълбоко униние.

— Но ти ще умреш, ако не ядеш, Нерва, а какво ще правя тогава аз? Знаеш колко ценя приятелството ти и твоите политически съвети. Моля ти се, яж — умолявам те! Ако умреш, всички ще си помислят, че това е мое дело или поне, че се изтощаваш с глад от омраза към мен. О, не умирай. Нерва! Ти си единственият приятел, който имам.

Нерва се обадил:

— Безсмислено е да ме караш да се храня, Цезаре. Стомахът ми отказва всичко, което му предлага. А и кой ще посмее да каже злобните думи, които ти подхвърляш? Хората знаят какъв мъдър управник и добросърдечен човек си, а, уверен съм, нямат основания да

ме сметнат за неблагодарник, нали? Ако е речено да умра, ще си умра и това е. Смъртта е общата участ на всинца ни, а пък аз ще имам поне утехата, че не съм те надживял.

Това не убедило Тиберий, но скоро Нерва изнемощял дотолкова, че вече не можел да отговаря на въпросите му: умрял на деветия ден. (36 г. от н.е.)

Трасил умря. Смъртта му била оповестена от един гущер. Било мъничко гущерче, което притичало по каменната маса, на която Трасил закусвал с Тиберий на слънце, и преминало през показалеца му. Трасил запитал:

— Дошъл си да ме прибереш, така ли, братко? Очаквах те същия този час.

А после се извърнал към Тиберий и му заявил:

— Животът ми дойде до своя край, Цезаре, затова сбогом! Никога не съм ти казал ни една лъжа. Ти много си ме лъгал. Но бой се, когато *твоят* гущер те предупреди.

Притворил очи и няколко мига след това бил мъртъв. По онова време Тиберий си имал за любимец най-странното животно, виждано в Рим. Жирафите извикаха голямо вълнение, когато ги видяхме за първи път, тъй също и носорозите, но това, макар и не така голямо, било далеч по-фантастично. Донесли го от някакъв остров отвъд Индия, наречен Ява, и приличало на люспест гущер, голям девет стъпки, с грозна глава и дълъг, стрелкаш се език. Когато го зърнал за пръв път, Тиберий казал, че сега вече може да повярва историята за чудовищата, убити от Херкулес и Тезей. Нарекли го Безкрилият дракон и Тиберий го хранил собственооръчно, всеки ден, с хлебарки, умрели мишки и разни такива гадини. Издавало отвратителна воня, имало отблъскващи навици и отвратителен нрав. Драконът и Тиберий се разбирали отлично. Трасил, помислил си Тиберий, сигурно е искал да подсказе, че един ден драконът ще го ухапе. Затова го затворил в клетка с толкова гъста решетка, че да не може да подава навън грозната си глава.

Тогава Тиберий беше на седемдесет и осем, а постоянната употреба на мирта и други подобни средства за полова възбуда го бяха много изтозили; но той продължаваше да се облича добре и да се държи като мъж в разцвета на средната възраст. Капри му бе омръзнал, защото вече ги нямало Нерва и Трасил, и в началото следващия март

решил да се опълчи на съдбата и да посети Рим. Придвижил се дотам на малки преходи, последната му спирка била една вила на Апиевия път, наблизко до градската стена. Но щом пристигнал там, на другия ден драконът му дал предсказание-предупреждение. По пладне, когато отишъл да го храни, Тиберий го заварил в клетката мъртъв, покрит с орляк от едри мравки, които се щурали по трупа и се опитвали да откъснат парчета от по-меката плът. Взел това за знак, че ако продължи към града, ще загине като дракона и тълпата ще разкъса тялото му на парчета. Затуй побързал да се върне назад. Простудил се, докато пътувал, от източния вятър и усложнил състоянието си, като присъствувал на някакви игри, устроени от войниците на гарнизонния град, през който преминал. На арената пуснали див глиган и предложили на Тиберий да метне по него копие от ложата си. Хвърлил едно, но не улучил, ядосал се на себе си, че не е улучил, и поискал второ. Открай време се смяташе за ловък хвърляч на копие и не искал войниците да си кажат, че старостта го е повалила. И тъй, разгорещил се и се развълнувал, запращайки копие подир копие, опитвайки да улучи глигана от невъзможно разстояние, докато накрая се принудил да спре, изтощен. Глиганът останал непокътнат и Тиберий наредил да го пуснат като награда за ловкостта му при избягването на прицелите. (37 г. от н.е.)

Простудата се загнездила в черния му дроб, но той не прекъснал обратния си път към Капри. Стигнал Мизенум, на по-близкия край на Неаполския залив. Там беше седалището на Западната флота. Тиберий се ядосал, че морето е прекалено бурно, за да се преплава. Но там той имаше прекрасна вила на Мизенския нос — принадлежала навремето на прочутия епикуреец Лукул. Отседнал в нея със свитата си. Придружавал го Калигула, а също и Макрон. За да покаже, че не е сериозно болен, Тиберий дал голямо угощение на местните управници. Изминали няколко часа от началото на пиршеството, когато личният лекар на Тиберий поискал позволение да напусне трапезата, за да свършел някаква лекарска работа: знае се, че известни билки действуват по-силно, когато се, наберат в среднощна доба или когато луната е в еди-какво си положение, и Тиберий бил свикнал лекарят му да става по време на храненето, за да си върши подобна работа. Той взел ръката на Тиберий да я целуне, но я задържал по-дълго от необходимото. Тиберий си помислил, съвсем правилно, че лекарят

измерва пулса му, за да провери доколко е отслабнал, затуй за наказание го накара да седне отново и продължил увеселението през цялата нощ просто за да докаже, че не е болен. На другия ден Тиберий се намирал в състояние на пълна немощ и в Мизенум, а оттам и в Рим, се разчуло, че е на умиране.

Междувременно Тиберий бил казал на Макрон да му изнамери доказателства за държавна измяна срещу известни видни сенатори, които ненавиждал, и му наредил да осигури подвеждането им под съд, все едно с какви средства. Макрон ги обявил за съучастници в обвинението срещу някаква жена, на която имал зъб, съпругата на бивш Сеянов човек; била отблъснала любовните му предложения. Всички били обвинени в прелюбодейство с нея, както и за това, че споменавали името на Тиберий напразно. Като сплашил някои освободенци и подложил на мъчения роби, Макрон се сдобил с нужните доказателства — и освободенците, и робите по това време отдавна бяха забравили нужната вярност към своите господари. Започнало разглеждането на делото. Но приятелите на обвиняемите забелязали, че макар сам Макрон да ръководел разпита на свидетелите и мъченията на робите, обичайното императорско писмо, с което се одобрявали действията му, не било сложено на масата: затуй заключили, че може би Макрон е прибавил един-двама свои лични врагове към списъка, даден му от Тиберий. Главната жертва на тези очевидно безпочвени обвинения бил Арунций, най-възрастният и най-достоеен член на Сената. Август една година преди смъртта си беше казал, че той е единственият подходящ за следващ император, ако нещо се случи с Тиберий. Тиберий веднъж вече се бе опитал да го обвини в държавна измяна, но безуспешно. Старият Арунций беше единствената жива връзка с времената на Август. В предишния случай настроението срещу обвинителите му беше толкова бурно, макар да се смяташе, че действуват подстрекавани от Тиберий, че те самите бяха подведени за лъжесвидетелство и осъдени на смърт. А сега се знаело, че неотдавна Макрон се бил спречкал с Арунций по някакви парични въпроси, та делото се отложило, докато Тиберий потвърди пълномощията на Макрон. Тиберий не си направил труда да отговори на сенатското запитване, затова Арунций и останалите пролежали известно време в затвора. Най-сетне Тиберий изпратил необходимото потвърждение и денят за следващото разглеждане на дето бил

определен. Арунций бил решил да се самоубие преди гледаното дело, за да не конфискуват имуществото му и внуците му да не останат на улицата. Тъкмо се сбогувал с неколцина стари приятели, дошла вестта за тежката болест на Тиберий. Приятелите му го замолили да отложи самоубийството до последния възможен момент, защото, ако новините се потвърдели, имало голяма вероятност да надживее Тиберий и да получи прошка от неговия приемник. Арунций казал:

— Не, аз живях твърде дълго. Животът ми беше достатъчно тежък по времето, когато Тиберий делеше властта с Ливия. Беше ми непоносим, когато я споделяше със Сеян. Но Макрон излезе по-голям злодей и от Сеян, помнете ми думата — Калигула с неговото възпитание, получено в Капри, ще стане император, по-страшен дори и от Тиберий. Не бих могъл на стари години да стана роб на нов господар като него.

Взел джобно ножче и разрязал артерията на едната си китка. Всички останали потресени, защото Калигула беше любимец на народа и се очакваше да бъде втори, много по-добър Август. И през ум не им минаваше да го обвинят за престорената му вяроност към Тиберий: обратното — възхищаваха се от благоразумието, с което бе съумял да оцелее след братята си и да прикрие, както се смяташе, истинските си чувства.

Междувременно пулсът на Тиберий почти замрял и той изпадал в кома. Лекарят казал на Макрон, че му оставали още най-много два дни живот. И тъй в императорския двор настъпила голяма суматоха. Макрон и Калигула се намирали в пълно съгласие. Калигула уважавал популярността на Макрон сред преторианците, а Макрон уважавал популярността на Калигула сред населението на империята като цяло: всеки разчитал на подкрепата на другия. Освен това Макрон бил задължен на Калигула за издигането си на власт, а пък Калигула въртял любов с жената на Макрон, нещо, пред което Макрон благоразумно затварял очи.

Тиберий веднъж вече бил подхвърлил хапливо за почитта на Макрон към Калигула, казвайки му:

— Добре правиш, като се извъръщаш от залязващото към изгряващото слънце.

Макрон и Калигула започнали да изпращат съобщения до военачалниците на всички кохорти и легиони, известявайки им, че

императорът отпада бързо и че е посочил Калигула за свой приемник: дал му бил пръстена с печата. Наистина в момент на прояснение Тиберий бил повикал Калигула и измъкнал пръстена от пръста си. Но после се отказал и отново надянал пръстена, а сетне скръстил здраво ръце, сякаш за да попречи да му то отнемат. Когато изпаднал в безсъзнание и не давал никакви признаци на живот, Калигула тихичко измъкнал пръстена и сега се разхождал насам-нататък, навирал го в очите на всички и приемал поздравления и почит.

Но Тиберий все още не бил мъртъв. Той изпъшкар, размърдал се и повикал прислужника си. Бил отслабнал от дългото гладуване, но иначе бил на себе си. Това била позната негова хитрост да се преструва на мъртъв, а сетне пак да оживее. Викнал още веднаж. Никой не го чул. Всички прислужници били в кухнята, където пиели наздравица за Калигула. Но скоро след това някакъв предприемчив прислужник наминал нататък да види дали не може да отмъкне нещо от стаята на покойния, докато другите ги няма. Стаята била тъмна и Тиберий едва не го подлудил от страх, когато викнал:

— Къде, по дяволите, са прислужниците? Не ме ли чуват, че ги викам? Искам хляб и сирене, един омлет, два бифтека и кана вино, и то веднага! Сто хиляди фурии! Кой ми е откраднал пръстена?

Робът изхвърчал из стаята и едва не връхлетял върху Макрон, който минавал оттам.

— Императорът е жив, господарю — иска храна и пръстена си!

Вестта плъзнала из двореца и от това последвала нелепа сцена. Тълпата край Калигула се пръснала по всички посоки. Чули е викове:

— Слава на боговете, вестта е невярна. Да живее Тиберий!

Калигула изпаднал в окаяно положение, обхванат от срам и страх. Той измъкнал пръстена от пръста си и се заоглеждал къде да го скрие.

Само Макрон запазил самообладание.

— Това е глупава лъжа! — викнал той. — Робът трябва полудял. Разпъни го на кръст, Цезаре! Още преди час оставих стария император мъртъв.

Прошепнал нещо на Калигула, който кимнал с голямо облекчение. А после забързали към стаята на Тиберий. Тиберий се изправил, ругаел, пъшкар и немощно кретал към вратата. Макрон го

взел в прегръдката си, хвърлил го обратно в леглото и го задушил с една възглавница. Калигула наблюдавал сцената.

Тъй били освободени съзатворниците на Арунций, макар повечето от тях после да съжеляваха, че не са последвали примера на Арунций. Имало освен това около петдесет мъже и жени, обвинени в държавна измяна, в друга група освен онази. Те нямали какви връзки в Сената, защото били предимно собственици на продавници, отказали да платят „данъка за покровителство“, който това време офицерите на Макрон събираха вече от всички градски квартали. Били съдени, осъдени на смърт и присъдата трябвало да се изпълни на шестнадесети март. В този същия ден се получила вестта за смъртта на Тиберий и те, и техните приятели едва не полудели от радост при мисълта, че сега ще се спасят. Но Калигула бил в Мизенум, та не могли да апелират присъдата време, а управителят на тъмницата се страхувал, че ще загуби службата си, ако поеме отговорността да отложи изпълнението на екзекуциите. Тъй ги убили, а телата им хвърлили на Стълбите по обичая.

Това дало знака за избухване на народния гняв срещу Тиберий.

— Жили като умряла оса! — викнал някой. По ъглите на улиците се струпали тълпи, започнали да правят молебствия за възмездие, оглавявани от кварталните надзиратели, в които умолявали майката Земя и съдниците на мъртвите да не дарят на трупа и духа на това чудовище ни почивка, ни мир до деня на голямата отплата. Тялото на Тиберий донесли в Рим под охраната на силен ескорт от преторианци. Калигула съпровождал процесията като оплаквач и хората от селата се тълпели да го посрещат, но не от скръб по Тиберий, а в празнични дрехи, разплакани от благодарност, че Небесата са опазили един син на Германик да царува над тях. Стари селянки възклицавали:

— О, мили, сладки Калигула! Пиленце наше! Рожбичко наша! Зведице!

На няколко мили от Рим Калигула препуснал пред процесията да подготви тържественото влизане на тялото в града. Но щом отминал, огромна тълпа се събрала и преградила Апиевия път с диреци и камари от строителен камък. Когато се появили челните колони на ескорта, подели се викове, ридания и крясъци:

— Тиберий — в Тибъра!

— Хвърлете го по Стълбите!

— Навеки проклет да бъде Тиберий!

Предводителят на тълпата изревал:

— Войници, ние, римляните, не ще допуснем този нечестив труп в града ни. Ща ни навлече нещастие. Върнете го обратно в Атела и там го опърлете в амфитеатъра!

Нека обясня, че полуизгарянето бе обичайната участ на просяците и несретниците, а пък Атела беше град, известен с нещо като селски карнавал или фарс, който се представяше ежегодно на празника на жътвата още от най-древни времена. Тиберий имаше вила в Атела и почти всяка година присъствуваше на празника. Беше опорочил чистосърдечната селска весела разпуснатост на карнавала, превръщайки го в някаква префинена гадост. Накарал бе жителите на Атела да построят амфитеатър, в който да се играе преработеното представление, поставяно от самия него.

Макрон наредил на хората си да атакуват барикадата, неколцина граждани били убити и ранени, трима-четирима войници били повалени в несвяст с камъни от уличната настилка. Калигула предотвратил по-нататъшните размирици и тялото на Тиберий било изгорено, както се следва, на Марсово поле. Калигула държал надгробното слово. Било сдържано и иронично и всички го одобрили, защото в него се казвало много за Август и Германик и твърде малко — за самия Тиберий.

На някакво пиршество същата тази вечер Калигула разказал една история, която разплакала всички присъстващи и му донесла много привърженици. Казал, че веднъж на разсъмване в Мизенум, безсънен както обикновено от скръб по майка си и своите братя, той взел решение каквото и да стане, да отмъсти най-сетне на техния убиец. Грабнал камата, останала от баща му, и смело се втурнал в стаята на Тиберий. Императорът пъшкарал и се мятал в леглото, измъчван от кошмари. Калигула бавно вдигнал камата, за да удари, но священ глас прошепнал в ухото му:

— Правнуко, възпри ръката си! Нечестиво ще е да го убиеш.

Калигула отвърнал:

— О, бог Августе, но той уби майка ми и моите братя, твоите потомци. Нима не трябва да отмъстя за тях, дори след туй от мене да бягат всички и да ме смятат за изменник на отечеството?

Август отговорил:

— Благородни ми синко, ти, който ще станеш скоро император, не е нужно да вършиш онова, което смяташ да направиш. По моя заповед Фуриите мъстят за милите ти покойници в съня му.

И така, той положил камата на масата до леглото и излязъл. Калигула не обяснил какво се е случило на другата сутрин, когато Тиберий се събудил и намерил камата на масата: трябвало да се предположи, че Тиберий не е посмял да спомене за случката.

ГЛАВА 29

Калигула беше двайсет и пет годишен, когато стана император. Едва ли някога в световната история е имало друг принц, който да е бил по-възторжено приветствуван при идването му на власт, едва ли другиму се е падала по-лесната задача да изпълни скромните желания на своите поданици, които искаха само мир и сигурност. С претъпкана съкровищница, добре обучени армии, отлична административна система, за която бе нужна още малко грижа да заработи отново безупречно — защото въпреки небрежността на Тиберий, империята все още процъфтяваше след тласъка, даден от Ливия, — с всички тези предимства, прибавени към наследството от обич и доверие, с което той се ползуваше като син на Германик, и с неописуемото облекчение, усетено след смъртта на Тиберий, той имаше великолепните възможности да се запомни от историята като „Калигула Добрия“ или „Калигула Мъдрия“, или „Калигула Спасителя!“ Ала безсмислено е да се пише по този начин. Защото, ако наистина беше човекът, за какъвто го взимаха, той никога нямаше да надживее братята си, нито пък Тиберий щеше да го избере за свой приемник. Клавдий, спомни си как се присмиваше старият Атенодор за подобни *невероятни случайности*. Той казваше:

— Ако дървеният кон от Троя се беше разплодил, храната на конете днес щеше да струва много по-евтино!

Отначало Калигула се забавляваше да поддържа нелепата грешна представа, която всички освен мене, майка ми, Макрон и още един-двама имаха за него, и дори извърши няколко неща, за да я подхранва. Освен това искаше да закрепил положението си. Две пречки спъваха свободата му на действие. Едната беше Макрон, чиято власт го правеше опасен. Другият беше Гемел. Когато прочете завещанието на Тиберий (за по-голяма тайна то беше освидетелствувано само от неколцина освободени роби и неграмотни рибари), установи се, че старикът, просто за да създаде затруднения, не бе посочил Калигула за свой пръв приемник, а Гемел за втори — в случай на злополука; не —

той ги бе направил съвместни приемници, да се редуват в управлението. Но, тъй или инак, Гемел още не беше пълнолетен и не бе допускан дори в Сената, докато Калигула, преди да е достигнал законната възраст, беше вече въздигнат за магистрат от втори ранг, както и за понтифекс. Затова Сенатът с готовност възприе мнението на Калигула, че Тиберий не е бил със здрав разсъдък, когато е правил завещанието си, и без никакви спънки даде цялата власт на Калигула. Като изключим тази част с Гемел, комуто той отне и правото да дели с него средствата за лични разходи на императора, обяснявайки, че тези средства били неделима част от суверенитета, Калигула спази всички други клаузи на завещанието и изплати до стотинка завещаните суми.

Преторианците трябваше да получат по петдесет златици на човек; Калигула, за да си осигури верността им за оня час, когато щеше да премахне Макрон, удвои сумата. Изплати на римското население завещаните им четиристотин и петдесет хиляди златици и додаде по още три златици на глава; обясни, че смятал да им ги даде още навремето, когато станал пълнолетен, но старият император му бил забранил. Войската се даряваше със същите суми както в завещанието на Август, но този път ѝ ги изплатиха начаса. Нещо повече — той изплати всички суми, дължими по завещанието на Ливия, които ние, наследниците, бяхме отписали като загубени пари. За мен двете най-интересни клаузи от завещанието на Тиберий бяха: специалният посмъртен дар от исторически книги, които Полион ми беше оставил, но които не ми бяха предадени, както и други някои ценни томове, и сумата от дващест хиляди златици; и дарението за главната весталка, внучката на Випсания, от сто хиляди златици, които да използва, както намери за добре — за себе си или за колегията. Главната весталка, като внучка на убития Гал, претопи златото и го превърна в златна урна за праха му.

С тези дарения от Ливия и Тиберий аз забогатях. Калигула ме изненада, като ми плати допълнително онези петдесет хиляди златици, които бях събрал за Германик по време на бунтовете: научил за това от майка си. Не ми позволи да се откажа от тях и заяви, че ако съм продължавал да ги отказвам, щял да ми плати и събраната им лихва — това го дължал на паметта на баща си. Когато разказах на Калпурния за новото ми богатство, тя по-скоро се разтревожи, отколкото да се зарадва.

— Няма да ти донесе никакво щастие — рече тя. — По-добре да си бе останал средно заможен, както си беше, отколкото да те грози опасността цялото ти имущество да ти го измъкнат доносниците с обвинение за държавна измяна.

Калпурния, както знаете, беше приемницата на Акте. Беше твърде проницателна за възрастта си — седемнайсетгодишна.

Запитах:

— Какво имаш предвид, Калпурния? Какви доносници? Няма вече в Рим подобно нещо, нито пък има процеси за държавна измяна.

А тя отвърна:

— Не съм чула доносници да са били натоварени на същия кораб със спинтриите. — (Защото изписаните „сирачета“ на Тиберий бяха прокудени от Калигула. С привидно целомъдрие, което трябваше да се забележи от всички, той беше изпратил цялата тяхна група в Сардиния, много нездравословен остров, и беше им заръчал да работят почтено като работници по пътищата. Някои направо се тръшнаха и умрели, щом сложили в ръцете им търнокопа и лопатата, но останалите — дори и най-изтънчените — накарали с камшици да работят. Скоро обаче щастие им й усмихнало. Внезапно връхлетял пиратски кораб, пленил ги и ги отвел в Тир, където ги продал като роби на богати източни развратници.)

— Нима ще посмеят да хитруват както преди, Калпурния?

Тя остави ръкоделието си.

— Клавдий, не съм политик, нито учен, но с моя ум на проститутка мога да правя поне прости сметки. Колко пари остави старият император?

— Около дващсет и седем милиона златици. Това са много пари.

— А колко изплати новият за завещания и дарения?

— Около три милиона и половина. Да, най-малко толкова.

— А откакто е император, колко пантери, мечки, лъвове, тигри, диви бикове и какви ли не други неща е внесъл, за да ги избиват ловците в амфитеатрите и цирка?

— Около дващсет хиляди. А може и повече.

— А колко други животни са принесени в жертва в храмовете?

— Не знам. Вероятно между сто и двеста хиляди.

— Тези фламинго и пустинни антилопи, и зебри, и британски бобри сигурно ще са му стрували нещичко! И тъй, като сложим

купуването на всички тези животни и заплащането на ловците в амфитеатрите, а сетне и гладиаторите естествено — чувам, че сега един гладиатор получавал четири пъти повече, отколкото по времето на Август — и всички ония държавни угощения и украсени коли и театралните представления — разправят, че като повикал обратно актьорите, които старият император беше пратил в изгнание, платил им за всичките години, гдето стояли без работа — много пристойно, нали? — ами парите, хвърлени за състезателни коне! Е — като сметнеш едно на друго, не ще да му са останали повече от двайсет милиона, така ли е?

— Мисля, че тука си права, Калпурния.

— Да, да — седем милиона за три месеца! Че как тогава ще му се задържат пари дори ако богатите, като умират, му оставят всичко? Годишният императорски приход сега е много по-малък, отколкото по времето, когато старата ти баба е въртяла работата и е преглеждала сметките.

— А може би ще започне да пести, след като му мине възбудата от това, че има пари за харчене. Той намери добро обяснение за вноските: казва, че паричната стагнация в съкровищницата по името на Тиберий се е отразила катастрофално върху търговата. Исква отново да пусне в обращение няколко милиона.

— Е, ти го познаваш по-добре от мене. Може би ще знае кога да спре. Но ако продължава по същия начин, само след няколко години няма да му остане пукната пара и кой тогава ще плаща? Затова и ти заговорих за доносници и обвинения в държавна измяна.

Казах ѝ:

— Калпурния! Ще ти купя бисерна огърлица, докато все още имам пари. Ти си толкова умна, колкото си и хубава. Надявам се, че също тъй умееш и да мълчиш.

— Предпочитам пари — отвърна тя, — ако нямаш нищо против.

Още на другия ден ѝ дадох петстотин златици. Калпурния — проститутка и дъщеря на проститутка, беше далеч по-интелигентна, предана, добродушна и пряма, отколкото коя и да е от четири благороднички, за които се бях женил. Скоро започнах да ѝ доверявам личните си работи и нека веднага кажа — ни веднъж съжалих, че съм го сторил.

Веднага след погребението на Тиберий Калигула се бе качил на един кораб и въпреки бурното море бе отишъл на островите, където бяха погребани майка му и брат му Нерон; събрал обгорените им мощи, пренесъл ги обратно, изгорил ги както подобава и почитателно ги положил в гробницата на Август. Той създаде нов ежегоден празник с гладиаторски борби и конни надбягвания в памет на своята майка и ежегодни жертвоприношения на нейния дух и на духовете на братята си. Нарече месец септември „Германик“, тъй както предишният месец беше наречен на Август. С един-единствен декрет отрупа моята майка с толкова почести, колкото Ливия бе получила за целия свой живот, и я въздигна във върховна жрица на Август.

Следващата му стъпка бе да провъзгласи всеобща амнистия, връщайки всички прокудени мъже и жени и пущайки всички затворници. Събра дори и един огромен куп от криминални архиви относно съдебните процеси на майка му и братята му и публично ги изгори на Пазарния площад, като се закле, че не ги бил чел и че никой, който бил доносничил или бил допринесъл с нещо ужасната съдба на скъпите му покойници, не бивало да се страхува — всички документи за ония тежки дни били унищожени. В същност онова, което изгори, бяха копия: оригиналите той си запази. Последва примера на Август, като прегледа внимателно списъка на съсловията и отхвърли всички недостойни членове, както и примера на Тиберий в това, че отказа всички почетни титли освен титлите император и народен трибун и забрани да се вдигат негови статуи. Питам се докога ли ще трае това негово настроение, докога ще сдържа обещанието, което беше дал на Сената в деня, когато му гласуваха императорската власт, а именно — да я дели с тях и да бъде техен верен слуга.

Шест месеца след възкачването му на власт, през септември, мандатът на действащите консули изтече и той сам прие консулска длъжност за известно време. А кого, мислите, избра за колега? Не друг, а мене, представете си! И аз, който двайсет и три години по-рано бях умолявал Тиберий да ме удостои с истинска длъжност, а не с празни титли, сега бях готов охотно да се откажа от назначението си в полза на когото и да било другого. Не защото исках да продължа писателските си занимания (тъкмо бях завършил и допълнил „Историята на етруските“ и бях подхванал нова творба), а защото съвсем бях забравил правилата на процедурата и правните изрази и прецеденти,

които някога бях проучвал тъй внимателно, и защото се чувствавах много неловко в Сената. А понеже почти не живеех в Рим, не знаех нито как да подръпвам конците, та работите да стават по-бързо, нито кои бяха хората с истинска власт. Почти веднага се сблъсках с Калигула. Той ми възложи да поръчам статуи на Нерон и Друз, които да бъдат издигнати и осветени на Пазарния площад, а в гръцката работилница, където ги поръчах, обещаха непременно да ги приготвят за деня, определен за церемонията, в началото на декември. Три дни преди това отидох да видя как изглеждат статуите. Мошениците още не ги бяха започнали! Измислиха някакво оправдание, че уж цветният мрамор, който им трябвал, току-що бил пристигнал. Разгневих се (както често ми се случва в подобни моменти, но ядът ми не трае дълго) и им заявих, че ако не намерят работници и не ги накарат да работят денонощно, цялата им работилница — собственик, управител и майстори — ще бъде изхвърлена от този град. Трябва и да съм ги сплашил здравата, защото, макар Нерон да бе готов в следобед преди церемонията — и приликата да беше твърде близка, — един небрежен скулптор някак си бе отчупил ръката на Друз в китката. Има начини да се оправи подобно счупване, но свързването винаги си личи, а пък не можех да предам на Калигула счупена статуя в случай, тържествен като този. Единственото, което ми оставаше, беше веднага да отида и му съобщя, че Друз няма да е готов. Небеса, колко се разгневи този човек! Заплаши да ми отнеме консулството и не искаше да чуе никакви обяснения. За щастие той беше решил да се оттегли от своята консулска длъжност на другия ден и да ме помоли и да се откажа от своята в полза на хората, които всъщност бяха избрани за това; тъй че нищо не последва от заплахата му, дори ме избраха за консул заедно с него за още четири години.

От мен се очакваше да се пренеса в едно жилищно отделение в двореца и предвид строгите речи на Калигула срещу всякакви прояви на неморалност (в подражание на Август), не можех да взема Калпурния със себе си, макар да бях неженен. Колкото и да ми беше неприятно, тя трябваше да остане в Капуа, а пък аз твърде рядко щях да имам възможност да я посещавам там. Но проповедите му, изглежда, не се отнасяха до неговия личен морал. Жената на Макрон, Ения, с която Макрон се беше развел по негово искане и на която бе обещал да се оженят, беше започнала да му омръзва и той се

измъкваше нощем да търси любовни приключения с група гуляйджии, които наричаше „веселящите“. Тази група се състоеше обикновено от трима млади щабни офицери, от двамина прочути гладиатори, от актьора Апелес и Евтих, най-добрия водач на колесници в Рим, който печелеше почти всяко надбягване, в което участвуваше. Калигула сега се беше изявил като голям привърженик на зелените и беше разпратил хора по целия свят да му търсят най-бързите коне. Измисли си някакво религиозно оправдание за организирането на народни надбягвания с колесници, с по двайсет надпрепусквания почти през всеки слънчев ден. Спечели сума пари, като караше богатите да приемат облозите му срещу другите цветове и те учтиво скланяха. Но каквото получаваше от това, беше само капка, както се казва, в океана на разноските му. Тъй или инак, с тези негови весели „веселящи“ той се измъкваше нощем преоблечен и посещаваше най-долните свърталища в града, обикновено се спречкваше с нощните пазачи и се впускаше в буйни лудории, които началникът на стражата грижливо гледаше да прикрива.

Сестрите на Калигула — Друзила, Агрипинила и Лесбия — и трите бяха омъжени за благородници; ала Калигула настоя да се преместят в двореца и да заживеят там. На Агрипинила и Лесбия той разреши да доведат съпрузите си, но на Друзила нареди да се премести сама; нейният мъж се наричаше Касий Лонгин и него го изпрати да управлява Мала Азия. Калигула изискваше и към трите да се отнасяме с най-голямо уважение и ги удостои с всички привилегии на девиците-весталки. Прибави имената им към своето в народните молитви за неговото здраве и сигурност, та дори в публичните клетви, които висшите чиновници и жреците полагаха в негово име при встъпването си в длъжност „... нито ще ценя собствения си живот или живота на моите деца по-високо от Неговия живот и живота на Неговите сестри“. Отнасяше се с тях по начин, който удивляваше всички — сякаш му бяха съпруги, а не сестри.

Любимка му беше Друзила. Макар да се беше отгървала от съпруга си, сега тя изглеждаше твърде нещастна и колкото по-нещастна ставаше, толкова по-мило внимание ѝ оказваше Калигула. Омъжи я, в името на благоприличието, за един свой братовчед — Емилий Лепид, когото вече споменах като безделника-брат на онази Емилия, дъщерята на Юлила, за която едва не ме ожениха, когато бях

момче. Този Емилий Лепид, известен с прозвището Ганимед заради женствената си хубост и раболепието си пред Калигула, беше изтъкнат член на „веселящите“. Бе седем години по-възрастен от Калигула, но Калигула се държеше с него като с тринайсетгодишен и това му беше приятно. Друзила не можеше да го търпи. Агрипинила и Лесбия непрестанно сновяха до спалнята му, смееха се, шегуваха се и вършеха лудории. Техните съпрузи, изглежда, нямаха нищо против. Животът в двореца ми се струваше много разпуснат. С това не искам да кажа, че не съм бил настанен удобно или че слугите не са били добре обучени, или пък че не се спазваха приетите обноски и учтивост към посетителите. Но никога не бях съвсем сигурен какви нежни връзки съществуват между тоя и оня: по едно време Агрипинила и Лесбия май си бяха разменили съпрузите, после Апелес ми се струваше някак си интимно свързан с Лесбия, а пък водачът на колесници — с Агрипинила. Що се отнася до Калигула и Ганимед — но стига, достатъчно вече казах, за да обясня какво имам предвид под „разпуснатост“. Бях единственият сред тях, преминал средната възраст, и не проумявах начина, по който живееше новото поколение. Гемел — и той живееше в двореца: беше подплашен, нежен юноша, който гризеше ноктите си до дъно и обикновено се гушеше из ъглите и рисуваше скици на нимфи и сатири и разни такива за украса на вази. Не бих могъл да разкажа повече за Гемел, освен че един-два пъти поразговарях с него — от съжаление, защото и той като мене нямаше нищо общо с останалите; но той може би мислеше, че се опитвам да го предизвикам да каже нещо против Калигула, защото ми отвърщаше само с „да“ или „не“. В деня, когато той облече мъжка роба, Калигула го осинови, направи го свой наследник и го обяви за Първенец на младежите; ала това в никакъв случай не беше същото, като да споделя управлението императора с него.

Калигула заболя и в продължение на цял месец животът му висеше на косъм. Лекарите обявиха, че има мозъчна треска. Тревогата сред римското население беше такава, че денонощно тълпа от десет хиляди души стоеше край двореца в очакване на добра вест. Тихо приказваха и шепнеха помежду си; шумът, който достигаше до прозореца ми, наподобяваше далечен ручей, ромолящ сред ситни камъчета. Някои дори залепиха обяви по портите на домовете си, в които заявяваха, че ако Смъртта възпре ръката си (пощади императора,

те се заклеват да ѝ дадат своя живот в замяна. По всеобщо съгласие шумът от превозните средства и от музиките спираше на половин миля и повече от двореца. Подобно нещо не се бе случвало преди, дори и по болестта на Август — онова заболяване, от което се предполагаше, че го е излекувал Муса. А сведенията неотменно гласяха: „Никаква промяна“. (4 г. от н.е.)

Една вечер Друзила почука на вратата ми и рече:

— Чичо Клавдий, императорът иска да те види. Ела веднага. Не се бави нито миг.

— За какво ме вика?

— Не знам. Но, за бога, опитай се да го развеселиш. До себе си има меч. Ще те убие, ако не му кажеш онова, което иска да чуе. Тази сутрин опря върха му до гърлото ми. Каза, че не съм го обичала. Колко пъти трябваше да му се закълна, че наистина го обичам! „Убий ме, ако искаш, любими“, казах. О, чичо Клавдий, защо, защо съм дошла на този свят! Той е луд. Открай време е луд. Но сега е повече от луд. Зли сили са го обзели.

Отидох в стаята на Калигула, която беше обвита с плътни завеси и покрита с дебели килими. Край леглото гореше мъждиво светилниче. Въздухът беше спарен. Посрещна ме спривавият му глас:

— Пак закъсняваш, а? Казах ти да побързаш.

Не изглеждаше болен, а по-скоро нездрав. Двама мощни глухонеми със секири стояха на пост, по един от всеки край на леглото му.

Отвърнах, след като поздравих:

— О, ако знаеш как съм бързал! Да не бях куц, щях да съм тук, преди да съм тръгнал. Каква радост да те намеря жив и пак да чуя гласа ти, Цезаре! Смя ли да се надявам, че си по-добре?

— В същност аз не съм бил болен. Само си почивам. И преживявам метаморфоза. Това е най-забележителното религиозно събитие в историята. Нищо чудно, че градът е притихнал.

Почувствувах, че въпреки това очаква да му изразя съчувствие.

— Болезнена ли беше метаморфозата, господарю? Надявам се да не е била.

— Болеше тъй, сякаш сам раждах себе си. Много трудно се освободих. Слава на боговете, забравих вече всичко. Или почти всичко. Защото аз бях много развито дете и ясно си припомням възхитените

лица на акушерките, когато ме къпеха след появата ми на този свят, и вкуса на виното, което сложиха в устата ми, за да ме ободрят след всичките ми мъки.

— Удивителна памет, господарю. Но смея ли покорно да запитам в какво точно се изразява тази славна промяна, която си преживял?

— Нима не си личи от пръв поглед? — запитва той разгневено.

Думите на Друзила „обзет от зли сили“, както и разговорът с баба ми Ливия на смъртния ѝ одър ми помогнаха изведнъж. Проснах се по лице и му се поклоних като на бог.

След минута-две запитах от пода дали аз съм първият смъртен, който е удостоен да му изрази почитта си. Отвърна, че съм първият и аз го засипах с благодарности. Той замислено ме пободваше по тила с върха на мечата си. Помислих си, че това ми е краят.

Калигула каза:

— Вярно е, че все още съм в образа на смъртен, затуй не е толкова чудно, че не забеляза моята божественост от пръв поглед.

— Сам не разбирам как можах да съм дотолкова сляп. Лицето ти сияе в този здрач като същинска лампа.

— Така ли? — запитва той с интерес. — Стани и ми дай онова огледало.

Подадох му едно излъскано стоманено огледало и той се съгласи, че сияе много ярко. И в този прилив на добро настроение взе да ми разправя подробно за себе си.

— Открай време съм знаел, че ще се случи — каза. — Всякога съм се чувствувал божествен. Помисли само. На двегодишна възраст потуших един бунт в армията на баща ми и спасих Рим. Това беше изумително, подобно на историите, разправяли за бог Меркурий като дете или за Херкулес, който удушил змиите в люлката.

— Но Меркурий е откраднал само няколко вола — отвърнах — и подрънквал на лира. А това е нищо в сравнение с теб.

— Нещо повече — на осемгодишна възраст аз вече бях убил баща си, а самият Юпитер дори не го е сторил — той само прокудил стария си баща.

Приех това като налудничави приказки, но все пак запитах с делови тон:

— Защо го направи?

— Препречваше ми пътя. Опитваше се да ме възпитава — мен, младия бог, представяш ли си? Затова го уморих от страх. Промъквах мъртви трупове в дома ни в Антиохия и ги пъхах под плочите на пода; драсках магически заклинания по стените; и скрих и петел в стаята си, за да му даде знака за умиране. И му откраднах неговата Хеката. Гледай, ето я! Винаги си я държа под удавницата.

Той ми подаде ясписовия талисман. Сърцето ми се вледени, когато го познах. Изрекох ужасено:

— Значи *ти* си бил този, така ли? И пак ти си се вмъкнал в заключената стая през малкото прозорче и си надраскал знаците на стената?

Той кимна гордо и продължи да бърбори:

— Но аз убих не само родния си баща — убих и осиновителя си Тиберий. И докато Юпитер е спал само с една от сестрите си — Юнона, аз съм спал и с трите си сестри. Мартина ми каза, че точно така трябва да направя, ако искам да съм като Юпитер.

— Значи, познаваше се отблизо с Мартина, тъй ли?

— Разбира се. Когато родителите ми бяха в Египет, ходех при нея всяка нощ. Беше много мъдра жена. Друг път ще ти разправам. Друзила — и тя е божество. Ще го възвестя едновременно със съобщението за моята божественост. Ах, колко обичам Друзила! Почти колкото и тя мене.

— Смя ли да попитам какви са божествените ти намерения? Тази метаморфоза несъмнено дълбоко ще се отрази върху Рим.

— Разбира се. Първо ще накарам целия свят да благоговее пред мене. Не ще позволя да ме управляват повече разни изветрели старци. Ще им покажа... но ти нали помниш баба си Ливия? Е, това беше много смешно. Кой знае как, беше си внушила, че именно тя ще е вечният бог, за когото всички в Изтока през последните хиляда години предсказват, че ще се яви. Май Трасил я бе подвел да повярва, че именно тя щяла да бъде. Трасил никога не изричаше лъжи, но обичаше да подвежда хората. Ливия обаче не знаеше подробностите на предсказанието — че богът ще бъде мъж, а не жена, и няма да бъде роден в Рим, макар че ще властвува в Рим (аз съм роден в Анциум), и то роден по време на пълен мир (като мене), но комуто е съдено да стане причина за безброй много войни след своята смърт. Той ще умре млад и отначало ще бъде обичан от своя народ, а сетне — мразен, и

накрая ще умре окаяно, изоставен от всички. „Неговите слуги ще пият от кръвта му.“ После, след смъртта си, ще господствува над другите богове на този свят в земи, неизвестни на нас. Това може да съм само аз. Мартина ми каза, че напоследък в Изтока били забелязани много знамения, които несъмнено доказвали, че богът най-сетне се бил родил. Евреите били най-възбудени. Те, кой знае защо, смятали, че това засяга именно тях. Предполагам, защото веднъж посетих града им Йерусалим заедно с баща си и там за първи път проявих своята божественост.

Той замълча.

— Много бих се интересувал да чуя за това — обадох се аз.

— А, не беше кой знае какво. Ей тъй, просто на шега влязох в една къща, където техните жреци и лекари разговаряха за теология, и изведнъж им викнах: „Вие сте шайка невежи стари измамници. Нищичко не разбирате от това!“ Думите много ги развълнуваха и един белобрад старец каза: „Така ли? А кой си ти, дете? Нима ти си предреченото?“ — „Да“ — отвърнах аз смело. Той рече, разплакан от възторг: „Тогава научи ни!“ Отговорих: „В никакъв случай! То е под моето достойнство“, и изтичах навън. Трябваше да видиш лицата им! Не, Ливия беше умна и способна жена — същински женски Одисей, както ѝ го казах веднъж в лицето — и някой ден може би ще я обожествя, както ѝ бях обещал, но няма защо да бързам. От нея няма да излезе значително божество. Можем да я направим богиня-покровителка на служителите и сметководците, защото разбираше от сметки. Да, и ще прибавим и отровителите; подобно на Меркурий, който е покровител на крадците, както и на търговците и пътешествениците.

— Много справедливо — обадох се. — Но онова, което искам да разбера, е следното: с какво име да те боготворя? Неправилно ли ще е например, ако те наричам Юпитер? Не си ли ти по-велик от Юпитер?

Той отговори:

— О, по-велик от Юпитер, разбира се, обаче още анонимен. Но засега все пак ще се нарека Юпитер — латинският Юпитер, за да се отличавам от гръцкия. Ще трябва да се оправя с него в някой от близките дни. Твърде дълго си разиграва вече коня.

Попитах:

— А как е станало тъй, че баща ти не е бил бог? Не съм чувал за някой бог, който да не произхожда от божествен баща.

— Много просто. Богът Август е мой баща.

— Но той не те е осиновявал, нали? Осинови само по-големите братя, а теб остави да продължиш рода на баща си.

— Не казвам, че ми е баща по линията на осиновяването. Аз съм му син от кръвосмешението му с Юлия. Сигурно съм му син. Това е единственото възможно обяснение. Но в никакъв случай не съм син на Агрипина: нейният баща е бил нищожество. Това е невъзможно.

Не бях толкова глупав да му изтъквам, че в подобен случай Германик не му е баща и следователно сестрите му са просто негови племеннички. Започнах да му се умилквам, както ме бе посъветвала Друзила, и заявих:

— Това е най-славният час в живота ми. Позволи ми да се оттегля и веднага да ти направя жертвоприношение с малкото сили, които ми останаха. Божественият въздух, който издишваш, е твърде силен за смъртните ми ноздри. Усещам, че ще припадна.

Стаята бе непоносимо задушна. Откакто беше на легло, Калигула не беше позволил да се отворят прозорците.

Отговори ми:

— Върви си с мир. Смятах да те убия, но се отказвам. Кажете на „веселящите“ за това, че съм бог и че лицето ми сияе, но повече не казвайте. За всичко останало ти налагам свято мълчание.

Тръшнах се пак на пода и се измъкнах заднешком. В коридора ме спря Ганимед да пита за новини.

— Току-що се е превърнал в бог, и то много велик, както ми каза. Лицето му излъчва сияние.

— Лоша е тази вест за нас, смъртните — каза Ганимед. — Но аз я очаквах. Благодаря за предупреждението. Ще го предам на другите. Друзила знае ли? Не? Тогава ще ѝ кажа?

— Кажете ѝ, че и тя е богиня — додадох аз, — в случай че още не го е забелязала.

Върнах се в стаята си и взех да размишлявам: „Това се случи за добро. Скоро всички ще разберат, че е луд и ще го затворят. Други потомци на Август, на възраст да станат императори, няма освен Ганимед — но той не е нито достатъчно популярен, нито достатъчно силен характер. Ще се възстанови Републиката. Тъстът на Калигула е

тъкмо човекът за това. Той е най-влиятелният в Сената. Аз ще го подкрепя. Само да се отървем от Макрон и да намерим свестен командущ на преторианците на негово място, всичко останало е лесно. Най-голямата пречка са преторианците. Знаят много добре, че никога не ще получат дарения, по петдесет-сто златици на човек, ако трябва да им се гласуват от един републикански сенат. Да, Сеян го измисли, за да ги превърне в нещо като лична армия на чичо ми Тиберий, която придаде на монархията този ориенталски абсолютизъм. Ще трябва да разтурим лагера им и пак да разквартируваме хората из частни жилища, както навремето.“

Колкото и да ви се види невероятно обаче, божествеността на Калигула се възприе от всички най-единодушно. Отначало той се задоволяваше с това вестта да се разпространява от човек на човек, а пък официално да си остане все още смъртен. Щеше да навреди на свободните му и приятни отношения с „веселящите“ и да сложи край на забавленията му, ако всеки трябваше да се просва по корем на земята, щом той се появяваше. Но само десет дни след оздравяването си, което бе посрещнато с неописуемо ликуване, прие за себе си всички смъртни почетни титли, които Август бе приел през време на целия си живот, та дори и още една-две. Беше Цезар Добрият, Цезар — Бащата на армиите и Най-милостивият и могъщ Цезар, и Баща на Отечеството, титла, която Тиберий упорито бе отказвал цял живот.

Първата жертва на терора беше Гемел. Калигула повика един от военачалниците на преторианците и му нареди:

— Убий оня предател, сина ми — веднага.

Преторианецът отиде в стаята на Гемел и му отсече главата. Следващата жертва беше тъстът на Калигула. Беше от рода на Сипаните — Калигула се бе оженил за дъщеря му Юния, но тя бе умряла при раждане, една година преди той да стане император. Силян бе известен с това, че бе единственият сенатор, когото Тиберий не бе заподозрял в нелоялност: Тиберий всякога бе отказвал да изслушва каквато и да било молба по този въпрос от онези свои покварени съдии. Сега Калигула му изпрати съобщението:

„До разсъмване утре сутринта ти трябва да си мъртъв.“ И нещастникът съответно се сбогувал със семейството си и си прерязал гърлото с бръснач. Калигула обясни в едно писмо до Сената, че Гемел е срещнал смъртта на предател: по време на неговата собствена тежка

болест момчето не било отправило нито една молитва за оздравяването му и се опитвало да се подмилква на началниците от личната му охрана. Освен това приемал лекарства против отрова всеки път, когато идвал да се храни в двореца, та цялото му тяло миришело на тях. „Но няма съществува противодействащо средство срещу Цезаря?“ Тъстът му, писа Калигула, бил също предател: отказал да се качи на кораба в оня бурен ден, когато той заминал за Пандатария и Понция, за да прибере останките на майка си и брата си, а останал в Рим с надежда да вземе властта, ако бурята разбие кораба.

Сенатът прие тези обяснения. А истината беше, че Силан бе толкова лош моряк, щото едва не умираше от морска болест, щом стъпеше в лодка, дори в най-тихо време, и сам Калигула мило отклонил предложението му да го придружи при това пътуване.

Що се отнася до Гемел, той страдаше от упорита кашлица и миришеше на лекарството, което вземаше да облекчава гърлото му, за да не пречи на сътрапезниците си.

ГЛАВА 30

Когато майка ми научи за смъртта на Гемел, изпадна в дълбока скръб, дойде в двореца и поиска да се види с Калигула, който я приел много намръщено, защото усещал, че ще го мъмри. Тя каза:

— Внуко, мога ли да разговарям с теб насаме? Искам да поприказваме за смъртта на Гемел.

— Не, в никакъв случай насаме — отвърнал той. — Казвай каквото имаш да казваш пред Макрон. Трябва да имам свидетел, ако онова, което ще ми съобщиш, е наистина толкова важно.

— Тогава предпочитам да замълча. Това е семеен въпрос, не за ушите на един робски син. Бащата на тогава беше син на един от моите лозари. Продадох го на зет си за четиридесет и пет златици.

— Ще те помоля веднага да кажеш каквото ще казваш, без да обиждаш министрите ми. Нима не знаеш, че имам власт да накарам всеки в света да стори каквото аз пожелаая?

— Не е нещо, което ще чуеш с удоволствие.

— Кажи го.

— Както искаш. Дойдох да ти заявя, че убийството на моя беден Гемел е убийство безпричинно и аз желая да се откажа от всички почести, които съм получила от твоите проклети ръце.

Калигула се засмял и казал на Макрон:

— Мисля, че единственото, което ѝ остава на тази старица сега, е да се върне вкъщи, да вземе един овощарски нож от своите лозари и да си пререже гласните струни с него.

А Макрон отвърнал:

— И аз давах същия съвет на *моята* баба, но дъртата чума отказа да го последва.

Майка ми дойде при мене.

— Аз смятам да се самоубия, Клавдий — каза тя. — Ще намериш всичките ми работи в пълен ред. Оставям няколко малки задължения: плати ги точно. Бъди добър към хората от домакинството ми; всички до един бяха верни работници. Съжалявам, че не ще има

кой да се грижи за малката ти дъщеричка — мисля, че ще е най-добре да се ожениш отново, за да ѝ намериш майка. Тя е добро дете.

— Как, майко! Да се самоубиеш? Но защо? О, не прави това!

Тя се усмихна кисело.

— Моят живот си е мой собствен, нали така? А ти защо ме разубеждаваш да си го отнема? Нима ще ти липсвам?

— Ти си ми майка — отвърнах ѝ. — Човек има само една майка.

— Учудена съм, че говориш тъй синовно. Не съм ти била много любяща майка. А нима можеш да бъда? Открай време си бил за мене истинско разочарование — болно, слабовато, плашливо, замаяно същество. Но и боговете добре ме наказаха, че те пренебрегнах. Чудесния ми син Германик го убиха, убиха и бедните ми внуци Нерон и Друз, и Гемел, дъщеря ми Ливила беше наказана за своята порочност, ужасната ѝ порочност, от собствената ми ръка — това бе най-страхотната болка, която съм изживявала, никоя майка не би могла да преживее по-страхотна, — а четиримата ми правнуци тръгнаха по лошия път, както и този мръсен, безбожен Калигула... Но ти ще го надживееш. Уверена съм, че ти ще надживееш дори световния потоп.

Гласът ѝ, спокоен отначало, се беше извисил в привичния ѝ укоризнен тон.

Попитах я:

— Майко, нима нямаш една добра дума за мен поне в час като този? Кажй, кога съзнателно съм те обидил или кога не съм ти се подчинил?

Но тя сякаш не ме чуваше.

— Добре съм наказана — повтори тя. А после: — Искам да дойдеш в дома ми след пет часа. До това време ще съм привършила приготовленията си. Разчитам на тебе да ми отдадеш последната почест. Но не желая да чуеш последния ми дъх. Ако още не съм умряла, почакай в преддверието, докато те повика прислужницата ни Бризеида. Гледай да не объркаш прощалната реч — толкова ти прилича. Ще намериш написани подробни указания за погребението. Ти ще си главният оплаквач. Не искам надгробна реч. Не забравяй да отрежеш ръката ми, за да се погребее отделно — защото това ще е самоубийство. Не желая благоухания в надгробната могила; често го правят, но то е противозаконно, освен това, го смятам за същинско прахосничество. Отдавам на Палас свободата, тъй че не забравяй на

процесията той да носи шапка на свободен човек. И поне веднъж в живота си — опитай се да извършиш една церемония от начало до край безпогрешно.

Това беше всичко, като изключим студеното „сбогом“. Ни сълза, ни целувка, нито благословия. Като послушен син, изпълних последните й желания до най-малката подробност. Странно беше, че даде на моя роб Палас свободата. Същото стори и с Бризеида.

Няколко дни по-късно, наблюдавайки от прозореца на трапезарията си как гори погребалната й клада, Калигула казал на Макрон:

— Ти застана на моя страна срещу тази старица. Ще те възнаградя. Ще ти дам най-почетното назначение в цялата империя. Една длъжност, която — Август е постановил това като основен принцип за управлението на империята — не бива да се слага в ръцете на авантюрист. Ще те направя управител на Египет.

Макрон бил очарован: по онова време той бе изпълнен с опасения за отношението на Калигула към него и едно заминаване за Египет щеше да означава спасение. Както бе казал Калигула, длъжността беше голяма: спирайки снабдяването със зърнени храни, един управител на Египет можеше да докара Рим до гладна смърт, а пък гарнизонът можеше да се подсили с местни войници; да стане толкова мощен, че да защитава провинцията срещу всяка друга армия, която би могла да тръгне насреща.

Тъй Макрон бе освободен от длъжността префект на преторианците. За известно време Калигула не назначи никого на негово място, а остави всеки от деветимата началници на кохорти да се изреждат на командното място за по един месец. Обяви, че в края на този срок ще даде длъжността на най-верния и най-способния от тях. А всъщност оня, на когото тайно я бе обещал, беше командирът на кохортата, който бе създал дворцовата стража — не друг, а същият оня храбрец Касий Херея, чието име не бихте могли за забравите, ако сте чели тази история внимателно — човекът, който уби германеца в амфитеатъра, човекът, който успя да преведе обратно отряда си след избиването на Варовата армия и който след това спаси моста; същият, който си проби път сред бунтовниците в лагера при Бон и който пренесе на гръб Калигула в онова ранно утро, когато Агрипина и придружаващите я трябваше да се измъкнат пешком от лагера под

негова закрила. Касий бе вече побелял, макар да нямаше и шейсет години, прегърбил се беше и ръцете му трепереха от треската, която едва не го бе уморила в Германия, ала все още сръчно въртеше меч и се славеше като най-храбрия човек в Рим. Един ден някакъв старец преторианец бе полудял и бе хукнал, безумен, с насочено копие, из двора на двореца. Въобразяваше си, че избива галски бунтовници. Разбягаха се всички освен Касий, който, макар и невъоръжен остана на мястото си, докато лудият се нахвърли върху него и тогава хладнокръвно изрече:

— Отряд — мирно! Оръжието — при нозе! — и лудият за когото изпълнението на командите се бе превърнало във втора природа, спря и положи копие си на земята.

— Отряд — кръгом! — продължи Касий. — Бързо — напред!

И тъй го обезоръжи. Та Касий стана първият временен командир на преторианците и ги държа в ръцете си, докато завърши съдебният процес за живота на Макрон. Защото назначението на Макрон за управител на Египет беше хитрост от страна на Калигула, подобна на хитростта, която Тиберий бе скроил на Сеян. Макрон бе арестуван в момента, в който се качвал на кораба си в Остия, и бе доведен в Рим, окован във вериги. Обвиниха го, че е станал причина за смъртта на Арунций и на още неколцина невинни мъже и жени. Към това обвинение Калигула прибави и друго, а именно, че Макрон се проявил като сводник, подмамвайки го да се влюби в собствената му жена Ения — изкушение, на което в младежката си неопитност, признаваше Калигула, едва не се поддад. Макрон и Ения бяха принудени да се самоубият. Изненадах се колко лесно успя да се отърве от Макрон.

Един ден Калигула в качеството си на върховен понтифекс отиде да благослови брака между един член от семейството на Пизон и някаква жена, наречена Орестила. Харесал тази Орестила и след като церемонията привършила и повечето от висшите благородници на Рим се били събрали и се забавлявали от сърце, както става при такива случаи, той внезапно подвикнал на младоженеца:

— Хей ти там, уважаеми, престани да целуваш тази жена! Тя е моя съпруга.

Надигнал се и в последвалата смутена тишина наредил на стражите си да хванат Орестила и да я заведат в двореца. Никой не посмял да се противи. На другия ден се ожени за Орестила: съпругът ѝ

беше насилен да присъствува на церемонията и да се откаже от нея. Калигула изпрати писмо до Сената, за да го уведоми, че бил отпразнувал брака в стила на Ромул и Август — имайки предвид, предполагам, случая, в който Ромул е похитил сабинянките, и брака на Август с баба ми Ливия (в присъствието на моя дядо). Два месеца по-късно вече се бе развел с Орестила и я беше прокудил — нея и бившия ѝ съпруг, защото уж били прелюбодействували зад гърба му. Нея изпратиха в Испания, него — в Родос. Позволиха му да вземе само десет души роби; а когато той помоли за разрешение да си вземе двойно повече, Калигула отговори:

— Вземай си колкото искаш, но за всеки допълнителен роб ще ти пратя по още един войник да те варди.

Друзила умря. За себе си съм уверен, че Калигула я уби, но нямам доказателства. Разправяха ми, че вече всеки път, когато целувал някоя жена, казвал ѝ:

— Както ти е бяла и хубава шийката, стига само да кажа една думичка и — шат! — ще ти я отрежат.

Ако ли пък шията беше особено бяла и хубава, понякога той не издържаше на изкушението да издаде заповедта и да види хвалбата си изпълнена. В случая с Друзила си мисля, че той сам е нанесъл удара. Тъй или иначе, не позволиха никому да види трупа. Той обяви, че била починала от охтика, и ѝ уреди изключително богато погребение. Обожествиха я под името Пантея и ѝ издигнаха храмове, въздигнаха благородници и благороднички за нейни жреци, определи се ежегоден празник в нейна чест — по-пищен от всеки друг в календара. Един човек спечели десет хиляди златици, защото му се привидя как Август приема душата ѝ в небесните вселения. По време на народния траур, който Калигула обяви в нейна чест, се смяташе за углавно престъпление за всеки гражданин да се смее, да пее, да се бръсне, да ходи в баните или дори да вечеря със семейството си. Съдилищата бяха затворени, не се сключваха бракове, войниците не правеха военни упражнения. Калигула осъди на смърт едното, защото продавал гореща вода на улицата, и друг един, защото продавал бръсначи. Униинето, което последва в резултат на това, беше тъй цялостно и всеобщо, щото сам той не може да го понесе (а може би страдаше и от угризения на съвестта) и една нощ напусна града и отпътува към Сиракуза съвсем сам, с един-единствен почетен страж. Нямаше никаква работа там, но

пътуването го развлече. Стигна само до Месина, където вулканът Етна в това време изригвал. Гледката така го стреснала, че веднага се върна. Когато се появи в Рим, върна живота към обикновения му ритъм, поднови гладиаторските борби, надбягванията с колесници и борбата с диви животни. Изведнъж се сети, че хората, които бяха обрекли живота си в замяна на неговия по време на болестта му, още не са се самоубили; и ги принуди да го сторят не само от принципност, за да ги предпази от клетвопрестъпничество, а и да попречи на Смъртта се върне, поради уговорката, която бяха направили с нея.

Няколко дни подир това, по време на вечеря, пийнал, аз се опитвах да формулирам закона за унаследяването на женската красота и привеждах като пример за твърдението си това, че тя обикновено прескача едно поколение и се предава от бабата на внучката. За зла чест продължих с думите:

— Най-красивата жена в Рим от времето на моето юношество се появи отново, черта по черта и крайник по крайник, в лицето на своята внучка и съименница Лолия, съпругата на сегашния управител на Гърция. С единственото изключение на друга една благородничка, която няма да упомена, защото присъствува в тази стая, Лолия според мене е най-красивата жена днес.

Споменах това изключение само от чувство за такт. Лолия реше далеч по-красива от племенниците ми — Агрипинила и Лесбия, или който да било друг от компанията. Не бях влюбен в нея, подчертавам: просто един ден бях забелязал, че е съвършена, и си спомних, че същото бях забелязал у нейната баба, когато бях момче. Калигула се заинтересува и ме заразитва за Лолия. Не усетих, че съм приказвал прекалено много, затова добавих и още. Същата вечер Калигула писа на съпруга на Лолия и му нареди да се върне в Рим, за да му бъде засвидетелствувано изключително уважение. Това изключително уважение се оказа честта да се разведе с Лолия и да я ожени за императора.

Друга една случайна забележка, която бях направил пак по време на вечеря по същото време, оказа неочаквано въздействие върху Калигула. Някой спомена за епилепсията и аз казах, че според картагенски летописи Анибал е бил епилептик и че Александър и Юлий Цезар също са били подвластни на тази загадъчна болест, която сякаш е неизбежен спътник на големия военен гений. Тук Калигула

наостри уши и няколко дни по-късно изигра великолепно подражание на епилептичен припадък; рухна на пода на Сената и завика с всички сили, а устните му побеляха от пяна — сапунени мехури бяха, предполагам.

Римските граждани все още се чувствуваха щастливи. Калигула продължаваше да ги развеселява с театрални представления и гладиаторски борби, с лов на хищници и надбягвания с колесници, с пари, подхвърляни от ораторската платформа или от прозорците на двореца. А че се женел и разженвал, че убивал благородници, за това не ги беше грижа. Той не се чувствуваше доволен, докато всяко място в театъра или в цирка не бъдеше заето и всички проходи — задръстени; затуй при подобни зрелища отлагаше съдебните заседания и прекратяваше траурите, за да не позволи никому да измисли предлог да отсъствува. Направи още няколко нововъведения, позволи на хората да си носят възглавници за седане, в горещи дни да слагат сламени шапки и да идват боси — дори и сенаторите, от които се очакваше да дават пример за сдържаност.

Когато най-сетне успях да посетя Капуа за няколко дни — за пръв път от близо цяла година, почти първото, за което ме попита Калпурния, беше:

— Каж ми, Клавдий, колко остана в личната каса на императора от онези двайсет милиона?

— Май че по-малко от пет милиона. Но той построи увеселителни кораби от кедрово дърво, облече ги в злато и ги украси със скъпоценни камъни, подреди в тях бани и цветни градини, започна строежа на шейсет нови храма и смята да прореже канал в Коринтския провлак. Къпе се в нард и масло от теменуги. Преди два дни даде на Евтих, водача на колесница от зелените, подарък от двайсет хиляди златици, загдето спечели едно трудно надбягване.

— Зелените ли печелят винаги?

— Винаги. Или почти винаги. Веднъж алените победиха преди известно време и хората ги аплодираха бурно. Омръзнало им беше еднообразието със зелените. Императорът страшно се разгневи. На другия ден водачът на алените и неговата група от победители бяха мъртви до един. Отровени. Подобно нещо се случи и преди.

— По това време догодина нещата ще тръгнат зле и за тебе, бедни ми Клавдий. Впрочем би ли искал да надникнеш в сметките?

Както ти писах, годината не беше добра. Измря ценен добитък, робите крадат каквото завърнат, снопите със зърно изгоряха. Ти обедня с две хиляди и повече златици. Не е и по вина на управителя — той поне е честен. Стана тъй просто защото не си тук да надзираваш.

— Нищо не може да се направи — отвърнах. — Да си призная, напоследък се тревожа много повече за собствения си живот, отколкото за парите.

— Зле ли се държат с тебе?

— Да. Отнасят се с мене като със смешник. Не ми е приятно. Главният ми мъчител е императорът.

— Какво ти правят?

— О, грубиянски шеги. Кофи, пълни с вода, над вратите. Жаби в леглото ми. Или пък гнусни педерастии, намазани с митра: знаеш как се отвращавам от жаби и педерастии. Ако се случи да задрема следобеда, замерват ме с костилки от фурми, връзват обувки на ръцете ми или раздрънкват камбаната за пожар в ушите ми. И никога нямам нито миг свободен да си свърша някаква работа. А започна ли, разливат мастилницата отгоре. И нито една моя дума не се приема сериозно.

— Нима си единственият им смешник?

— Любимият. Официалният.

— Клавдий, ти си по-щастлив, отколкото можеш да си представиш. Пази тази си служба ревниво. Не позволявай друг да те замести.

— Какво искаш да кажеш, момиче?

— Искам да кажа, че хората не убиват смешниците си. Отнасят се към тях жестоко, плашат ги, ограбват ги, но не ги убиват.

Казах й:

— Калпурния, ти си много умна. Изслушай ме сега. Все още имам пари. Ще ти купя красива копринена дреха, златна тоалетна кутия, маймунка и сноп канелени пръчки.

Тя се усмихна.

— Предпочитам да ми го дадеш в пари. Колко смяташ да похарчиш?

— Около седемстотин.

— Добре. Един ден ще ми бъдат полезни. Благодаря ти, добри ми Клавдий.

Когато се върнах в Рим, научих, че са станали беди. Една нощ Калигула бил обезпокоен от далечния шум на тълпа, която се трупала пред амфитеатъра тъкмо преди разсъмване; хората се блъскали и се бутали да се наместят по-близо до вратите, та да заемат първите пейки. Калигула изпратил отряд преторианци си да въдворят реда. Преторианците били нервирани, че са ги измъкнали тъй рано от леглата за този наряд и взели да удрят наляво и надясно, убили неколцина, включително и няколко изтъкнати граждани. За да покаже възмущението си, гдето сънят му е бил смутен от първоначалните безредици и от последвалите ги крясъци на хората, когато се разпръсквали с викове пред палките, Калигула се явил в амфитеатъра чак късно следобед, когато всички се били изтощили да го чакат, а били и гладни. Когато зелените преминали с конете, започнали да ги освиркват и хулят. Калигула скочил разгневен от стола си.

— Ах, защо нямате една-единствена шия. Щях да я отсека!

На другия ден трябвало да има гладиаторски борби и гонене на диви животни. Калигула отменил всички приготовления и изпратил най-окаяните животни, които успял да намери на пазара — крастави лъвове и пантери, болни мечки и престарели, дръгливи диви бикове — от ония, гдето ги изпращат в отдалечените гарнизонни градове в провинцията, където публиката не е взискателна, а любителите-ловци не обичат пъргави животни. Ловците, които Калигула пратил вместо обявените участници, и те били като животните: дебели, схванати, грохнали ветерани. Някои от тях вероятно са били добри борци на времето си — в златния Августов век. Тълпата ги освиркала и обругала. Калигула това и чакал. Изпратил да арестуват ония, които вдигали най-много шум, и ги пуснал на арената да види дали ще се оправят по-добре. Краставите лъвове и пантери, болните мечки и дръгливите бикове набързо им видели сметката.

Започнаха да се отдръпват от него. Стара истина е, че тълпата обича празниците, но когато цялата година се превърне в един безкраен празник и никой няма време да си гледа работата и дори удоволствията станат принудителни, това вече е друго нещо. Надбягванията с колесници станаха отегчителни. На Калигула, който проявяваше личен интерес към отборите и водачите и дори сам понякога караше колесница, му беше добре. Умееше да си служи с юздите и камшика, а състезаващите се водачи внимаваха да не го

надбягат. И театралните представления започнаха да доскучават. Всички пиеси някак си си приличаха, различаваха ги само познавачите: във всеки случай поне за мен бяха такива. Калигула се смяташе за познавач, а освен това хранеше сантиментални чувства към Апелес, посредствения трагик, който бе написал повечето от пиесите, в които сам участвуваше. Една пиеса, която Калигула харесваше особено много — защото той бе дал идеите, които Апелес бе включил в своята роля, — се играеше непрекъснато, докато всички я намразиха до смърт. Но още повече го привличаше Мнестер, солистът на митологическите балети, модни по онова време. Имаше навика да целува Мнестер пред очите на цялата публика всеки път, когато оня се проявеше особено добре. Веднъж един конник се закашля по време на представление, не можа да спре и накрая се принуди да излезе. Шумът, който вдигна, докато се измъкваше край коленете на хората, извиненията му, кашлицата и промушването през задръстените пътеки към изхода смутиха Мнестер, който спря по средата на най-хубавия си танц, съпроводен от тиха свирня на флейта, и зачака всички да седнат отново. Калигула страшно се разгневи на конника, накара да го доведат при него и здравата го напердаши със собствените си ръце. Сетне го изпрати с бърза заръка като пощальон до Танжер, да отнесе запечатана вест на царя на Мавритания. (Царят, мой сродник — майка му беше леля ми Селена, дъщерята на Антоний от Клеопатра, — силно се озадачил от съобщението. То гласяло: „На тогова, когото ти пращам, не прави ни добро, ни лошо.“) Другите конници дълбоко се възмутиха от инцидента: в края на краищата Мнестер не беше нищо друго освен освободен роб, а си придаваше важност като велик пълководец. Калигула вземаше частни уроци по декламаторство и танци от Апелес и Мнестер и след време започна често да се появява на сцената в техните роли. След като изречаше монолога в някоя трагедия, той понякога се провикваше към Апелес, който седеше зад кулисите:

— Съвършено го изиграх, нали? Сам ти не би могъл да го изречеш по-добре!

И след грациозен трикратен скок в балета той спираше оркестъра, вдигаше ръка да въдвори пълна тишина и сетне отново повтаряше стъпките без акомпанимент.

Тъй както Тиберий си имаше любим дракон, Калигула си имаше любим жребец. Истинското име на този кон беше Порцел, което

означаваше „прасенце“, но Калигула не го сметна за достатъчно велико и го нарече „Инцитат“, което означава „бързият“. Инцитат никога не губеше състезание и Калигула бе дотолкова неразумно запленил от него, че първо го направи гражданин, а сетне сенатор, докато накрая го вписа в своя списък на кандидатите за консули с четири години по-рано. Дадоха на Инцитат къща и слуги. Имаше си мраморна спалня с голям сламеник за легло, сменяха му сламеника всеки ден, имаше и ясла от слонова кост, златна кофа за водопой, а по стените — картини от прочути художници. Всеки път, щом спечелеше някое надбягване, го хранеха на вечеря с нас, но той предпочиташе купата с ечемик пред месото и рибата, които Калигула неизменно му предлагаше. Трябваше да прием за негово здраве поне по двайсет пъти.

Парите се топяха все по-бързо и по-бързо и Калигула накрая взе да прави икономии. Един ден например рече:

— Какъв смисъл има да хвърляме в затвора хората за фалшификации, кражби и нарушение на реда? Там те скучаят, а пък и харча пари за храната и охраната им; но ако ги пусна на свобода, отново ще подхванат безобразията си. Днес ще посетя тъмницата и ще се занимавам с въпроса.

Така и стори. Отдели ония, които смяташе за най-големи престъпници, и нареди да ги екзекутират. Трупове им бяха нарязани и използвани за храна на дивите животни, очакващи да бъдат избити в амфитеатъра; от това се получи двойна икономия. Сега вече всеки месец той обикаляше тъмниците. Престъпленията понамаляха. Един ден ковчезникът му, Калист, му съобщи, че в съкровищницата са останали само един милион златици, а в частната му хазна — едва половин милион. Той осъзна, че само с икономии не ще се оправи: трябваше да се увеличи приходът в държавното съкровище. Тъй че отпърво взе да продава жреческите места, магистратурите и монополите и от това поспечели доста, но не достатъчно; тогава, както го бе предсказала Калпурния, започна да си служи с доносници, които обвиняваха богатите за истински или въображаеми престъпления, за да заграби имуществата им. Премахнал беше смъртното наказание за държавна измяна веднага щом стана император, но оставаха още много други престъпления, наказуеми със смърт.

Отпразнува първата партида от присъди с един необикновено богат лов на диви животни. Ала тълпата беше разгневена. Хората

крещяха, вайкаха се и отказваха да следят борбите. А после се поде вик от отсрещния край на амфитеатъра до ложата на председателя, в която беше Калигула:

— Изхвърли доносниците! Изхвърли доносниците!

Калигула се надигна да въздвори тишина, но те го принудиха да седне. Той прати преторианци с палки натам, където олелията беше най-силна, и те удариха неколцина по главите, но виковете се подеха отново и още по-силно от другия край. Калигула се стресна. Набързо напусна амфитеатъра, нареждайки ми да го заместя в председателството. Това ми беше много неприятно и много се успокоих, когато, щом станах да говоря, тълпата стихна и дори се поде викът: „Фелицитер“, което означава „На добър час!“. Гласът ми не е силен. Гласът на Калигула беше гръмък: чуваше се чак от единия до другия край на Марсово поле. Трябваше да си намеря някого, който да повтаря казаното след мене. Мнестер предложи услугите си и благодарение на него думите ми прозвучаха дори по-хубаво.

Съобщих, че за жалост императорът е бил повикан по важна държавна работа. Това разсмя всички; Мнестер направи няколко красиви жеста, с които илюстрира важността и неотложността на тази държавна работа. После казах, че председателските задължения са предадени на моята нещастна и недостойна личност. Безпомощният жест на Мнестер и завъртането на показалеца край слепоочието изразиха това отлично. А после заявих:

— Нека продължим игрите, приятели.

Но изведнъж викът се поде наново: „Изхвърлете доносниците!“

Обаче аз запитах, а Мнестер с готовност повтори въпроса:

— Добре, но какво ще стане, ако императорът се съгласи да ги изхвърли? Ще се намери ли кой да доносничи срещу тях?

Отговор на това не последва — разнесе се объркано шушукане. Задах им втори въпрос. Запитах ги кой е по-големият престъпник — доносникът или доносникът срещу доносника, или пък доносникът, който доносничи срещу доносника, който пък доносничи *срещу* доносника? Казах, че колкото се задълбочава провинението, толкова по-отвратително става то и толкова повече хора покварява. Най-правилното поведение е да не се прави нищо, което би дало възможност на доносниците да се проявяват. Ако всички, рекох аз, водят добродетелен живот, проклетото племе ще загине от липса на

храна, както мишките — в кухнята на скъперник. Няма да повярвате каква буря от смях предизвика тази шегата. Колкото по-простичка и глупава е шегата, толкова повече се нрави на тълпата. (Най-големите овации, които съм получавал, бяха за една моя смешка в цирка, когато председателствувах вместо Калигула. Хората гневно скандираха името на един гладиатор, наречен Гълъба, който бе обявен като участник, но не се бе появил, затова им казах:

— Търпение, приятели! Първо хванете вашия Гълъб, а сетне го скубете!

Докато някои наистина остроумни шеги са оставали неоценени от тях.)

— Нека продължим игрите, приятели! — повторих аз и този път виковете секнаха. А игрите се оказаха чудесни. Двама гладиатори се убиха един друг с едновременно мушкане на мечовете в коремите: това се случва много рядко. Наредих да ми донесат оръжията им и да изработят от тях малки ножчета: подобни малки ножчета са най-добрите талисмани срещу епилепсия. Калигула щеше да оцени подаръка — ако изобщо ми простеше, че съм укротил тълпата, която сам не бе успял да укроти. Защото толкова се беше уплашил, че бе напуснал Рим с най-голяма бързина, на път за Анциум; и се върна оттам чак след няколко дни. Но всичко свърши благополучно. Зарадва се на ножчетата, които му дадоха възможност да приказва надълго и широко за болестта си; а когато ме запита какво е станало с амфитеатъра, казах му, че съм предупредил тълпата как ще я накаже, ако не се разкаят за своята невярност и неблагодарност. Казах още, че тогава изведнъж са заменили бунтовните си викове с уплашено вайкане и молби за прошка.

— Да — рече той, — прекалено меко се държа с тях. Решил съм вече да не им се поддавам. „Неотстъпна суровост“ — такава е паролата отсега нататък.

И за да си напомня за своето решение, започна всяка сутрин упражнява пред огледалото в спалнята си: правеше лицето си да изглежда страшно и надаваше ужасяващи викове в частната си баня, която имаше хубаво ехо. Запитах го:

— Защо не обявиш публично своята божественост? Това повече от всичко друго ще ги накара да изпитат дълбоко страхопочитание.

А той отвърна:

— Имам да извърша още няколко дела в човешкия си образ.

Първото от тези дела беше да нареди на пристанищните надзиратели из цяла Италия и Сицилия да задържат всички кораби над определен тонаж, да прибират стоките им в митницата и да ги изпращат празни, под охрана на военни кораби, в Неаполския залив. Никой не можа да разбере какво означава тази заповед. Предположихме, че той възнамерява да предприеме нападение над Британия и корабите са му нужни за транспортиране. Но не беше нищо подобно. Той просто се канеше да осъществи предсказанието на Трасил, че да стане император, е възможно точно толкова, колкото и да премине на кон през залива Бай. Събра около четири хиляди съда, включително хиляда построени специално за случая, и ги закотви през залива, залепени един до друг откъм страната със седалищата за гребците, в двойна редица — от доковете на ПUTEОЛИ чак до вилата му в Баули. Носовете сочеха навън, кърмите бяха прикрепени една за друга. Кърмите се издаваха прекалено нагоре, затуй нареди да ги изравнят и да отрежат седалището за кормчията, както и фигурите, поставени на всеки нос; а това разтревожи моряците, защото фигурите представляваха божеството-покровител на кораба. Сетне обкова с дъски тази двойна редица; нахвърля пръст върху дъските и накара да намокрят и да трамбоват пръстта; получи се широк здрав път, дълъг около шест хиляди крачки от единия до другия край. Когато пристигнаха още кораби, завърнали се от пътешествията до Изтока, той ги привърза в пет острова, които съедини с пътя, по един на всеки хиляда крачки. Накара да построят низ от продавници по целия път и нареди на кварталните надзиратели в Рим да ги подредят и напълнят със стоки в срок от десет дни. Инсталира система за питейна вода и насади градини. Островите превърна в села.

За щастие, докато траеха тези приготовления, времето се задържа хубаво, а морето беше гладко като стъкло. Когато всичко беше готово, той надяна нагръдната плоча на Александър (Август бе недостоеен да използва пръстена на Александър, но Калигула си сложи собствената му нагръдна плоча), а над нея — пурпурна копринена мантия, натезала от златна бродерия, изпъстрена със скъпоценни камъни; взе след туй меча на Юлий Цезар и прочутата бойна секира на Ромул, и прочутия щит на Еней, които се пазеха в Капитолия (и двете бяха фалшификати според мене, но толкова древни фалшификати, че имаха

стойността на оригинали), и се увенча с венец от дъбови листа. След умиловително жертвоприношение на Нептун — принесе му тюлен, защото това е животно-амфибия — и друго приношение, паун — на Завистта, в случай, както се изрази, че някой бог му завиди, възседна Инцитат и пое в тръс по моста откъм страната на Баули. Цялата преторианска конница вървеше след него, а зад тях — огромна конница, доведена от Франция, следвана от двайсет хиляди пехотинци. Когато стигна до последния остров, близо до ПUTEОЛИ, накара тръбачите да изсвирят сигнала за атака и се втурна в града тъй стремително, като че ли преследваше сразен враг.

Остана в ПUTEОЛИ през цялата тази нощ и по-голяма част от следващия ден, сякаш си почиваше след битка. Вечерта се завърна на триумфална колесница със златни обръчи на колелата и златни плочи от страни. Запрегната беше с Инцитат и кобилата Пенелопа, за която Калигула го беше оженил ритуално. Калигула носеше същите пищни дрехи, само вместо венеца от дъбови листа сега бе увенчан с лавров. След него се проточваше върволица от коли, накамарени с въображаема бойна плячка — мебели и статуи, и орнаменти, заграбени от домовете на богати търговци от ПUTEОЛИ. Вместо пленници мъкнеше заложенниците, които дребните източни царе бяха задължавани да изпращат в Рим като залог за добро поведение, както и всички чуждестранни роби, на които бе успял да сложи ръка, облечени в националните им костюми и натоварени с вериги. Приятелите му го следваха в украсени колесници, облекли бродирани дрехи, и го славословеха. След тях идваше армията. Накрая процесия от около двеста хиляди души в празнични облекла. Безбройни огньовете бяха накладени по целия обръч от могили около залива и всеки войник и гражданин в процесията носеше факла. Мисля, че това беше най-внушителният театрален спектакъл, какъвто светът е виждал, а също тъй — и най-безцелният. Но как се забавляваха всички! Една борова гора при нос Мизенум, на югоизток, се подпали и ярко заблестя. Щом Калигула се върна в Баули, скочи от коня и поиска златния си тризъбец и другата пурпурна мантия, бродирана със сребърни риби и делфини. С това пристъпи в един от петте си кедрови кораба за развлечения, които го очакваха на брега до моста, и бе отведен до средния остров от петте, който беше и най-големият, последван от войските си, качени в бойни кораби.

Там слезе, изкачи се на обкичена с коприна платформа и произнесе реч на тълпата, която минаваше по моста. Пазачи подтиква хората да се движат, тъй че никой не чу повече от няколко изречения, с изключение на приятелите му на платформата — сред които бях и аз, — и войниците в най-близките бойни кораби, на които не позволиха да слязат. Между другите неща той нарече Нептун страхливец, загдето се е оставил да го оковат във вериги, без да се противи, и обеща в някой близък ден да даде на стария бог още по-добър урок. (Изглежда, забравил беше умиловителното жертвоприношение, което бе направил.) Що се отнася до цар Ксеркс, който навремето прехвърлил мост през Хелеспонт по време на злощастния си поход срещу Гърция, Калигула му се присмя от сърце. Заяви, че прочутият мост на Ксеркс не бил и наполовина толкова дълъг, колкото неговият, нито наполовина толкова здрав. След туй обяви, че възнамерява да даде на всеки войник по две златици, за да пие за негово здраве, а на всеки от тълпата — по пет сребърника.

Овациите продължиха цял половин час; това, изглежда, го задоволи. Усмири ги и започна веднага да раздава парите. Цялата процесия трябваше отново да се нареди и торба след торба с монети се носеха и изпразваха. След няколко часа парите се свършиха и Калигула обяви на разочарованите закъснели да си отмъстят на алчните първи. Това естествено сложи началото на сбивания.

Последва една от най-забележителните нощи на пианство и песни, груби шеги и насилия, на невиждани веселби. Алкохолът понякога озлобяваше Калигула. Начело на „веселящите“ и следван от германците-телохранители, той препусна из острова и покрай продавниците и взе да бутва хората в морето. Водата беше толкова тиха, че само мъртвопияните, недъгавите, старите и малките деца не успяха да се спасят навреме. Но повече от двеста-триста души се удавиха.

Към полунощ той организира морско нападение върху един от по-малките острови, като разруши мостовете от двете му страни, а след това започна да разбива кораб след кораб от острова, докато тълпата, която бе останала там, се скупчи в малкото пространство по средата. Последното нападение бе запазено за адмиралския кораб на Калигула. Той стоеше, размахващ тризъбеца си, на бака, връхлетя върху ужасените оцелели и ги потопа. Сред жертвите на тази морска битка беше и най-добрият експонат на триумфалната процесия на

Калигула — Елеазар, партският заложник, най-високият човек на света. Беше висок повече от единайсет стъпки. Ала не беше силен според ръста си: имаше глас на блееща камила, беше слаб в кръста и умствено недоразвит. По произход беше евреин. Калигула накара да препарират тялото, да го облекат в броня, и постави Елеазар пред вратата на спалнята си да плаши убийците.

ГЛАВА 31

Разноските по това двудневно развлечение изцедиха държавната хазна и личната хазна на императора до капка. За да обърка още повече нещата, Калигула, вместо да върне корабите на собствениците и на моряците, нареди да се възстанови разрушената част от моста, а сетне се върна в Рим и се зае с друга работа. Нептун, за да докаже, че не е страхливец, изпрати страшна буря върху моста откъм запад и потопа около хиляда съда. По-голяма част от другите изтръгнаха котвите си и бяха сметени на брега. Около две хиляди устояха на бурята или бяха изтеглени на сушата така се опазиха, но загубата на останалите доведе до голяма липса на съдове за пренасяне на зърнени храни от Египет и Африка и съответно — до липсата на храна в града. Калигула се закле да си отмъсти на Нептун. Новите му начини за набиране на пари бяха твърде безхитростни и развеселяваха всички други освен жертвите и техните приятели или близки. Така например онези младежи, които му задлъжняваха от глоби или конфискации дотолкова, че му ставаха роби, той пращаше в школите за гладиатори. Щом усвояха изкуството, изкарваше ги в амфитеатъра да се бият за живота си. Единствените му разноски в случая бяха парите за храна и квартира — тъй като му бяха роби, не им се плащаше възнаграждение. Ако бъдеха убити, с това се свършваше. Ако ли спечелеха победа, продаваше ги на търг на магистратите, чието задължение беше да устройват наддавания — за тази почетна служба се хвърляше жребие, — както и на всички останали, които бяха готови да наддават. Вдигаше неимоверно цените, като си измисляше, че уж хората били наддавали, докато всъщност те не бяха торили друго, освен да се почешат по главата или да си потъркат носа. Моят нервен тик с отмятане на главата ме въвлече в голяма беда: окачи ми на врата трима гладиатори, средно по две хиляди златици единият. Но все пак по-щастлив бях от един магистрат на име Апоний, който заспа по време на търга. Калигула му продаде гладиатори, които никой друг не бе пожелал, като вдигаше цената всеки път, щом главата на Апоний клюмваше на гърдите:

Когато Апоний се събуди, откри, че дължи деветдесет хиляди златици за тринадесет гладиатори, които изобщо не бе искал. Един от гладиаторите, които бях купил, беше отличен борец, но Калигула се обзаложи на голяма сума с мене срещу него. Когато настъпи денят на борбата, гладиаторът едва се крепеше на крака си. Загуби битката. Изглежда, Калигула бе слагал опиати в храната му. Мнозина богаташи посещаваха тези търгове и охотно наддаваха големи суми не защото им трябваша гладиатори, а защото развържеха ли кесиите си сега, по-сетне Калигула нямаше да заведе процес срещу им и да им отнеме и живота, и парите.

Забавно нещо се случи в деня, когато моят гладиатор падна. Калигула се бе обзаложил с мен на огромни суми срещу петима борци с тризъбци и мрежи, или рециарии, които трябваше да се бият със същото число ловци, въоръжени с меч и щит. Примирил се бях да загубя хилядата златици, които ме бе накарал да заложа срещу петте хиляди негови; защото още в началото на борбата разбрах, че рециариите са били подкупени да загубят. Седях до Калигула и подметнах:

— Е, както виждам, ти ще спечелиш, но смятам, че тия рециарии не се бият както трябва.

Един по един ловците заобиколиха рециариите, които се предадоха, докато накрая и петимата лежах по лице на пясъка, а над всеки стоеше по един ловец с вдигнат меч. Зрителите сведоха палци в знак, че трябва да бъдат убити. Калигула като председател имаше право да реши дали да се вслуша в съвета им, или не. Вслуша се.

— Убийте ги! — викна той. — Те не се постараха да победят!

Какво злощастие за рециариите, на които той тайно беше обещал да пощади живота, ако се оставят да загубят; защото аз не бях единственият, принуден да се обзаложи за тях — той трябваше да спечели цели осемдесет хиляди златици, ако загубе. Добре, но един толкова се разгневи, загдето го бяха измамили, че внезапно се вкопчи в своя ловец, свали го и успя да докопа един тризъбец, който се търкаляше наблизко, както и една мрежа, и хукна да бяга. Ако искате, вярвайте, но в края на краищата аз спечелих своите пет хиляди! Първо, този разгневен рециарий уби двамина от ловците, които бяха гърбом към него и приемаха овациите на публиката за сразяване на жертвите си, а сетне изтрепа и останалите трима, както се втурнаха срещу му, по

на няколко крачки един от друг. Калигула се разплака от яд и възкликна:

— О, чудовище такова! Гледай, изби петима надеждни гладиатори с този свой ужасен тризъбец!

Като казвам, че съм спечелил своите пет хиляди, искам да кажа всъщност, че бих могъл да ги спечеля, ако не бях достатъчно тактичен да се откажа от облога.

— Не е честна борба това — един да убие петима — казах.

До това време Калигула всякога се изказваше за Тиберий като за голям негодник и подтикваше всички останали да правят същото. Но един ден пристигна в Сената и произнесе дълга хвалебствена реч за него, заявявайки, че той бил дълбоко недооценен човек и че никой не бивало да казва нито дума срещу него.

— В качеството си на император аз, ако пожелаея, имам право да го критикувам, но вие нямате право. В същност обвинявам ви в държавна измяна. Преди няколко дни един сенатор заяви в своята реч, че братята ми Нерон и Друз били убити от Тиберий, след като били хвърлени в затвора с неверни обвинения. Какво удивително изказване!

А след това измъкна протоколите, които уж беше изгорил, и прочете дълги извадки от тях. Доказа, че Сенатът не се е усъмнил в доказателствата, събрани против братята му от Тиберий, а че единодушно е гласувал да му бъдат предадени за наказание. Някои дори доброволно бяха дали доказателства срещу им. Калигула каза:

— Ако сте знаели, че доказателствата, които Тиберий ви е представил (най-добросъвестно), са били фалшиви, тогава вие сте убийците — не той; и едва след неговата смърт се осмелихте да прехвърлите собствената си жестокост и подлост върху него. Или пък, ако навремето сте вярвали, че доказателствата са верни, в такъв случай той не е никакъв убиец и вие предателски скверните личността му. Ако ли пък сте смятали, че са неверни и че той сам ги е знаел за неверни, в такъв случай вие сте толкова виновни за убийствата, колкото и той, а на всичко отгоре сте и страхливци!

Той смръщи лице подобно на Тиберий и махна с ръка, като че съсичаше някого, също като Тиберий, което извика страховити спомени за процесите за държавна измяна, а сетне изрече с резкия глас на Тиберий:

— Добре го каза, синко! Тия псета са послушни само докато ги риташ. Гледай ги — за тях Сеян уж беше бог, а изведнъж се извъртяха и го разкъсаха на парчета. Същото ще сторят и с тебе, стига да им се удаде. Всички те мразят и се молят за твоята смърт. Чуй моя съвет — гледай само личните си интереси и слагай удоволствията пред всичко друго. Никой не обича да го командуват и единственият начин, по който запазиш мястото си, беше да накарам тая смет да се страхува от мене. Стори същото. Колкото по-зле се отнасяш с тях, толкова повече ще те почитат.

След това Калигула отново въведе смъртното наказание за държавна измяна, заповяда речта му веднага да бъде изсечена на бронзова плоча и да бъде поставена на стената на Сената, над седалищата на консулите, а сетне изтича навън. През този ден не работихме повече: изпаднахме в униние. Но на другия ден възхвалихме Калигула като управник, искрен и верен на синовния си дълг, и гласувахме ежегодни жертвоприношения за неговото милосърдие. Какво друго бихме могли да сторим? Зад гърба си той имаше цялата армия, в ръцете си държеше властта над нашия живот и смърт и докато се намереше някой достатъчно смел и силен да извърши покушение срещу живота му, единственото, което ни оставаше, беше да го коткаме и да се надяваме на най-доброто. Няколко вечери по-късно, на едно угощение, той внезапно избухна в бурен смях. Никой не знаеше на какво се смее. Двамата консули, ято седяха до него, запитаха дали ще благоволи да им разреши да се посмеят с него. На това Калигула избухна в още по-бурен кикот, от очите му потекоха сълзи.

— Не — задави се той, — тъкмо това е смешното. Това е шега, но никак не ще ви развесели. Смях ме е, като си помисля, че с едно мое кимване могат да ви прережат гърлата ей тук, начаса.

Сега вече срещу двадесетте най-известни богаташи в Рим се заведоха дела за държавна измяна. Не им дадоха възможност да се самоубият предварително и всички бяха осъдени на смърт. Един от тях, висш магистрат, се оказа много беден. Калигула заяви:

— Глупак такъв! Защо се преструваше, че има пари? Аз напълно му повярвах. Умря си за нищо.

Спомням си един-единствен човек, който си спаси живота при обвинение за държавна измяна. Беше Афер, човекът, който бе съдил

братовчедка ми Пулхра, адвокат, известен с красноречието си. Престъплението му се състоеше в това, че бе сложил надпис на една статуя на Калигула в преддверието на дома си в смисъл, че на двадесет и седем години императорът вече бил консул за втори път. Калигула реши, че това е държавна измяна — присмех за неговата младост и упрек срещу му, че е заел длъжността, преди да има законното право да стори това. Той съчини една дълга, добре подготвена реч срещу Афер и я произнесе в Сената с цялото си ораторско красноречие, а всеки жест и тон бяха грижливо репетирани. Калигула обичаше да се перчи, че бил най-добрият адвокат и оратор в света, и държеше много повече да блесне над Афер с красноречие, отколкото да осигури смъртната му присъда и да прибере парите му. Афер осъзна това и се престори на удивен и смаян от гениалността на Калигула като обвинител. Той взе да повтаря доводите срещу самия себе си, един по един, като се възхищаваше от тях с професионална безпристрастност и възклищаваше: „Да, това е съвсем неопровержимо“ или „Той изстиска до капка този аргумент“ и още — „Истинска дилема“, и „Ах, как владее думите си!“

Когато Калигула привърши и седна с тържествуваща усмивка, запитаха Афер дали има да каже нещо. Той отговори:

— Нищо, освен че се смятам за много злощастен. Разчитах да използвам ораторските си дарби, за да уталожа поне мъничко императорския гняв за непростимото ми безразсъдство по въпроса за оня проклет надпис. Ала Съдбата хвърли подправен зар срещу ми. Императорът разполага с абсолютна власт, доводите му срещу мен са неопровержими, освен това владее красноречие, което не бих могъл да се надявам да постигна дори и да ме оправдаят и да се уча, докато стана стогодишен!

Осъдиха го на смърт, но на другия ден го помилваха.

Понеже споменах за подправени зарове — когато в града пристигаха богати провинциали, всякога ги канеха на обед в двореца, а сетне им се предлагаше дружеска игра на зар. Те оставаха изненадани и удивени от щастието на императора: той печелеше при всяко хвърляне и ги обираше до пара. Да, Калигула всякога играеше нечестно. Ето например: свали от служба консулите и им наложи тежка глоба под предлог, че били отпразнували обичайния празник в чест на Августовата победа над Антоний при Акциум.

Заяви, че това било обида срещу праотеца му Антоний. (Междувременно назначи Афер на едно от свободните консулски места.) Казал ни беше на един обяд няколко дни преди това, че както и да постъпели консулите, все щял да ги накаже: защото, ако откажели да устроят празненството, щели да обидят праотеца му Август. Тогава именно Ганимед направи една съдбоносна грешка. Той възкликна:

— Ама ти *наистина* си бил хитър, драги! Хванал си ги и от двете страни. Но бедните глупци би трябвало да *устроят* празника, ако имат ум в главата; защото Агрипа всъщност е свършил цялата работа при Акциум, а и той ти е праотец, тъй че поне ще почетат двама от тримата ти сродници.

Калигула каза:

— Ганимеде, край на приятелството ни.

— О — продължи Ганимед, — не ми казвай това, драги! Нима изрекох нещо обидно?

— Напусни масата! — заповяда Калигула.

Веднага разбрах къде бе сбъркал Ганимед. Сбъркал бе двойно. Ганимед, като братовчед на Калигула по майчина линия, водеше произхода си от Август и Агрипа, но не и от Антоний. Всичките му предци бяха от партията на Август. Затова тактично би трябваше да избягва подобна тема за разговор. А пък Калигула мразеше всеки намек за роднинството си с Агрипа, човек от просто семейство. Но още се въздържаше да вдигне ръка срещу Ганимед. Разведе се с Лолия, заявявайки, че била ялова, и се ожени за една жена на име Цезония. Тя не беше нито млада, нито хубава и бе дъщеря на един низш офицер от стражата, омъжена за пекар нещо подобно, от когото имаше вече три деца. Но от тази жена се излъчваше нещо, което привличаше Калигула по начин, който никой не можеше да обясни, а най-малко — той самият. Той често казваше, че ще измъкне тайната от нея, та ако ще да трябва да я подложи на най-тежки мъчения, за да разбере защо я обича тъй всеотдайно. Разправяше се, че го била спечелила с някакъв любовен еликсир и че това именно го било довело до лудостта. Но любовният еликсир бе само догадка, а той си беше започнал да полудява много преди да я срещне. Тъй или инак, тя вече беше бременна от него, а той бе дотолкова развълнуван от мисълта, че ще стане баща, че се ожени за нея. Наскоро след сватбата си за Цезония

той възвести публично своята божественост. Посети храма на Юпитер на Капитолия. С него бил и Апелес. Попитал Апелес:

— Кой е по-велик бог — Юпитер или аз?

Апелес се поколебал, помислил, че оня се шегува, а и не искал да богохулствува срещу Юпитер в неговия собствен храм. Калигула подсвирнал на двамина от германците и ги накарал да разсъблекат Апелес и да го бичуват пред статуята на Юпитер.

— По-бавничко — наредил той на германците. — По-бавно, че повече да го боли.

Бичували го, докато припаднал, после го свестили със светена вода и продължили да го бият, докато умрял. След туй Калигула разпрати писма до Сената, възвестявайки своята божественост, и нареди незабавно издигане на голям храм в съседство с храма на Юпитер, „за да мога да съжителствувам с моя брат, Юпитер“. Там сложи своето изображение, три пъти по-голямо от естествения му ръст, направено от чисто злато, което всеки ден бе обличано в нови дрехи.

Но скоро след това се скара с Юпитер и го чуха да го заплашва гневно:

— Ако още не си разбрал кой е господарят тук, ще те изпратя в Гърция, да знаеш.

Както изглежда, Юпитер се извинил и Калигула казал:

— О, стой си на проклетия Капитолий. Аз се премествам на Палатинския хълм. Там е много по-хубаво. Ще си вдигна там храм, достоен за мене, мръсен дърт гъргорещ измамник!

Друго забавно нещо стана, когато Калигула посети храма на Диана, придружаван от един бивш управител на Сирия, на име Вителий. Вителий се беше проявил там отлично, изненадвайки с бърз преход през Ефрат царя на Партия, когато оня се готвел да нападне провинцията. Хванат на неудобен за сражение терен, партският цар бил принуден да подпише унизителен мирен договор и да изпрати синовете си заложници. Забравих да спомена, че Калигула бе взел в колесницата най-големия син като пленник, когато преминаваше през моста. Та Калигула завиждаше на Вителий и сигурно щеше да го осъди на смърт, ако Вителий не беше предупреден от мене (беше ми приятел) как да постъпи. Едно мое писмо го очакваше още при пристигането му в Бриндизи и щом стигна в Рим и бе допуснат до

Калигула, той се просна на земята и му отдаде почит като на истинско божество. Това стана преди вестта за божествеността на Калигула да бъде официално оповестена, затова Калигула го прие като личен почин. Вителий му стана близък приятел и даде израз на благодарността си към мен по най-различни начини. Както вече казах, Калигула бил в храма на Диана и разговарял с богинята — не със статуята, а с невидимото ѝ присъствие. Запитал Вителий дали и той я вижда, или забелязва само лунната светлина. Вителий се разтреперил силно, като че обзет от благоговение, и с очи, сведени към земята, отговорил:

— Само вие, боговете, господарю, сте облагодетелствувани да се виждате един друг.

Калигула останал доволен.

— Тя е много красива, Вителий, и често идва да спи с мене в двореца.

По това време аз отново се намерих в беда. Отначало си казах, това ще е заговор на Калигула да се отърве от мене. И все още не съм сигурен дали не е било така. Един мой познайник, човек, с когото често играех на зарове, подправил едно завещание и дори си направил труда да подправи и печата ми, уж, че съм му бил свидетел. За мое щастие не беше забелязал, че в единия край ахатовата гема на печата бе отчупена и всякога оставяше следа върху восъка. Когато внезапно ме арестуваха с обвинението за заговор за измама и ме дадоха под съд, аз подкупих един войник да отнесе тайно писмо до приятеля ми Вителий, с което го заклевах да спаси живота ми, както аз бях спасил неговия. Помолих го да намекне за отчупеното крайче на Калигула, който щеше да съди по делото, и да има подръка един истински мой печат, който да подаде на Калигула, за да направи сравнението. Но Калигула трябваше да де подтикнат сам да открие разликата и да си припише всички заслуги за това. Вителий уреди нещата много тактично. Калигула откри отчупеното, похвали се, че имал набито око, и ме пусна със строго предупреждение в бъдеще да си подбирам приятелите. На фалшификатора отрязаха и двете ръце и му ги окачиха около врата, за назидание. Ако ме бяха сметнали за виновен, на мен щяха да отрежат главата. Калигула ми го каза на вечеря същата вечер.

Аз му отвърнах:

— Милостиви боже, наистина не разбирам защо си тъй грижлив към моя живот.

Всеки племенник се ласкае от похвалите на чичо си. Той се отпусна малко и ме запита, намигайки на останалите сътрапезници.

— А каква оценка би дал ти на живота си тази вечер, смея ли да попитам?

— Вече съм го оценил — една пара.

— Че как достигна до такава скромна сума?

— Всеки живот има своя облагаема стойност. Откупът, платен от семейството на Юлий Цезар на пиратите, които го пленили и заплашвали да го убият — макар те отначало да поискали много повече от това, — не надхвърлял двайсет хиляди в злато. Тъй че животът на Юлий Цезар всъщност не е струвал повече от двайсет хиляди. Жена ми Елия веднаж бе нападната от разбойници, но успя да ги склони да ѝ пощадят живота срещу една аметистова брошка за петдесет златици. Тъй че Елия струваше само петдесет златици. А моят живот бе спасен от счупено късче ахат, което не според мене, повече от една четирийсета част от двайсет грана. А двайсет грана от ахат като този не струват може би повече от един сребърник. Така че отчупеното парченце, ако някой би могъл да го намери — нещо извънредно трудно, или пък да се намери купувач, което ще е още по-трудно, — би струвало една четирийсета от един сребърник или точно една пара. Тъй че и моят живот струва точно една пара...

— „Ако му се намери купувач“ — закикоти се той, възхитен от собственото си остроумие. Как се смяха всички, включително и аз! И дълго след това в двореца ме наричаха „Герунций“ Клавдий вместо Тиберий Клавдий. Герунций е латинската дума за една пара.

За богослуженията му трябваха жреци. Той беше свой собствен върховен жрец, а подчинени му бяхме аз, Цезония, Вителий, Ганимед, четиринадесет бивши консули и неговият благороден приятел и кон Инцитат. Всеки от тези подчинени трябваше да заплати по осемдесет хиляди златици за честта. Той помогна на Инцитат да си събере сумата, като наложи годишен налог в негово име върху всички коне в Италия: не платяха ли, пращаха ги в скотобойната за стари коне. Помогна на Цезония да си събере сумата, като наложи такса в нейно име на всички женени мъже за правото да спят с жените си. Ганимед, Вителий и другите бяха богати; и макар да се видяха принудени да

продават имоти на загуба, за да съберат осемдесет хиляди в звонк в най-кратък срок, все пак си останаха заможни. Но не и бедният Клавдий. Предишните хитрости на Калигула с продажбата на гладиаторите и скъпия наем, който ми искаше за привилегията да спя и да се храня в двореца, ме бяха оставили само с някакви си трийсет хиляди в брой, а нямах вече и никакви имоти освен малкото ми имение в Капуа и къщата, завещана ми от мама. В същата тази вечер на вечерята заплатих на Калигула трийсетте хиляди и му казах, че веднага ще обявя за продажба цялото си имущество, за да мога да му платя остатъка, когато намеря купувач.

— Нямам нищо друго за продаване — обясних му аз.

Калигула прие думите ми като чудесна шега.

— Нищо друго ли? Ами тези дрехи, които носиш?

По това време вече бях осъзнал, че е по-разумно да се преструвам на полуумен.

— Небеса! — възкликнах. — Как можах да ги забравя. Би ли бил тъй любезен да ги продадеш на търг вместо мен на компанията? Ти си най-добрият специалист по наддаването в света.

Взех да събличам всичките си дрехи, докато не ми остана друго освен една салфетка за маса, която той набързо уви около слабините ми. Продаде сандалите ми на някого за сто златици, робата ми — за хиляда и тъй нататък, а пък аз всеки път му изразявах безкрайното си задоволство. Тогава той реши да продаде и салфетката. Аз казах:

— Вродената ми скромност не ще ми попречи да пожертвувам и последната си дрипа, ако сумата, която тя ми донесе, ще ми помогне да изплатя остатъка от вноската. Но в този случай, уви нещо много по-властно от срама не ми позволява да я продам.

Калигула се намръщи:

— Какво е то? Какво е по-силно от срама?

— Обожанието ми към тебе, Цезаре! Това е твоя салфетка. Салфетка, която ти любезно ми предостави за прекрасната вечеря.

Тази малка игра намали дълга ми едва с три хиляди. Но убеди Калигула в моята бедност. Трябваше да се откажа от жилището си и от мястото си на трапезата и за известно време отидох да живея при Бризеида, бившата прислужница на майка ми, която се грижеше за къщата, докато ѝ се намереше купувач. Калпурния дойде да живее с мене там и ако щете, вярвайте, милото момиче все още пазеше парите,

които ѝ бях дал вместо огърлици, маймунки и копринени дрехи, и ми предложи да ми ги заеме. Нещо повече — добитъкът ми не бил измрял, както ми беше казала, нито снопите били изгорели. Това било просто хитрост, за да ги продаде тайно и да скрие парите за черни дни. Даде ми ги всичките — две хиляди златици, заедно с подробен отчет за продажбата, подписан от моя управител. Тъй че се оправихме добре. Но за да поддържам версията за пълната си бедност, излизах всяка вечер с една кана, подпрян на патерица вместо с носилка, и купувах вино от кръчмите.

Старата Бризеида често повтаряше:

— Господарю Клавдий, всички си мислят, че съм освободенка на майка ти. Но не е така. Аз станах твоя робиня, когато ти стана господар, и ти ми върна свободата, а не тя, нали така?

Отговарях ѝ:

— Разбира се, Бризеида. Един ден публично ще разоблича тази лъжа.

Беше мила старица и ми бе предана от сърце. Живеехме в три стаи, заедно, прислужваше ни един стар роб и, общо взето, бяхме щастливи.

Детето на Цезония, момиченце, се роди месец след като Калигула се ожени за нея. Калигула заяви, че било дете-чудо. Взе детето и го положи на коленете на статуята на Юпитер — туй стана преди разрива му с Юпитер, — за да направи сякаш и Юпитер свой почетен съучастник в бащинството, а сетне го сложи ръцете на статуята на Минерва и го остави да посуче малко от мраморната гръд на богинята. Нарече я Друзила, името, от което покойната му сестра се бе отказала, когато се превърна в богинята Пантея. Детето и то бе направено жрица. Калигула събра парите ѝ за началната вноска, като отправи жалостив призив към народа, оплаквайки се от своята бедност и от големите разноски, свързани с бащинството, и откри фонд, наречен „Друзила“. Постави касички на всяка улица с надписи „За храна на Друзила“, „За напитки на Друзила“ и „За зестра на Друзила“ и никой не смееше да мине покрай стражите, поставени там, без да пусне една-две медни монети.

Калигула обичаше много милата си Друзила, която се оказа също тъй преждевременно развито дете, като него самия. Драго му беше да я учи на своята „неотстъпна суровост“, като подхвана уроците още

преди детето да проходи и да проговори както трябва. Поощряваше я да измъчва котета и кучета и да дращи с острите си нокти очите на малките си другарчета.

— Няма никакво съмнение кой е баща ти, хубавице моя — кискаше се той, когато тя се проявяваше особено обещаващо. А веднъж, в мое присъствие, се надвеси над нея и хитро подхвърли:

— А пък за първото истинско убийство, което извършиш, скъпа, стига това да е бедният ти прачичо Клавдий, ще те направя богиня.

— Ще ме направиш ли богиня, ако убия мама? — изфъфли малкото чудовище, — Мразя я мама.

Златната статуя за храма му беше друг голям разход. Изплати я, като издаде прокламация, че щял да получава новогодишните си подаръци при главната порта на двореца. Когато настъпи денят, изпрати преториански части да подкарат градската тълпа нагоре по Палатинския хълм под заплахата на мечовете и накара хората да изтръскат всяка своя пара в големи бъчви, които беше наредил там за целта. Съобщиха им, че ако се опитат да се изплъзнат от преторианците или да скрият дори един грош, подлежат на незабавно смъртно наказание. До вечерта две хиляди големи бъчви се напълниха догоре.

Пак по същото време той заяви на Ганимед, на Агрипинила и на Лесбия:

— Трябва да се засрамите от себе си, мързеливи търтеи такива! Какво работите? Та вие сте същински паразити. Нима не знаете, че всеки мъж и всяка жена в Рим работят, за да ме издържат? Всеки жалък просяк-носач с радост ми дава една осма от надницата си, същото прави и всяка бедна проститутка.

Агрипинила се обади:

— Да, братко, но ти ни измъкна всъщност всичките пари под един или друг предлог. Не ти ли стига?

— Да ми стига ли? Не, не ми стига. Наследените пари не са като честно спечелените. Ще ви накарам вас, момчета и момичета, да се хванете на работа.

И тъй, той обяви в Сената, раздавайки листовки, че в еди-коя си нощ в двореца щял да се открие изключителен и великолепен публичен дом с развлечения по вкуса на всекиго, доставяни от личности с най-знатен произход. Вход — само хиляда златици.

Напитки — безплатни. Със съжаление трябва да кажа, че Агрипинила и Лесбия не се възпротивиха кой знае колко на унизителното предложение на Калигула, дори сметнаха, че много ще се забавляват. Ала настояха на правото да си избират клиентите и на това Калигула да не взема много висок процент от спечелените пари. За мое отвращение и аз бях въввлечен в тая работа, преоблечен като смешник-вратар. Калигула, надянал маска и с преправен глас, беше сводникът и си послужи с всички познати своднически хитрости, за да лиши гостите си и от удоволствието, и от парите им. Когато те се възмуцаваха, викаше мен да ги пропъждам. В ръцете съм силен, посилен от повечето хора, макар краката да не ми вършат работа: затова будех голям смях със схванатия си вървеж и с неочакваните здрави хватки, които прилагах върху гостите, когато успявах да ги докопам. Калигула процитира с театрален глас следните редове от Омир:

*Смях неугасващ избухна сред боговете блажени,
гледащи куция Вулкан да шета припряно в двореца.*

Това е пасажът в първата песен на „Илиада“, където сакатият бог куцука по Олимп и другите богове му се присмиват. Лежах на пода и налагах съпруга на Лесбия с юмруци — рядко ми се падаше да си върна за стари обиди — и като се надигнах, отговорих:

*От наковалнята тогава куцият ковач се вдигна.
Едър, с нозе обезобразени, накуцвайки, тръгна —*

и се довлякох до масата с напитките. Калигула остана възхитен и изрече нова строфа, която се намира тъкмо преди пасажа с „неугасващия смях“:

*Хайде сега го смекчи със сърдечни и ласкави думи,
и Олимпиецът мигом към нас благосклонен ще
стане.*

Ето така започна той да ме нарича Вулкан, титла, която на драго сърце приех, защото ме опазваше понякога от неговите капризи.

След това Калигула тихичко ни напусна, свали си маската и се появи в истинския си образ, влизайки откъм дворцовия двор през вратата, на която ме беше поставил. Престори се на дълбоко изненадан и възмутен от онова, което ставаше вътре, и отново процитира Омир — срама и гнева на Одисей от поведението на жените в двореца:

*Без да притваря очи. Одисей си премисляше легнал
как да затрие момците. Изтичаха тайно из трема
тези робини, които общуваха тайно с женихи.
Весели, шумно подхвърляха те помежду си закачки.
А на героя в гръдта възропта мигновено сърцето.
Дълго в ума и сърцето обмисляше той в двоумение
дали да скочи веднага и всяка със смърт да накаже,
или сега да изчака с женихите те да се срещнат
тази нощ още веднаж. А в гръдта му клокочеше
злоба.*

*Кучката както обхожда безсилните свои кутрета,
на непознатия лае, готова за тях и да хапе,
тъй заради волността им клокочеше злобата в него.
Но се удари в гърдите, сгълча си сърцето и рече:
„Трай, о сърце! И по-гнусни дела ти успя да изтраеш
в онзи ден, в който Полифем, несдържано буен,
нагълта
храбрите мои другари. Изтрая докрай в пещерата,
докато там хитрината от сигурна смърт те
избави.“*

— Вместо циклопа „Полифем“ разбирай „Тиберий“ — обясни той. Сетне плесна с ръце на преторианците, които дотичаха мигом.

— Веднага ми пратете Касий Херея!

Пристигна Касий, а Калигула му рече:

— Касий, стари герою, ти, който ми служеше за боен кон, когато бях малък, мой най-стари и най-верни семеен другарю, кажи ми, виждал ли си по-тъжна и по-унизителна гледка от тази? Сестрите ми

проституират телата си на сенаторите, а чичо ми Клавдий стои на вратата и продава входните билети! О, какво биха рекли бедната ми майка и татко, ако бяха доживели до този ден!

— Да ги арестувам ли всички, Цезаре? — усърдно запитва Касий.

*Не, на лъстта им отдай ти последната сладка
прегръдка
и нека равните им срама докрай доведат —*

примирено отвърна Калигула и изръмжа като разярена кучка. Наредено бе на Касий да отведе преторианците.

Това съвсем не беше последната подобна оргия в двореца, а посетне Калигула нареди на сенаторите да доведат жените и дъщерите си, да помагат на Агрипинила и Лесбия. Но проблемът за набиране на средства отново стана неотложен, затова Калигула реши да посети Франция и да види какво би могло да се направи там.

Първо събра огромна армия, като разпрати за подкрепления от всички редовни легиони, състави нови легиони и набра новобранци от всички възможни места. Потегли от Италия начело на сто и петдесет хиляди войници и ги увеличи във Франция на цели двеста и петдесет хиляди. Разноските по въоръжаването и екипировката на тази огромна войска се стовариха върху градовете, през които премина; от тях измъкна и необходимите хранителни припаси. Понякога препускал в галоп напред и карал войските да подтичват по четиридесет и осем часа без почивка, за да го настигнат, а друг път изминавал не повече от миля-две за цял ден, възхищавайки се на гледката от носилка, носена на раменете на осмяна едри мъжаги, като често поспирал да набере цветя.

Изпратил писма, с които наредил в Лион, където смяташе да съсредоточи войските си, да се съберат всички видни военнослужители във Франция и Рейнските провинции, с ранг от легат нагоре. Сред онези, които се отзовали, бил и Гетулик, един от най-способните военни на милия ми брат Германик, който командуваше четири легиона в Горната провинция от няколко години насам. Войниците много го обичаха, защото той следваше традицията на леки наказания и дисциплина, основаваща се по-скоро на любов, отколкото

на страх. Обичаха го и войските в Долната провинция, командувани от тъста му Апроний — защото Гетулик беше женен за сестрата на онази Апрония, която уж моят шурей Плавций беше хвърлил през прозореца. При падането на Сеян Тиберий насмалко не го осъди на смърт, защото бе обещал дъщеря си за съпруга на Сеяновия син, но той се отърва, като написа едно смело писмо на императора. Заяви му, че „дотогава, докато го оставят на командирския пост“, могат да разчитат на неговото верноподаничество и на това на войниците му. Тиберий мъдро го остави на мира. Но Калигула му завиждаше за популярността и още щом пристигнал, наредил да го арестуват.

Калигула не ме покани на този поход, затова не съм очевидец настаналото и не мога да го опиша с подробности. Единственото, което знам, е, че Ганимед и Гетулик били обвинени в заговорничене — Ганимед уж се стремял към монархията, Гетулик му съдействувал, — та и двамата били осъдени на смърт без никакъв съдебен процес. Лесбия и Агрипинила (съпругът на последната скоро бе починал от воднянка), и те били уж в заговора. Прокудил ги на някакъв остров край бреговете на Африка, близо до Картаген. Бил много жарък, много безводен остров, където ловът на сьонгери бил единственото препитание и Калигула им наредил да изучат гмуркането за сьонгери, защото не можел повече да ги изхранва. Но преди да бъдат изпратени на острова, трябвало да изпълнят една задача: да извървят пешком целия път до Рим — чак от Лион, под въоръжена охрана и да се редуват в носенето на ковчежето с праха на Ганимед. Това им било наказанието за постоянното им прелюбодейство с Ганимед, както обясни Калигула в едно надменно писмо до Сената. Надълго и широко се спираше върху невиданото си милосърдие, гдето ги оставял живи. Та те се били проявили по-зле и от най-обикновени проститутки: ни една честна проститутка не би си позволила да иска, а и да получава такива огромни суми за своите безпътства!

Нямах причина да жала за племенниците си. Бяха отвратителни като Калигула в постъпките си и се отнасяха към мен много злобно. Когато бебето на Агрипинила се роди, три години преди това, тя запита как да го кръсти. Калигула отвърна:

— Наречи го Клавдий, ще видиш какъв красавец ще порасне.

Агрипинила се разгневи дотолкова, че едва не удари Калигула; вместо туй бързо се извърна и се изплю отгоре ми, а после се разплака.

Бебето бе наречено Луций Домиций^[1]. Лесбия беше прекалено горделива, за да ми обръща каквото и да било внимание или да забелязва присъствието ми. Ако се случеше да се срещнем в някой тесен коридор, тя продължаваше да върви по средата, без да забави крачка, и ме караше да се долепвам до стената. Трудно ми беше да си припомням, че са деца на милия ми брат и че бях обещал на Агрипина да сторя всичко по силите си, за да ги пазя.

Възложен ми беше неприятният дълг да замина за Франция, начело на посланичество от четирима бивши консули, за да поздравим Калигула за потушаването на заговора. Това бе първото ми посещение на Франция от невръстните ми години насам и много съжалявах, че трябва да отида. Наложих се да заема пари от Калпурния за пътни разноски, защото имението ми и жилището ми още не се бяха продали, а и не разчитах Калигула да се зарадва, като ме види. Пътувах с кораб от Остия и слязох в Марсилия. Оказа се, че след като прокудил племенниците ми, Калигула продал на търг скъпоценностите, украшенията и дрехите, които били занесли със себе си. За тези неща получил толкова големи суми, че продал и робите им. Наддаването станало между богати провинциали, които искали да си спечелят слава, като кажат: „Да, еди-какво си принадлежеше на императорската сестра. Купих го лично от него!“ Това дало на Калигула друга идея. Старият дворец, където живееше Ливия, сега беше затворен. Задръстен беше от стари мебели, картини и спомени от Август. Калигула нареди всичко да му се изпрати от Рим и ме натовари аз да отговарям за сигурното му и бързо пристигане в Лион. Писа ми: „Изпрати го по суша, не по море. Скаран съм с Нептун.“ Писмото пристигна в деня преди заминаването ми, затова възложих тази работа на Палас. Трудността се състоеше в това, че всички излишни коне и коли бяха иззети за транспорта на Калигуловата армия. Но Калигула беше дал нареждането, тъй че трябваше някак си да бъдат намерени и коне, и каруци. Палас отиде при консулите и им показа заповедта на Калигула. Те се принудиха да съберат всички обществени пощенски коли и лекарски талиги, както и конете, които въртяха мелниците, а това създаде голямо разбъркване.

Случи се тъй, че една майска привечер, тъкмо преди залез-слънце, Калигула, застанал на моста в Лион и зает във въображаем разговор с местния речен бог, ме зърна да се приближавам отдалече по

пътя. Познал носилката ми по дъсчицата за зарове, която бях закрепил отгоре ѝ: залъгвам се на дългите пътешествия, като хвърлям зарове сам със себе си. Той ми подвикна гневно:

— Хей, уважаеми, а къде са колите? Защо не си довел колите?

Викнах в отговор:

— Небесата да благословят твое величество! Страх ме е, че колите ще дойдат чак след няколко дни. Вървят по суша, през Генуа. Колегите ми и аз пристигнахме по вода.

— Тогава по вода ще се и върнеш, драги — рече той. — Ела тука! (40 г. от н.е.)

Когато стигнах до моста, двама войници германци ме извлякоха от носилката и ме отнесоха на парапета над средната арка, където ме поставиха с гръб към реката. Калигула се затича напред и ме блъсна долу. Направих две обратни превъртания и паднах от височина, която тогава ми се видя поне хиляда стъпки, преди да докосна водата. Помня, че си казах: „Роден в Лион, загинал в Лион!“ Реката Рона е много студена, много дълбока, много бърза. Тежката ми роба се полели по ръцете и краката, но някак си успях да се задържа на повърхността и да се измъкна на брега зад едни лодки, на около половин миля надолу по течението, откъдето мостът не се виждаше. Плувам много по-добре, отколкото мога да вървя: мишниците ми са здрави и понеже съм дебеличък от застоялия живот, а и защото обичам да си похапвам, нося се като тапа. Между другото Калигула не можеше да плува дори на един размах.

Изненада се, като ме видя след няколко минути да подскачам по пътя, и здравата се разсмя на вонящата, изпокаляна дрипа, в която бях увит.

— Къде беше, драги ми Вулкане? — подвикна той. Отговорът ми прозвуча незабавно:

*... много е трудно на Зевс Олимпицеа да се противя,
грабна ме той за крака и захвърли през прага
небесен,
цял ден се носих в простора и заедно с бавния залез
паднах във Лемнос и само искрица живот ми
остана.*

Там бях веднага прибран и спасен от мъжете синтийски.

— Вместо „Лемнос“ да се разбира „Лион“ — казах аз.

Той седеше на парапета, а тримата ми спътници-посланици се бяха прострели по корем един до друг в нозете му. Краката му опираха на вратовете на двамината, а острието на меча му се крепеше на плешките на третия, съпруга на Лесбия, който хлипаше и молеше за прошка.

— Клавдий — изпъшка той, когато чу гласа ми, — помоли императора да ни помилва: та ние дойдохме да му донесем възторжените си поздравления.

Като че ли Омир бе написал пасажа, който процитирах нарочно за този случай. Казах на съпруга на Лесбия:

*Мълниевержецът Зевс Олимпийски, щом само
поиска,
би ни от тронове сринал, защото е много по-силен.
Хайде сега го смекчи със сърдечни и ласкави думи
и Олимпиецът мигом към нас благосклонен ще
стане.*

Калигула беше очарован. Той се обърна към тримата молители:

— На колко оценявате живота си? По на петдесет хиляди златици всеки, така ли?

— На колкото ти кажеш, Цезаре — отмаляло отвърнаха те.

— Тогава да изплатите на бедния Клавдий тази сума веднага щом се върнете в Рим. Той ви спаси живота с остроумния си език.

Тъй им позволиха да се надигнат, а Калигула ги накара начаса да подпишат едно обещание да ми заплатят сто и петдесет хиляди златици в срок от три месеца. Казах на Калигула:

— Най-добродетелни Цезаре, ти се нуждаеш повече от мен. Ще приемеш ли сто хиляди от мене, когато ми ги заплатят, от благодарност за собственото ми спасение? Ако склониш да приемеш този подарък, ще ми останат още петдесет хиляди, което ще ми позволи да си

изплатя встъпителната вноска. Много се тревожа за това си задължение.

А той отговори:

— Готов съм да сторя всичко, което ще ти донесе душевен мир!

— И ме нарече Златната си пара.

Така ме спаси Омир. Но само няколко дни след това Калигула ме предупреди да не съм цитирал повече Омир.

— Прекалено го надценяват този автор. Решил съм да наредя да приберат стиховете му и да ги изгорят. Защо да не въведе философските препоръки на Платон? Нали си чел „Републиката“? Великолепно произведение. Платон е смятал да премахне всички поети от своята идеална държава: той е казал, че те до един са лъжци, и наистина са такива.

Запитах:

— Твое божествено величество, смяташ ли да изгориш и други поети освен Омир?

— О, да, разбира се. Всички прехвалени поети. На първо време

— Вергилий. Много е скучен. Опитва се да подражава на Омир, а не може.

— А някои историци?

— Да, Ливий. Още по-скучен е. Опитва се да бъде като Вергилий, а не може.

[1] Впоследствие императорът Нерон. — Б.авт. ↑

ГЛАВА 32

Поиска да му донесат последните данни от имуществените оценки и след като ги прегледа, свика всички богаташи на Франция в Лион, тъй че когато пристигнат нещата от двореца, да си осигури добри цени за тях. Заяви, че бил един беден фалирал човек, с огромни задължения, но се надявал, че в името на империята неговите мили провинциални приятели и благодарни съюзници нямало да се възползват от финансовите му несгоди. Помоли ги да не предлагат цени, по-ниски от истинската стойност на семейните старини, които за голямо негово огорчение бил принуден да обяви за продажба.

Не съществуваше хитрост при организиране на наддаването, която той да не познава, а освен това сам беше открил някои, недостижими за дребните пазарни търговци, от които бе изучил този занаят. Така например продаваше един и същи предмет по няколко пъти на различни купувачи, като всеки път описваше по различен начин вида на предмета, качествата и историята му. А под „истинска стойност“ очакваше от наддаващите да разбират „сентименталната стойност“, която всякога се оказваше стотици пъти по-голяма от същинската стойност. Така например ще каже: „Това беше любимото кресло на моя праядо Марк Антоний“ или „Богът Август е пил от тази винена чаша на сватбеното си пиршество“, „Тази дреха бе носена от сестра ми, богинята Пантея, на един прием, уреден в чест на цар Ирод Агрипа по случай пущането му от затвора“ — и така нататък. Освен това продаваше и тъй наречените „слепи покупки“, малки предмети, увити в плат. А като успееше да подмами някого да си купи стар сандал или парче сирене за две хиляди златици, изпадаше във възторг от себе.

Наддаването всякога започваше от най-ниската цена; той кимаше към някой богат гал и казваше:

— Стори ми се, че предложи четиридесет хиляди златици за това алабастрово сандъче, нали? Благодаря ти. Но нека видим дали не можем да вземем повече. Кой ще предложи четиридесет и пет?

Разберете, че страхът подтикваше наддаването да върви много бързо. Той оскуба всички присъстващи до последната им пара и накрая отпразнува това оскубване с десетдневно пищно празненство.

А след това продължи пътя си към Рейнските провинции. Закле се, че щял да подхване война срещу германците, която да приключи с окончателното им изстребване. Верен на синовния си дълг, щял да довърши делото, подето от дядо му и от баща му. Изпрати няколко легиона отвъд реката да открият къде е най-близкият враг.

Върнаха се с около хиляда пленници. Калигула огледа пленниците и след като отдели триста напети младежи за свои телохранители, накара останалите да се подредят край една пропаст. По един плешив германец стоеше от всеки край на редицата. Калигула нареди на Касий:

— Убий ги, от плешива глава до плешива глава, в отмъщение за смъртта на Вар.

Вестта за това изстребление стигна до германците и те се оттеглиха в най-гъстите си гори. Тогава Калигула прекоси реката с цялата си армия и откри, че страната е изоставена. В първия ден на своя поход, просто ей тъй — за да направи нещата по-въълнуващи, той изпрати някои от германските си телохранители в една борова гора, а сетне по време на вечеря накара да му донесат вестта, че врагът бил наблизко. Тогава, начело на своите „веселяци“ и на една конна част от преторианци, се впусна в атака. Доведе хората като пленници, оковани с вериги, и обяви, че нанесъл поразяваща победа над многочислен враг. Възнагради другарите си по оръжие с военно отличие, наречено „Короната на веселяците“, златна диадема, украсена с изображения на Слънцето, Луната и звездите, изработени от скъпоценни камъни.

На третия ден пътят водеше през тесен проход. Армията трябваше да се придвижва в гъста колона вместо в боен ред. Касий рече на Калигула:

— В местност, много подобна на тази, Цезаре, Вар бе хванат в засада. Не ще забравя този ден, докато съм жив. Вървах начело на моята част и тъкмо стигнахме до завоя на пътя, също като тоя, към който сега приближаваме, когато внезапно ни заглуши силен боен вик, да речем, откъм ей ония борове отсреща, и три или четири хиляди асъгаи полетяха със свистене отгоре ни...

— Бързо, кобилата ми! — викна разтреперан Калигула. — Разчистете пътя.

Той скочи от носилката си, яхна Пенелопа (Инцитат беше в Рим, печелеше там състезания) и препусна към края на колоната. Четири часа по-късно отново се появи на моста, но той беше тъй задръстен с обозни коли, а Калигула толкова бързаше да премине реката, че слезе от коня и накара войниците да го прехвърлят от кола на кола в носилка, докато стигне на отвъдния бряг. Върна войската веднага, заявявайки, че врагът бил прекалено страхлив, за да се осмели да влезе в открит бой с него, та затова щял да потърси нови завоевания, но другаде. Когато всички войски се сбраха отново в Кьолн, той пое надолу по Рейн, а след това зави към Булон, най-близкото пристанище до Британия. Случи се тъй, че наследникът на Цимбелин, царят на Британия, се бе скарал с баща си и като чул за приближаването на Калигула, прекоси Ламанш с неколцина привърженици и поиска закрилата на Рим. Калигула, който междуременно бе уведомил Сената за пълното покоряване на Германия, сега им писа, за да съобщи, че цар Цимбелин бил изпратил сина си да признае римския суверенитет над целия британски архипелаг от островите Сцила чак до Оркни.

Придружавах Калигула на тази експедиция и преживях тежки часове в стремежа си да го поддържам в добро настроение. Оплакваше се от безсъние и каза, че неприятелят му Нептун го измъчвал, като непрестанно изпращал морския шум в ушите му, а нощем му се явявал и го заплашвал с тризъбеца си. Запитах:

— Нептун ли? Да бях на твоето място, не бих се оставил да ме измъчва този безочлив глупак. Защо не го накажеш, както наказва германците? Помня, веднаж ти вече го заплаши и ако продължава да те обижда, не би трябвало повече да проявяваш милосърдие към него.

Той ме изгледа смутено, през свити очи.

— За луд ли ме мислиш? — запита след кратко мълчание.

Засмях се нервно.

— Луд ли, Цезаре, питаш дали те смятам за луд? Та нали ти си идеалът за нормален човек в целия обитаем свят?

— Трудно нещо е, Клавдий — рече той доверително, — да си бог в човешки образ. Често ми се е струвало, че полудявам. Разправят, че мериковото лечение в Антикира било отлично. Какво мислиш за него?

Отговорих:

— Някой от най-големите гръцки философи, но не помня точно кой от тях, поемал чемерика, за да проясни и без туй яския си разум. Но ако питаш за моя съвет, аз ще ти кажа: „Недей! Твоят разум е чист като водата в скално езеро.“

— Да — рече той, — но бих желал да спя повече от три часа на нощ.

— Тези три часа се дължат само на човешкия ти образ — отговорих. — Безсмъртните богове изобщо никога не спят.

Това го успокои и на другия ден той строи цялата си армия в боен ред на морския бряг: стрелците с лъкове и прашки най-отпред, зад тях помощните германски войски с техните асъгаи, отдире главните римски войски, а в тила им — галите. Конницата беше във фланговете, а обсадните машини, каменохвъргачките и катапултите бяха наредени по пясъчните дюни. Никой не разбираше какво се готви. Той навлезе в морето, докато водата стигна до коленете на Пенелопа, и викна:

— Нептуне, стари неприятелю, отбранявай се! Извиквам те в бой на живот и смърт. Нали ти най-измамно разби флотата на баща ми? Хайде сега, опитай силата си върху мене, ако смееш.

А сетне изрече цитата от борбата на Аякс с Одисей от Омир:

*Нека те вдигна или ти ме вдигни,
нека си пробваме силите.*

Малка вълна се плисна край него. Той я разсече с меча си и се изсмя презрително. После с достойнство се оттегли и нареди да се подаде сигналът „всеобщо нападение“. Стрелците опънаха лъкове и прашки, копиеносците запратиха своите копия; редовната пехота нагази във водата чак до мишниците и заудря по вълничките, конницата нападна от двата фланга и дори поплува малко навътре, посичайки със сабите си, каменохвъргачките замяха каменни снаряди, а катапултите — копия и железновърхи греди. След това Калигула отплава в морето с боен кораб и го закотви извън обсега на стрелбата, изричайки небивали заплахи към Нептун и плюейки през борда на кораба. Нептун не се и опита да се защити или да му отвърне,

като изключим това, че някакъв войник бе ухапан от рак, а друго го ужили медуза.

Накрая Калигула нареди да се свири сигнал за отбой и заповяда на войниците да избършат кръвта от мечовете и да съберат плячката. Плячката — това бяха мидените черупки по пясъка. Всеки трябваше да събере по един пълен шлем, който се изсипваше в общия куп. Сетне отбраха по-хубавите миди и ги подредиха в сандъци, за да бъдат изпратени в Рим като доказателство за тази нечувана победа. Войниците се забавляваха от сърце, а когато Калигула ги награди с по четири златици на човек, овациите бяха неспирни. В спомен за победата той издигна много висок маяк, подобен на прочутия фар на Александрия, който се оказа истинска благословия за моряците в тези опасни води.

След това отново пое нагоре по Рейн. Като стигнахме Бон, Калигула ме дръпна настрана и мрачно ми прошепна:

— Легионите не са наказани и досега за обидата, която ми нанесоха, като се вдигнаха срещу баща ми по време на отсъствието ми от неговия лагер. Помниш ли, трябваше аз да се върна, че да възстановя реда вместо него.

— Спомням си много добре — казах. — Но то беше твърде отдавна, нали? След цели двайсет и шест години едва ли е останал вече някой от войниците, които навремето служеха тук. Ти и Касий Херея сте по всяка вероятност единствените двама ветерани, оцелели след оня ужасен ден.

— В такъв случай може би ще трябва да убия само по един на всеки десет — отговори той.

Войниците от Първия и Двадесетия легион получиха нареждане да се съберат на специален сбор, като им съобщиха да оставят оръжията си, понеже времето било горещо. Преторианската конница също получи нареждане да се яви, но им казаха да си вземат копията и сабите. Намерих един подофицер, който сякаш бе участвувал в битката при Филипи — толкова стар и покрит с белези беше. Запитах го:

— Познаваш ли ме?

— Не, господарю. Приличаш ми на бивш консул, господарю.

— Аз съм братът на Германик.

— Така ли, господарю? Не съм и знаел той да има брат, господарю.

— Не, защото не съм нито войник, нито пък знатна личност. Но имам да ви предам важно съобщение на вас, войниците. *Не доставяйте оръжията надалеч, когато отиде на следобедния сбор!*

— Защо, ако смея да запитам, господарю?

— Защото може и да ви потрябват. Може да ви нападнат германците. А може и някой друг.

Той ме погледна втренчено и тогава разбра, че не се шегувам.

— Много съм ти задължен, господарю; ще пусна дума — отвърна.

Пехотата беше строена пред трибунала. Калигула им заговори разгневено с навъсено лице, удряше с крак и размахваше ръце. Започна, припомняйки им за една определена нощ в началото на есента, преди много години, когато под беззвездното и омагьосано небе... При тези думи някои от войниците взеха да се промъкват назад по пътеката между две конни отделения. Отиваха да вземат мечовете си. Други смело измъкнаха своите изпод военните си плащове, където ги бяха скрили. Калигула, изглежда, забеляза какво става, защото внезапно смени тона по средата на едно изречение. Взе да прави благоприятни сравнения между онези лоши дни, за щастие забравени, и настоящия период на слава, богатство и победи.

— Момченцето, с което си играхте, възмъжа — рече той — и стана най-могъщият император в света. Няма враг, колкото и свиреп да е той, който ще се осмели да предизвика на бой непобедимите му оръжия.

Старият подофицер се втурна напред.

— Загубени сме, Цезаре! — извика. — Врагът е минал реката при Кьолн — тристахилядна войска. Тръгнаха да плякосват Лион — а сетне ще прекосят Алпите и ще плякосат и Рим!

Никой освен Калигула не повярва на тази глупост. Той прежълтя от страх, скочи от платформата, сграбчи юздите на един кон, метна се на седлото и като светкавица изчезна от лагера. Един от конярите препусна подире му, а Калигула му подвикнал:

— Слава на боговете, че Египет е все още мой. Там поне ще мога да се скрия. Германците не са добри моряци.

Ах, как се смяха всички! Но един от пълководците тръгна след него на бързия си кон и скоро го настигна. Успял да убеди Калигула, че вестта била преувеличена. Само малка военна част, казал му,

преминала реката и била отблъсната: римският бряг бил очистен от неприятеля. Калигула спря в най-близкия град и написа бързо писмо до Сената, уведомявайки ги, че успешно е завършил всичките си войни и че се връща незабавно начело на увенчаните си с лаврови венци войски. Обвиняваше свирепо страхливите домошари, че си живеели, доколкото разбрал, живота както винаги — ходели на театър, в баните, устройвали си пиршества, — а в това време той преминал през ужасните несгоди на войната. Ядъл, пиел и спял като най-обикновен войник.

Сенаторите се видели в чудо как да го умилостивят, още повече, че той им беше забранил да му гласуват почести по своя инициатива. За всеки случай обаче изпратиха едно посланичество, което да му поднесе поздравления за славните му победи и да го помоли да побърза да се върне в Рим, където отсъствието му се чувствувало много силно. А той се разгневи ужасно, че въпреки забраната му не са го удостоили с триумф и че в посланието си не се обръщат към него като към Юпитер, а само като към император Гай Цезар. Той сграбчи дръжката на меча си и изкрещя:

— Да бързам да се върна ли? Да, ще побързам, и то с това в ръка!

Подготвил се беше за троен триумф: над Германия, над Британия и над Нептун. Вместо британски пленници водеше сина на Цимбелин и неговите привърженици, към които бе прибавил моряците от няколко британски кораба, задържани в Булон. За германски пленници водеше триста истински пленници и всички високи мъже, които бе успял да открие във Франция, които бе накичил с жълти перуки и германски дрехи и които говореха на някакъв жаргон, който се предполагаше да е германски. Но, както вече казах. Сенатът не бе посмял да му гласува официален триумф, затуй той трябваше да се задоволи с неофициален. Влезе в града по същия начин, по който беше яздил през моста на Бай, и само благодарение намесата на Цезония, която беше благоразумна жена, се съдържа да не изколи целия Сенат. Възнагради гражданите за помощите, дадени му от тях в миналото, като хвърляше злато и сребро от покрива на двореца. Но към тези дарения беше прибавил нажежени до червено железни дискове, за да им напомни, че все още не е забравил лошото им държане в амфитеатъра. Войниците му получиха разрешение да правят колкото си щат бели и да пият колкото си искат за народна сметка. Те се възползуваха докрай от това позволение,

ограбиха цели улици с продавници и изгориха до дъно квартала на проститутките. Десет дни минаха, преди да се възстанови редът.

Това стана през септември. В негово отсъствие работници издигали новия храм на хълма Палатин, от другата страна на храма на Кастор и Полукс, откъм новия дворец. Сградата бе разширена чак до Пазарния площад или още Форума. Сега Калигула превърна храма на Кастор и Полукс в преддверие на новия храм, прорязвайки коридор между статуите на боговете. „Небесните близнаци са мои вратари“ — хвалеше се той. Сетне изпрати вест до управителя на Гърция всички прочути статуи на божества да бъдат извадени от тамошните храмове и да му се изпратят в Рим.

Предложи да им отреже главите и на тяхно място да сложи своя образ. Статуята, която желаше най-много, беше колосалната скулптура на Юпитер Олимпийски. Поръча да се построи специален кораб за пренасянето ѝ в Рим. Но корабът беше поразен от гръмотевица тъкмо преди да го пуснат във водата. Или тъй поне съобщиха — а според мене суеверните моряци са го изгорили нарочно. Но така или инак, тъкмо тогава Юпитер Капитолийски се разкая за раздора си с Калигула (както поне ни обясни Калигула) и го помоли да се върне и да живее близко до него. Калигула му отговори, че междувременно той си е построил нов храм: но понеже Юпитер Капитолийски му се бил извинил много смирено, цял да направи компромис — щял да построи мост над равнината и да съедини двата хълма. И го стори: мостът мина над покрива на храма на Август.

Сега вече Калигула публично се оповести за Юпитер. И беше не само Юпитер Латински, но и Юпитер Олимпийски, и не само това, но и всички други богове и богини, които беше лишил от глави и „оглавил“ наново. Понякога беше Аполон, друг път Меркурий, а понякога и Плутон, като при всеки различен случай носеше ответната дреха и изискваше съответните жертвоприношения. Виждаше го да се разнася като Венера, в дълга копринена прозрачна дреха, с изрисувано лице, с червена перука, с подпълнен бюст и обувки с висок ток. Взе участие и в празненството на Добрата богиня през декември. Това вече беше възмутително. Марс също му беше любим образ. Но през по-голяма част от времето беше Юпитер: носеше маслинен венец, брада от тънки златни жички и светлосиньо копринено наметало, а в ръка държеше назъбен къс от металната сплав електрон, който

представляваше гръмотевицата. Един ден се беше покачил на ораторската трибуна на Форум, облечен като Юпитер, и държеше реч.

— Възнамерявам скоро — каза той — да построя град, който само аз да обитавам, на върха на Алпите. Ние боговете предпочитаме планинските върхове пред нездравите речни долини. От Алпите ще обхващам с поглед цялата си империя — Франция, Италия, Швейцария, Тирол и Германия. Видя ли някъде долу да се готви заговор за държавна измяна, ще пратя предупредителен гръмотевичен тътен, ей тъй! (Той изгъркори шумно.) Ако ли тътенът не ги уплаши, ще поразя предателя с тази моя светкавица, ей тъй! — Той метна своята светкавица към тълпата. Тя се удари в една статуя и отскочи безобидно. Някакъв странник от тълпата, общар от Марсилия, дошъл на разходка в Рим, избухна в смях. Калигула нареди да го арестуват и да го доведат пред трибуната. Сетне се наведе и го запита смръщено:

— Ти мене за кого ме смяташ?

— За голям самохвалко — отвърна общарят. Калигула остана удивен.

— Самохвалко ли? — повтори той. — Кой, аз ли съм самохвалко?

— Да — потвърди галът. — Аз съм един беден галски общар и това е първото ми посещение в Рим. Може и да съм глупав. Но ако някой у дома стори това, което ти вършиш, ще кажем, че е голям самохвалко.

Калигула също се разсмя.

— Ах ти, полуумен глупако! — възкликна той. — Разбира се, че тъй ще кажете. Нали в това е разликата.

Цялата тълпа се закикоти като луда, но дали на Калигула или на общаря, не се разбра. Наскоро след това поръча да му направят машина за гръмотевици и мълнии. Той подпалваше фитила, машината издаваше грохот и искри и мятеше камъни, в каквато посока той пожелаеше. Но знам от сигурно място, че всеки път щом излезеше истинска гръмотевична буря, той се навирал под леглото. Има една хубава история във връзка с това. Един ден избухнала буря тъкмо когато той се развявал из двореца, облечен като Венера. Започнал да плаче: „Татко, татко, пощади хубавата си щерка!“

Парите, спечелени във Франция, скоро се стопиха и той измисли нови начини да увеличи приходите си. Любимият му начин беше да

преглежда от юридическа гледна точка завещанията на хора, които бяха починали наскоро и не му бяха оставили нищо: в такива случаи той представяше доказателства, че завещателите са получавали облаги от него, и заявяваше, че или са били неблагодарници, или пък не са били с всичкия си ум, когато са съставяли завещанията си, и че той предпочитал да приеме, че не са били с всичкия си ум. Отхвърляше завещанията и се обявяваше за главен наследник. Идваше в съда обикновено рано сутрин и написваше на една черна дъска сумата, която възнамеряваше да спечели през този ден, обикновено двеста хиляди златици. Щом я спечелеше, закриваше съдебните заседания. Една сутрин издаде нов декрет за работното време, разрешено в различните видове продавници. Накара да го напишат с много дребни букви на една обява, която закрепиха на един висок стълб на Форума, където никой не си направи труда да го прочете, не осъзнавайки неговото значение. В същия следобед служителите му записаха имената на няколкостотин търговци, които неволно бяха нарушили декрета. Когато ги изправиха пред съда, той позволи на всеки, който бе в състояние да стори това, да изтъкне като смекчаващо вината обстоятелство факта, че го е вписал в завещанието си като наследник наравно със своите деца. Малцина можеха да го сторят. Сега вече стана нещо обичайно богатите да съобщават на императорския ковчежник, че Калигула е упоменат в завещанието им като главен наследник. Но в много от случаите това се оказва неразумно. Защото Калигула взе да използва сандъчето с медикаменти, което бе наследил от баба ми Ливия. Един ден разпрати като подарък запазени в мед плодове на някои от скорошните завещатели. Всички измряха наведнъж. Извика също така братовчеда ми, царя на Мавритания, в Рим и го осъди на смърт, като му каза само:

— Нужно ми е богатството ти, Птолемей!

По време на отсъствието му във Франция в Рим бяха произнесени сравнително малко присъди и затворите бяха полупразни: това означаваше недостиг от жертви за храна на дивите животни. Той запълни недостига, като си послужи с някои от хората от зрителната зала, но предварително им беше отрязал езиците, та да не могат да викат приятелите си на помощ. Ставаше все по-своенравен. Веднаж един от жреците се готвеше да му принесе в жертва млад бик, в образа му на Аполон. Обичайната жертвена процедура е един от

послушниците да зашемети животното с каменна брадва, а след това жрецът да пререже гърлото му. Калигула се появи облечен като послушник и зададе обичайния въпрос:

— Позволяваш ли?

Когато жрецът отговори:

— Стори го! — той размаха секирата и разби главата на жреца.

Аз все още живеях в бедност с Бризеида и Калпурния, защото, макар да нямах повече дългове, то нямах и пари освен оня малък приход, който ми носеше селското имение. Бях достатъчно грижлив да уведомявам Калигула, че съм много беден, и той любезно ми позволи да остана в сенаторското съсловие, макар да нямах необходимия имуществен ценз за това. Но с всеки ден усещах положението си все по-несигурно. Веднъж посред нощ, в началото на октомври, ме разбудиха силни удари по входната врата. Подадох глава през прозореца.

— Кой е?

— Викат те в двореца незабавно.

— Ти ли си, Касий Херея? — запитах аз. — Ще ме убие ли, как мислиш?

— Наредено ми е да те заведа при него незабавно.

Калпурния се разплака, разплака се, и Бризеида и двете ме разцелуваха много нежно. Докато ми помагаха да се облека, набързо им обясних как да разпределят оскъдното ми имущество, какво да сторят с малката Антония, как да ме погребат и тъй нататък. Беше трогателна сцена за всички ни, но не посмях да я проточвам. Скоро куцуках край Касий, на път за двореца. Той ми отвърна сърдито:

— Освен тебе вика още двама бивши консули.

Съобщи ми имената им, а това още повече ме уплаши. Бяха богати хора, от ония, които Калигула би обвинил като нищо в заговор срещу него. Но защо и мен? Пристигнах пръв. Другите дотичаха току след мене, задъхани от бързане и от страх. Заведоха ни в съдебната зала и ни накараха да седнем на столове, върху нещо като ешафод, извърнати към трибуната на съдиите. Стража от германски войници, които си мърмореха нещо на техния език, застана зад нас. Стаята тънеше в пълен мрак — мъждукаха само две малки маслени лампи, поставени на столовете на съдиите. Забелязахме, че прозорците отзад са закрити с черни завеси, бродирани със сребърни звезди. Другарите

ми и аз мълчаливо си стиснахме ръцете за сбогом. Бяха хора, които са ми нанасяли различни обиди, но в сянката на смъртта подобни дреболии се забравят. Седяхме там в очакване нещо да се случи чак до разсъмване.

Внезапно дочухме блъскане на цимбали и весела музика от обой и ударни инструменти. През една странична врата към мястото на съда започнаха да влизат роби и всеки носеше по две лампи, които оставяше на масите отстрани; а сетне мощен глас на евнух поде известната песен „Когато нощната безсъница“. Робите се оттеглиха. Дочу се шумолене и изведнъж пред нас затанцува някаква висока тромава фигура, облечена в женска копринена дреха и с корона от изкуствени рози на главата. Беше Калигула.

*Тогаз розовопръстата богиня
ще прати надалече звездна нощ...*

При тези думи той дръпна завесите от прозорците и пусна първите лъчи на зората, а после, когато евнухът произнесе думите за розовопръстата богиня, духвайки лампите една по една, включи и това описание в танца си. Пуф. Пуф. Пуф.

*И там, де се гушат любовници тайни,
оплетени в мрежа от сладката страст...*

От някакво легло, което не бяхме забелязали, защото беше скрито в ниша, богинята Зора измъкна едно момиче и един мъж, и двамата съвсем голи, и само с мимика им показа, че вече е време да се разделят. Момичето беше много красиво. Мъжът беше оня евнух, който пееше. Разделиха се в противоположни посоки, изразявайки дълбоко отчаяние. А когато прокънтяха последните стихове:

*О, ти, Зора, най-дивната богиня,
пристъпвай с грациозна бавна стъпка*

и караш всяка грижа да отмине...

имах благоразумието да се просна по корем на земята. Другарите ми не закъснях да ме последват. Калигула подрипна от сцената и скоро след това ни повикаха да закусим с него.

— О, боже на боговете, през целия си живот не съм виждал танц, който да ми дари такава дълбока душевна наслада, както танцът, който гледах сега. Нямам думи да опиша прелестта му.

Другарите ми се съгласиха с мене и заявиха, че милиони пъти съжеляват, загдето подобно несравнимо зрелище е било показано пред толкова малко зрители. Той отвърна самодоволно, че това било репетиция. В някоя от близките нощи щял да го изиграе в театъра за целия град. Не можах да си представя как смята да получи ефекта от дръпването на завесите в открития амфитеатър дълъг стотици метри, но не казах нищо за това. Поднесоха много вкусна закуска, по време на която най-старият бивш консул седеше на земята, като ту похапваше от дроздовата баница, ту целуваше стъпалото на Калигула. Точно си мислех как ще се радват Калпурния и Бризеида, като ме видят да се връщам, когато Калигула, който беше в отлично настроение, внезапно рече:

— Хубаво момиче, нали, Клавдий, стари развратнико?

— Наистина много хубаво, боже.

— И още е девственица, доколкото знам. Искаш ли да се ожениш за нея? Ако искаш, можеш. Известно време я харесвах, но странно, вече не ми харесват незрелите жени... Нито пък зрелите освен Цезония. Позна ли девойката?

— Не, господарю, само тебе гледах, да си призная.

— Тя е братовчедка ти Месалина, дъщерята на Барбат. Тоя стар сводник не се възпротиви с нито една дума, когато му казах да ми я изпрати. В същност какви страхливци са всички те, Клавдий!

— Да, боже.

— Добре тогава. Утре ще ви оженя. А сега смятам да си легна.

— Хиляди благодарности и почитания, господарю.

Подаде да целуна другото му стъпало. На следния ден сдържа обещанието си и ни ожени. Прие една десета от зестрата на Месалина като такса, но иначе се държа доста прилично. Калпурния очарована,

че пак ме вижда жив, и се престори, че не се сърди, дето се женя. Каза с делови тон:

— Добре тогава, миличък, аз ще се върна в имението и ще се грижа за имота вместо тебе. Не ще ти липсвам при тази хубава жена. А сега, като имаш пари, ще можеш пак да си живееш в двореца.

Обясних ѝ, че този брак ми е наложен и че тя много ще ми липсва. Но тя не ми повярва: Месалина била два пъти по-хубава от нея, три пъти по-умна, освен това била от знатен и богат род. Вече съм бил влюбен в нея, каза Калпурния.

Почувствувах се неловко. Калпурния бе единственият ми верен приятел през тези четири бедни години. Какво ли не бе сторила за мене! И все пак тя беше права: *наистина* бях влюбен в Месалина и сега Месалина щеше да бъде моя жена. До Месалина за Калпурния нямаше място.

Обляна беше в сълзи, когато си тръгна. Аз също. Не бях влюбен в нея, но тя беше най-верният ми другар и аз знаех, че имам ли нужда от нея, ще ми помогне. Излишно е да казвам, че когато получих парите от зестрата, не я забравих.

ГЛАВА 33

Месалина беше извънредно красива девойка, стройна и пъргава, с очи черни като смола и гъсти къдрави черни коси. Беше много мълчалива, а загадъчната ѝ усмивка ме караше да подлудявам от любов по нея. Толкова бе щастлива, че се е измъкнала от Калигула, и тъй бързо осъзна предимствата, които ѝ даваше бракът с мене, че се държеше по начин, който ме караше да вярвам, че ме обича толкова, колкото и аз нея. В същност това бе първият път, в който се влюбвах в някого от юношеството си насам; а когато някой не много умен, не много привлекателен петдесетгодишен мъж се влюби в много привлекателно и много умно петнадесетгодишно момиче, изгледите не са кой знае колко надеждни. Оженихме се през октомври. През декември тя вече беше бременна от мен. Изглеждаше очарована от малката ми Антония, която бе десетгодишна, а за мен бе истинско облекчение, че сега детето си има някого, когото да нарича мамо, някого, който по възраст би могъл да ѝ бъде приятел и би могъл да ѝ обясни как да се държи в обществото, а и да я извежда — нещо, което Калпурния не можеше да прави.

Месалина и аз получихме покана да заживеем отново в двореца. Пристигнахме в лош час. Един търговец, на име Бас, задавал въпроси на старшията на дворцовата охрана за ежедневните навици на Калигула — вярно ли, че се разхождал из колонадите на двора нощем, защото не можел да спи? По кое време правел това? Из кои колонади обикновено ходел? Колко стражи го придружавали? Старшията съобщил случката на Касий, а Касий я докладвал на Калигула. Арестуваха Бас и го подложиха на кръстосан разпит. Той бе принуден да признае, че е възнамерявал да убие Калигула, но отрече, дори и под натиска на мъченията, да е имал съучастници. Тогава Калигула изпрати вест на стария баща на Бас, с която му нареждаше да присъствува на екзекуцията на сина си. Старецът, комуто и през ум не минавало, че Бас се готви да убива Калигула, нито знаел, че е арестуван, останал потресен, когато видял сина си да се гърчи на пода

на двореца, с тяло, смазано от мъченията. Но успял да се сдържи и поблагодарил на Калигула за милосърдието, което проявил, като му позволявал да склопи очите на сина си. Калигула се изсмял:

— Да му склопиш очите, как ли не! Та той няма да има очи за склопяване, убиец такъв! Ей сега ще му ги избода. А и твоите също.

Бащата на Бас проплакал:

— Пощади живота ни. Ние сме само маши в ръцете на могъщи личности. Ще ти кажа имената им.

Това разколебало Калигула, а когато старецът изредил преторианския префект, командира на германците, ковчезника Салуст, Цезония, Мнестер и още трима-четирима, той пребледнял от страх.

— А кого смятат да направят император на мое място?

— Чичо ти Клавдий.

— И той ли е в заговора?

— Не, ще го използват само за лице.

Калигула изтичал навън и набързо свика преторианския префект, командира на германците, ковчезника и мен в една стая. Попита другите, сочейки към мене:

— Това създание би ли могло да стане император?

— Не, ако ти не повелиш, Юпитере.

Тогавя той им се усмихна прочувствено и възкликна:

— Аз съм сам, а вие сте трима. Двамина от вас са въоръжени, аз съм беззащитен. Ако ме мразите и искате да ме убие, сторете го веднага и сложете на мое място за император този нещастен идиот.

Всички се проснахме по корем, а двамината воители му подадоха мечовете си от пода и казаха:

— Невинни сме откъм такива предателски помисли, господарю. Ако не ни вярваш, убий ни!

И знаете ли, той се приготви да ни убива! Но докато още се суетеше, аз се обадох:

— Всемогъщи боже, офицерът, който ме доведе тук, ми разказа обвинението срещу тези предани мъже, отправено от бащата Бас. Очевидно е, че то е невярно. Ако Бас наистина е бил нает тях, защо тогава му е трябвало да разпитва старшията за твоите навици? Нима не е могъл да събере всичките необходими сведения самите тези пълководци тук? Не, бащата на Бас се е опитал спаси собствения си живот и живота на сина си с тази нелепа лъжа.

Калигула като че ли повярва на моите доводи. Подаде да му целуна ръката, накара ни да станем и върна мечовете. Бас и баща след това бяха насечени на парчета от германците. Но Калигула успя да избие от ума си страха от убийство, който междувременно бе подсилен от няколко злокобни поличби. Първо, помещението на дворцовия вратар бе поразено от гръмотевица. После Инцитат, когато една вечер го доведоха на вечеря, се вдигна на задните си крака и с копитото си счупи една алабастрова купа, която бе принадлежала на Юлий Цезар, разливайки виното по пода. Но най-злата от всички поличби бе онова, което се случи в Олимпия, когато, в съгласие с нареждането на Калигула, работниците в храма започнали да разглобяват статуята на Юпитер на части за по-удобното ѝ пренасяне в Рим. Първо трябвало да се свали главата, за да се използва като мярка за новата глава на Калигула, която щеше да се постави там, когато статуята се сглобяваше наново. Закрепили скрипеца на храмовия покрив, завързали въжето около шията и тъкмо се готвели да теглят, изведнъж гръмогласен кикот проехтял из цялата сграда. Работниците побягнали в паника. Не се намери ни един по-юначен да ги замести.

Цезония започна да го съветва да управлява по-меко и да спечели обичта на народа, а не неговия страх, тъй като със своята неотстъпна суровост вече бил накарал хората да треперят само при звука на името му. Защото Цезония осъзнаваше колко опасно бе неговото положение и че ако нещо се случеше с него, и тя щеше да загуби живота си — тя искаше поне да се знае, че е сторила всичко по силите си да го отклони от проявите му на жестокост. Постъпките му вече бяха най-необмислени. Отиде последователно първо при преторианския префект, сетне при ковчезника, а после при командира на германците и се престори, че се доверява изцяло на всеки един поотделно, казвайки им:

— На *тебе* ти вярвам, но другите заговорничат срещу мене и затова искам да ги смяташ за мои смъртни врагове.

Те споделили това помежду си; и когато срещу му бе направен истински заговор, никой от тях не си мръдна пръста. Калигула заяви, че одобрява съвета на Цезония, и ѝ поблагодари; непременно щял да го последва, щом се одобрял с враговете си. Свика целия Сенат и се обърна към нас със следните думи:

— Скоро, врагове мои, ще дам на всички ви амнистия и ще зацарувам в мир и любов хиляда години. Това е предсказанието. Но преди да настъпи това златно време, глави ще се търкалят по пода на тази сграда и кръв ще се пръска чак до таванските греди. Жестоки пет минути ще бъдат тези.

А ние бихме предпочели първо да дойде хилядагодишният мир, а сетне жестоките пет минути.

Заговорът бе организиран от Касий Херея. Беше старомоден воин, приучен на сляпо подчинение към заповедите на своите началници. Нещата трябва да станат непоносими, преди човек като него да се реши да заговорничи срещу живота на своя главнокомандуващ, комуто е дал най-свята клетва. Калигула се бе отнесъл с Касий много лошо. Дал му бе думата си да го направи префект на преторианците, а сетне без никакво обяснение и без дори да му се извини, бе назначил един офицер с краткотрайна служба и без военни отличия като награда за някакво забележително пианско постижение в двореца: оня бе предложил да изпразни един петнайсетлитров съд с вино, без да го отмести от устните си, и наистина го стори — и аз бях там, — а на всичко отгоре успя да задържи виното в стомаха си. Калигула го бе направил и сенатор. Освен туй товареше Касий с най-неприятните задачи и поръчки — да събира данъци, които всъщност не бяха дължими, да конфискува имущества заради простъпки, които никога не са били извършвани, да екзекутира невинни хора. Неотдавна го бе накарал да измъчва едно хубаво момиче, пък и от добро семейство, на име Квинтилия.

Историята беше следната. Няколко млади мъже я искаха за жена, но оня, който ѝ бе предложен от нейния настойник, беше член на „веселящите“, а тя изобщо не можеше да го търпи. Помолила настойника си да ѝ разреши да си избере някого от другите; той склонил и бе определен денят за сватбата. Отхвърленият „веселяк“ отишъл при Калигула и повдигнал обвинение срещу съперника си, заявявайки, че оня бил богохулствувал, изказвайки се за своя августейши повелител с думите „оная плешива дама“. Посочил Квинтилия за свидетелка. Довели Квинтилия и годеника ѝ пред Калигула. И двамата отхвърлили обвинението. И двамата били осъдени на мъчение с разпъване. По лицето на Касий се изписало отвращение, защото според закона на мъчение можеха да се подлагат

само робите. Затова Калигула наредил той лично да надзирава мъченията на Квинтилия и да затяга винтовете със собствените си ръце. Квинтилия не издала стон по време на изтезанията, а след това казала на Касий, който бил толкова разстроен, че плачел със сълзи:

— Бедни човече, не ти се сърдя. Понякога сигурно е трудно се изпълняват заповеди.

Касий отвърнал горчиво:

— Защо не загинах заедно с Вар в оня ден, там в Тевтобургската гора!

Отвели я отново при Калигула, а Касий съобщил, че не направила никакво признание, нито пък издала стон. Цезония казала на Калигула:

— Това е, защото е влюбена в мъжа. Любовта покорява всичко. И на парчета да я нарежеш, пак няма да го предаде.

Калигула запитал:

— А ти би ли могла да бъдеш тъй възхитително смела заради мен, Цезония?

— Знаеш, че мога — отговорила Цезония.

В резултат на това годеникът на Квинтилия не бе измъчван, а му простиха, на Квинтилия пък дадоха зестра от осем хиляди златици, взети от имотите на „веселяка“, който бе осъден на смърт за лъжесвидетелствуване. Но Калигула научи как Касий е плакал по време на мъченията на Квинтилия и му се подигра, че бил дърт ревльо. И все пак „ревльо“ не беше най-лошото име, което му прикачи. Измисли си, че Касий бил женствен стар хомосексуалист, и непрестанно пущаше мръсни шеги по негов адрес пред другите преториански офицери, които бяха задължени да се смеят от сърце на тях. Всеки ден по пладне Касий се явяваше пред Калигула, за да получи паролата. Открай време за парола служеха думи като „Рим“, „Август“, „Юпитер“, „Победа“ или нещо подобно; но за да дразни Касий, Калигула взе да си измисля разни нелепости като „Сутиен“, „Много любов“, „Маша за къдрене“, „Целуни ме, подофицере“, а пък Касий трябваше да ги съобщава на своите другари и да става прицел на подигравките им. И той реши да убие Калигула.

Калигула беше по-луд от всякога. Един ден влезе в стаята ми и заяви без никакъв увод:

— Ще издигна три императорски столици, но Рим няма да е една от тях. Ще вдигна моя град в Алпите, ще построя наново Рим при Анциум, защото там съм се родил и той заслужава подобна чест, а и защото е край морето, но ще си уредя и Александрия, в случай че германците превземат другите два. Александрия е много цивилизовано място.

— Да, боже — отвърнах смирено.

Сетне той внезапно си спомни, че го бяха нарекли плешива дама — косата на темето му беше доста излиняла напоследък — и кресна:

— Как смееш да ми се разхождаш пред очите с този гъст буен перчем? Това е богохулство! — Извърна се към германския си телохранител: — Отрежи му главата!

Отново си казах, че това ми е краят. Но запазих самообладание, за да се сопна рязко на телохранителя, който се бе затичал към мен с меча си:

— Какво вършиш, глупак такъв! Богът не каза „глава“, той каза „коса“! Веднага тичай да донесеш ножиците!

Калигула се сепна и може би наистина помисли, че е казал „коса“. Позволи на германеца да донесе ножиците. Остригаха ме до кожата. Поисках разрешение да посветя кичурите на неговата богиня и той благосклонно прие. Тогава накара всички в двореца, освен германците, да се острижат. Когато дойде редът на Касий, Калигула каза:

— О, колко жалко! Тези мили малки къдрици, които Касий тъй много си обичаше!

В същата вечер Касий срещнал съпруга на Лесбия. Навремето той беше приятел на Ганимед и от някои думи, които Калигула изрекъл тази сутрин, му станало ясно, че не му остава много да живее. Оня казал:

— Добър вечер, Касий Херея, приятелю мой. Каква е паролата за днес?

За пръв път съпругът на Лесбия се обръщал към Касий с думите „приятелю мой“, затова Касий втренчил поглед в него.

Съпругът на Лесбия — наричаше се Марк Виниций — пак повторил:

— Касий, ние имаме много общо с тебе, затуй, когато те натам „приятелю“, казвам го искрено. Каква е паролата?

Касий отвърнал:

— Паролата тази вечер е „Малки къдрици“. Но чуй, приятелю Марк Виниций — ако наистина мога да те нарека приятел, — дай ми паролата „Свобода“ и моят меч ще ти служи.

Виниций го прегърнал.

— Не сме единствените двама, готови да вдигнем меч за Свободата. Тигъра и той е с мене.

Тигъра — истинското му име беше Корнелий Сабин — беше друг офицер от преторианците, който заместваше Касий в дежурствата.

Големият Палатински празник започваше на другия ден. Този празник в чест на Август бе основан от Ливия в началото на царуването на Тиберий и се организираше всяка година в южния двор на стария дворец. Започваше се с жертвоприношения на Август и символично шествие и продължаваше цели три дни с театрални представления, танци, песни, фокусничества и тям подобни. Издигаха се дървени трибуни с места за шейсет хиляди души. Като свършеше празненството, трибуните се разтурваха и се прибираха за следващата година. Тази година Калигула беше продължил трите дни на осем, изпъстрийки представленията с надбягвания с колесници в цирка и лъжливи морски сражения. Желаше да се забавлява неспирно до деня, в който щеше да замине за Александрия, което трябваше да стане на двайсет и пети февруари. Защото заминаваше за Египет да разгледа забележителностите му, да посъбере пари с неотстъпна суровост и с всички ония шмекерии, които бе приложил във Франция, да направи плановете си за преброяването на Александрия и най-сетне — тъй поне се перчеше — да постави нова глава на сфинкса. (41 г. от н.е.)

Празникът започна. Калигула принесе жертвата на Август, но някак си нехайно и пренебрежително — като господар, който е принуден да извърши унизителна работа вместо някой свой роб. Като свърши това, той обяви, че ако някой от присъстващите граждани му поиска благоденствие, което е по силите му, той ще удовлетвори. Напоследък се беше разгневил на гражданите, загдето не проявявали достатъчно ентузиазъм при гоненията на диви животни, и ги бе наказал, като затвори градските житници за десет дни; но, изглежда, сега им беше простил, защото малко преди това бе хвърлил пари от покрива на двореца. И тъй, разнесоха се радостни възгласи:

— Повече хляб, по-малко данъци, Цезаре. Повече хляб, по-малко данъци!

Калигула страшно се разгневи. Изпрати отделение от германци към пейките и сто глави се изгърколиха надолу. Този инцидент разтревожи заговорниците. Той им напомни за варварството на германците и за тяхната невероятна преданост към Калигула. По това време едва ли имаше римски гражданин, който да не копнееше за смъртта на Калигула или да не би куснал с радост от неговата плът, както е думата; ала за тези германци той си оставаше най-славният герой на света. И все едно им беше дали ще се облича като жена; дали ще препусне внезапно далеч от армията си по време на поход; или пък ще накара Цезония да се явява гола пред тях, за да се хвали с хубостта ѝ; все едно им беше, че бил изгорил до основи най-хубавата си вила в Херкулан под предлог, че майка му Агрипина била затворена там за два дни по пътя си към острова, на който бе умряла — всички тези необясними постъпки само ги караха да го смятат още по-достоеен за обожание, като божествено създание. Кимаха си мъдро един на друг и казваха:

— Да, такива са боговете. Туискон и Ман у дома, в нашата мила татковина, и те са като него.

Касий бе смел до безразсъдство и му било безразлично какво ще го сполети, стига Калигула да бъде убит, но другите заговорници, които не били чак толкова запалени, започнали да се питат как ли биха си отмъстили германците на убийците на техния чудесен герой. Започнали да го увъртат и Касий се видял в чудо как да ги накара да приемат един ясен план за действие. Предлагали да оставят нещата на случайността. Касий се разтревожил. Нарекъл ги страхливци и ги обвинил, че търсят начин да се измъкнат. Заявил им, че в действителност желаят Калигула да замине за Египет. Настъпи последният ден на празника и Касий с големи мъчнотии ги увещал да приемат един осъществим план, когато Калигула внезапно обяви, че празненството ще продължи още три дни. Съобщил, че искал да играе и да пее в едно представление с маски, което сам бил съчинил за пред александрийците, но смятал, че е длъжен да го покаже първо на своите сънародници.

Тази промяна на плановете дала на по-боязливите заговорници нова възможност да увъртат.

— О, но, Касий, това напълно променя нещата. Всичко става по-лесно така. Можем да го убием в последния ден, в момента, когато напуска сцената. Това е много по-добър план. Или пък когато се готви да излезе на сцената. Което ти предпочетеш.

Касий отвърнал:

— Направили сме си план, дали сме клетва да го изпълним и трябва да го изпълним. А освен туй планът ни е отличен. Няма грешка.

— Но сега имаме много време. Защо да не почакаме още три дни?

Касий рекъл:

— Ако не искате да изпълним плана си днес, както всички се клехте, че ще сторим, аз ще действам сам. Германците сигурно ще ме убият — но ще опитам. Ако ме надвият, ще викна само: „Виниций, Аспренате, Бубоне, Аквила, Тигре, защо не сте тук, както ми обещахте?“

И те склонили да изпълнят първоначалния си план. Виниций и Аспренат щели да убедят Калигула да напусне амфитеатъра по пладне, за да се изкъпе в басейна и да похапне набързо. Малко преди това Касий, Тигъра и другите офицери, които били в заговора, трябвало да се измъкнат незабелязани през вратата на сената. Щели да заобиколят до входа на закрития коридор, който свързваше пряко театъра с новия дворец. Аспренат и Виниций щели да накарат Калигула да избере този пряк път.

За него ден беше обявена пиесата „Одисей и Цирцея“ и Калигула беше обещал в края на представлението да хвърли на зрителите плодове, сладкиши и пари. Естествено щеше да стори това от страната близо до портата, където беше неговото място, затова всички дойдоха колкото може по-рано в театъра, че да си заемат места откъм оня край. Когато отвориха вратите, тълпата се втурна вътре и се затича към най-близките места. Обикновено всички жени сядаха заедно в една определена част, имаше места, запазени за конниците, за сенаторите и за видни чужденци и тъй нататък. Но в този ден всички се бяха размесили. Видях как един сенатор, който бе позакъснял, се принуди да седне между някакъв африкански роб и жена с оранжево боядисана коса и тъмна роба, както носят обикновените проститутки за работно облекло.

— Толкова по-добре — казал Касий на Тигъра. — Колкото по-голяма е суматохата, толкова по-добри са нашите изгледи за успех.

Като изключим германците и самия Калигула, почти единственият в целия дворец, който до този миг не бе дочул нищичко за заговора, беше бедният Клавдий. А това бе така, защото и бедният Клавдий трябвало да бъде убит като чичо на Калигула. Цялото семейство на Калигула трябвало да бъде избито. Заговорниците са се страхували, предполагам, че аз ще се обявя за император и ще си отмъстя за неговата смърт. А били решени да възстановят Републиката. Ако тези глупци ми се бяха доверили, тази история щеше да има съвсем друг край. Защото аз бях по-добър републиканец от когото и да било от тях. Но те не ми вярваха и безмилостно ме бяха осъдили на смърт. Дори Калигула в известен смисъл знаеше за заговора повече от мене, защото току-що бе получил предупреждаващо предсказание от храма на Фортуна в Анциум: „Пази се от Касий.“ Но той се обърка, мислейки за първия съпруг на Друзила, Касий Лонгин в Мала Азия, където беше управител. Сметна, че Лонгин му е сърдит заради убийството на Друзила, и си спомни, че той е потомък на оня Касий, който помогнал да бъде убит Юлий Цезар.

Пристигнах в театъра сутринта в осем и разбрах, че разпоредителите са ми запазили място. Седях между командира на преторианците и командира на германците. Командирът на преторианците се наведе през мен и запита:

— Чу ли новината?

— Каква новина? — попита командирът на германците.

— Днес ще играят нова пиеса.

— Каква е?

— „Смъртта на тирана“.

Командирът на германците му хвърли бърз поглед и изрече намръщен:

*Другарю смел, не говори ти всуе,
защото някой грък могъл би да те чуе.*

Аз се обадох:

— Да, има промяна в програмата. Мнестер ще ни представи „Смъртта на тирана“. Не е играна от години насам. Разказва за цар Кинир, който не искал да започне война с Троя и бил убит заради своята страхливост.

Пиесата започна и Мнестер беше неподражаем. Когато умря в ръцете на Аполон, той обля с кръв целите си дрехи от мехура, който бе скрил в устата си. Калигула прати да го повикат и го целуна по двете бузи. Касий и Тигъра го отведоха до гримьорната му, уж за да го предпазят от напора на почитателите. После се измъкнаха през вратата на сцената. Офицерите ги последваха, докато траеше суматохата при хвърлянето на даровете, Аспренат казал на Калигула:

— Това беше великолепно. А сега не би ли искал да се поразхладиш в басейна и да похапнеш малко?

— Не — отвърнал Калигула. — Искам да видя девойките-акробатки. Казват, че били много добри. Смятам да изгледам номера им. Това е последният ден.

Бил в много дружелюбно настроение.

Виниций се изправил. Отивал да съобщи на Касий, Тигъра и другите да не чакат. Калигула го дръпнал за наметалото.

— Драги приятелю, не си отивай. Трябва да видиш тези момичета. Едната изпълнява танц, наречен танца на рибите, който те кара да се чувстваш така, сякаш си дълбоко под водата.

Виниций седнал и изгледал танца на рибите. Но преди това трябваше да види и късата мелодраматична интермедия, наречена „Лавриол или Главатарят на разбойниците“. В нея имаше много убийства и актьорите, второстепенни артисти, си бяха наслагали мехури с червена боя в устата, подражавайки на Мнестер. Не можете да си представите как прокобно-зловещо изглеждаше сцената след тях! Като свърши танцът на рибите, Виниций пак са вдигнал:

— Да ти призная, господарю, с радост бих стоял, но Клоакина ме зове. Изглежда, ял съм нещо развалено.

*О, приношения, бъдете меки, плавни —
ни неприятно бързи, ни безсрамно бавни.*

Калигула се разсмял.

— Не съм крив аз, драги. Ти си един от най-близките ми приятели. За нищо на света не бих сложил нещо в храната ти.

Виниций излязъл през сценичния изход и намерил Касий и Тигъра на двора.

— По-добре влезте — казал. — Той иска да стои до края.

Касий заявил:

— Отлично. Да се върнем. Ще го убия там, където седи. Очаквам да бъдете край мене.

В този миг един от преторианците дошъл при Касий и казал:

— Момчетата пристигнаха най-сетне, господарю.

Напоследък Калигула бе разпратил писма до гръцките градове в Мала Азия с нареждане всеки град да му изпрати по десет момчета от най-благороден произход, които да изтанцуват на празника националния танц на мечовете и да изпеят един химн в негова чест. Това бе само повод да сложи ръка на момчетата; щяха да послужат за полезни заложници, когато отправеше гнева си срещу Мала Азия. Трябваше да пристигнат няколко дни по-рано, но буря в Адриатика ги беше задържала в Корфу. Тигъра наредил:

— Съобщете незабавно на императора.

Преторианецът се затичал към театъра. Междувременно бях започнал да огладнявам. Прошепнах на Вителий, който седеше зад мене:

— Много бих искал императорът да ни даде пример, като отиде да обядва.

В този миг преторианецът влезе със съобщението за пристигането на момчетата и Калигула казал на Аспренат:

— Отлично! Ще могат да играят днес следобед. Трябва да ги видя веднага и да чуя репетиция на химна. Хайде, приятели! Първо репетицията, сетне баня, обяд и пак обратно!

Излязохме. Калигула се поспря на портата да даде нареждания за следобедното представление. Тръгнах напред с Вителий, един сенатор на име Сенций и двама пълководци. Минахме по закрития коридор. Забелязах на входа Касий и Тигъра. Не ме поздравиха, което ми се стори странно, защото поздравиха останалите. Стигнахме до двореца. Аз казах:

— Гладен съм. Подушвам готвено еленово месо. Надявам се репетицията да не трае много.

Намирахме се в преддверието на банкетната зала. Странно, казах си, ни един офицер, само подофицери наоколо. Обърнах се озадачен към спътниците си и — още по-странно — открих, че всички тихомълком са изчезнали. Точно тогава дочух далечни викове и писъци, сетне още по-силни викове. Зачудих се какво ли става. Някой мина край прозореца и изкрещя:

— Свърши се. Той е мъртъв!

Две минути по-късно се разнесе страхотен рев откъм театъра, сякаш избиваха цялата публика. Това продължи известно време, но скоро настъпи затишие, последвано от бурни овации. Запрепъвах се нагоре към малката си читалня, където се сринах разтреперан на стола.

Бюстовете на Херодот, Полибий, Тукидид и Азиний Полион стояха над постаментите си срещу ми. Безизразните им черти като че казваха: „Един истински историк всякога съумява да се издигне над политическите смутове на своето време.“ Реших да се държа като истински историк.

ГЛАВА 34

Случило се беше следното. Калигула бе излязъл от театъра. Отпред го чакала носилката да го пренесе по дългия път край новия дворец, сред шпалир от преторианци. Но Виниций се обади:

— Я хайде да минем по късия път. Гърчетата сигурно вече чакат там, при входа.

— Добре тогава, тръгвайте — казал Калигула. Тълпата се опитала да го последва, но Аспренат останал отзад и ги спрял.

— Императорът не желае да го тревожите — обяснил. — Върнете се!

И наредил на вратарите пак да затворят вратите. Калигула се запътил към закрития коридор. Касий се изтъпанил пред него и запитал:

— Каква е паролата, Цезаре?

Калигула рекъл:

— Какво? Ах, да, паролата, Касий. За днес съм ти измисли чудесна парола — „Старческа фуста“!

Тигъра подвикнал зад Касий:

— Мога ли? — Това бил уговореният знак.

— *Стори го!* — ревнал Касий, изтеглил меча си и го стоварил върху Калигула с все сила.

Смятал да разцепи черепа му чак до брадата, но в своя гняв не улучил целта си и го съсякъл между шията и раменете. Горната гръдна кост поела силата на удара. Калигула останал зашеметен от болка и от удивление. Огледал се диво, извърнал се и хукнал. Докато се обръщал, Касий го ударил наново и му разсякъл челюстта. Тогава Тигъра го блъснал с лошо прицелен удар по главата. Той се вдигнал бавно на колене.

— Удари пак! — викнал Касий.

Калигула вдигнал очи към небето с отчаяно лице:

— О, Юпитере! — помолил се.

— Дадено! — викнал Тигъра и отсякъл едната му ръка. Един офицер на име Авила нанесъл решаващия удар, промушим го дълбоко в слабините, но още десет меча забили в гърдите и корема му след това просто за да са сигурни, че е умрял. Един офицер, наречен Бубон, наврял ръка в една от раните на Калигула, сетне облизал пръсти и изкрещял:

— Заклех се да пия от кръвта му!

Събрала се тълпа и се разнесли викове:

— Германците настъпват!

Убийците не можели да се опълчат срещу цяла кохорта германци. Изтичали към най-близката сграда, която се случила моят дом. Бях го заел на Калигула като дом за гости, където подслоняваше чужди посланици, които не искаше да приютява в двореца. Минали през входната врата и се измъкнали през задната. Всички излезли навреме освен Тигъра и Аспренат. Тигъра трябвало да се престори, че не е от убийците и се присъединил към германците във виковете им за мъст. Аспренат изтичал към закрития коридор, където германците го хванали и го убили. Убили още трима сенатори, които срещнали. Но това било малко отделение германци. Останалите от кохортата влезли в театъра и затворили вратите зад себе си. Готвели се да отмъстят за своя убит герой с масово клане. Това са били виковете и писъците, които съм чул. Никой в театъра не знаел, че Калигула е убит или изобщо, че е правено покушение срещу живота му. Но било съвсем ясно какви са намеренията на германците, защото те започнали оня страшен свой обред — да потупват и да галят асъгаите си, да им приказват, сякаш са човешки същества, което е техен неизменен обичай, преди да пролеят кръв с тези ужасни оръжия. Нямало спасение. Внезапно откъм сцената проехтял сигналът „Внимание“, последван от шест къси ноти, които означават „Императорска повеля“. Излязъл Мнестер и вдигнал ръка. Ужасната тупурдия изведнъж стихнала, долитали само хлипания и потиснати стенания, защото, щом Мнестер се появеше на сцената, закон беше никой да не проронва дори и въздишка под страх от смъртно наказание. Германците и те спрели да потупват и да гладят оръжията и млъкнали. „Императорската повеля“ ги вкаменила като статуи.

Мнестер извикал:

— Той не е мъртъв, граждани. Нищо подобно. Убийците се нахвърлиха отгоре му и го свалиха на колене — ей тъй! Но скоро той се вдигна — ей тъй! Мечовете не могат да покосят нашия божествен Цезар. Ранен и окървавен както си беше, той се вдигна — ей тъй! Изправи божествената си глава и тръгна — ей тъй! — с божествена стъпка през редиците на своите страхливи и стреснати убийци. Раните му се изцериха, същинско чудо! Сега е на Форума и гръмко и сладкодумие говори на своите поданици от ораторската трибуна.

Подели се бурни овации, а германците скрили мечовете си и излезли навън. Навременната лъжа на Мнестер (подказана всъщност от една бележка на Ирод Агрипа, цар на юдеите, единственият човек в Рим, който успя да запази самообладание в оня съдбоносен следобед) спаси живота на повече от шейсет хиляди души.

Но истината междувременно бе стигнала до двореца, където причини пълно объркване. Неколцина от старите войници решиха, че възможността да се плякосва не бива да бъде изпусната. Престориха се, че уж търсят убийците. Всяка врата в двореца имаше златна дръжка, на стойност колкото шестмесечната им заплата, а да се отсече с остър меч, беше детинска игра. Дочух викове:

— Убийте ги, убийте ги! Отмъстете за Цезаря! — И се скрих зад една завеса. Влязоха двама войници. Видяха краката ми под завесата.

— Излизай оттам, убиецо. Безсмислено е да се криеш от нас! Измъкнах се и се проснах по корем на земята.

— Не мммм-м-е убивайте, господари — проплаках. — Н-н-ням н-н-нищо общо с това.

— Кой е този стар господар? — запита единият от войниците, който бе отскоро в двореца. — Не ми се струва опасен.

— Как! Нима не го познаваш? Той е сакатият брат на Германик. Добро старче. Съвсем безобиден. Стани, господарю. Нищо няма да ти сторим.

Името на този войник беше Грат.

Накараха ме да ги последвам долу в банкетната зала, където подофицерите се бяха събрали на военен съвет. Един млад подофицер се бе покачил върху някаква маса, размахваше ръце и крещеше:

— По дяволите Републиката! Единственото ни спасение е нов император. Какъвто и да е император, стига да убедим германците да го приемат.

— Инцитат — подметна някой, задавяйки се от смях.

— Да, бога ми! По-добре дъртата кранта, отколкото без император. Трябва ни някой, и то веднага, да укротим германците. Иначе те ще побеснеят.

Двамината, които ме бяха арестували, си пробиха път през тълпата, влачейки ме подире си. Грат извика:

— Хей, подофицер! Я погледни кого ти водим! Кажи сега, че нямаме късмет. Старият Клавдий. Защо пък старият Клавдий да не ни стане император? Най-подходящ е от всички в Рим, какво от туй, че куцал и заеквал?

Бурни възгласи, смехове и викове:

— Да живее император Клавдий!

Подофицерът ми се извини:

— Знаеш ли, господарю, всички те мислехме за мъртъв. Но точно ти ни трябваш. Вдигнете го, момчета, та всички да го видим!

Двама плещести мъжаги ме пипнаха за нозете и ме вдигнаха на раменете си.

— Да живее император Клавдий!

— Свалете ме — извиках разгневено. — Свалете ме! Не искам да съм император. Отказвам да стана император. Да живее Републиката!

Но те ми се изсмяха.

— Ама че го рече! Разправа, че не искам да става император. Скромнен, а?

— Дайте ми меча — креснах аз. — Предпочитам да се самоубия! Месалина изтича към нас.

— Заради мене, Клавдий, стори каквото искат. Ще ни избият всички, ако откажеш. Вече убиха Цезония. Хванаха момиченцето ѝ за нозете и разбиха главата му в стената.

— Няма да ти е зле, господарю, когато свикнеш — обади се ухилено Грат. — Животът на императорите не е чак толкова лош.

Спрях да се противя. Какъв смисъл има да риташ срещу съдбата? Помъкнаха ме към Големия двор, пеейки глуповатия химн на адеждата, съчинен за възкачването на Калигула: „Германик се върна, ликувайте, ще спаси той града ни от мъките“. Защото и аз носех презимето Германик. Накараха ме да си наложа златния лавров венец на Калигула, измъкнат из ръцете на плячкаджиите. За да се задържа, принудих се да се хвана здраво за раменете на носещите ме. Венецът

непрестанно се изхлузваше връз едното ми ухо. Чувствувах се ужасно. Разправят, че съм приличал на престъпник, поведен на екзекуция. Десетки тръбачи изсвириха „Императорският поздрав“.

Германците се зададоха към нас с грозни викове. Току-що бяха узнали със сигурност за смъртта на Калигула от един сенатор, който се бе затекъл да ги пресрещне, облечен в дълбок траур. Ужасно бяха разгневени, че са ги изиграли, и искаха да се върнат в театъра, но театърът бе вече празен, затова се чудеха какво да направят. Нямаше на кого друго да си отмъстят освен на преторианците, а преторианците бяха въоръжени. „Императорският поздрав“ определи решението им. Втурнаха се напред, викайки:

— Хох! Хох! Да живее император Клавдий! — и взеха неистово да посвещават своите асгаи в моя служба и се заблъскаха да пробият тълпата от преторианци, за да ми целуват нозете. Викнах им да се отдръпнат и те се подчиниха, просвайки се ничком пред мене. Започнаха да ме разнасят из двора.

Кажете, бихте ли се досетили какви мисли и спомени преминаха през ума ми в този изключителен момент? Дали си мислех за предсказанието на сибилата, за поличбата с вълчето, за съвета на Полион или съня на Бризеида? За дядо ми и свободата? За баща ми и свободата? За тримата ми императорски предшественици: Август, Тиберий, Калигула, за техния живот и тяхната смърт? За голямата опасност, която все още ме грозеше от страна на заговорниците, от страна на Сената и от преторианските кохорти в лагера? За Месалина и неродената ни рожба? За баба ми Ливия и обещанието ми да я обожествя, ако някога стана император? За Постум и Германик? За Агрипина и Нерон? За Камила? Не, никога не ще познаете какво преминаваше през ума ми. Но аз ще бъда откровен и ще ви го кажа, макар признанието да е срамно. Мислех си: „Тъй значи, станах император, а? Каква глупост! Но сега поне ще мога да накарам хората да четат моите книги. Публични четения пред големи аудитории! А пък и книгите ми не са лоши, трийсет и пет години упорит труд. Не ще бъде нечестно. Полион си намираще внимателни читатели, като им даваше скъпи гощавки. Беше истински историк и последният римлянин. А моята «История на Картаген» е изпъстрена със забавни анекдоти. Уверен съм, че ще я харесат.“

За това си мислех. Мислех си също какви възможности ще се открият пред мен като император да се поровя из тайните архиви и да откроя какво точно е станало в един или друг случай. Колко много бяха обърканите истории, които чакаха да бъдат изяснени! Каква чудесна съдба за един историк! И както вече сте разбрали, възползувах се докрай от своите възможности. И почти никак не си послужих с правото на зрелия историк да си измисля разговори, на които е узнал само същината.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.